

A large, stylized graphic in light gray, resembling a hand or a wing, is positioned on the right side of the page. It consists of several curved lines that sweep from the bottom right towards the top left, creating a sense of movement and direction. The lines are of varying thickness and are arranged in a way that suggests the fingers of a hand or the feathers of a wing.

**Economische
vooruitzichten
2004 - 2009**

April 2004

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaal-economisch vlak en op het vlak van leefmilieu.

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Internet

URL: <http://www.plan.be>

E-mail: contact@plan.be

Publicaties

Terugkerende publicaties

De economische vooruitzichten
De economische begroting
De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

- 94 *De administratieve lasten in België voor het jaar 2002*
Aurélié Joos, Chantal Kegels - Januari 2004
- 95 *Energievooruitzichten voor België tegen 2030*
Dominique Gusbin, Bruno Hoornaert - Januari 2004

Working Papers (de laatste nummers)

- 7-04 *Assessing the contribution of ICT to sectoral economic growth in Belgium: a growth accounting analysis (1991-2000)*
T. Pamukçu - Februari 2004
- 8-04 *Interne migraties in België: wie, waarom en naar welke gemeenten? - En waarom niet naar steden?*
D. Devogelaer - Februari 2004
- 9-04 *Vooruitzichten tot 2010 voor de uitstoot van broeikasgassen in België - Een actualisering*
F. Bossier, I. Bracke, F. Vanhorebeek - Februari 2004

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.
Drukwerk: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie

Verantwoordelijk uitgever: Henri Bogaert
Wettelijk Depot: D/2004/7433/18

Inhoudstafel

I	Synthese	1
II	Verbeterde vooruitzichten voor de Europese economie	9
	A. Het basisscenario voor de eurozone: versnelde groei tegen 2005-2006	10
	B. Risico's en onzekerheden	12
III	Macro-economische en sectorale evoluties	15
	A. De reële en potentiële groei van het bbp	16
	B. De componenten van de economische groei	18
	1. Algemeen overzicht	18
	2. De buitenlandse handel	18
	3. De binnenlandse bestedingen	19
	4. De evolutie per bedrijfstak	24
	C. Structuur van het nationaal inkomen en vorming van de vorderingenoverschotten	28
	1. Structuur van het nationaal inkomen	28
	2. Verdeling van de besparingen en de vorderingenoverschotten	30
	3. De rekening van het buitenland	32
IV	Inflatie onder controle, geleidelijke stijging van de rentevoeten	35
	A. Prijzen en kosten	36
	B. Rentevoeten	41
V	Arbeidsmarkt: de klassieke pijnpunten	43
	A. Demografie en potentieel arbeidsaanbod	45
	B. Vergoede uittreding en beroepsbevolking	47
	C. Sociale zekerheidsbijdrageverminderingen en loonsubsidies	49

D.	Werkgelegenheid en arbeidsduur	54
E.	Arbeidsreserve en werkloosheid	59
VI	Overheidsfinanciën met een structureel tekort	63
A.	Vorderingensaldo: doelstellingen en vooruitzichten	65
	1. Vorderingensaldo en begrotingsimpulsen	65
	2. Stabiliteitsprogramma: doelstellingen en vooruitzichten	67
	3. Overheidsschuld en rentelasten	70
B.	Ontvangsten en primaire uitgaven	73
	1. Ontvangsten	73
	2. Primaire uitgaven	79
C.	Evolutie per deelsector van de overheid	84
	1. Overzicht	84
	2. Federale overheid	85
	3. Sociale zekerheid	90
	4. Gemeenschappen en gewesten	95
	5. Lagere overheid	98
VII	Energieverbruik en broeikasgasemissies	101
A.	Evolutie van de vraag naar energie	102
	1. Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp	102
	2. Sectorale analyse van het energie-eindverbruik	104
	3. Analyse per productcategorie van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik	105
	4. Onzekerheden omtrent de energieprijzen	107
B.	De evolutie van de broeikasgasemissies	108
	1. De energiegerelateerde emissies van CO ₂	109
	2. Niet-energiegerelateerde emissies van CO ₂	112
	3. Emissies van CH ₄ en N ₂ O	113
	4. Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF ₆)	114
	5. Totale broeikasgasemissies	115
VIII	Belangrijkste hypothesen van de projectie	117
IX	Macro-economische resultaten	121
X	Sectorrekeningen	129
XI	Openbare Financiën	135
XII	Resultaten per bedrijfstak	145

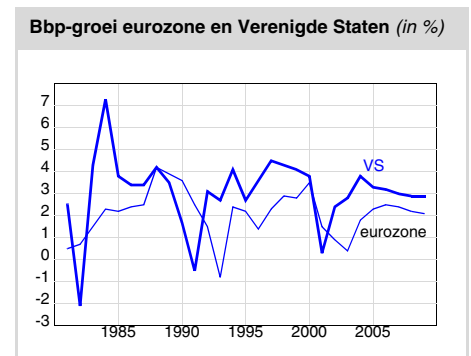
Synthese

Herstel van de wereld-economie, maar met regionale verschillen

Het herstel van de wereldeconomie dat sinds de groeivertraging in 2001 meermaals werd aangekondigd, krijgt eindelijk vorm: de groei van de wereldeconomie en van de internationale handel versnelde in het tweede semester van 2003. Hoewel de verschillende economische zones hebben bijgedragen tot die opleving, is vooral het herstel van de Amerikaanse en Japanse economie opzienbarend. In de eurozone verloopt het herstel trager.

Een scenario waarin de Europese groei geleidelijk versnelt tot 2005 ...

Het gehanteerde scenario gaat uit van een beduidend groeiverschil tussen de eurozone en de Verenigde Staten in 2004 (resp. 1,8 % en 4,2 %). Dat was ook al het geval in 2003 (resp. 0,4 % en 3,1 %). Hoewel de eurozone voordeel haalt uit het herstel van de wereldeconomie en de aantrekkende binnenlandse vraag, wordt ze de jongste maanden toch afgeremd door de sterke appreciatie van de euro. Het monetaire beleid van de eurozone is weliswaar soepel, maar minder uitgesproken dan in de Verenigde Staten, waar ook het budgettaire beleid expansiever is dan in de EU. Pas in 2005 zou de Europese groei opveren tot 2,3 % en daarmee zijn potentiële groei (ongeveer 2 %) overstijgen. In de Verenigde Staten zou de groei ietwat afzakken tot 3,2 %, een cijfer dat zijn potentieel (ongeveer 3 %) benadert.

... en na de cyclische opstoot terugkeert naar zijn potentiële groeitempo

Het gekozen scenario veronderstelt dat de verschillende economieën geleidelijk terugkeren naar een activiteitsniveau dat overeenstemt met hun 'potentieel'. In de eurozone zou de economische groei tot 2,5 % oplopen in 2006 en daarna geleidelijk terugkeren naar een groeitempo dat in de buurt van zijn potentiële groei (2,1 %) ligt. Coherent hiermee wordt ervan uitgegaan dat het monetaire beleid verstrakt naarmate de economische activiteit terugkeert naar zijn potentiële niveau: de nominale korte rente zou stijgen tot 2009, wat een zwakke inflatie (1,6 %) waarborgt, eveneens in de hand gewerkt door beperkte loonkostenstijgingen.

Belangrijke onzekerheden

Het scenario is omgeven door belangrijke onzekerheden. Enerzijds blijft de huidige situatie in het Midden-Oosten een grote bron van geopolitieke risico's, waardoor er onzekerheid bestaat over de evolutie van de olieprijs en van het vertrouwen. Anderzijds zouden de Amerikaanse financiële onevenwichten kunnen leiden tot een verdere depreciatie van de dollar indien de - vooral Aziatische - belangstelling voor dollarbeleggingen zou afzakken. Die oneven-

wichten kunnen ook leiden tot een verstrakking van het begrotingsbeleid. In beide gevallen weegt dat op de Europese en de Aziatische groeiperspectieven.

De Belgische groei trekt aan tot in 2005 ...

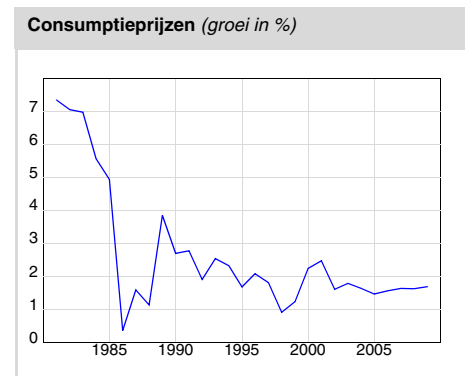
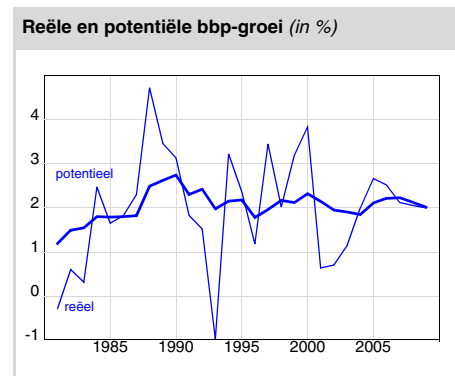
De herstellende economie op Europees en op wereldvlak doet de groei van de Belgische potentiële uitvoermarkten aanzienlijk versnellen in 2004 en 2005 (resp. met 6,7 % en 6,9 %). In combinatie met een stabilisering van het prijsconcurrentievermogen - door de matige loonkostenevolutie - leidt dat tot een sterke toename van de uitvoer van goederen en diensten (resp. met 4,9 % en 5,8 %).

De impact van het budgettaire beleid op de economische groei is structureel het grootst in 2005. In vergelijking met 2004 bedraagt de bijkomende stimulans ongeveer 1 % van het bbp. De verklaring hiervoor zijn de aantrekkende overheidsinvesteringen, de bijkomende daling van de verplichte afhoudingen o.m. voor de gezinnen, een verhoging van de sociale uitkeringen en de groeiversteviging van de overheidsconsumptie o.m. als gevolg van de uitgaven voor gezondheidszorg.

De particuliere consumptie versnelt van 1,6 % in 2004 tot 2,3 % in 2005 dankzij de beduidende toename van de werkgelegenheid (0,7 % in 2005, na 0,2 % in 2004). Die sterkere banengroei draagt in belangrijke mate bij tot de stijging van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren (1,5 % in 2004 en 2,1 % in 2005).

De herneming van de bedrijfsinvesteringen zet zich eveneens door met 3 % in 2004 en met 3,1 % in 2005.

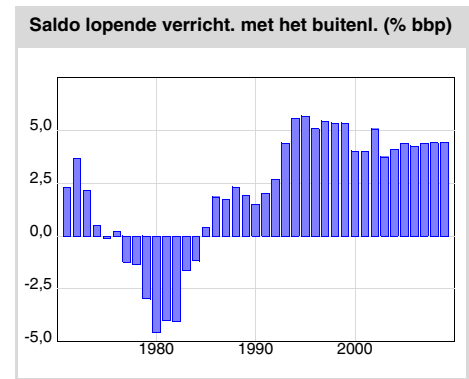
De groei van de Belgische economie loopt daardoor op van 2 % in 2004 tot 2,7 % in 2005. Daarmee doet België het net als in 2003 iets beter dan de eurozone als geheel. De opleving is het sterkst in 2005 door de gevoeligheid van de Belgische economie aan zijn potentiële uitvoermarkten, gecombineerd met binnenlandse maatregelen.

... handhaaft zich in 2006 en verzwakt nadien

In 2006 zouden de potentiële uitvoermarkten met 6,3 % toenemen en bedraagt de bijkomende budgettaire impuls 0,5 % van het bbp (t.o.v. 2005). Daardoor groeit de Belgische economie nog steeds vrij krachtig met 2,5 % en stijgt de werkgelegenheid met 0,8 %. In de periode 2007-2009 valt de Belgische groei terug op zijn 'potentieel' groeitempo (2,1 %) als gevolg van de Europese conjunctuurvertraging en het ontbreken van bijkomende budgettaire impulsen. Die laatste worden zelfs negatief door de daling van de overheidsinvesteringen. De werkgelegenheid groeit in die periode nog met 0,7 % per jaar.

De bruto-investeringen van de ondernemingen worden op middellange termijn ondersteund door de gunstige rendabiliteitsontwikkeling en de aantrekkelijke vraag. Hun investeringsquote stijgt langzaam van 13,2 % van het bbp in 2003 tot 13,8 % in 2009. De kapitaalvorming¹ blijft evenwel beduidend lager dan de binnenlandse spaarquote (resp. 20 % en 24,5 % van het bbp in 2009). Hierdoor blijft het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland op ongeveer 4 % van het bbp, waardoor de nettotoegoeden van de Belgische economie op het buitenland gevoed worden.

Zwakke productiviteitswinst, stagnatie van de arbeidsduur

In de marktsector zou de productiviteitsgroei per arbeidsuur stijgen onder invloed van het herstel (1,9 % in 2005). Toch zou hij gemiddeld zwak zijn over de volledige projectieperiode (1,6 %). Die trend weerspiegelt de loonkostenmatiging, de aanmoediging van banen met een lage productiviteit (activeringsmaatregelen, dienstencheques) en het groeiend belang van de bedrijfstakken van de tertiaire sector met een zwakke productiviteit en/of productiviteitswinst. Toch wordt de positieve impact van die evolutie op de werkgelegenheidscreatie afgezwakt doordat de arbeidsduur niet verder afneemt: hoewel de deeltijdse arbeid verder opgang maakt, wordt de impact ervan gecompenseerd door een langere arbeidsduur van diezelfde deeltijdsen. De halftijdse loopbaanonderbrekingen bijvoorbeeld wijken ten voordele van viervijfde-loopbaanonderbreking. Bovendien wordt er geen verdere vermindering van de conventionele arbeidsduur voorzien.

Bescheiden toename van de werkgelegenheidsgraad, sterke banengroei in de dienstensector

Met een gemiddelde groei van de toegevoegde waarde van 2,5 % (in reële termen), zou de werkgelegenheid in de marktsector jaarlijks gemiddeld met 0,9 % toenemen in de projectieperiode. De binnenlandse werkgelegenheid zou gemiddeld met 0,6 % per jaar toenemen (26 000 banen), wat neerkomt op een nettocreatie van 157 000 banen op 6 jaar tijd. Als we rekening houden met een gelijktijdige toename van 150 000 eenheden bij de bevolking op arbeidsleeftijd - weliswaar gegroepeerd in de leeftijdsklasse 50-64 jaar - dan blijft de toename van de werkgelegenheidsgraad beperkt (van 61,3 % in 2003 naar 62,3 % in 2009).

De verwerkende nijverheid zou nog 47 000 banen verliezen over de periode 2004-2009. De werkgelegenheidscreatie bij de verhandelbare diensten zou 227 000 eenheden bedragen; hierin zit ook de impact van de activeringsmaatregelen en de uitbreiding van de sociale maribel en de dienstencheques. De werkgelegenheid in het systeem van de dienstencheques (17 700 eenheden in 2009) bestaat vooral uit huispersoneel dat overgeheveld wordt van de informele sector naar de marktdiensten.

Matige ontwikkeling van de loonkosten, lage inflatie

Het herstel van de economische groei is de belangrijkste motor achter de werkgelegenheidscreatie, maar ook de matige loonkostenevolutie en de maatregelen ter aanmoediging van banen met een lage productiviteit spelen een rol.

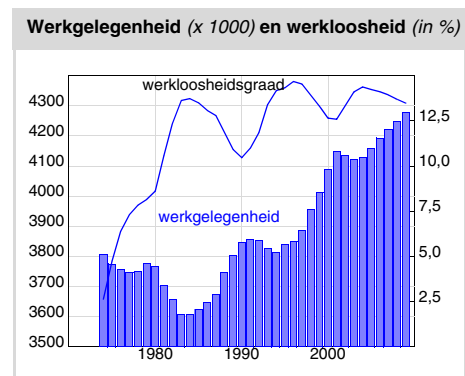
1. Bruto-investeringen en voorraadwijziging.

Het gehanteerde scenario veronderstelt dat de maximale macro-economische groeicost van de loonkosten wordt nageleefd. Die norm vloeit voort uit de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en het behoud van de concurrentiekracht. De lagere verplichte afhoudingen en de loonsubsidies dragen hiertoe bij. Toch geven de werkgeversbijdragevoeten een stijging te zien door de hogere extralegale bijdragen.

Over de volledige periode zou de stijging van de reële loonkost per uur in de marktsector gemiddeld slechts 1,4 % bedragen en bijgevolg lager liggen dan de productiviteitsgroei. De inflatie zou zich daardoor stabiliseren rond gemiddeld 1,6 % per jaar.

Het aantal werklozen neemt zeer langzaam af

De zwakke werkgelegenheidscreatie in 2004 is onvoldoende om een nieuwe toename van het aantal werklozen¹ te vermijden. De snellere werkgelegenheidscreatie vanaf 2005 zou leiden tot een daling van gemiddeld slechts 5500 werklozen per jaar omdat de beroepsbevolking tijdens de projectieperiode nog sterk stijgt (+148 000 eenheden)¹. Daardoor zou de werkloosheidsgraad vanaf 2005 beginnen dalen (van 14,4 % in 2004 naar 13,5 % in 2009).

Het aantal werklozen in de leeftijdsklasse 50-64 jaar zou sterk stijgen (+53 000 eenheden). De toename van de beroepsbevolking concentreert zich in die leeftijdsklasse (+205 000 eenheden)¹, als gevolg van de vergrijzing van de bevolking en de toetreding van vrouwelijke cohorten met een hogere activiteitsgraad in die leeftijdsklasse. Het aantal oudere niet-werkzoekende werklozen zou met 28 000 eenheden dalen over de projectieperiode omdat dit statuut voor werklozen jonger dan 58 jaar wordt afgebouwd.

Om de hoogblijvende werkloosheidsgraad tegen 2009 correct in te schatten, moet men rekening houden met de sterkere vergrijzing van de werkloze bevolking. Dat impliceert a priori dat het percentage werklozen dat actief naar werk zoekt, daalt. Dat percentage is inderdaad bijzonder laag in de leeftijdsklasse 50-64 jaar, wat blijkt uit de vergelijking van de werkloosheidsstatistieken op basis van administratieve gegevens met enquêtegegevens die het percentage actief werkzoekenden willen nagaan².

Op basis van een mechanische oefening die de impact van de demografie op het verschil tussen die twee werkloosheidsstatistieken tegen 2009 raamt, zou de werkloosheidsgraad volgens het concept van de 'enquêtes' beduidend kunnen dalen (van 8,3 % in 2003 naar 7,3 % in 2009). De kans op arbeidsmarktspanningen op middellange termijn is dus groter dan op het eerste gezicht lijkt. Dat geldt in het bijzonder voor bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt naargelang van de regio, de leeftijdsklasse of de opleiding. Het scenario van genormeerde loonstijgingen die lager blijven dan de productiviteitswinst, is bijgevolg met onzekerheden omgeven.

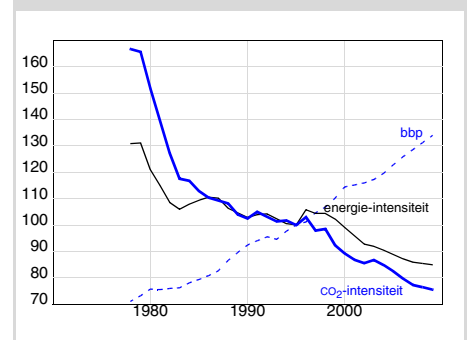
1. Administratief begrip; hierin zitten ook de volledig uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.
2. Enquêtes over de arbeidskrachten, opgesteld door het NIS voor rekening van Eurostat.

De opaboom is nabij in 2009

De hele babyboomgeneratie zal in 2009 in de leeftijdsklasse 50-64 jaar zitten. Ondanks de beperkte stijging van de werkgelegenheidsgraad, zou het aantal banen en actieven opvallend stijgen in die leeftijdsklasse. Het aandeel 50-jarigen en ouder in de beroepsbevolking stijgt van 20,4 % in 2003 naar 23,9 % in 2009. Hun aandeel in de werkgelegenheid groeit van 19,3 % in 2003 naar 22,1 % in 2009. Het aantal bruggepensioneerden zou opnieuw stijgen ondanks een lichte terugval van het percentage loontrekkenden dat op brugpensioenen gaat.

Stabilisering van de broeikasgasemissies

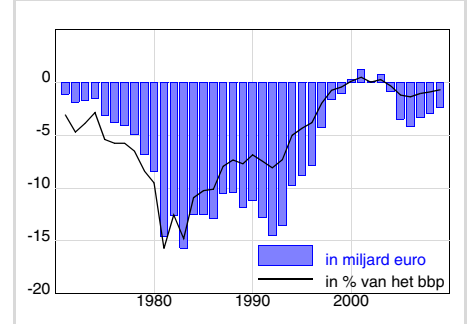
De daling van de energie-intensiteit van het bbp met gemiddeld 1,2 % per jaar en de stijging van het aandeel van gas en elektriciteit in het energie-eindverbruik resulteren in een daling van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp (met jaarlijks gemiddeld 1,8 %). Daardoor zouden de broeikasgasemissies - in CO₂-equivalenten uitgedrukt - quasi stabiliseren in de volgende jaren. Zonder bijkomende maatregelen zouden de emissies de internationale engagementen van België evenwel met 14 % overschrijden in 2009.

Energie- en CO₂-intensiteit van het bbp (1995=100)*Een overheidstekort ...*

Rekening houdend met de besliste maatregelen, zou de gezamenlijke overheid gedurende de hele projectieperiode een negatief vorderingensaldo kennen. In de periode 2005-2007 zou het tekort jaarlijks zelfs meer dan 1 % van het bbp bedragen. In 2004 blijft het tekort beperkt tot 0,3 % van het bbp dankzij eenmalige verrichtingen. Gecorrigeerd voor conjunctuurinvloeden is er dat jaar zelfs een vorderingenoverschot. Zonder bijkomende maatregelen zouden de doelstellingen van het Belgisch Stabiliteitsprogramma (een evenwicht tot 2006 en een overschot van 0,3 % in 2007) niet worden gehaald. De realisatie van die doelstellingen - met het oog op de financiering van de vergrijzing van de bevolking in het volgende decennium - zou gegeven het gehanteerde macro-economische scenario een strakker budgettair beleid vergen.

Toch zou de overheidsschuld in bbp-terminen verder blijven dalen, zij het in een minder snel tempo (-16,9 procentpunten in de periode 2004-2009; daarbij wordt geen rekening gehouden met een eventuele overname van de NMBS-schuld). Vanaf 2006 dalen de rentelasten nog nauwelijks (ze bedragen dan 4,7 % van het bbp), omdat de vermindering van de schuldratio niet langer volstaat om het effect van de hogere rentevoeten te compenseren.

Vorderingenoverschot van de gezamenlijke overheid

... als gevolg van een lager primair overschot

Het primair surplus daalt aanzienlijk tot 2006 (van 5,8 % van het bbp in 2003 tot 3,3 % in 2006). Die afbrokkeling doet zich impliciet ook in 2003 en 2004 voor, want zonder de overname van het Belgacom-pensioenfonds en andere eenmalige maatregelen, zou het primaire saldo in die jaren resp. 4,5 % en 4 % van het bbp

bedragen. Op middellange termijn herstelt het primaire overschot zich enigszins tot 3,9 % van het bbp in 2009.

De terugval van het primaire saldo is vooral toe te schrijven aan de sterke daling van de ontvangsten (van 49,5 % van het bbp in 2003 tot 46,8 % in 2006). Dat heeft deels te maken met het eenmalige effect van de overname van het Belgacom-pensioenfonds in 2003 (1,9 % van het bbp). De vermindering van de verplichte afhoudingen bedraagt 0,7 % van het bbp tussen 2003 en 2006 en is grotendeels toe te schrijven aan de hervorming van de personenbelasting. Dat effect wordt enerzijds versterkt door de daling van het aandeel van het looninkomen in de toegevoegde waarde en van de particuliere consumptie in procent van het bbp en anderzijds afgeremd door enkele verhogingen van de indirecte belastingen. In die periode verminderen de primaire uitgaven met 0,3 % van het bbp. Zonder eenmalige maatregelen zouden ze evenwel met 0,3 % van het bbp toenemen.

Tijdens de projectieperiode groeien de primaire uitgaven jaarlijks gemiddeld met 2 % in constante prijzen (2,1 % indien geen rekening wordt gehouden met de verschuiving van bepaalde uitgaven naar 2003). De uitgavengroei is vooral sterk in de sociale zekerheid (reëel gemiddeld 2,4 % per jaar)¹. Dat heeft te maken met de recent besliste verhogingen van bepaalde sociale uitkeringen (minima, plafonds, selectieve welvaartsaanpassingen) en de krachtige groei van de uitgaven voor gezondheidszorg (reëel gemiddeld 4,5 % per jaar). Het scenario houdt ook rekening met de investeringen in het spoor en de reeds voorziene loonstijgingen in de overheidssector.

Een belangrijk tekort voor de federale overheid en de sociale zekerheid

Het opnieuw verschijnen van een overheidstekort situeert zich volledig in entiteit I², met een tekort van 0,9 % van het bbp in 2004 en van 1,3 % in 2009. Entiteit II³ zou daarentegen een overschot behouden (0,6 % van het bbp).

De 'Economische vooruitzichten 2004-2009' werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie tot begin april 2004.

-
1. Daarbij wordt geen rekening gehouden met het mechanische effect van de overname door de sociale zekerheid van de tussenkomst in de terugbetaling van de ligdagprijs (voordien ten laste van de FOD Volksgezondheid).
 2. Federale overheid en sociale zekerheid.
 3. Gemeenschappen, gewesten en lagere overheid.

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten van de basisprojectie

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Gemiddelden	
								1998 2003	2004 2009
VRAAG EN PRODUCTIE (constante prijzen)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	1,7	1,6	2,3	2,4	1,9	1,9	1,9	2,0	2,0
- Consumptieve bestedingen van de overheid	2,4	1,3	1,9	2,1	2,4	1,7	1,7	2,4	1,9
- Bruto-investeringen	1,7	3,2	4,3	3,6	1,7	2,4	2,3	1,9	2,9
. Ondernemingen	2,5	3,0	3,1	3,7	3,4	3,1	2,4	2,4	3,1
. Overheid	-4,4	7,5	23,8	6,3	-11,3	-2,5	2,3	1,0	4,3
. Woongebouwen	1,3	2,7	1,6	2,1	2,2	1,9	2,0	1,0	2,1
- Voorraadwijziging ^b	0,4	-0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Totale binnenlandse vraag	2,3	1,9	2,6	2,6	2,0	2,0	1,9	2,1	2,2
- Uitvoer van goederen en diensten	1,6	4,9	5,8	5,6	5,4	5,1	4,9	3,9	5,3
- Totale finale vraag	2,0	3,2	4,1	4,0	3,6	3,5	3,4	2,9	3,7
- Invoer van goederen en diensten	3,1	4,9	5,9	5,9	5,4	5,2	5,0	4,2	5,4
- Bruto binnenlands product	1,1	2,0	2,7	2,5	2,1	2,1	2,0	1,9	2,2
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	3,1	3,8	4,6	4,2	3,9	3,8	3,8	3,6	4,0
PRIJZEN EN KOSTEN^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,8	1,7	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6
- Gezondheidsindex	1,5	1,5	1,4	1,5	1,6	1,7	1,8	1,7	1,6
- Bruto-investeringen	-0,1	-0,0	1,4	1,9	1,8	2,0	2,0	0,9	1,5
- Uitvoer van goederen en diensten	-0,4	-0,4	0,8	1,3	1,5	1,6	1,6	1,4	1,1
- Invoer van goederen en diensten	-1,3	-0,9	0,4	1,3	1,5	1,6	1,6	1,5	0,9
- Ruilvoet	0,8	0,5	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,2
- Bruto binnenlands product	2,0	1,7	1,9	1,6	1,7	1,7	1,8	1,6	1,8
- Langetermijnrente (10j.)									
. nominaal	4,1	4,4	4,6	5,2	5,7	5,9	6,2	4,9	5,3
. reëel	2,3	2,7	3,1	3,6	4,1	4,3	4,5	3,1	3,7
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. nominaal	2,2	2,0	2,7	3,4	4,0	4,7	4,9	3,4	3,6
. reëel	0,4	0,4	1,2	1,8	2,4	3,1	3,2	1,6	2,0
WERKGELEGENHEID									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	4120,8	4129,4	4159,3	4193,1	4221,3	4249,5	4277,7	4076,7	4205,1
. wijziging in duizendtallen	-15,3	8,7	29,9	33,8	28,2	28,2	28,2	39,1	26,2
. wijziging in %	-0,4	0,2	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	1,0	0,6
- Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen)	684,5	701,6	698,6	697,1	691,4	682,3	674,4	634,2	690,9
. wijziging in duizendtallen	40,7	17,2	-3,0	-1,6	-5,6	-9,1	-7,9	2,6	-1,7
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	14,1	14,4	14,2	14,1	13,9	13,7	13,5	13,3	14,0
- Werkzoekenden (in duizendtallen)	538,1	562,6	568,3	568,5	568,6	565,5	556,2	493,5	564,9
. wijziging in duizendtallen	46,6	24,5	5,7	0,2	0,1	-3,1	-9,3	-2,5	3,0
- Productiviteit per uur (marktsector) ^(*)	2,1	1,7	1,9	1,7	1,4	1,4	1,3	1,2	1,6
INKOMENS									
- Reëel uurloon (marktsector) ^(*)	0,4	1,4	1,1	1,2	1,3	1,4	1,4	1,2	1,3
- Loonkost per eenheid product (marktsector) ^(*)	-0,1	1,0	0,8	1,2	1,6	1,7	1,9	1,7	1,4
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	0,9	1,5	2,1	2,5	1,7	1,8	1,9	1,7	1,9
- Spaarquote van de particulieren ^a	15,5	15,4	15,4	15,4	15,3	15,2	15,3	15,5	15,3
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	52,0	51,7	51,4	51,2	51,2	51,3	51,4	51,2	51,4
- Winstmarge van de ondernemingen ^c	26,5	26,7	27,7	28,1	28,3	28,5	28,6	26,9	28,0
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^d	17,2	17,8	18,7	19,1	19,2	19,3	19,4	17,1	18,9

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Gemiddelden 1998 2003	2004 2009
OVERHEIDSFINANCIEN									
- Verplichte afhoudingen(**)	45,0	45,3	44,7	44,3	44,3	44,2	44,3	45,2	44,5
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid									
. in miljard euro	0,7	-0,9	-3,5	-4,1	-3,3	-2,9	-2,4	-0,1	-2,8
. in % van het bbp	0,3	-0,3	-1,2	-1,4	-1,0	-0,9	-0,7	-0,0	-0,9
- Overheidsschuld									
. in % van het bbp	100,7	97,1	93,8	91,3	88,9	86,4	83,8	109,8	90,2
VERRICHTINGEN MET HET BUITENLAND									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	8,2	9,7	11,0	11,2	12,1	12,7	13,3	8,9	11,7
. in % van het bbp	3,1	3,5	3,8	3,7	3,8	3,9	3,9	3,6	3,8
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	10,0	11,4	12,7	12,9	13,8	14,5	15,1	11,3	13,4
. in % van het bbp	3,7	4,1	4,4	4,3	4,4	4,4	4,4	4,6	4,3
SECTORALE GROEI(*)									
(toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	0,4	2,4	3,1	2,5	1,8	1,8	1,7	1,5	2,2
. Verwerkende nijverheid	0,1	2,4	2,9	2,4	1,9	1,8	1,6	1,6	2,2
. Bouw	-0,1	2,9	4,6	3,7	1,4	2,4	2,6	1,4	2,9
- Marktdiensten, waarvan	1,7	2,0	3,0	3,0	2,6	2,5	2,4	2,3	2,6
. Vervoer en communicatie	2,9	2,1	3,0	3,1	2,7	2,7	2,5	4,3	2,7
. Overige marktdiensten	1,5	2,0	3,0	2,9	2,6	2,5	2,4	1,5	2,6
- Niet-verhandelbare diensten	1,1	0,5	0,6	0,6	1,1	0,8	1,1	1,5	0,8

a. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

b. Bijdrage tot de bbp-groei.

c. Bruto-exploitatietoets in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

d. Bruto-exploitatietoets in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

(*) Groeivoeten in %.

(**) Geheel van fiscale en parafiscale afhoudingen in verhouding tot het bbp.

Verbeterde vooruitzichten voor de Europese economie

De wereldeconomie herstelde zich voort in 2003. De opleving ging gepaard met een aanzienlijke versnelling van de groei van de wereldhandel. De internationale goederenhandel groeide met meer dan 4 % in 2003, een cijfer dat in 2004 kan verdubbelen.

De eurozone zou ten volle de vruchten plukken van de aantrekkende wereldeconomie. De bbp-groei in de eurozone zou 1,8 % bedragen in 2004 en 2,3 % in 2005. De Amerikaanse groei zou op zijn beurt 4,2 % bedragen in 2004 en 3,2 % in 2005.

Voor de middellange termijn veronderstelt het scenario een geleidelijke terugkeer naar een groei die meer aansluit bij zijn potentiële groeitempo. De gemiddelde bbp-groei van de eurozone zou iets meer dan 2 % bedragen. De inflatie voor de eurozone, die tijdelijk versnelde in het begin van dit decennium, zou teruggebracht worden van 2 % in 2003 naar 1,8 % in 2004. Op middellange termijn zou de inflatie zich stabiliseren op 1,6 %. Het feit dat de inflatie onder controle blijft, wordt hoofdzakelijk verklaard door de matige evolutie van de loonkosten per eenheid product en door een monetair beleid dat bij de geleidelijke dichting van de output gap, steeds restrictiever zou worden.

In die context van economisch herstel en inflatiebeheersing zou de groei van de Belgische uitvoermarkten aanvankelijk een gevoelige opleving kennen. Vervolgens verzwakt het groeitempo geleidelijk tot 5,5 %.

De geopolitieke onzekerheden lijken minder groot dan vorig jaar. Niettemin blijft de internationale context voor de projectieperiode moeilijk in te schatten, bijvoorbeeld op het vlak van de olieprijs en de aandelenmarkten. Momenteel vormt de dollarkoers een belangrijke bron van onzekerheid. De onevenwichten in de Amerikaanse economie houden namelijk ook risico's in voor de andere muntzones. De eurozone en Japan zijn kwetsbaar voor een verdere muntappreciatie ten opzichte van de dollar, aangezien hun economisch herstel vooral gebaseerd is op de export.

A. Het basisscenario voor de eurozone: versnelde groei tegen 2005-2006

De gebruikte internationale omgeving steunt op de jongste scenario's van de Europese Commissie en de OESO. Voor de kortetermijnvoorzichten (periode 2004-2005), werden de hypothesen van de Europese Commissie¹ gebruikt². Voor de periode 2006-2009 is het scenario hoofdzakelijk gebaseerd op de jongste middellangetermijnvoorzichten van de OESO³.

TABEL 2 - Hypothesen i.v.m. de internationale omgeving van de middellangetermijnprojectie
(groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Periode- gemiddelden 1998- 2003	2004- 2009
Potentiële uitvoermarkt voor België	2,9	6,7	6,9	6,3	5,9	5,6	5,5	5,5	6,2
bbp-groei in de eurozone	0,4	1,8	2,3	2,5	2,4	2,2	2,1	2,0	2,2
bbp-groei in de Verenigde Staten	3,1	4,2	3,2	3,2	3,0	2,9	2,9	3,0	3,2
Consumptieprijzen in de eurozone	2,0	1,8	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,9	1,7
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in USD									
Uitvoer	14,8	9,5	1,0	1,4	1,4	1,4	1,4	0,2	2,7
Invoer	14,5	9,9	1,0	1,4	1,4	1,4	1,4	0,0	2,8
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in euro									
Uitvoer	-4,3	-1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	-0,1	1,1
Invoer	-4,6	-1,2	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	-0,2	1,1
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	28,8	30,0	28,0	28,7	29,4	30,1	30,8	22,9	29,5
Wisselkoers									
USD / euro (x 100)	113,2	125,9	125,4	125,1	124,9	124,6	124,4	101,1	125,0
Kortetermijnrente (3 maanden, niveau in %)									
Eurozone	2,3	2,1	2,8	3,5	4,1	4,8	5,0	--	3,7
Verenigde Staten	1,2	1,2	2,2	3,2	4,1	4,8	5,0	4,0	3,4
Langetermijnrente (10 jaar, niveau in %)									
Eurozone	4,1	4,3	4,5	5,1	5,6	5,9	6,1	4,8	5,2
Verenigde Staten	4,0	4,3	4,8	5,4	6,0	6,0	6,0	5,1	5,4

1. European Commission, DG ECFIN, 'Economic Forecasts, Spring 2004', april 2004.

2. Die evoluties werden soms aangepast om rekening te houden met de recentste beschikbare gegevens m.b.t. de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen.

3. OECD Medium-Term Reference Scenario, november 2003.

De groei van de wereldeconomie trekt verder aan in 2003

Het herstel van de wereldeconomie werd in 2003 voortgezet. Nagenoeg alle zones hebben hiertoe bijgedragen, waarvan twee economieën in het bijzonder, met name China, die als motor fungeert van het Aziatisch continent, en de Verenigde Staten, die door hun sterke opleving ook de Japanse economie hebben gestimuleerd.

De opleving ging gepaard met een aanzienlijke groeiversnelling van de wereldhandel. De internationale goederenhandel nam met meer dan 4 % toe in 2003, een groei die in 2004 zou kunnen verdubbelen.

Het economisch klimaat blijft op korte termijn verbeteren in de meeste zones. Tegelijk zet het herstel van de internationale beurzen zich door sinds het voorjaar van 2003, dankzij de gunstigere macro-economische en bedrijfsresultaten. De financiële context zou dus een gunstige voedingsbodem blijven voor het economisch herstel.

Eurozone: de bodem werd bereikt midden 2003

De economische activiteit van de eurozone bereikte een dieptepunt midden 2003. De ommekeer tijdens het derde kwartaal van 2003 zou zich naar alle waarschijnlijkheid doorzetten in de loop van 2004. Bovendien zou de economische groei, die vorig jaar slechts 0,4 % bereikte, ten volle de vruchten plukken van het herstel van de wereldeconomie en gemiddeld 1,8 % bedragen in 2004. Op korte termijn zou de binnenlandse vraag geleidelijk dynamischer worden en een tegengewicht vormen voor de nadelige effecten van de appreciatie van de euro.

Op middellange termijn een geleidelijke terugkeer naar het potentiële groeitempo

De bbp-groei van de eurozone zou, na een versnelling in 2004, verder aantrekken tot 2,3 % in 2005 en tot 2,5 % in 2006. De Amerikaanse groei zou 4,2 % bedragen in 2004 en 3,2 % in 2005. Op middellange termijn gaat het scenario ervan uit dat de groei geleidelijk zijn potentieel benadert, waardoor de output gaps in de verschillende landen geleidelijk verdwijnen.¹ Voor de Europese Unie zou het groeitempo 2 % benaderen (dichtbij de potentiële groei). De Amerikaanse groei zou daarentegen nog gemiddeld 3 % bereiken.

In het licht van de Europese groei, zouden de Belgische uitvoermarkten, na een sterke terugval tussen 2001 en 2003, opnieuw hernemen in 2004. In 2005 zou de groei oplopen tot bijna 7 % en vervolgens geleidelijk evolueren naar 5,5 % (een tempo dat aanleunt bij dat van de periode 1980-2001).

De wereldinflatie onder controle

Na een teruggang in 2004 zouden de wereldprijzen zonder energie² stijgen met 1,5 % in 2005 en met 1,6 % in de periode 2006-2009. Die matige evolutie weerspiegelt de volgende elementen:

- na de sterke schommelingen van de jongste jaren, een lichte maar constante depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar vanaf 2005. Die ontwikkeling is gebaseerd op de technische hypothese van een ongewijzigde reële wisselkoers tussen de euro en de dollar. De koersevolutie van de euro weerspiegelt het inflatieverschil tussen de eurozone en de Verenigde Staten;

1. Het middellangetermijnscenario van de OESO stelt dat de output gaps op het einde van de periode zouden verdwijnen (namelijk 2009).
2. De wereldprijzen zijn gewogen volgens het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten van België (voor de uitvoerprijzen) en volgens het belang van de verschillende invoermarkten (voor de invoerprijzen).

- een inflatie in de eurozone die, nadat ze de doelstelling van de ECB tijdelijk overschreed in de periode 2000-2002, afkoelt tot 2 % in 2003 en 1,8 % in 2004. Op middellange termijn zou de inflatie zich op 1,6 % stabiliseren. Het feit dat de inflatie onder controle zou blijven, is vooral toe te schrijven aan de gematigde evolutie van de loonkosten per eenheid product, het niveau van de korte rente en de aanhoudende negatieve output gap tot op het einde van de projectieperiode;
- een stabiele evolutie van de grondstoffenprijzen zonder energie (die verondersteld worden constant te zijn in reële termen).

Daling van de olieprijs in 2005, daarna een lichte stijging in reële termen

Het scenario veronderstelt dat de prijs per vat ruwe olie na de stijging in 2003 (van gemiddeld 25 dollar in 2002 naar 28,8 dollar), nog toeneemt tot gemiddeld 30 dollar in 2004. Daarna zou de prijs terugzakken naar 28 dollar in 2005 (dit is de hoogste waarde in de prijsvork die de OPEC hanteert). Op middellange termijn zou de prijs per vat ruwe olie opnieuw lichtjes stijgen in reële termen (jaarlijks met 1 %) en 30,8 dollar bereiken op het einde van de projectieperiode.

Het nieuwe scenario veronderstelt stijgende rentevoeten vanaf 2005. De korte rente in de eurozone zou, na een lichte daling in 2004 (van 2,3 % in 2003 naar 2,1 % in 2004), hernemen tot gemiddeld 2,8 % in 2005. Daarna volgt een geleidelijke stijging tot 5 % tegen 2009, dat is 3,4 % in reële termen. Die evolutie weerspiegelt de wil van de Europese monetaire autoriteiten om de inflatie laag te houden. De Europese langetermijnrente zou ook geleidelijk aantrekken tot 6,1 % in 2009.

B. Risico's en onzekerheden

De geopolitieke onzekerheden lijken minder groot dan vorig jaar. Niettemin blijft de internationale context voor de projectieperiode moeilijk in te schatten, bijvoorbeeld op het vlak van de olieprijs en de aandelenmarkten. Momenteel vormt de dollarkoers een belangrijke bron van onzekerheid. De onevenwichten in de Amerikaanse economie houden namelijk ook risico's in voor de andere muntzones. De eurozone en Japan zijn kwetsbaar voor een verdere muntappreciatie ten opzichte van de dollar, aangezien hun economisch herstel vooral gebaseerd is op de export.

De aanhoudende externe financieringsbehoeften maken de Verenigde Staten afhankelijk van buitenlandse investeerders en leiden tot een accumulatie van de netto buitenlandse schuld. Momenteel kopen vooral Aziatische landen Amerikaanse overheidsobligaties. Op die manier worden muntappreciaties t.o.v. de dollar afgeremd en blijven de Aziatische producenten competitief. De bezorgdheid over de houdbaarheid van het tekort op de Amerikaanse lopende rekening (momenteel 5 % van het bbp) heeft de wisselkoers van de dollar de jongste maanden onder druk gezet. Een verdere aantasting van het vertrouwen van de buitenlandse investeerders kan leiden tot een bijkomende correctie van de dollarkoers, waardoor de concurrentiekracht van de andere muntzones in het gedrang komt. Een correctie van het externe onevenwicht via de Amerikaanse binnenlandse vraag valt evenmin uit te sluiten. Zo kunnen dalende aandelenkoersen of een verhoogde kans op werkloosheid aanzetten tot een meer terughoudend consumptiegedrag (grotere spaarneiging) van de gezinnen. In beide gevallen verminderen de Europese en Aziatische uitvoermogelijkheden. Volgens een OE-

SO-studie remt een depreciatie van de dollar met 10 % de groei in de eurozone in dat jaar af met 0,3 procentpunt¹. De aantasting van de competitiviteit drukt de netto-uitvoer en vermindert het overschot op de lopende rekening van het eurogebied.

De bovenvermelde onzekerheden kunnen het Europese herstel in het gedrang brengen, omdat de eigen mogelijkheden om de economische groei te ondersteunen, beperkt zijn. De budgettaire ruimte van de overheidssector wordt namelijk gedetermineerd door de inspanningen van de lidstaten om hun begrotingstekort te beperken en een budgettair evenwicht op middellange termijn na te streven, zoals voorzien door het Europese Stabiliteits- en Groeipact.

1. Zie Dalsgaard, T., André, C. en Richardson, P. (2001), 'Standard shocks in the OECD INTERLINK model', OESO, Economics Department Working Paper, nr. 306.

Macro-economische en sectorale evoluties

Na twee jaar een ondermaatse bbp-groei van minder dan 1 % te hebben gekend, vertoonde de Belgische economie een bescheiden herstel in 2003. De groei hernam met 1,1 % op jaarbasis dankzij de opleving in het tweede semester. De reële bbp-groei lag daardoor gedurende drie jaar beduidend beneden zijn potentieel, dat ongeveer 2 % bedroeg.

Met een groei van 2 % (tevens het gemiddelde van de voorbije 25 jaar) zou 2004 een doorsneejaar worden. De economie zou zich in de periode 2005-2006 voorspoedig ontwikkelen, resp. met 2,7 % en 2,5 %. Daarna wordt een afzwakking voorzien en ontwikkelt de economie zich in een tempo dat de potentiële groei benadert. De output gap wordt daardoor in 2006 gedicht en blijft vervolgens dichtbij nul.

In vergelijking met 2003 vertoont 2004 niet alleen een ietwat sterkere, maar ook een meer evenwichtige economische groei. Vorig jaar was de groei volledig toe te schrijven aan de binnenlandse vraag en leverde de netto-uitvoer een negatieve bijdrage. Dit jaar hebben zowel de binnenlandse bestedingen als de buitenlandse handel een positief aandeel in de bbp-groei.

Ook in de periode 2005-2009 leveren beide groeicomponenten een positieve bijdrage. De binnenlandse vraag blijft cruciaal, maar verliest aan dynamiek vanaf 2007, wanneer de positieve impulsen van de fiscale hervorming op de particuliere consumptie zijn uitgewerkt en de overheidsinvesteringen terugvallen.

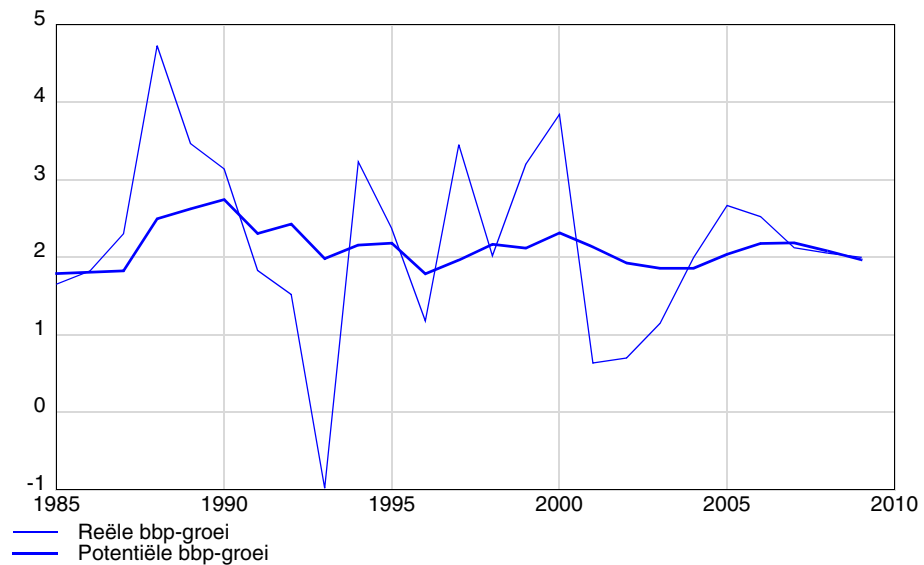
Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland viel in 2003 terug tot 3,7 % van het bbp. Door een gunstige evolutie van de netto-uitvoer en van de ruilvoet stijgt het surplus in de projectieperiode opnieuw tot 4,4 % in 2009.

Op het vlak van de toegevoegde waarde stijgt het gewicht van de marktdiensten, zowel in nominale als in reële termen. Op het einde van de projectieperiode vertegenwoordigen de marktdiensten ruim 62 % van de nominale toegevoegde waarde van de economie. Het aandeel van de industrie bedraagt dan nog een kwart.

A. De reële en potentiële groei van het bbp

De groei van het reële bbp zou in 2004-2005 een conjunctureel herstel kennen en nadien geleidelijk zijn potentiële groei benaderen. Over de periode 2004-2009 zou het bbp jaarlijks gemiddeld met ongeveer 2,2 % stijgen. Dat is drie tienden procent meer dan in de periode 1998-2003. Hierbij zij wel vermeld dat er toen twee uitgesproken subperiodes waren: terwijl de eerste drie jaar het bbp nog sterk toenam, werd de periode 2001-2003 gekenmerkt door een zwakke groei.

FIGUUR 1 - Reële groei van het bbp en potentiële groei
(in procent)

De potentiële bbp-groei wordt berekend op basis van de methodologie die door de Europese Commissie werd uitgewerkt in het kader van het jaarlijks onderzoek van de stabiliteits- en convergentieprogramma's. Met die benadering kan het aandeel van elke productiefactor afzonderlijk (kapitaal, arbeid en technische vooruitgang) in de potentiële groei bepaald worden. Dat aandeel wordt berekend aan de hand van een productiefunctie waarin de verschillende factoren in een 'normaal' geachte mate worden gebruikt. Voor de werkgelegenheid is dat peil vastgelegd op basis van de NAIRU¹, d.i. de werkloosheidsgraad die compatibel is met een stabiele inflatie.

Zoals blijkt uit figuur 1, zou de Belgische potentiële groei recent gedaald zijn. Vanaf 2002 zou hij onder de grens van 2 % duiken en zich pas na 2005 herstellen. De licht procyclische aard van de potentiële groei is vooral te verklaren door de achteruitgang (herstel) van de investeringsgraad in een periode van laagconjunctuur (hoogconjunctuur) waardoor de kapitaalopbouw, en bijgevolg ook de potentiële groei, worden afgeremd (versterkt). Tijdens de projectieperiode zou de potentiële groei gemiddeld bijna 2,1 % per jaar bedragen, d.i. iets lager dan de gemiddelde groei van het reële bbp. Die vaststelling is logisch omdat de output gap (zie verder) in het beginjaar 2004 negatief is.

1. In het Engels: 'non-accelerating inflation rate of unemployment'.

Het voordeel van de productiefunctiebenadering is dat de bijdrage van elke productiefactor in de groei kan berekend worden. De bijdrage van de factor arbeid zal afhangen van de demografische evolutie, de trendmatige participatiegraad¹ en de NAIRU. De bijdrage van de factor kapitaal wordt bepaald door de investeringsinspanning en van de ontwikkeling van de afschrijvingsvoet. De bijdrage van de derde component, nl. de totale factorproductiviteit, geeft de globale trendmatige productiviteitsgroei als gevolg van de technische vooruitgang.

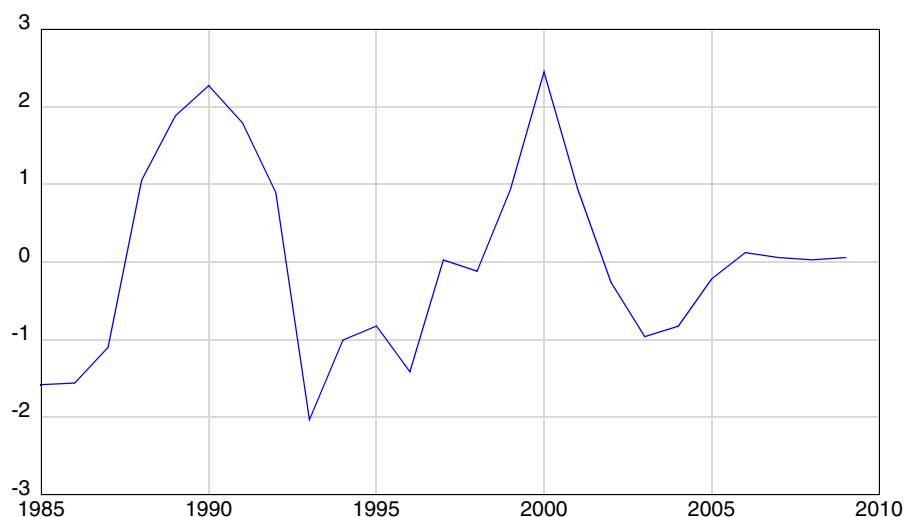
TABEL 3 - De potentiële groei en zijn componenten

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Potentiële groei	2,1	1,9	1,9	1,9	2,0	2,2	2,2	2,1	2,0
Bijdrage van:									
- Factor arbeid	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4
- Factor kapitaal	0,7	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
- Totale factorproductiviteit	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Tijdens de periode 2004-2009 zou de bijdrage van de factor arbeid schommelen tussen 0,4 en 0,6 procentpunt, gegeven de verwachte ontwikkeling van de bevolking op arbeidsleeftijd. De bijdrage van kapitaal zou op 0,6 procentpunt blijven. De bijdrage van de totale factorproductiviteit zou zich lichtjes herstellen en gemiddeld 1 procentpunt bereiken.

Figuur 2 toont de ontwikkeling van de output gap (het verschil tussen het reële en het potentiële bbp, uitgedrukt in % van dat laatste). Zoals reeds vermeld is die in 2004 nog beduidend negatief. Het dichten van de output gap tegen 2006 impliceert een economische groei die de komende twee jaren boven zijn potentieel ligt.

FIGUUR 2 - Output gap
(in procent van het potentiële bbp)

1. Dat is de verhouding tussen de beroepsbevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd, bewerkt met een Hodrick-Prescott-filter.

B. De componenten van de economische groei

1. Algemeen overzicht

Als gevolg van de sterkere wereldhandel wordt de uitvoer de groeimotor in de periode 2004-2009 (zie tabel 4). De toename van de buitenlandse handel stimuleert ook de binnenlandse vraag. Wat de particuliere bestedingen betreft, wordt dat effect aangevuld door de koopkrachtverbetering die resulteert uit de hervorming van de personenbelasting. Door de verbeterde afzetperspectieven worden ook de bedrijfsinvesteringen aangezwengeld, omdat de rendabiliteit ook stijgt. De bijdrage van de overheidsbestedingen (consumptie en investeringen) is geleidelijk toegenomen sinds de jaren 80, maar stabiliseert in de projectieperiode.

TABEL 4 - Bijdragen aan de bbp-groei
(jaargemiddelden in procentpunten)

	1980-1985	1986-1991	1992-1997	1998-2003	2004-2009
Binnenlandse bestedingen ^a	0,3	3,2	1,3	2,0	2,1
- Particuliere consumptie	0,7	1,6	0,8	1,0	1,1
- Investerings in woningen	-0,3	0,3	0,1	0,0	0,1
- Bedrijfsinvesteringen	0,0	1,0	0,2	0,3	0,4
- Overheidsbestedingen	0,1	0,2	0,3	0,5	0,5
Netto-uitvoer	1,1	-0,3	0,5	-0,0	0,2
- Uitvoer	1,3	3,2	2,8	2,9	4,6
- Invoer	-0,2	-3,4	-2,4	-3,0	-4,4
Totaal (bbp-groei)	1,4	2,9	1,8	1,9	2,2

a. Inclusief voorraadvorming.

2. De buitenlandse handel

De uitvoer herneemt in het kielzog van de aantrekkelijke internationale economie, ...

De groei van de potentiële uitvoermarkten trok in 2003 aan tot een bescheiden 2,9 % op jaarbasis. Bovendien zette de euro zijn steile klim t.o.v. de Amerikaanse dollar verder, waardoor de concurrentiepositie van de ondernemingen van de eurozone werd aangetast. Daardoor bedroeg de Belgische uitvoerstijging niet meer dan 1,6 %. De netto-uitvoer leverde zelfs een negatieve bijdrage tot de economische groei (-1 procentpunt), doordat de versnelling van de finale vraag tot een sterke invoerstijging leidde. Het negatieve effect op het saldo van de lopende verrichtingen werd ten dele gecompenseerd door de verbetering van de ruilvoet.

... is in 2004-2005 de drijvende kracht achter de economische opleving ...

Dit jaar zou de groei van de potentiële uitvoermarkten aantrekken tot 6,7 %. De uitvoer stijgt naar verwachting met 4,9 % en zou daarmee, ondanks de blijvende dollarzwakte, de belangrijkste motor zijn achter het economisch herstel. Het invoervolume versnelt in mindere mate, waardoor de netto-uitvoer in tegenstelling tot de voorbije twee jaar opnieuw een positieve bijdrage levert tot de economische groei (+0,2 procentpunt). Nominaal neemt de netto-uitvoer nog sterker toe dankzij de ruilvoetverbetering. Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland stijgt van 3,7 % van het bbp in 2003 tot 4,1 % dit jaar.

De potentiële uitvoermarkten zouden hun sterke groei handhaven in 2005 (6,9 %). In de veronderstelling dat de dollar niet meer verder deprecieert t.o.v. de euro, zou de uitvoergroei volgend jaar verder versnellen tot 5,8 %. Door de hogere invoerbehoefte blijft de bijdrage van de netto-uitvoer gelijk aan 0,2 procentpunt. In combinatie met een verdere ruilvoetverbetering (lagere olie-prijzen) loopt het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland op tot 4,4 % van het bbp.

... en zwakt nadien wat af, maar de bijdrage van de netto-uitvoer tot de groei blijft positief

In de periode 2006-2009 vertraagt de groei van de potentiële uitvoermarkten enigszins tot gemiddeld 5,8 %. De gemiddelde toename van de Belgische uitvoer bedraagt dan 5,3 %. Het groeiverschil tussen de potentiële uitvoermarkten en de uitvoer betekent dat de Belgische exporteurs marktaandeel blijven verliezen¹. Ook de invoerstijging is minder uitgesproken (gemiddeld 5,4 % per jaar) door de afkoeling van de finale vraag. De netto-uitvoer levert in die periode een positieve bijdrage van 0,1 % tot de economische groei. Bij een stabiele ruilvoet handhaaft het externe surplus zich op 4,4 % van het bbp.

3. De binnenlandse bestedingen

Naast de externe vraag vertonen ook de binnenlandse bestedingen conjuncturele schommelingen in de projectieperiode. Dat blijkt vooral het geval voor de particuliere consumptie. Ook de overheid heeft een impact op het groeiprofiel via haar investeringen.

De binnenlandse vraag valt terug in 2004 ...

De binnenlandse bestedingen zouden dit jaar minder sterk toenemen (1,9 % t.o.v. 2,3 % in 2003). Het verschil is grotendeels toe te schrijven aan de voorraadcyclus, die een nulbijdrage levert tot de economische groei (t.o.v. 0,4 procentpunt in 2003). Ook de groeivertraging van de overheidsconsumptie tempert de binnenlandse bestedingen.

... gevolgd door een tijdelijke versnelling in de periode 2005-2006

Vanaf 2005 dragen alle componenten van de binnenlandse vraag bij tot zijn herneming, met uitzondering van de voorraadopbouw. De binnenlandse vraag groeit in de periode 2005-2009 met gemiddeld 2,2 % en levert daarmee een bijdrage tot de economische groei van gemiddeld 2,1 procentpunt. Achter dat gemiddelde schuilt een uiteenlopend profiel, met duidelijke verschillen tussen enerzijds de periode 2005-2006 en anderzijds de jaren 2007-2009. De binnenlandse vraag is bijzonder dynamisch in de eerste deelperiode, maar vertraagt daarna gevoelig. Die evolutie wordt hoofdzakelijk verklaard door de particuliere consumptie en de overheidsinvesteringen.

1. Het structurele verlies aan marktaandelen van de Belgische uitvoer op wereldvlak is een gekend fenomeen. Het doet zich ook voor in periodes waarin het prijsconcurrentievermogen zich handhaaft. Wat de uitvoer naar de EU-landen betreft, lijdt België evenwel nauwelijks of geen verlies aan marktaandelen. Aangezien de Belgische uitvoer zich hoofdzakelijk (voor ongeveer 75 %) richt op Europa, een zone met een relatief zwakke groei, verliest het marktaandelen naarmate de overige uitvoermarkten sterker groeien. Een bijkomende verklaring is de specialisatie van de Belgische uitvoer in producten waarvan de vraag minder sterk evolueert.

a. Consumptie van de particulieren¹

De consumptie stijgt proportioneel met de koopkracht in 2004, ...

De koopkracht neemt met 1,5 % in 2004 sterker toe dan vorig jaar (0,9 %). In 2003 werd de evolutie van het reëel beschikbaar inkomen ondersteund door de hervorming van de personenbelasting, maar tegelijk stagneerde de reële loonmassa als gevolg van de teruggang van de werkgelegenheid en de hoge energieprijzen². Bovendien daalden de netto-inkomsten uit vermogen opnieuw. De sterkere groei van de koopkracht in 2004 is toe te schrijven aan de sterkere loonstijgingen (op basis van de afgesproken loonnorm voor de periode 2003-2004³) en aan de bescheiden toename van de werkgelegenheid. De consumptieve bestedingen nemen met 1,6 % toe, waardoor de spaarquote stabiliseert op 15,4 %.

... krijgt vaart in de periode 2005-2006, ...

Met een gemiddelde van 2,1 % groeien de consumptieve bestedingen in de periode 2005-2009 net iets sneller dan de koopkracht (2 %), wat betekent dat de spaarquote nagenoeg stabiel blijft. De particuliere consumptie zou in de periode 2005-2006 vrij sterk presteren, met groeivoeten van resp. 2,3 % en 2,4 %. Het verbruik loopt daarmee in de pas met de groei van het reëel beschikbaar gezinsinkomen, dat zich gunstig ontwikkelt dankzij de herneming van de economische activiteit en de hervorming van de personenbelasting.

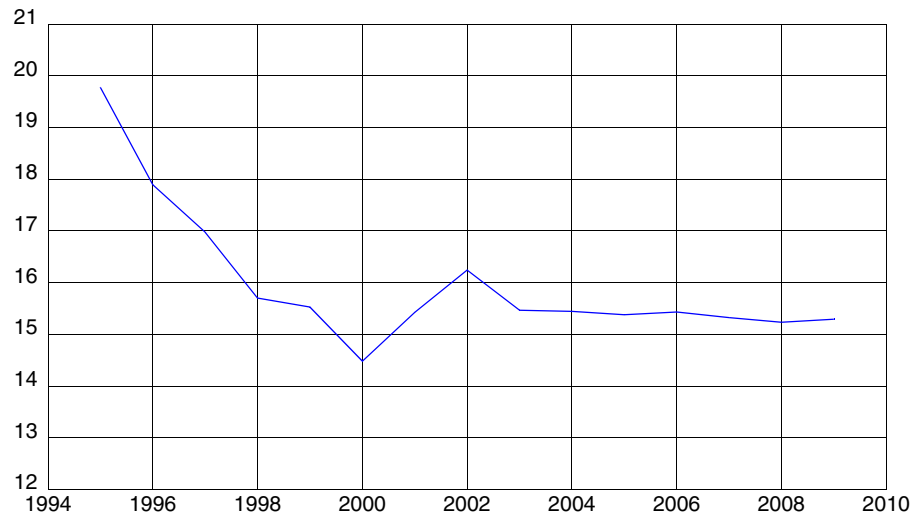
... maar vertraagt opnieuw vanaf 2007, bij een stabiele spaarquote

Vanaf 2007 vertraagt de economische groei en is het positieve effect van de fiscale hervorming uitgewerkt. Daardoor vertraagt de inkomensgroei tot gemiddeld 1,8 %. De particulieren remmen hun consumptie in bijna dezelfde mate af. De spaarquote bedraagt nog 15,3 %.

Naast het beschikbaar inkomen hebben ook andere factoren een invloed op het particulier verbruik in de projectieperiode. De bijkomende determinanten werken evenwel niet in één richting. Enerzijds zijn de lage inflatie (gemiddeld 1,6 %) en de afbrokkeling van de werkloosheidsgraad gunstig voor de particuliere consumptie. Anderzijds is de bijdrage van de inkomsten uit vermogen tot het beschikbaar inkomen positief vanaf 2005⁴. De spaarneiging bij die inkomsten is doorgaans groter dan bij de andere inkomenscomponenten.

-
1. Huishoudens en izw's ten behoeve van huishoudens.
 2. De gezondheidsindex, die van belang is voor de indexering van de lonen en de sociale uitkeringen, steeg minder snel dan de algemene index der consumptieprijzen. De hogere energieprijzen tasten uiteraard ook de andere (niet-geïndexeerde) inkomenscomponenten aan in reële termen.
 3. Het zwaartepunt van de - beperkte - loonstijging (bovenop de indexering) ligt in 2004.
 4. In constante prijzen leveren de inkomsten uit vermogen een positieve bijdrage van 0,4 procentpunt tot de 2 %-groei van het beschikbaar inkomen (periodegemiddelden 2005-2009).

FIGUUR 3 - Spaarquote van de particulieren
(sparen in procent van het beschikbaar inkomen)

Structurele aspecten

Tabel 5 geeft de evolutie weer van de componenten van de particuliere consumptie. In de projectieperiode krimpt het energieaandeel in de bestedingen geleidelijk. Het nominale aandeel van de energieconsumptie zou enigszins dalen als gevolg van de meer gematigde ontwikkeling van de energieprijzen in de projectieperiode¹. Het aandeel van de noodzakelijke goederen (voeding en kleding) blijft afbrokkelen. Een steeds groter gedeelte van het gezinsbudget wordt besteed aan diensten en luxueusere goederen. Die laatste kennen ook de meest dynamische ontwikkeling².

TABEL 5 - Structuur en groei van de particuliere consumptie

	Structuur in lopende prijzen			Gemiddelde reële groeivoeten	
	1995	2002	2009	1998-2003	2004-2009
Consumptie, energie niet meegerekend	93,1	93,3	94,2	2,3	2,1
- Voeding, drank en tabak	17,3	16,4	15,3	1,6	0,7
- Kleding	6,1	5,2	4,5	1,9	0,3
- Huur	16,6	16,2	16,0	1,8	1,6
- Andere goederen en diensten	53,0	55,5	58,4	2,6	2,8
Energie	6,9	6,7	5,8	0,9	1,2
- Verwarming en verlichting	4,4	4,2	3,4	1,3	1,2
- Transport	2,5	2,5	2,4	0,1	1,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	2,2	2,0

1. De gemiddelde groei van de consumptieprijzen voor energie bedraagt in de periodes 1998-2003 en 2004-2009 resp. 1,7 % en 0,4 %. De consumptieprijzen zonder energie groeien met resp. 1,8 % en 1,7 %.
2. Voor meer gedetailleerde resultaten per consumptiecategorie, zie de statistische bijlage.

b. Investerings

In bbp-termen kunnen de totale investeringen zich net handhaven

De investeringsquote van de overheid trekt aan - zij het tijdelijk - in de periode 2005-2006. De investeringen van de ondernemingen hernemen in bbp-termen pas vanaf 2006, als gevolg van de zwakke evolutie van de investeringsprijzen in de periode 2003-2005. De investeringsquote van de gezinnen zet z'n trendmatige daling verder. Het gevolg is dat de nationale investeringsquote tegen lopende prijzen in 2009 amper 0,5 procentpunt boven het niveau van 2003 uitstijgt, namelijk 20 %.

Investerings van de ondernemingen: verbeterde afzet- en winstperspectieven vanaf 2003

Door de zwakke conjunctuur en de verminderde rendabiliteit hadden de ondernemers hun investeringen in 2002 fors teruggeschroefd (-3,2 %). Waarschijnlijk compenseerden sommigen ook hun overinvesteringen van de voorbije jaren. In 2003 hernam de investeringsactiviteit met 2,5 % door de geleidelijke verbetering van de afzet- en winstperspectieven. Daardoor leverden de bedrijfsinvesteringen opnieuw een positieve bijdrage van 0,4 procentpunt tot de economische groei (t.o.v. -0,5 procentpunt in 2002). De nominale investeringsquote daalde evenwel tot 13,2 % van het bbp t.o.v. 13,5 % in 2002 (zie figuur 4).

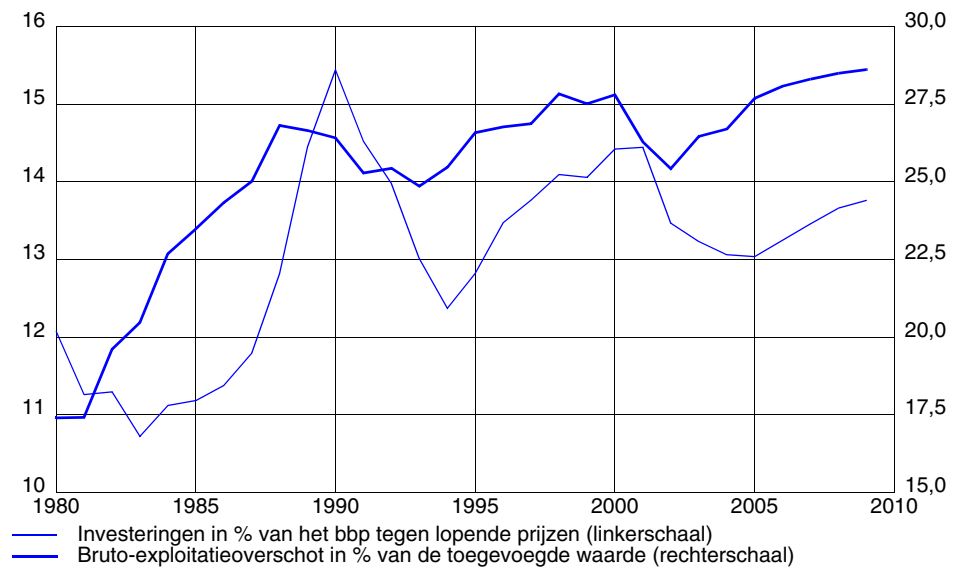
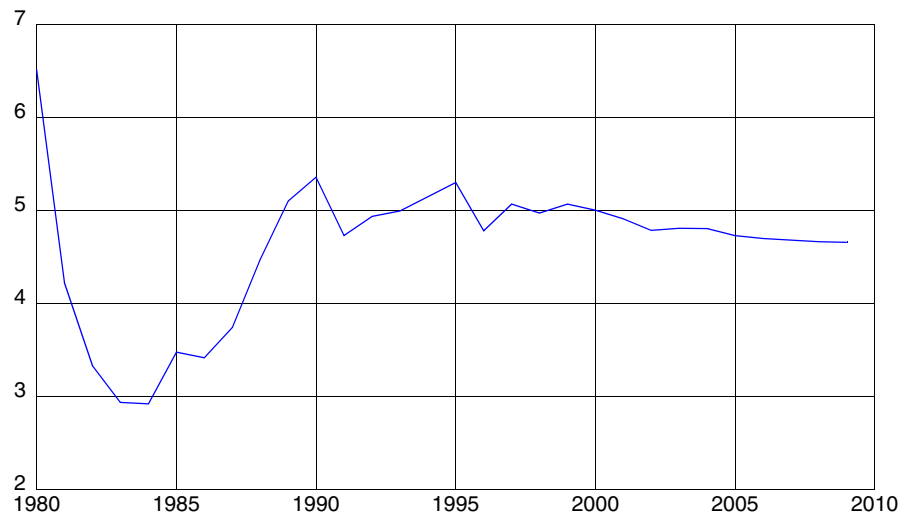
De bedrijfsinvesteringen trekken in de periode 2004-2009 verder aan met gemiddeld 3,1 % als reactie op de hogere productiegroei, de hernemende capaciteitsbezettingsgraad en de betere rendabiliteit (o.m. door de gematigde ontwikkeling van de loonkost per eenheid product). Daardoor overtreft de groei van de bedrijfsinvesteringen de bbp-groei en ondersteunt ze mee de economische opleving, ondanks de oplopende financieringskosten als gevolg van de aantrekkelijke reële rentevoeten¹. De bijdrage tot de economische groei is met 0,4 procentpunt groter dan de voorbije 6 jaar (zie tabel 4). De investeringsquote herneemt tot 13,8 % van het bbp in 2009.

Investerings in woningen hernemen

Na twee jaar van negatieve groei herstelt de woningbouw zich enigszins in 2003 (1,3 %). De lage hypothecaire rente heeft ongetwijfeld een aantal bouwlustigen aangespoord om hun plannen te realiseren. Mogelijk speelde ook het ongunstige rendement op alternatieve (roerende) beleggingen een rol.

De woningbouw zou dit jaar verstevigen tot 2,7 % dankzij de blijvend lage financieringskost. In de periode 2004-2009 zouden de gezinsinvesteringen gemiddeld met 2,1 % toenemen dankzij de koopkrachtstijging en het vertrouwensherstel door de geleidelijk dalende werkloosheidsgraad. Niettemin wordt de expansie van de woningbouw in de laatste jaren van de projectieperiode afgeremd door de zwakkere ontwikkeling van het beschikbaar inkomen, terwijl de financieringskost geleidelijk verhoogt als gevolg van de aantrekkende langetermijnrentevoet². In bbp-termen leidt dat tot een verdere, trendmatige terugval van de gezinsinvesteringen in de projectieperiode (zie figuur 5).

-
1. De projectie veronderstelt een herneming van de reële tienjaarsrente van 2,7 % in 2004 tot 4,5 % in 2009. In de periode 1998-2003 daarentegen, daalde de reële tienjaarsrente met 150 basispunten (van 3,8 % naar 2,3 %).
 2. De reële hypothecaire rente ligt op middellange termijn ruim 200 basispunten boven het niveau van 2003.

FIGUUR 4 - Investeringsquote en rendabiliteit van de ondernemingen**FIGUUR 5 - Investeringsquote in woningen**
(in procent van het bbp)

Overheidsinvesteringen

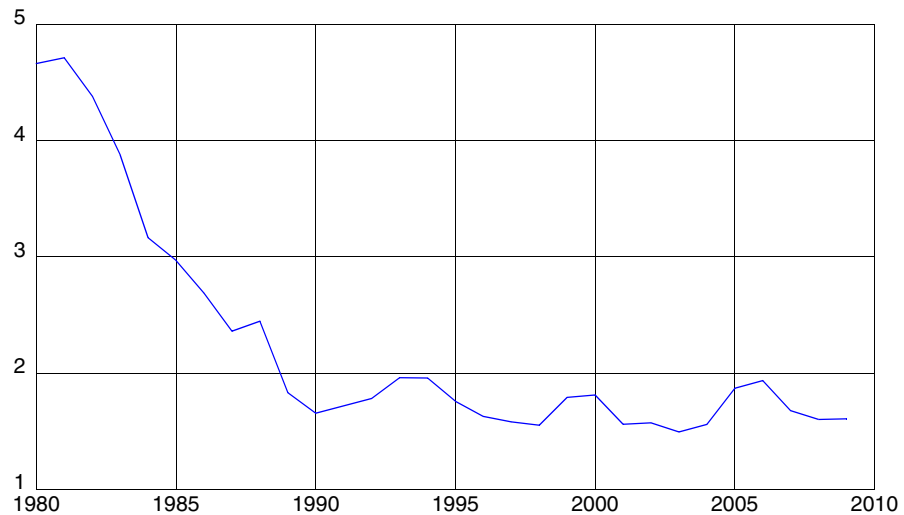
Het profiel van de overheidsinvesteringen hangt nauw samen met de infrastructuurwerken van de lokale overheid. Ze volgen een cyclus die verband houdt met de gemeenteraadsverkiezingen, waarbij zij een maximum bereiken in de periode 2005-2006, met het oog op de verkiezingen van 2006.

De overheidsinvesteringen geven in 2005 een stevige, zij het tijdelijke, stimulans aan de economische groei (een bijdrage van 0,4 procentpunt). In dat jaar is ruim de helft van de groei van de overheidsinvesteringen toe te schrijven aan de lokale besturen, die vooral dan hun investeringsactiviteiten opdrijven. Bovendien wordt het globale groeicijfer van 2005 enigszins vertekend door de verkoop van overheidsgebouwen¹. Vergeleken met 2004 loopt de verkoop van overheidsgebouwen in 2005 sterk terug, wat eveneens een positieve impact heeft op het groeicijfer. Na 2006 is de investeringscyclus over zijn hoogtepunt heen en worden de lokale investeringen teruggeschroefd.

1. Die worden in de nationale rekeningen geboekt als een desinvestering van de overheid en als een bijkomende investering voor de ondernemingen.

De investeringsquote van de overheid blijft in historisch perspectief op een laag peil, na de structurele daling in de jaren tachtig (zie figuur 6). In de projectieperiode stijgt de investeringsquote van 1,5 % in 2003 tot 1,9 % in de periode 2005-2006, waarna de quote opnieuw terugvalt tot 1,6 % in 2008-2009. Het gemiddelde in de eurozone bedraagt momenteel ongeveer 2,5 %.

FIGUUR 6 - Overheidsinvesteringen
(in procent van het bbp)

c. Overheidsconsumptie

In constante prijzen groeide de overheidsconsumptie in 2003 met 2,4 % (na 1,9 % in 2002). De versnelling is grotendeels toe te schrijven aan de aanzienlijke stijging van de uitgaven voor gezondheidszorg t.o.v. 2002.

Vanaf 2004 neemt de reële overheidsconsumptie toe met gemiddeld 1,9 %. Vergelijken met de periode 1998-2003 (gemiddelde groei van 2,4 %) vertraagt de groei van de reële uitgaven in de periode 2004-2009 zowel voor lonen en pensioenen als voor de aankoop van goederen en diensten en de uitgaven voor gezondheidszorg. De consumptiequote blijft stabiel in de projectieperiode en bedraagt 22,7 % van het bbp in 2003-2004 (d.i. 1,7 procentpunt boven het gemiddelde in de eurozone) en 22,6 % in 2007-2009. Een gedetailleerde analyse van de overheidsconsumptie is te vinden in hoofdstuk 6.

4. De evolutie per bedrijfstak

Modeluitbreidingen

Het HERMES-model, dat wordt aangewend voor deze middellangetermijnvooruitzichten, onderscheidt voortaan ook enkele diensten inzake vervoer en communicatie. Aangezien de transportproblematiek in het brandpunt van de actualiteit blijft (congestie op de autowegen, emissies van broeikasgassen, heffingen op brandstoffen, olieprijschokken, investeringen in het openbaar vervoer, ...), leek het aangewezen om het model hierop verder te ontwikkelen. De modeluitbreidingen worden toegelicht in de onderstaande kader¹.

1. Voor meer details en enkele illustratieve variantanalyses, zie 'Een nieuwe versie van het HERMES-model', Working Paper 5-04 (februari 2004).

Verdere desaggregaties binnen het HERMES-model op het vlak van vervoer en communicatie**a. Opsplitsing van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie'**

De traditionele bedrijfstak 'vervoer en communicatie' omvat vrij heterogene activiteiten. Een meer doorgedreven desaggregatie leidt tot meer accurate informatie, zowel voor middellangetermijnvooruitzichten als voor variantanalyse, aangezien de verschillende vervoersactiviteiten uiteenlopende gedragingen of gevoeligheden kunnen hebben. Zo kan de impact van beleidsmaatregelen (bv. bijkomende spoorweginvesteringen en heffingen op brandstoffen) of van externe schokken (bvb. de prijs van de ruwe olie) preciezer worden ingeschat. 'Vervoer en communicatie' is het aggregaat geworden van 4 apart gemodelleerde bedrijfstakken (zie tabel 6). Het model onderscheidt daardoor in totaal 14 bedrijfstakken in de privé-sector.

TABEL 6 - Omschrijving van de nieuwe bedrijfstakken

Naam	NACE-BEL-omschrijving en -code
Vervoer per spoor	Vervoer per spoor (60.1)
Stads- en wegvervoer	Stadsvervoer en wegvervoer (60.2) ^a / Vervoer via pijpleidingen (60.3)
Vervoer over water en luchtvaart	Vervoer over water (61) ^b / Luchtvaart (62)
Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	Vervoersondersteunende activiteiten (63) ^c / Post en telecommunicatie (64)

- a. o.m. personenvervoer volgens een dienstregeling, taxi's, goederenvervoer over de weg en verhuisdiensten.
- b. zee-, kust- en binnenvaart.
- c. o.m. vrachtbehandeling, opslag, reisbureaus en touroperators.

Het aandeel van de vervoerssectoren in de nationale toegevoegde waarde is de jongste decennia vrij stabiel gebleven. Sedert de jaren zeventig vertegenwoordigen ze samen ruim 7 % van de toegevoegde waarde tegen lopende prijzen (zie ook tabel 7 en tabel 38 in de statistische bijlage). Het gewicht van 'vervoersondersteunende activiteiten en communicatie' is daarbij toegenomen (van 2,5 % in het begin van de jaren zeventig tot momenteel ruim 4 %), vooral ten nadele van 'vervoer over water en luchtvaart' (van 1 % naar momenteel 0,1 %).

Tegen constante prijzen vertonen 'stads- en wegvervoer' en 'vervoer over water en luchtvaart' evenwel een constant aandeel over de tijd en gaat het toenemende belang van 'vervoersondersteunende activiteiten en communicatie' ten koste van het aandeel van het spoorvervoer.

De transportactiviteit is relatief kapitaalsintensief. De investeringsquote, d.i. de verhouding van de investeringen in vaste activa tot de toegevoegde waarde, ligt ruim boven het marktsectorgemiddelde. Dat is vooral het geval voor het spoorvervoer en de luchtvaart, met investeringsquotes van resp. ongeveer 50 % en 70 %, tegenover een marktsectorgemiddelde van 17 % (zie tabel 40 in de statistische bijlage). Beide kennen een uitermate grillige evolutie van hun investeringen.

b. Opsplitsing van de consumentenvraag naar vervoersdiensten

De consumptie van vervoersdiensten vormt binnen HERMES één van de 15 traditionele hoofdcategorieën van het particulier verbruik. In de nieuwe modelversie wordt de consumentenvraag naar vervoersdiensten opgesplitst in 3 subcategorieën: reizigersvervoer per trein, tram en metro, reizigersvervoer over de weg (bus, taxi) en overige vervoersdiensten (vervoer per schip of vliegtuig). Het aandeel van de consumentenvraag naar vervoersdiensten is eveneens stabiel over de tijd. Sinds de jaren zeventig bedraagt het ongeveer 1 % van het consumptiepakket (0,6 % voor het reizigersvervoer per trein, tram en metro; 0,2 % voor elk van de andere twee subcategorieën).

De samenstelling van het globale consumptiepakket is afhankelijk van de verschillende prijs- en inkomenselasticiteiten. De prijs- en inkomenselasticiteiten van de vervoersdiensten en de prijselasticiteit van communicatie zijn relatief klein, terwijl de inkomenselasticiteit van communicatie relatief groot is.

Evolutie van de toegevoegde waarden

Hoewel de binnenlandse vraag minder sterk herneemt dan de uitvoer, neemt het economisch gewicht van de marktdiensten - die zich vooral op de binnenlandse vraag richten - verder toe in de projectieperiode (zie tabel 7). De groei van de *totale marktdiensten* bedraagt in de projectieperiode gemiddeld 2,6 % t.o.v. 1,8 % in de jaren 1998-2003. Het aandeel van de marktdiensten in de toegevoegde waarde loopt nominaal op tot ruim 62 % in 2009. Hun belang stijgt ook in reële termen, zij het minder uitgesproken door de sterkere prijsontwikkeling bij de diensten vergeleken met de industrie.

De gemiddelde groei van *vervoer en communicatie* vertraagt in de projectieperiode t.o.v. 1998-2003. Dat geldt evenwel niet voor de luchtvaart, die gebaat is bij de aantrekkende vraag na de zware crisis in de periode 2001-2002, toen zijn toegevoegde waarde sterk verminderde. De verdere uitbouw van het spoorvervoer (bv. het investeringsplan van de NMBS) zorgt voor een bijkomende verhoging van de activiteit, al blijft het een trage groeier. Ook de dynamiek van het stads- en wegvervoer is minder uitgesproken dan voordien. Samen met het spoorvervoer staat die tak in voor het reizigersvervoer over land¹, dat minder spectaculair toeneemt in de projectieperiode. Ook de groei van de 'vervoersondersteunende activiteiten en communicatie' vertraagt. Die tak is een belangrijke toeleverancier van het wegvervoer en de luchtvaartsector, maar is ook sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de binnenlandse consumptieve bestedingen voor communicatie. Communicatie blijft weliswaar één van de meest dynamische consumptiecategorieën, maar het groeipotentieel van die diensten (mobiele telefonie, internet) ontwikkelt zich wellicht minder snel dan in de voorbije jaren.

1. Reizigersvervoer per trein, tram en metro en reizigersvervoer over de weg (zie tabel 49 in de statistische bijlage).

TABEL 7 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde in basisprijzen

	Structuur in lopende prijzen			Structuur in prijzen van 1995			Reële groei ^a	
	1995	2002	2009	1995	2002	2009	1998-2003	2004-2009
Landbouw	1,7	1,3	1,3	1,7	1,6	1,5	1,4	1,5
Energie	3,4	3,1	2,8	3,4	3,4	3,4	0,6	1,6
Verwerkende nijverheid	20,7	18,9	17,3	20,7	21,7	21,4	1,6	2,2
- Intermediaire goederen	8,4	7,5	7,2	8,4	8,8	8,8	1,5	2,3
- Investeringsgoederen	5,0	4,4	3,6	5,0	5,6	5,4	2,2	1,9
- Verbruiksgoederen	7,4	7,0	6,4	7,4	7,2	7,2	1,3	2,2
Bouw	5,4	5,0	5,0	5,4	5,1	5,3	1,4	2,9
Verhandelbare diensten	57,5	59,2	62,3	57,6	56,5	58,2	1,8	2,6
- Vervoer en communicatie	7,3	7,2	8,1	7,3	7,4	7,7	4,3	2,7
- Vervoer per spoor	0,9	0,9	0,8	0,9	0,8	0,8	2,0	1,0
- Stads- en wegvervoer	1,8	2,0	2,2	1,8	2,0	2,1	5,0	2,7
- Vervoer over water en luchtvaart	0,5	0,1	0,2	0,5	0,5	0,5	-2,1	4,1
- Vervoersonderst. activ. en communicatie	3,9	4,2	5,0	3,9	4,1	4,3	5,5	2,8
- Handel en horeca	14,0	13,7	14,2	14,0	12,8	12,5	1,0	1,9
- Krediet en verzekeringen	6,5	5,2	4,8	6,5	5,2	5,3	-3,3	2,5
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	6,5	7,3	8,1	6,5	6,6	7,0	3,4	2,9
- Overige marktdiensten	23,2	25,9	27,1	23,2	24,6	25,6	2,6	2,9
Niet-verhandelbare diensten	15,8	15,9	14,6	15,8	15,1	13,8	1,5	0,8
IGDFI ^b	-4,5	-3,4	-3,3	-4,5	-3,5	-3,6	-3,5	2,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1,9	2,2

a. Periodegemiddelden.

b. Indirect gemeten diensten aan financiële intermediairs.

De *verwerkende nijverheid* is in belangrijke mate exportgericht en groeit daardoor sterker dan in de periode 1998-2003. Zo verbeteren de omstandigheden voor de 'uitrustingsgoederen' na de recente investeringskrimp in binnen- en buitenland. Ook op het vlak van de particuliere consumptie verbeteren de afzetperspectieven in de eurozone, inclusief België.

De toegevoegde waarde van de *bouwsector* groeit sneller in de projectieperiode. Niet alleen de vraag van de ondernemingen speelt daarbij een rol, maar ook de bouwprojecten voor de particulieren en de (lokale) overheid leveren een hogere bijdrage tot de economische groei.

Evolutie van de werkgelegenheid

De stijging van het aandeel van de marktdiensten is nog meer uitgesproken in termen van werkgelegenheid. De arbeidsproductiviteit is namelijk systematisch lager dan in de industrie. De werkgelegenheid groeit uitsluitend in de bouw en in de dienstensectoren. Het gros van de jobcreatie gebeurt in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de 'overige marktdiensten', met gemiddeld resp. 12 700 en 17 100 eenheden per jaar in de periode 2004-2009. Voor een gedetailleerde analyse over de werkgelegenheid verwijzen we naar hoofdstuk 5.

Evolutie van de arbeidsproductiviteit

Globaal genomen kent de totale productiviteitswinst per uur een lichte versneling in de projectieperiode (zie tabel 8). De industrie blijft een sterke productiviteitsgroei noteren en beperkt op die manier zijn loonkoststijging per eenheid product. De sector is relatief gevoeliger voor de internationale concurrentie dan de meeste marktdiensten. Op die manier blijft de prijsontwikkeling bij de industrie achter bij die van de marktdiensten en daalt het aandeel van de industrie in de toegevoegde waarde sterker in nominale termen dan tegen constante prijzen (tabel 7).

De tabel wijst op een systematisch zwakkere productiviteitsgroei van de globale marktdiensten in vergelijking met de overige activiteiten, al geldt dat niet voor alle diensten. Zo worden de luchtvaart en de tak 'overige vervoersondersteunende activiteiten en communicatie' gekenmerkt door een blijvend hoge groei van de arbeidsproductiviteit, terwijl de arbeidsproductiviteit in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' nagenoeg stagneert. Meer details per bedrijfstak zijn te vinden in tabel 45 van de statistische bijlage.

TABEL 8 - Evolutie van de arbeidsproductiviteit per uur in de privé-sector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-1990	1991-2003	2004-2009
Landbouw	3,4	4,9	2,8
Industrie	4,2	3,2	3,0
Diensten	1,4	0,5	1,1
Totaal	2,4	1,4	1,6

C. Structuur van het nationaal inkomen en vorming van de vorderingenoverschotten

1. Structuur van het nationaal inkomen

Primaire inkomens

Tussen 1995 en 2002 werden de primaire inkomens gekenmerkt door een sterke toename van het aandeel van de overheid en een overeenkomstige daling bij particulieren¹ en vennootschappen². Die trend lijkt zich niet door te zetten in de projectie: het relatieve belang van het primaire inkomen van de overheid zou zich in het beste geval stabiliseren na 2004 (er is zelfs sprake van enige daling tussen 2006 en 2009), terwijl het aandeel van de vennootschappen zich zou herstellen.

Het dalend aandeel van het particuliere primaire inkomen tussen 1995 en 2002 kan verklaard worden door een daling van de niet-looninkomens (het exploitatieoverschot, gemengd inkomen en inkomens uit vermogen). Terwijl die inkomens in 1995 nog 27,6 % vertegenwoordigden van het bbp (16,8 % voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen en 10,8 % voor de inkomens uit vermogen), krimpt hun aandeel tot 24,5 % in 2002 (daling van 1,5 % van het bbp

1. Huishoudens en izw's ten behoeve van huishoudens.

2. Geconsolideerde rekening van de financiële en niet-financiële vennootschappen.

voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen en van 1,6 % voor de inkomens uit vermogen). Tegelijk stijgt het aandeel van de lonen met 1,4 % van het bbp.

Vanaf 2003 blijft het particuliere primaire inkomen teruglopen o.a. als gevolg van de looninkomens. Het dalend gewicht van de lonen is toe te schrijven aan de loonmatiging, waardoor de lonen minder snel toenemen dan de arbeidsproductiviteit (zie hoofdstuk 4). Het aandeel van de inkomens uit vermogen, dat reeds daalde in de jaren 1995-2002, brokkelt op korte termijn verder af. Pas vanaf 2006 herstelt die inkomenscategorie zich enigszins, o.a. door de herneming van de rentevoeten. Het aandeel van de overige niet-looninkomens, dat tussen 1995 en 2002 daalde, zou in de projectieperiode verder afnemen vanwege het gemengd inkomen, wat op zijn beurt toe te schrijven is aan het dalend aantal zelfstandigen.

De daling van het primaire inkomen van de vennootschappen (het bruto-exploitationoverschot en de inkomens uit vermogen) tussen 1995 en 2002 is grotendeels toe te schrijven aan de middelmatige groei van het bruto-exploitationoverschot op het einde van die periode¹. In 2003 is er een verbetering dankzij de groei van het bruto-exploitationoverschot (door de betere ruilvoet en de vertraagde groei van de loonmassa). De sterkere economische groei vanaf 2003 zorgt, samen met een beheerste kostenevolutie, voor een bevestiging van die trend en doet het aandeel van het primaire vennootschapsinkomen in het bbp stijgen. Niettemin zou het aandeel van het primaire inkomen van de vennootschappen ruim onder het hoge niveau van het einde van de jaren negentig blijven.

Lopende overdrachten en beschikbaar inkomen

De lopende overdrachten ten voordele van de overheid namen toe sinds 1995, maar vielen terug in 2003. Die daling zet zich door in een groot deel van de projectieperiode, aangezien er rekening wordt gehouden met de fiscale hervorming, die de toename van de fiscale ontvangsten afremt. Vanaf 2007 is de fiscale hervorming beëindigd en stijgen de overdrachten aan de overheid opnieuw.

Als er rekening wordt gehouden met die verschillende evoluties, dan zou het beschikbaar inkomen van de particulieren in bbp-termen afbrokkelen tijdens de projectieperiode, terwijl het beschikbaar inkomen van de vennootschappen zou toenemen. Het beschikbaar inkomen van de overheid zou iets dalen ondanks een herstel op het einde van de periode.

1. Tot in 1999 neemt het aandeel van het exploitatieoverschot van de vennootschappen nog toe.

TABEL 9 - Verdeling van het nationaal inkomen
(in procent van het bbp)

	1995	2002	2004	2009
Particulieren^a				
1. Primair inkomen	80,9	79,3	77,5	76,6
- Lonen en wedden	53,4	54,8	53,7	53,5
- Bruto-exploitatietoerschoot	16,8	15,3	15,3	14,4
- Inkomens uit vermogen	10,8	9,2	8,4	8,8
2. Netto lopende overdrachten	-13,9	-15,0	-13,8	-14,2
3. Beschikbaar inkomen	67,0	64,3	63,7	62,4
Vennootschappen^b				
1. Primair inkomen	16,9	15,1	15,5	16,6
2. Netto lopende overdrachten	-2,0	-2,4	-2,5	-2,6
3. Beschikbaar inkomen	14,9	12,6	13,0	14,0
Overheid				
1. Primair inkomen	4,2	7,9	8,7	8,4
2. Netto lopende overdrachten	15,2	16,6	15,2	15,7
3. Beschikbaar inkomen	19,4	24,5	23,9	24,2

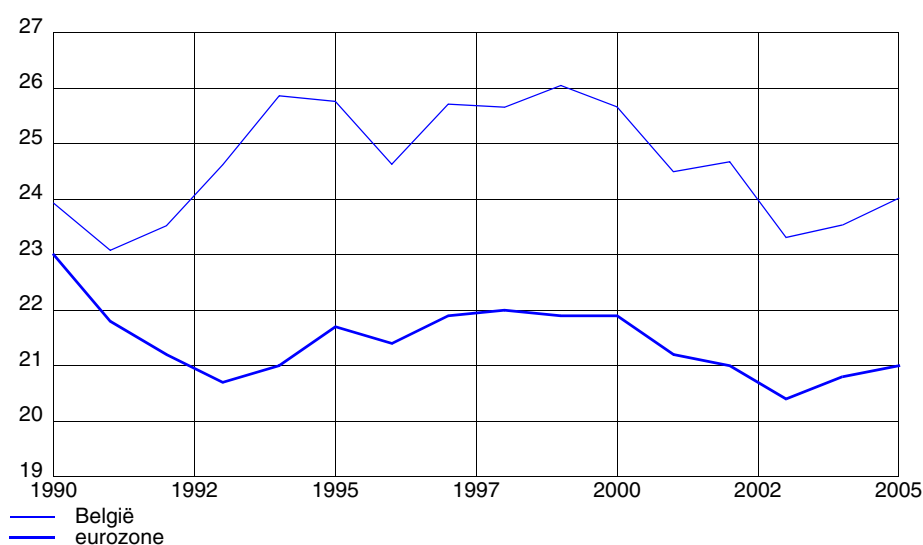
a. Huishoudens en izw's ten behoeve van huishoudens.

b. Financiële en niet-financiële vennootschappen.

2. Verdeling van de besparingen en de vorderingenoverschotten

De nationale besparingen zijn nog steeds hoog op het einde van de periode

De nationale spaarquote (in brutotermen) bedroeg 24,7 % van het bbp in 2002, een lichte daling ten opzichte van het gemiddelde voor de periode 1995-2002 (25,3 %). De spaarquote blijft vrij hoog in vergelijking met het Europese gemiddelde (21 % voor de eurozone in 2002). In 2003 zou de nationale spaarquote sterk dalen met 1,4 % van het bbp. Daarna zou ze zich geleidelijk herstellen tot 24,5 % in 2009.

FIGUUR 7 - Brutosparen (in procent van het bbp)¹

1. Observaties tot 2002; voor de periode 2003-2005: eigen vooruitzichten (voor België) en Europese Commissie: 'Economic forecasts, spring 2004' (voor de eurozone).

De daling van de nationale spaarquote in 2003 is vooral toe te schrijven aan de overheid. De spaarquote van de privé-sector bleef relatief stabiel (toename voor de vennootschappen en een daling voor de particulieren). In de periode 2004-2009 daarentegen, dragen beide bij tot het herstel van de spaarquote. De spaarquote van de overheid zou dan met 0,8 % van het bbp toenemen in die periode en de particuliere spaarquote met 0,4 % (dankzij de vennootschappen; de particuliere spaarquote zou iets terugvallen).

Het vorderingenoverschot van de globale economie ligt hoger dan 4 % op het einde van de periode

Het vorderingenoverschot van de volledige economie, dat verkregen wordt door de kapitaalverrichtingen af te trekken van het nationale spaarvolume, zou dalen in 2003. Daarna zou ze zich tijdens de projectieperiode iets herstellen. De uitholling van het vorderingenoverschot in 2003 vloeit voort uit de lagere binnenlandse spaarquote (zie hierboven). Het vorderingenoverschot van de vennootschappen zou vrij sterk dalen. De verklaring hiervoor is terug te vinden in de belangrijke kapitaaloverdrachten naar de overheid, waardoor het vorderingenoverschot van de overheid verbetert (operatie Belgacom). De toename van het vorderingenoverschot in de periode 2004-2009 is het resultaat van de binnenlandse spaarquote die iets meer zou toenemen dan de investeringsquote. Op het einde van de projectieperiode zou het globale vorderingenoverschot (wat overeenkomt met de nettolening aan het buitenland) ruim boven 4 % liggen. Een vrij hoog niveau, ook al worden de recordcijfers van de jaren negentig niet meer gehaald.

Herstel van de investeringsquote

De investeringsquote daalde de voorbije jaren, vooral als gevolg van de bedrijfsinvesteringen. In 2002 vertegenwoordigden de totale bruto-investeringen slechts 19,6 % van het bbp tegenover 21,6 % in 2000. De investeringen zouden vanaf 2004 versnellen, vooral dankzij een grotere dynamiek van de bedrijfsinvesteringen. Ondanks dat herstel zou de investeringsquote op het einde van de periode ruim onder de spaarquote liggen.

TABEL 10 - Samenvatting van de verrichtingen van de institutionele sectoren
(in procent van het bbp)

	1995	2002	2004	2009
1. Particulieren				
- Bruto beschikbaar inkomen	67,0	64,3	63,7	62,4
- Consumptie	54,2	54,4	54,4	53,5
- Brutosparen	13,4	10,6	9,9	9,7
- Bruto-investeringen	6,3	5,7	5,7	5,5
- Vorderingenoverschot	7,4	4,7	3,7	3,9
2. Vennootschappen				
- Bruto beschikbaar inkomen	14,9	12,6	13,0	14,0
- Brutosparen	14,4	12,0	12,4	13,2
- Bruto-investeringen	12,0	12,4	12,2	12,9
- Vorderingenoverschot	2,5	0,2	0,6	1,2
3. Overheid				
- Bruto beschikbaar inkomen	19,4	24,5	23,9	24,2
- Consumptie	21,4	22,3	22,7	22,6
- Brutosparen	-2,0	2,1	1,2	1,6
- Bruto-investeringen	1,8	1,6	1,6	1,6
- Vorderingenoverschot	-4,3	0,0	-0,3	-0,7
4. Totaal				
- Nationaal brutosparen	25,8	24,7	23,5	24,5
waarvan privé-sparen	27,8	22,6	22,3	22,9
- Bruto-investeringen	20,1	19,6	19,4	20,0
- Vorderingenoverschot	5,6	4,9	4,0	4,3

3. De rekening van het buitenland

Behoud van een groot extern surplus

Het belangrijke financieringsvermogen van de Belgische economie in haar geheel vertaalt zich een groot vorderingenoverschot ten opzichte van het buitenland. De nettolening van België aan het buitenland (het saldo van de lopende transacties en de kapitaaltransacties) is één van de hoogste binnen de Europese Unie. Ter vergelijking, de lopende rekening van de eurozone had in 2002 een klein overschot van 1,3 % van het bbp en binnen het Europa van de vijftien had enkel Finland een hoger surplus dan België¹.

Het externe overschot dat sedert het midden van de jaren 80 werd geboekt, nam aanzienlijk toe tussen 1991 en 1995, vooral als gevolg van de zwakke groei van de binnenlandse vraag. Daarna stabiliseerde het hoge surplus tot 2002. Het externe surplus nam af in 2003 omdat de invoer, geschraagd door het herstel van de binnenlandse vraag, heropleefde, terwijl de uitvoer zich slechts matig herstelde. Het kleinere lopende overschot in 2003 kan ook verklaard worden door de lagere factorinkomens (zie verder). In de projectieperiode zou het niveau van het externe surplus opnieuw toenemen tot 4,4 % van het bbp dankzij de goede prestaties op

1. Zweden had een even groot extern surplus als België.

het vlak van de netto-uitvoer van goederen en diensten en de stabilisering van de factorinkomens (zie figuur 8).

De externe lopende overschotten die België al 20 jaar laat optekenen, blijven de Belgische crediteurspositie verstevigen tegenover het buitenland. Volgens de laatste ramingen op basis van de financiële-vermogensrekening bedroegen de nettoactiva van België eind 2002 101 miljard euro. Ze zijn uitsluitend in handen van particulieren.

Terwijl in de jaren negentig de beleggingen in het buitenland bijzonder aantrekkelijk waren, kwam de ommekeer toen de zeepbel van de aandelenmarkt uiteenspatte in 2000 en 2001. Zelfs in 2002 en in het begin van 2003 leidde dat nog tot waardeverliezen op buitenlandse activa. In 2002 zorgde de daling van de korte rente er echter voor een hoger saldo van de inkomsten uit vermogen en een sterkere groei van de nettoactiva op het buitenland.

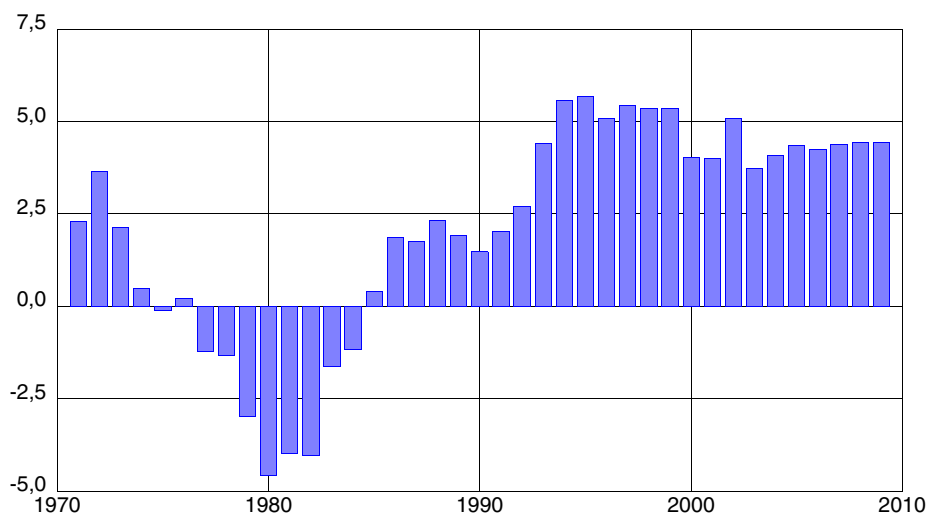
Op basis van de stromen die opgetekend werden in de loop van de eerste 9 maanden van 2003, zouden de Belgische nettoactiva op het buitenland vorig jaar nog toegenomen zijn. Toch is die toename waarschijnlijk veel beperkter dan in 2002 omdat het saldo van de inkomsten uit vermogen met de rest van de wereld - ondanks de opleving van de beurskoersen - daalde in 2003. De redenen hiervoor zijn de dalende netto-inkomsten uit dividenden en de appreciatie van de euro die woog op de inkomsten in overige munten. Hetzelfde fenomeen zou zich dit jaar voordoen door de appreciatie van de euro. Ondanks de naar verwachting bescheiden inkomsten uit vermogen zou de ruilvoetverbetering voor het derde jaar op rij leiden tot een snellere toename van het reëel bruto nationaal inkomen (bni) ten opzichte van het reële bbp.

In de loop van de projectieperiode zou België elk jaar lopende overschotten blijven genereren van ongeveer 4 % van het bbp. Los van de effecten i.v.m. de beurs- en wisselkoerswaarderingen, zouden die overschotten nieuwe inkomsten voor de Belgische economie genereren. Het hogere handelsoverschot in 2005 vertaalt zich opnieuw in een snellere stijging van het bni ten opzichte van het bbp. Vanaf 2006 kennen beide een gelijkmatig verloop.

TABEL 11 - Nettolening aan het buitenland
(saldi, in procent van het bbp)

	1995	2002	2004	2009
1. Lopende rekening	5,7	5,1	4,1	4,4
- Goederen en diensten	4,3	3,6	3,5	3,9
- Beloning van werknemers (netto)	1,3	1,2	1,2	1,3
- Inkomen uit vermogen (netto)	1,3	1,6	1,0	1,0
- Belastingen min subsidies	-0,6	-0,5	-0,5	-0,6
- Overige lopende overdrachten	-0,7	-0,9	-1,1	-1,1
2. Kapitaalrekening	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2
3. Nettolening aan het buitenland	5,6	4,9	4,0	4,3

FIGUUR 8 - Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland
(in procent van het bbp)

Inflatie onder controle, geleidelijke stijging van de rentevoeten

Gemeten aan de hand van de deflator van de consumptieprijzen, zou de Belgische inflatie ruim onder 2 % blijven, met gemiddeld 1,6 % over de periode 2004-2009. Dat inflatieverloop zou gemiddeld ook van toepassing zijn voor de eurozone. De beperkte groei van de binnenlandse kosten en van de invoerprijzen zorgt voor een relatief laagblijvende inflatie.

Na de sterke daling van de voorbije jaren, zouden de rentevoeten tijdens de projectieperiode opnieuw aantrekken. De nominale lange rente zou tijdens de projectieperiode geleidelijk stijgen en 6,2 % bereiken. De korte rente zou dan 4,9 % bedragen. Met een inflatie die onder de 2 %-grens blijft, zouden de Belgische reële rentevoeten gemiddeld 2 % (korte rente) en 3,7 % (lange rente) bedragen.

Prijzen, kosten en rentevoeten

	1981-2003	1998-2003	2004-2009
Prijzen en kosten (gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)			
- Consumptieprijzen	2,9	1,7	1,6
- Bbp-deflator	3,0	1,6	1,8
- Loonkosten per eenheid product	2,7	1,7	1,4
- Invoerprijzen	2,3	1,5	0,9
Belgische rentevoeten (gemiddeld niveau)			
- Langetermijnrente (10 jaar),			
nominaal	8,2	4,9	5,3
reëel	5,2	3,1	3,7
- Kortetermijnrente (3 maanden),			
nominaal	7,2	3,4	3,6
reëel	4,3	1,6	2,0

A. Prijzen en kosten

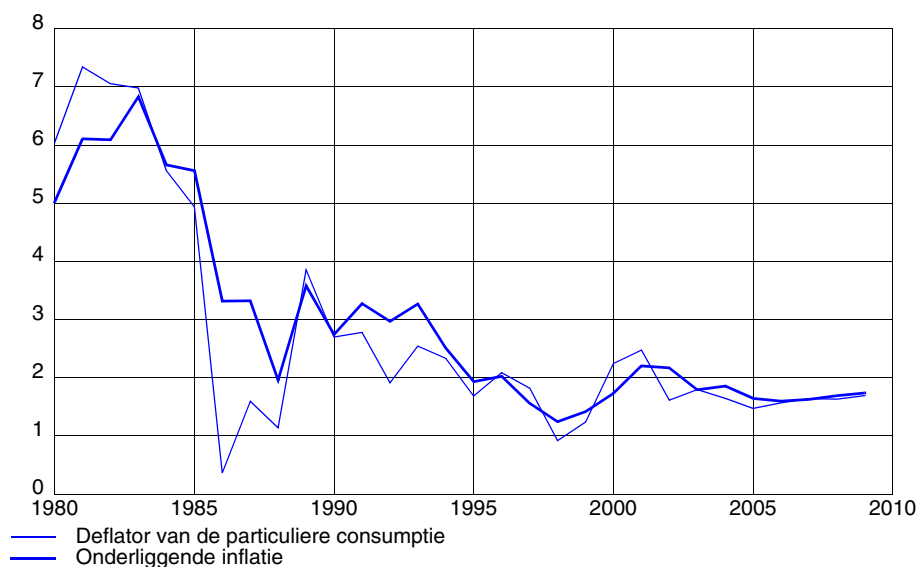
Een trendmatige afname van de inflatie ...

De trendmatige afname van de consumptieprijsinflatie in de jaren 90 zet zich door in de projectieperiode. De inflatie¹ zou in de periode 2004-2009 gemiddeld nog 1,6 % per jaar bedragen. De gematigde prijsontwikkeling zou ook gelden voor de eurozone als geheel, wat enerzijds toe te schrijven is aan een beperkte groei van de binnenlandse kosten en de invoerprijzen, en anderzijds aan een output gap die tot het einde van de projectieperiode dichtbij nul ligt.

... ondanks de versnelling in 2000 en 2001

De inflatie versnelde in 2000 en 2001 tot meer dan 2 % als gevolg van de opflakking van de olieprijsen, de sterke stijging van de prijzen voor voeding en de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar (t.o.v. slechts 1,3 % in 1999). De toename van de onderliggende inflatie (voeding en energie niet meegerekend) was echter minder uitgesproken, m.n. van 1,4 % in 1999 naar 1,7 % in 2000 en 2,2 % in 2001. In 2002 zorgde de prijsdaling van de ruwe olie uitgedrukt in euro (de euro apprecieerde met 5,4 % t.o.v. de dollar) en van de andere energieproducten ervoor dat de binnenlandse inflatie afzwakte tot minder dan 2 % (1,6 % voor de nationale index der consumptieprijsen). De onderliggende inflatie bleef echter boven 2 %. In 2003 steeg de nationale index der consumptieprijsen opnieuw met 1,6 % en bedroeg de onderliggende inflatie niet meer dan 1,8 %. Net als het jaar voordien, werd de inflatie in 2003 beïnvloed door overheidsmaatregelen zoals de afschaffing of vermindering van het kijk- en luistergeld. De neerwaartse invloed van die maatregel werd in 2003 gedeeltelijk gecompenseerd door de verhoging van de indirecte belastingen.

FIGUUR 9 - Prijzen van de particuliere consumptie
(groeivoeten in procent)

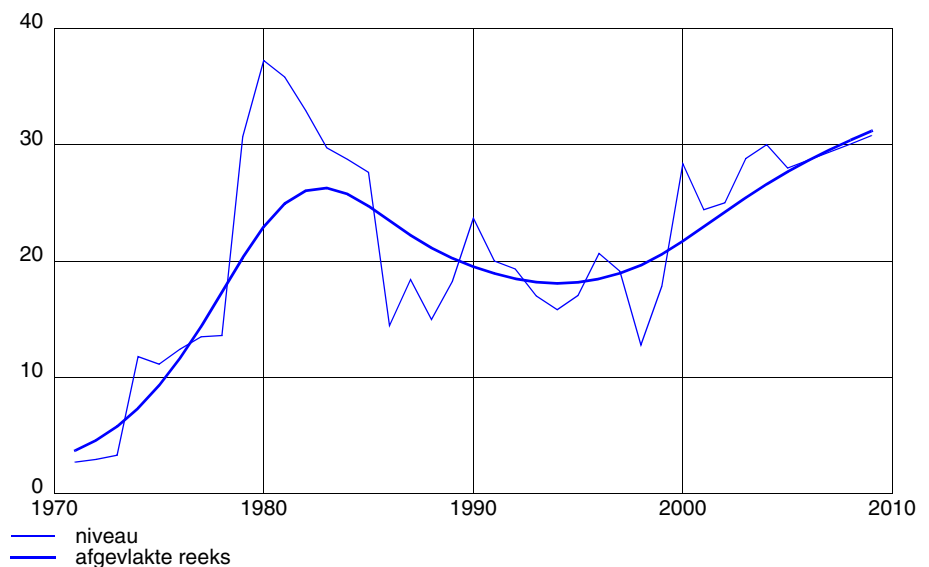

1. Tenzij anders vermeld, is de inflatie in dit hoofdstuk gebaseerd op de deflator van de particuliere consumptie.

De inflatie blijft gematigd en bedraagt gemiddeld 1,6 % op middellange termijn

De toename van de deflator van de particuliere consumptie zou op middellange termijn ruim onder 2 % blijven, een grens die overeenstemt met de prijsstabiliteit. De consumptieprijs stijgen gemiddeld met niet meer dan 1,6 % in de periode 2004-2009, maar zouden toch enigszins versnellen op het einde van de projectieperiode. De onderliggende inflatie ligt naar verwachting iets hoger, maar bedraagt eveneens minder dan 2 %. De inflatie zou onder controle blijven door een matige toename van de invoerprijzen zonder energie. De impact van de internationale energieprijzen zou eveneens beperkt blijven. De olieprijs stijgt ietwat in 2004 (ruimschoots gecompenseerd door de dollardepreciatie t.o.v. de euro) en daalt opnieuw in 2005. Daarna wordt verondersteld dat de olieprijs jaarlijks met 1 % stijgt in reële termen. Na de recente ontsporing, zou het relatief gematigd verloop van de binnenlandse kosten de inflatie mee stabiliseren. Ten slotte heeft ook de output gap (nagenoeg nul) een afremmend effect op de prijsstijgingen.

FIGUUR 10 - Dollarprijs per vat ruwe olie

De opsplitsing per consumptiecategorie toont aan dat de prijsstijging van de overige goederen ('voeding-dranken-tabak' en energie niet meegerekend), die vrij gering was tijdens de periode 1996-2003, licht zou versnellen tussen 2004 en 2009. Gemiddeld zou de prijsstijging van die categorie 1,4 % bereiken, terwijl dat tussen 1996 en 2003 maar 0,9 % was. Voor het inflatietempo van de categorie 'voeding-dranken-tabak' geldt het omgekeerde, vanwege de relatief sterke prijsstijgingen in de periode 2000-2002. De stijging van de huurprijzen is nagenoeg stabiel, maar de prijzen van de overige diensten ontwikkelen zich trager in de projectieperiode. De toename van de energieprijzen zou gemiddeld niet meer dan 0,4 % per jaar bedragen tegenover 2,1 % voor de periode 1996-2003. Die (gemiddelde) bijna-stagnatie is toe te schrijven aan de prijsdalingen in het begin van de projectieperiode (de internationale prijzen dalen in 2004) en door de beperkte toename nadien. De periode vanaf 2005 wordt gekenmerkt door een beperkte toename van de reële prijs van de ruwe olie en door de impact van de structurele hervormingen op de gas- en elektriciteitsmarkten¹.

1. De jaarlijkse stijging van de accijnzen op brandstoffen (tot 2008) heeft slechts een lichte invloed op de consumptieprijs.

TABEL 12 - Prijzen van de particuliere consumptie per categorie
(groeivoeten in procent)

	1981-2003	1981-1990	1991-1995	1996-2003	2004-2009
Algemene index	2,9	4,2	2,2	1,8	1,6
- Voeding, dranken en tabak	2,6	4,2	0,5	1,9	1,7
- Overige goederen	2,7	4,7	1,6	0,9	1,4
- Huur	3,6	5,0	3,8	1,7	1,8
- Overige diensten	3,2	4,3	3,0	2,1	1,7
- Energie	2,2	2,5	1,1	2,6	0,4
Onderliggende inflatie ^a	3,2	4,5	2,8	1,8	1,7

a. Algemene index, voeding en energie niet meegerekend.

Gematigde binnenlandse kosten en invoerprijzen

Zowel de binnenlandse als buitenlandse kosten kennen globaal genomen een gunstig verloop, niettegenstaande een lichte versnelling op het einde van de projectieperiode.

De bijdrage van de binnenlandse kosten in de ontwikkeling van de prijzen van de finale vraag zou gedurende de periode 2004-2009 gematigd blijven (gemiddeld 0,9 % per jaar) en is daarmee dezelfde als in de periode 1996-2003. In de eerste helft van de jaren 90 bedroeg de bijdrage van de binnenlandse kosten tot de inflatie nog meer dan 1,5 %.

Die matige evolutie wordt vooral verklaard door de ontwikkeling van de loonkosten. De toename van de nominale uurloonkosten bedraagt over de periode 2004-2009 gemiddeld 3 %. Met een gecumuleerde toename van 4,9 % in de periode 2003-2004, blijft de stijging van de nominale uurloonkosten binnen de loonnorm van het interprofessioneel akkoord van eind 2002. Voor 2003 ligt de verklaring in de beperkte verhoging van de conventionele lonen en de geringe *wage drift*, gelet op de ongunstige situatie op de arbeidsmarkt. In 2004 spelen bijkomende verminderingen van de werkgeversbijdragen een rol. Ook zou de weerslag van de loonindexering beperkter zijn dan voorzien bij de afsluiting van het interprofessioneel akkoord.

Voor de periode 2005-2009 zou de loonkoststijging ongeveer overeenkomen met het groeitempo bij onze drie belangrijkste handelspartners (gewogen gemiddelde). De groei van de nominale uurloonkosten versnelt geleidelijk tussen 2005 en 2009 tot 3,3 % op het einde van de projectieperiode¹ (zie ook hoofdstuk 5).

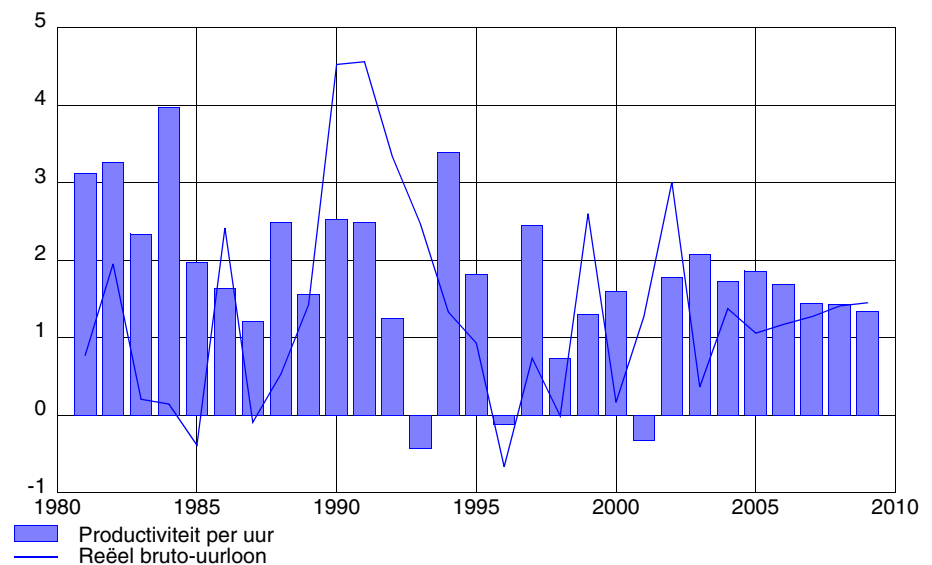
Gelet op de toename van de arbeidsproductiviteit (de productiviteitswinst per uur zou gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen over de periode 2004-2009), zou de gemiddelde toename van de loonkost per eenheid product 1,4 % bedragen in de projectieperiode, wat overeenstemt met het gemiddelde voor de periode 1996-2003. De stijging zou echter gaandeweg toenemen door een versnelling van de loonkosten op het einde van de periode en door een vertraagde productiviteitsgroei na 2006. Gedefleerd met de bbp-deflator, zou de loonkost per eenheid product dalen tot in 2007 en vervolgens licht stijgen.

1. Die versnelling van de loonkosten stemt overeen met de voorziene evolutie bij onze drie handelspartners.

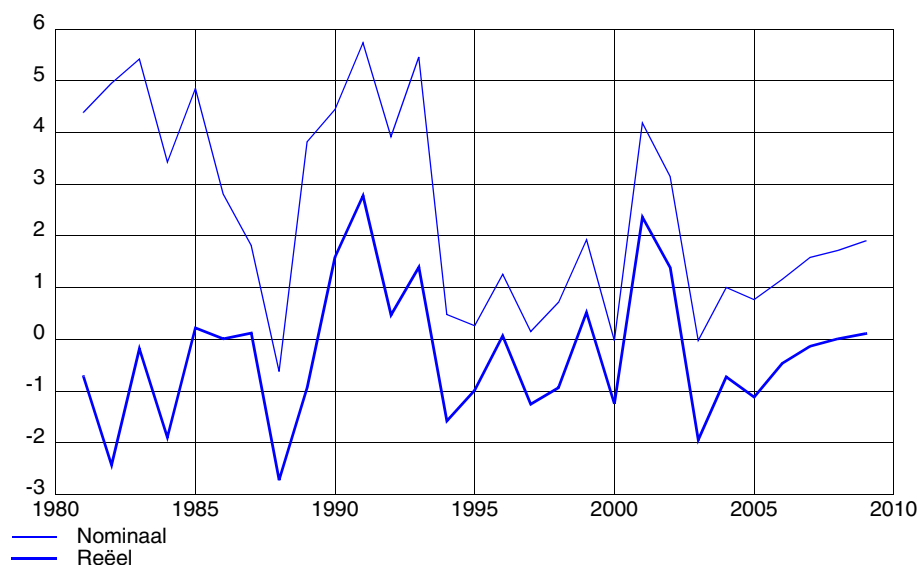
Overigens zou de bijdrage van de niet-loongebonden binnenlandse kosten (indirecte fiscaliteit en bruto-exploitatieoverschot per eenheid product) tot de groei van de deflator van de finale vraag 0,5 % per jaar bedragen tijdens de projectieperiode. Dat is meer dan in de periode 1996-2003. De verhoging van de indirecte belastingen (deels gerealiseerd begin 2004 en voor het overige geprogrammeerd tot in 2007) werkt prijsverhogingen van sommige producten in de hand. De bijdrage van de winstmarges per eenheid product zou eveneens iets hoger zijn door de evolutie van de capaciteitsbenutting.

Na een forse stijging in 2000 (als gevolg van de hogere invoerprijzen voor energie en de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar) vertraagde de ontwikkeling van de invoerprijzen sterk in 2001, dankzij de daling van de energieprijzen. Vervolgens daalden de invoerprijzen in 2002 en 2003 door de appreciatie van de euro. In 2004 zouden de invoerprijzen verder dalen door het wisselkoerseffect. Nadien zouden de invoerprijzen een matig tempo aanhouden, aangezien verondersteld wordt dat de inflatie in de eurozone onder controle blijft en dat de grondstoffenprijzen toenemen zonder sterke schommelingen. Gemiddeld zouden de invoerprijzen met niet meer dan 1,3 % stijgen in de periode 2005-2009 en slechts met 0,9 % in de periode 2004-2009. De bijdrage van de ingevoerde kosten tot de stijging van de deflator van de finale vraag (0,4 %) zou daardoor beïnvloedend lager liggen dan in de periode 1996-2003 (0,9 %).

FIGUUR 11 - Reëel bruto-uurloon en productiviteit per uur - marktsector
(groeivoeten in procent)

FIGUUR 12 - Loonkost per eenheid product - marktsector
(groeivoeten in procent)

TABEL 13 - Binnenlandse kosten en invoerprijzen - marktsector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2003	1981-1990	1991-1995	1996-2003	2004-2009
Reëel bruto-uurloon	1,4	1,1	2,5	0,9	1,3
Reële uurloonkost	1,6	1,7	2,7	0,8	1,4
Productiviteit per uur	1,8	2,4	1,7	1,2	1,6
Nominale loonkost per eenheid product	2,7	3,5	3,2	1,4	1,4
Reële loonkost per eenheid product ^a	-0,3	-0,7	0,4	-0,1	-0,4
Invoerprijzen	2,1	3,5	-0,5	2,0	0,9
Bijdrage tot de groei van de deflator van de eindvraag					
- Binnenlandse kosten	1,8	2,5	1,6	0,9	0,9
- Loonkost per eenheid product	0,8	1,0	0,9	0,5	0,4
- Overige kosten (marges + indirecte belastingen)	1,0	1,5	0,7	0,4	0,5
- Invoerprijzen	1,0	1,6	-0,2	0,9	0,4

a. Gedefleerd met de bbp-deflator.

B. Rentevoeten

De zwakke conjunctuur en de lage inflatieverwachtingen zette de Europese Centrale Bank aan tot verdere renteverlagingen. Daardoor daalde de euribor in 2003 tot gemiddeld 2,3 %, d.i. 100 basispunten onder het jaargemiddelde van 2002. De monetaire versoepelingen door de ECB in 2003 doen de gemiddelde euribor voor dit jaar verder dalen tot 2,1 %, waardoor het Belgisch rendement op driemaands-certificaten op 2 % wordt geraamd¹. De euribor zou in de projectieperiode geleidelijk toenemen tot 5 % in 2009, waardoor de Belgische certificatenrente zou aantrekken tot 4,9 %. Die ontwikkeling betekent een stijging van de Belgische reële driemaandsrente van gemiddeld 1,6 % in de periode 1998-2003 tot gemiddeld 2 % in de periode 2004-2009. In de jaren tachtig en de eerste helft van de jaren negentig bedroeg de reële korte rente gemiddeld meer dan 5 %.

Op basis van een eenvoudige versie van de Taylor-regel, kan het niveau van de korte rente worden geëvalueerd (zie tabel 14). De regel bepaalt een 'optimaal' rentepeil, waarbij de monetaire politiek als adequaat kan worden beschouwd. Het monetair beleid zou reageren op afwijkingen van de inflatie ten opzichte van de inflatiedoelstelling, en van de output ten opzichte van zijn potentieel (de output gap). Naarmate de inflatie en de economische groei lager (hoger) liggen dan hun respectievelijke referentiewaarden, kan de korte rente verlaagd (verhoogd) worden. Het 'gewenste' rentepeil hangt evenwel af van de gebruikte wegingen voor beide afwijkingen (bv. een gelijk gewicht van 0,5) en van de hypothesen over het evenwichtsniveau van de reële korte rente (bv. 2 %) en de inflatiedoelstelling (bv. 1,5 %). Door die parametergevoeligheid is de waarde van de Taylor-regel veeleer indicatief.

Op basis van de gekozen parameters, blijkt het Europese monetaire beleid in de periode 2004-2006 vrij soepel voor België. De reële korte rente op basis van de Taylor-regel ligt dan beduidend boven zijn effectieve niveau. Zodra de negatieve output gap verdwijnt, zou het monetaire beleid restrictiever worden.

TABEL 14 - Toepassing van de Taylor-regel op België

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Reële korte rente (i)	0,4	1,2	1,8	2,4	3,1	3,2
Output gap (ii)	-0,9	-0,2	0,2	0,1	0,0	0,0
Inflatie (iii)	1,7	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7
Reële korte rente via de Taylor-regel (iv) ^a	1,7	1,9	2,2	2,1	2,1	2,1

a. $(iv) = 2 \% + 0,5 \cdot (ii) + 0,5 \cdot [(iii) - 1,5]$

De Europese langetermijnrentevoeten daalden verder in de loop van 2003 als gevolg van de onzekerheden rond de oorlog in Irak en de gedaalde inflatieverwachtingen. In jaargemiddelde daalde de Duitse tienjaarsrente op overheidsobligaties tot 4,1 % (t.o.v. 4,8 % in 2002). Het Belgisch-Duitse rentever-schil daalde verder tot minder dan 10 basispunten. De convergentie naar de Duitse rendementen geldt ook voor de andere eurolanden en is mogelijk te verklaren door de Duitse begrotingsproblemen. De Duitse schuldquote

1. Het verschil tussen de euribor en het Belgisch rendement op driemaands-certificaten bedroeg vorig jaar ongeveer 10 basispunten. Dat verschil is behouden in de projectieperiode.

verslechterde tussen 2001 en 2003 ten opzichte van die van de andere eurolanden, met uitzondering van Frankrijk. De Belgische tienjaarsrente bedroeg in 2003 gemiddeld nog 4,14 % (tegen 5 % in 2002).

We veronderstellen voor dit jaar een gemiddelde lange rente van 4,4 %, die daarna aantrekt tot 6,2 % op middellange termijn, met een renteverskil van 10 basispunten t.o.v. de Duitse lange rente. Het rentedifferentieel weerspiegelt het verschil inzake kredietwaardigheid (vanwege de hoge Belgische overheids-schuld) en liquiditeit. Hierdoor bedraagt de Belgische reële tienjaarsrente in de periode 2004-2009 gemiddeld 3,7 %, t.o.v. 3,1 % in de periode 1998-2003.

De bovenstaande hypothesen impliceren voor dit jaar een gemiddeld verschil tussen de lange en de korte rente in België van 240 basispunten. Daarna zou de Belgische rendementscurve vlakker worden. Op het einde van de projectieperiode zou het verschil nog 130 basispunten bedragen¹.

1. In de periode 1998-2003 bedroeg het verschil tussen beide rendementen gemiddeld 150 basispunten.

Arbeidsmarkt: de klassieke pijnpunten

De belastinghervorming draagt er toe bij de looneisen te temperen. Ondanks de uitbreiding van de (met werkgeversbijdragen gefinancierde) tweede pensioenpijler wordt bovendien tijdens de periode 2004-2005 de beheersing van de loonevolutie mee ondersteund door maatregelen op parafiscaal vlak en door bijkomende loonsubsidies. Nadien wordt dat bijkomende voordeel echter geleidelijk tenietgedaan door de sluipende verhoging van de werkgeversbijdragevoeten in de marktsector die het gevolg is van de manier waarop de structurele bijdragevermindering geconcipieerd werd (forfaitair karakter; niet-indexering van de loonschalen). De verhoging van de werkgeversbijdragevoeten is meer uitgesproken voor lage lonen en is sterker in de verwerkende nijverheid.

Bij een licht versnellende - maar historisch lage - productiviteitsgroei per uur en een vrijwel ongewijzigde gemiddelde arbeidsduur per hoofd, vertaalt de economische groei zich in een creatie van 178 000 bijkomende arbeidsplaatsen in de marktsector. Een gedeelte van die toename is weliswaar te danken aan het witwassen van activiteiten die vroeger tot de niet-marktdiensten gerekend werden, zodat de groei van de totale werkgelegenheid (met 157 000 personen) lager uitvalt.

Terzelfdertijd stijgt op middellange termijn de bevolking op arbeidsleeftijd nog sterk (met 150 000 personen), zodat de aanwas van banen slechts een bescheiden stijging van de werkgelegenheidsgraad (van 61,3 % naar 62,3 %) met zich meebrengt. Omwille van structurele redenen (cohort-effect bij vrouwen) neemt bovendien ook de beroepsbevolking gevoelig verder toe (met 148 000 personen), zodat de werkgelegenheidscreatie niet gepaard gaat met een sterke daling van de werkloosheidsgraad (van 14,1 % naar 13,5 %).

Demografische evoluties bemoeilijken op middellange termijn een doorbraak op een aantal welbekende structurele pijnpunten van de Belgische arbeidsmarkt. Zo leidt de vergrijzing van de bevolking op arbeidsleeftijd tot een snel stijgend aandeel van 50-plussers in de werkgelegenheid, zelfs bij werkgelegenheidsgraden die in die leeftijdsklassen ver verwijderd blijven van de internationale aanbevelingen ter zake. Verder leidt het toenemend gewicht van ouderen binnen de administratieve werkloosheid (definitie FPB) ceteris paribus tot een nog sterkere discrepantie tussen het aantal administratieve werklozen enerzijds en onafhankelijke metingen van actief werkzoekenden via enquêtes anderzijds. Ten slotte is omwille van demografische redenen de ontwikkeling van het arbeidsaanbod minder sterk in de regio waar de werkloosheidsgraden het laagst zijn, wat, gegeven de relatieve beslotenheid van de regionale arbeidsmarkten, sneller tot oplopende spanningen aanleiding kan geven dan de al bij al beperkte daling van de globale administratieve werkloosheidsgraad laat vermoeden.

Glossarium van arbeidsmarktbegrippen

werkende bevolking: binnenlandse werkgelegenheid + saldo grensarbeid.

werkzoekenden (administratief): personen die als dusdanig geregistreerd worden door de gewestelijke instanties voor arbeidsbemiddeling (bevatten: werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, overig verplicht ingeschreven werkzoekenden en vrij ingeschreven werkzoekenden).

oudere werklozen: afkorting voor "niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen", werklozen die een uitkering ontvangen van de RVA, maar niet langer actief moeten zoeken naar werk.

werkloosheid definitie FPB: werkzoekenden (administratief) + oudere werklozen.

vergoede uittreding: oudere werklozen + voltijdse bruggepensioneerden + voltijdse loopbaanonderbrekers.

arbeidsreserve: werkzoekenden (administratief) plus vergoede uittreding.

beroepsbevolking definitie FPB: werkende bevolking + werkloosheid definitie FPB.

potentieel arbeidsaanbod: werkende bevolking + arbeidsreserve.

activiteitsgraad: verhouding tussen beroepsbevolking definitie FPB en bevolking (per leeftijdsklasse, geslacht en gewest).

graad van potentieel arbeidsaanbod: verhouding tussen potentieel arbeidsaanbod en bevolking (per leeftijdsklasse, geslacht en gewest).

instroomgraad in brugpensioen: verhouding tussen instroom in brugpensioen in jaar t en werkgelegenheid in dezelfde cohorte in jaar t-1 (per leeftijd, geslacht en gewest).

demografische afhankelijkheidsgraad: verhouding tussen de bevolking jonger dan 15 jaar of ouder dan 64 jaar en de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

structurele maatregel: werkgeversbijdrageverminderingen voor alle werkgeversbijdragenverschuldigde bedrijfstakken, bestaande uit een basisvermindering (een forfaitair gedeelte vermeerderd met een loongevoelig gedeelte voor lage- en zeer hogeloonklassen) en een doelgroepenvermindering ("oudere werknemers", "langdurig werklozen", "eerste aanwervingen", "jongere werknemers", "arbeidsherverdeling en werkduurverkorting").

3 arbeidscategorieën binnen de loontrekkende marktwerkingstelling: gewone lageloon- en hogeloonbanen (met als loongrens 1560 euro bruto per maand in het basisjaar 2000) en speciale tewerkstellingsprogramma's met een bijkomende doelgroepvermindering boven het basisgedeelte van de structurele vermindering ("langdurige werklozen", "eerste aanwervingen", "jongere werknemers"). De doelgroepen "ouderen" en "arbeidsherverdeling en werkduurverkorting" maken deel uit van de gewone werkgelegenheid.

doelgroepvermindering "*langdurige werklozen*", bestaat uit de diensten- en voordeelbanen oude stijl en activaplanbanen nieuwe stijl, de sociale inschakelingseconomie-banen en de doorstromingsprogramma's, eventueel met recht op een loonsubsidie in de vorm van een activeringsuitkering van de RVA (maandelijkse 500 euro voor een voltijdse betrekking).

doelgroepvermindering "*eerste aanwervingen*", de voormalige *plan-plus-1-, plus-2- en plus-3-banen*: met werkgeversbijdrageverminderingen ondersteunde aanwervingen van een eerste, tweede of derde werknemer door zelfstandigen of door startende bedrijven.

doelgroepvermindering "*jongere werknemers*", voor jongeren die 18 jaar zijn bij aanwerving of voor laaggeschoolden jonger dan 26 jaar; beide categorieën moeten aangeworven zijn in het kader van een *startbaanovereenkomst*, d.w.z. een contract waarmee de bedrijven de verplichting om naar rato van minimum 3 % van een referentietewerkstelling jongeren aan te werven, kunnen invullen.

activaplanbanen: groeperen verschillende categorieën van werklozen die, afhankelijk van hun werkloosheidsduur en hun statuut van uitkeringsgerechtigde, na aanwerving het recht openen op verminderde werkgeversbijdragen en eventueel op een loonsubsidie.

dienstenbanen: voorlopers van de activaplanbanen die zich naar gelijkaardige categorieën van werklozen richtten, met een volledige vrijstelling van de werkgeversbijdragen en een loonsubsidie maar met een toepasbaarheid die beperkt was tot de niet-normale activiteiten van het bedrijf (de facto uitgedoofd in 2004).

sociale maribelbanen: uit sectorale pools van werkgeversbijdragen gesubsidieerde bijkomende tewerkstelling in de verzorgende non-profitsector.

voordeelbanen: met werkgeversbijdrageverminderingen ondersteunde aanwervingen van langdurige werklozen (de facto uitgedoofd in 2004).

dienstenchequewerknemers: werknemers waarvan de prestaties op het vlak van huishoudelijke diensten gesubsidieerd worden via het systeem van dienstencheques.

A. Demografie en potentieel arbeidsaanbod

De bevolking op arbeidsleeftijd neemt nog sterk toe...

Er bestaat een markant verschil tussen de demografische ontwikkelingen op middellange en op lange termijn. Op lange termijn (vanaf 2010) bereiken de sterkbevolkte na-oorlogse babyboomgeneraties de pensioengerechtigde leeftijd, neemt de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) af in absolute termen en stijgt de demografische afhankelijkheidsgraad fors. Op middellange termijn daarentegen schuift eerst nog de minder sterk bevolkte oorlogsgeneratie door naar de leeftijdsklasse boven 65 jaar. Bijgevolg dikt de bevolking op arbeidsleeftijd stevig aan tijdens de projectieperiode (met 149 900 personen; 0,36 % gemiddeld per jaar) en neemt de demografische afhankelijkheidsgraad tijdelijk af (van 52,5 % in 2003 naar 51,1 % in 2009).

...maar verandert van leeftijdsstructuur...

Daardoor wordt de indruk gewekt dat de ontwikkeling van het arbeidsaanbod nog steeds fors ondersteund wordt vanuit demografische hoek. Nochtans blijkt uit onderstaande tabel dat de toename van het potentieel arbeidsaanbod tijdens de projectieperiode (157 500 personen) slechts in zeer geringe mate toegeschreven kan worden aan demografische factoren (22 200 personen): de toename van het demografisch gewicht van leeftijdsklassen die traditioneel minder sterk actief zijn op de arbeidsmarkt, remt namelijk de ontwikkeling van het arbeidsaanbod. Voor een correcte inschatting van de werkelijke demografische impuls aan het arbeidsaanbod moet immers rekening gehouden worden met veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd: met het verouderen van de baby-boomgeneraties neemt het aantal dertigers sterk af en neemt het aandeel van de leeftijdsklasse 50-64 jaar in de bevolking op arbeidsleeftijd sterk toe (van 26,6 % tot 29,5 %).

TABEL 15 - Evolutie van het potentieel arbeidsaanbod¹
(15-64 jaar; verschillen in duizenden personen)

	Totaal			Invloed demografie			Invloed aanbodgraden		
	1997	2003	2009	1997	2003	2009	1997	2003	2009
	t.o.v. 1991	t.o.v. 1997	t.o.v. 2003	t.o.v. 1991	t.o.v. 1997	t.o.v. 2003	t.o.v. 1991	t.o.v. 1997	t.o.v. 2003
15-24 jaar	-92,9	19,6	1,1	-64,3	-2,2	0,1	-29,1	22,2	1,1
25-49 jaar	215,7	19,7	-63,4	110,2	-50,0	-112,1	104,0	69,2	48,7
50-64 jaar	67,4	189,9	219,8	10,9	118,5	134,2	55,6	69,4	82,7
Mannen	12,6	31,0	14,7	35,0	42,8	28,1	-22,4	-12,5	-14,1
Vrouwen	177,5	198,3	142,8	21,8	23,4	-6,0	152,9	173,3	146,6
Brussel	16,0	31,6	13,3	4,2	25,9	8,4	11,8	5,5	4,6
Vlaanderen	135,8	104,5	73,2	27,7	20,7	-8,5	106,2	81,9	80,1
Wallonië	38,3	93,1	71,0	24,9	19,6	22,2	12,5	73,3	47,8
Totaal	190,1	229,2	157,5	56,8	66,3	22,2	130,5	160,8	132,6

1. De som van beide componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van tweede orde.

...zodat de groei van het potentieel arbeidsaanbod ...

De verhoging van het potentieel arbeidsaanbod wordt op middellange termijn dus voornamelijk verklaard door andere, sociaal-economische factoren. Nochtans zijn er op basis van het huidige beschikbare cijfermateriaal¹ aanwijzingen dat, na drie opeenvolgende jaren van zwakke economische groei, de bijdrage van die factoren tot de toename van het potentieel arbeidsaanbod enigszins vertraagde. Met het aantrekken van de economische groei, valt die negatieve conjuncturele invloed weg.

...voornamelijk verklaard wordt door het cohorteffect...

De belangrijkste structurele oorzaak voor de toename van het arbeidsaanbod blijft de geleidelijke veroudering van vrouwelijke cohorten die meer participeren op de arbeidsmarkt ('cohort-effect'), wat tot uiting komt in een gevoelige toename van het potentieel arbeidsaanbod bij vrouwen in de oudere leeftijdsklassen. Dat fenomeen wordt nog versterkt door de impact van de pensioenhervorming: de pensioenleeftijd voor vrouwen wordt opgetrokken van 63 jaar naar 64 jaar in 2006 en naar 65 jaar in 2009.

...en zich voordoet bij vrouwen en in de oudere leeftijdsklassen.

Door het samenspel tussen demografische verschuivingen enerzijds en cohorteffect anderzijds, neemt het potentieel arbeidsaanbod in de leeftijdsklasse 50-64 jaar sterk toe (met 219 800 personen; 3,1 % groei per jaar). Ook in de klasse 25-49 jaar is het cohort-effect nog niet uitgewerkt, maar het weegt niet op tegen de neerwaartse demografische druk op die klasse, zodat het potentieel arbeidsaanbod er daalt met 63 400 personen (0,3 % krimp per jaar). Bij de jongeren (15-24 jaar) heeft het arbeidsaanbod de neiging meer te reageren op conjuncturele schommelingen (zie het recente verleden: positieve conjuncturele impact tijdens de periode 1998-2001; negatieve impact daarna). Tijdens de projectieperiode zou het arbeidsaanbod in die leeftijdscategorie nagenoeg stabiel blijven.

Het potentieel arbeidsaanbod verouderd dus aanzienlijk tijdens de projectieperiode: het aandeel van de klasse 50-64 jaar stijgt van 22,4 % naar 26,1 %; de gemiddelde leeftijd stijgt van 39,5 jaar naar 40,5 jaar. Daarnaast is de groei van het potentieel arbeidsaanbod vrijwel uitsluitend gesitueerd bij vrouwen en is - om demografische redenen - de groei minder uitgesproken in Vlaanderen (0,4 % per jaar; toename met 73 200 personen gedurende de periode) dan in Brussel (0,5 % per jaar; 13 300 personen) en in Wallonië (0,7 % per jaar; 71 000 personen).

1. De opsplitsing van de evolutie van het arbeidsaanbod in een demografische en een sociaal-economische component wordt in het recente verleden bemoeilijkt door de statistische impact van de regularisatie van mensen zonder papieren. Bovendien is er een tijdelijke onderbreking in de inzameling van administratieve werkgelegenheidscijfers, zodat de raming van zowel werkgelegenheid als arbeidsaanbod in het laatste observatiejaar (2003) onderhevig is aan een grotere onzekerheidsmarge dan gebruikelijk.

B. Vergoede uittreding en beroepsbevolking

De dalende trend in het aantal bruggepensioneerden...

...werd abrupt afgebroken door de conjuncturele verzwakking.

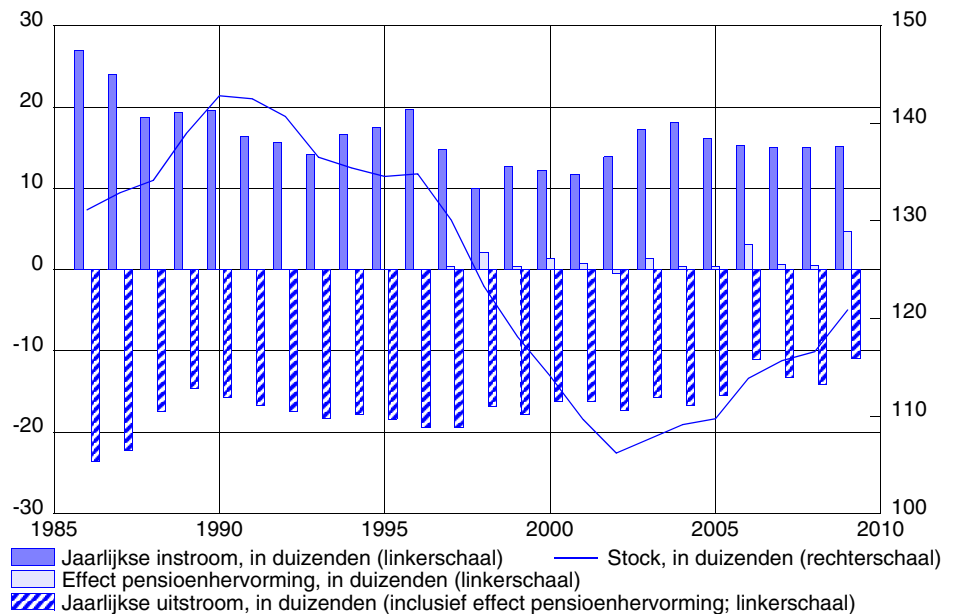
Door de vergrijzing van de werkgelegenheid...

Het aantal voltijdse bruggepensioneerden daalt sinds het begin van de jaren negentig. Die daling versnelde tijdens de periode 1997-2002 omdat, dankzij de ontradende maatregelen uit die periode en de goede conjunctuur, de instroom van personen in het statuut op een structureel veel lager peil lag dan vroeger. Vooral in de leeftijdsklasse 50-57 jaar slonk de instroom toen opmerkelijk¹.

In 2003 kwam een abrupt einde aan de dalende trend in het aantal bruggepensioneerden. De aanhoudend magere groeicijfers en de verslechterende situatie op de arbeidsmarkt deden uiteindelijk de instroom vanuit de werkgelegenheid naar het brugpensioen terug toenemen, een vaststelling die geldt voor alle relevante leeftijdscategorieën.

Die negatieve conjuncturele invloed zou nog een overloopeffect hebben in 2004. Vanaf dan zouden de instroomgraden in het brugpensioen geleidelijk terug af dalen naar het niveau dat zij bereikten vóór de conjuncturele inzinking. Met de vergrijzing van de werkgelegenheid stijgt echter ook de voedingsbodem voor de instroom in het statuut, zodat die in absolute termen (aantal personen) minder sterk afneemt.

FIGUUR 13 - Voltijdse brugpensioenen: instroom, uitstroom en stock.

...en de minder sterke uitstroom...

De uitstroom uit het statuut (overlijdens plus pensioneringen) zwakt op zich reeds enigszins af, omdat minder bevolkte cohorten de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Bovendien moet ook rekening gehouden worden met de effecten van de pensioenhervorming die (vooral in 2006 en 2009) de uitstroom van vrouwen uit het statuut uitstelt en een bijkomende impuls geeft aan de toename van het aantal bruggepensioneerden.

1. Terzelfdertijd werd echter de vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt via het statuut van 'oudere werkloze' versoepeld, zodat tijdens die periode het totale aantal vervroegde uittredingen sterk bleef stijgen.

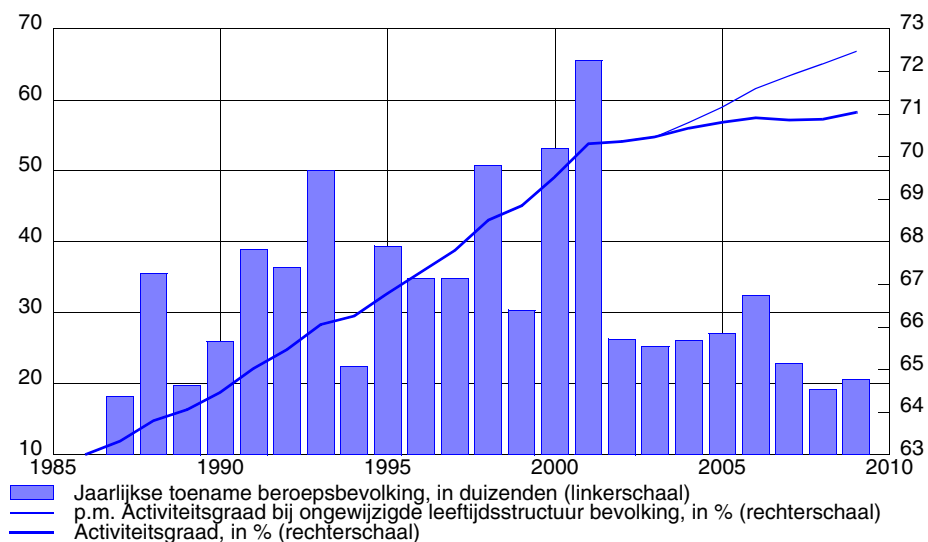
...blijft het aantal bruggepensioneerden toenemen,...

Al bij al zou de jaarlijkse instroom in het statuut gedurende de gehele projectieperiode op een hoger peil blijven liggen dan de uitstroom. Het aantal bruggepensioneerden neemt daardoor toe met 13 200 personen en stijgt tot 121 100 personen in 2009. Omdat terzelfdertijd het potentieel arbeidsaanbod van 50-plussers gevoelig toeneemt, blijft het aandeel van de bruggepensioneerden in het potentieel arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse nochtans afnemen tot en met 2008 (van 9,7 % naar 9,1 %), om te stabiliseren op het einde van de periode.

...zodat de beroepsbevolking minder sterk toeneemt dan het potentieel arbeidsaanbod.

De lichte afname van het aantal voltijdse loopbaanonderbrekers (met 1 500 personen) is onvoldoende om de toename van het aantal mensen dat de arbeidsmarkt verlaat via het brugpensioen te compenseren. Daardoor is de toename van de beroepsbevolking (met 148 200 personen; definitie FPB¹) iets minder sterk dan de toename van het potentieel arbeidsaanbod.

FIGUUR 14 - Beroepsbevolking definitie FPB en activiteitsgraad (15-64 jaar)

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat, ondanks de nog steeds forse jaarlijkse verhogingen van de beroepsbevolking, de toename van de globale activiteitsgraad (15-64 jaar) zeer bescheiden uitvalt tijdens de projectieperiode (van 70,5 % naar 71,0 %). Hoe sterk demografische verschuivingen de toename van de globale activiteitsgraad drukken tijdens de volgende jaren, blijkt uit een vergelijking tussen de werkelijke evolutie van de activiteitsgraad en een hypothetische evolutie bij ongewijzigde samenstelling van de bevolking op arbeidsleeftijd (zie grafiek).

1. De ruime FPB-definitie voor de beroepsbevolking maakt abstractie van de massale verschuivingen tussen ‘werkzoekende UVW’s’ enerzijds en ‘oudere werklozen’ anderzijds die het resultaat zijn van de opeenvolgende versoepelingen en verstrenging van de toegang tot het statuut van oudere werkloze. Dat statuut kan eveneens beschouwd worden als een vorm van quasi-definitieve vergoede uittreding uit de arbeidsmarkt en komt aan bod in de laatste afdeling van dit hoofdstuk.

C. Sociale zekerheidsbijdrageverminderingen en loonsubsidies

Stijgende parafiscale last als gevolg van duurdere tweede pensioenpijler ondanks de structurele loonlastenverlaging ...

Ondanks de verlichting van de wettelijke bijdragevoet na verminderingen met 0,18 procentpunten zal de parafiscale last¹ op de lonen voor de werkgevers in de marktsector (inclusief dienstenchequesector) globaal met 0,37 procentpunten stijgen in 2003-2009. Die stijging is een gevolg van de extralegale en fictieve bijdragevoetstijging met 0,55 procentpunten, in het bijzonder via de tweede pensioenpijler (bijdragevoeten in tabel 16²; bedragen in tabel 17). Houden we rekening met de verschuiving van de werkgelegenheid van hoogbelaste industriële bedrijfstakken naar laagbelaste dienstenverlenende bedrijfstakken tussen 2003 en 2009, dan blijkt de huidige wetgeving m.b.t. de wettelijke werkgeversbijdragen in vergelijking met 2003 op middellange termijn licht lastenverhogend (opwaartse druk gelijk aan 0,15 procentpunten; zie verder voor een verklaring) ondanks de daling van de sectorale wettelijke bijdragevoeten tussen 2003 en 2004.

... gecompenseerd door loonsubsidies.

De loonlastenverlaging in 2003-2009 wordt in toenemende mate ondersteund door de stijging van de gemiddelde loonsubsidievoet met 0,41 procentpunten naar 1,21 % in 2009 als gevolg van sectorspecifieke loonsubsidiëring (de sociale maribelsector, huishoudelijke dienstenverlening via het dienstenchequesysteem, nacht- en ploegenwerkintensieve bedrijfstakken) en werknemersspecifieke loonsubsidiëring (aanwerving van langdurig werklozen).

TABEL 16 - Werkgeversbijdragevoeten en loonsubsidievoeten in de marktsector (2003-2009)
(in %)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 t.o.v. 2003
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet (markt)	33,59	33,23	33,38	33,52	33,68	33,82	33,96	0,37
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen ^a	24,71	24,24	24,27	24,35	24,43	24,49	24,53	-0,18
- Extralegale en fictieve bijdragevoet ^b	8,88	8,99	9,11	9,17	9,26	9,34	9,43	0,55
Gemiddelde loonsubsidievoet (markt)	0,80	0,97	1,24	1,30	1,29	1,25	1,21	0,41
Werkgeversbijdragevoeten in de verwerkende nijverheid ^c								
- Lageloonarbeid	27,94	27,82	28,51	29,07	29,57	30,03	30,45	2,52
- Hogeloonarbeid	35,61	35,44	35,56	35,70	35,84	35,98	36,11	0,50
- Speciale banen	11,52	11,41	11,42	11,42	11,43	11,43	11,43	-0,09
Werkgeversbijdragevoeten in de verhandelbare diensten ^d								
- Lageloonarbeid	25,42	24,10	24,99	25,55	26,23	26,75	27,24	1,82
- Hogeloonarbeid	33,70	33,49	33,57	33,68	33,79	33,90	34,01	0,31
- Speciale banen	7,09	6,82	6,81	6,82	6,82	6,83	6,85	-0,24

a. Weerspiegelt het bijdrageverminderingenbeleid in combinatie met intrasectorale (i.e. tussen arbeidscategorieën) en intersectorale verschuivingen.

b. Inclusief tweede pensioenpijler; weerspiegelt ook intersectorale verschuivingen.

c. Inclusief extralegale en fictieve bijdragen.

d. Inclusief extralegale en fictieve bijdragen.

1. In enge zin, inclusief extralegale en fictieve bijdragen maar zonder correctie voor loonsubsidies.
2. Sectorale bijdragevoeten zijn impliciete voeten.

Uitbreiding van de werknemersbijdrageverminderingen.

Voor de laagverdienende werknemers is het werknemersbijdragenbeleid duidelijk in toenemende mate lastenverlagend (van 0,12 % in 2003 naar 0,17 % van het beschikbaar inkomen van alle gezinnen in 2009) als gevolg van de verhoging van de lageloongrens en de forfaitaire werknemersbijdragevermindering.

TABEL 17 - Ex ante loonlastenverlagingen voor ondernemingen en persoonlijke bijdrageverminderingen 2003-2009 (mln euro)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 t.o.v. 2003
Patronale bijdrageverminderingen	3046,2	3621,1	3688,1	3725,6	3733,7	3773,4	3813,5	767,3
- Structurele vermindering voor gewone jobs ^a	2746,0	3171,9	3202,1	3234,6	3238,1	3274,1	3310,5	564,5
- Structurele vermindering voor doelgroepen ^b	273,2	396,5	407,9	412,6	416,7	420,0	422,9	149,7
- Arbeidsherverdeling, herstructureringshulp e.a.	27,0	52,8	78,1	78,4	78,8	79,4	80,0	53,1
Loonsubsidies	652,9	811,0	1083,2	1179,1	1217,6	1229,5	1243,9	591,0
- Sociale maribel	524,0	561,5	639,0	639,0	639,0	639,0	639,0	115,00
- Activering van werkloosheidsuitkeringen ^c	108,5	114,3	127,2	133,2	136,5	140,0	145,1	36,6
- Nacht- en ploegenwerksubsidie	0,0	40,2	82,1	85,0	88,0	91,2	94,6	94,6
- Dienstencheques	20,4	95,0	235,0	322,0	354,0	359,3	365,3	344,9
Totaal ten gunste van werkgevers	3699,1	4432,1	4771,3	4904,7	4951,3	5002,9	5057,4	1358,3
Persoonlijke bijdrageverminderingen	204,3	194,1	263,5	331,4	419,4	377,1	347,9	143,7

a. Inclusief oudere werknemerssupplement.

b. Komt overeen met het concept 'speciale banen' in het HERMES-model van het FPB, i.e. indienstneming van langdurig werklozen ('activaplan' vanaf 2002 en 'voordeel- en dienstenbanen' tot 2004), deeltijdse leerlingen en laaggeschoolde jongeren ('startbanen'), eerste aanwervingen door startende ondernemingen ('plan plus 1/2/3'); basisgedeelte van de structurele vermindering + doelgroepgebonden supplement van de structurele vermindering.

c. Langdurig werklozen ('activaplan' vanaf 2002 en 'dienstenbanen' tot 2004).

Stroomlijning van werkgeversbijdrageverminderende programma's vanaf 2004.

Sinds 2004 is een gestroomlijnder systeem van kostenverlagende maatregelen via de structurele werkgeversbijdragevermindering voor de marktsector van kracht, dat geënt is op de volgende pijlers: geen onderscheid meer tussen gewezen maribel- en niet-maribelwerknemers, volledige vrijstelling van wettelijke werkgeversbijdragen op de allerlaagste lonen, de ophoging van het basisgedeelte van de structurele werkgeversbijdragevermindering met doelgroepeigen verminderingen. De doelgroepeigen verminderingen gelden voor langdurig werklozen, laaggeschoolde jongeren, oudere werknemers, bijkomende werknemers in startende of eenmanszaken, en werkduurverkorting en/of arbeidsherverdeling.

Kleine relatieve stagnatie van de structurele maatregel.

Drie aspecten van de structurele maatregel, nl. het forfaitair-degressieve karakter van de basisbijdrageverminderingen, de niet-indexering van de nominale loongrenzen en de bijdrageverminderingen en het forfaitaire karakter van de doelgroepsupplementen, verklaren waarom de bijdrageverminderingen achterblijven op de brutoloonmassa. Het gevolg is een stijging van de sectorale bijdragevoeten vanaf 2005. Toch blijft dit effect relatief klein (zie supra) als gevolg

van technische aanpassingen¹ én de bijkomende bijdragevermindering op zeer hoge lonen², zodat een nog grotere stijging van de macro-economische bijdragevoet zal worden vermeden. Overigens wordt de bijdragevoet waarschijnlijk overschat omdat de concrete modaliteiten van een beloofde/mogelijke uitbreiding van de structurele maatregel, o.a. via een discretionaire opschuiving van de lageloongrens³, begin april 2004 niet gekend waren.

Geen grote intrasectorale verschuivingen ondanks stijgende relatieve lageloonkosten.

Ook moeten de gevolgen voor de relatieve kost van de lageloonjobs vermeld worden. Enerzijds is de bijdragevermindering relatief groot voor de lageloonmassa wegens de forfaitaire-degressieve berekening van de structurele maatregel. Bijgevolg is de effectieve lageloonbijdragevoet kleiner dan de effectieve hogeloonbijdragevoet. Anderzijds tast de niet-indexering van de structurele vermindering het kostenvoordeel van de lageloonwerkstelling geleidelijk aan in vergelijking met de andere tewerkstellingscategorieën. Bijgevolg wordt voor de hogeloonjobs een middelgrote stijging van de sectorale werkgeversbijdragevoeten (tussen 0,31 en 0,50 procentpunten) voorspeld, terwijl voor de lageloonjobs algemeen forsere stijgingen van de sectorale werkgeversbijdragevoeten worden verwacht (1,82 tot 2,52 procentpunten). De bijdragevoetverhogingen op de lage- en hogeloonmassa zijn in de verwerkende nijverheid meer uitgesproken dan in de dienstensectoren omdat de inhaalbeweging (2004 t.o.v. 2003) in de structurele maatregel ten gunste van de niet-maribelwerknemers vooral de dienstensectoren ten goede komt. De daling in de speciale banenbijdragevoeten tussen 2003 en 2009 is te wijten aan de inpassing van de speciale banen in de structurele maatregel en aan de volledige vrijstelling van de zeer lageloonwerkgelegenheid van werkgeversbijdragen, beide van toepassing vanaf 2004. De netto-substitutie tussen de drie arbeidscategorieën is echter klein, zodat de intrasectorale verschuivingen tussen laag- en hoogbelaste arbeid nauwelijks gevolgen voor de macro-economische bijdragevoet hebben.

Nieuwe loonsubsidies.

De invoering van nieuwe loonsubsidies voor de promotie van huishoudelijke diensten via het dienstenchequesysteem (zie kader) en de ondersteuning van nacht- en ploegenwerkintensieve sectoren impliceert dat de bestaande loonsubsidies aan relatief belang inboeten. Na de injecties in 2004 en 2005 plafonneert het sociale-maribelristorno dat ten goede komt aan de lage- en hogeloonwerkstelling in de gezondheidssector, terwijl de activeringssubsidie de speciale werkgelegenheid volgt.

-
1. O.a. ook bijdrageverminderingen voor heel kleine deeltijdse prestaties in het kader van op zijn minst halfzijdse contracten.
 2. Brutoloon van ten minste 12 000 euro bruto per kwartaal - effectief gepresteerd per job, niet louter voltijds-equivalent.
 3. Die lageloongrens is anno 2004 gelijk aan 5 130 euro bruto per kwartaal.

Dienstencheques voor huishoudelijke diensten

Witwassing van informele diensten via een relatief prijseffect op de vraag ...

Het dienstenchequesysteem (zie tabel 18 voor de basishypothesen) werd ontworpen als een witwasoperatie, die zwarte arbeid in een regulier circuit van huishoudelijke diensten moet brengen^a. In tegenstelling met de PWA-diensten gaat het over werkprestaties in het kader van een normaal arbeidscontract waarop fiscale en parafiscale lasten worden betaald en die ook in aanmerking komen voor werkgevers- en werknemersbijdrageverminderingen. Hoewel de aankoopprijs voor de consument (6,20 euro koopt één uur dienstverlening in 2004) vergelijkbaar is met de gangbare zwartemarktprijs, is de netto kost van de dienstenchequedienst voor de consument - indien belastingen betalend! - toch lager dan in het informele circuit als gevolg van de fiscale aftrekbaarheid (tot 30% van de aankoopprijs kan in mindering van de persoonsbelasting gebracht worden). Indien de aanbodsijde inspeelt op de vraag naar dienstenchequeprestaties, wordt de vraag naar huishoudelijke diensten uit het informele circuit gehaald en werkt het dienstenchequesysteem als een anker dat de zwartemarktprijs disciplineert (zonder het dienstenchequesysteem zou in 2009 de prijs van alle huishoudelijke diensten iets hoger geweest zijn (1,2 %) - tabel 18). Bovendien is de nettoconsumentenprijs van een uur dienstenchequeprestatie vergelijkbaar met die van een PWA-prestatie, hetgeen de vraagverschuiving van PWA-diensten naar het dienstenchequesysteem en dus de uitstroom uit het PWA-systeem als gevolg van de vraaguitval naar PWA-diensten zal ondersteunen.

... beantwoord door het aanbod van vergunde bedrijven ...

Aan de vraag naar formele huishoudelijke diensten moet tegemoet gekomen door vergunde bedrijven of instellingen die de diensten aanbieden aan een door de overheid vastgestelde prijs (23,56 euro in 2004). Het verschil tussen de nominale waarde van de dienstencheque (23,56 euro) en de door de consument betaalde prijs (6,20 euro) wordt bijgepast door de overheid en in de nationale rekeningen geboekt als een loonsubsidie. De loonkostenstructuur van de ondernemingen - i.c. brutoverloning, wettelijke werkgeversbijdragen na correctie met algemene of groepspecifieke bijdrageverminderingen, sectorspecifieke extra-legale werkgeversbijdragen, eventueel activaplanloonsubsidies - is bepalend voor de reactie aan de aanbodsijde^b. Op middellange termijn is de winstgevendheid niet verzekerd indien de dienstenchequeloonsubsidie onvoldoende geïndexeerd is aan de loonkostenevolutie, een probleem dat zich voordoet naarmate de brutolonen in reële termen stijgen en de loonlastenverminderingen via de structurele maatregel en de activaplansubsidies minder wegen wegens hun forfaitair en/of uitdovend karakter. Valt de winstgevendheid weg, dan valt ook de aanbodsijde weg en gaat de disciplinerende invloed van het dienstenchequesysteem op de zwartemarktprijs verloren.

... met bijkomende werkgelegenheid.

Concreet zal de dienstenchequewerkgelegenheid stijgen van 1 400 hoofden in 2003 naar 17 700 hoofden in 2009 (tabel 18) indien de voorziene budgettaire ruimte volledig gebruikt wordt. Voorzover alleen zwartwerk witgewassen wordt, is het effect op de totale werkgelegenheid nul omdat een schatting van zwartwerk reeds in de nationale rekeningen ingebracht is. Toch schept het systeem om twee redenen bijkomende werkplaatsen. Ten eerste werkt het systeem voor de consument prijsverlagend en dus vraagstimulerend via de geïnduceerde reële inkomensstijging. Ten tweede is de dienstenchequesubsidie voldoende genereus om een verhoging van de nettolonen (in vergelijking met de zwartemarktverloning), intermediaire consumptie/productie én bedrijfswinsten te financieren, zeker in combinatie met de structurele bijdragenvermindering en de activaplanloonsubsidies. De netto invloed - d.w.z. in vergelijking met een economie zonder het dienstenchequesysteem (tabel 19) - anno 2009 blijft echter beperkt: plus 1 020 hoofden voor de totale werkgelegenheid in loonverband, waarvan 640 hoofden in de sector van huishoudelijke diensten (som van dienstenchequewerknemers, informele prestaties en PWA's). Zonder het dienstenchequesysteem zou anno 2009 de consumptie van huishoudelijke diensten in reële termen 0,7 % lager geweest zijn. De daling in het aantal zwartwerkers (17 060 anno 2009) is kleiner dan het aantal witgewassen jobs (17 570) omdat de vraag naar zwart gepresteerde diensten wordt ondersteund door de relatieve prijsdaling van alle huishoudelijke diensten en de reële inkomensstijging.

Interactie met werkloosheidscategorieën en banenplannen.

De aard van de dienstverlening, verstrekt door laaggeschoolden, impliceert dat een aanzienlijk deel van de dienstenchequewerknemers gerekruteerd zal worden uit langdurige werklozen, i.c. werknemers die het recht openen op het activaplansupplement van de structurele werkgeversbijdragevermindering en eventueel de activaplansubsidie (bij hypothese 12,5 %) of uit laaggeschoolde jongeren (met recht op het startbaansupplement van de structurele werkgeversbijdragevermindering). Aangezien de dienstenchequebanen gevoed worden door uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (Uvw's; bij hypothese 50 %; mét recht op de activaplanmaatregel) impliceert het deeltijdse karakter van de dienstenchequewerkgelegenheid (bij hypothese 25u/38u) daarenboven een verhoging van het aantal onvrijwillig deeltijds werkenden die kunnen aanspraak maken op inkomensgarantieuitkeringen (met 5 060 eenheden in 2009 - tabel 19). De daling in het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (8 920 in 2009) komt ongeveer overeen met de helft van de dienstenchequewerkgelegenheid. De daling van het aantal uvw's ten gevolge van de invoering van het dienstenchequesysteem is groter dan de nettowerkgelegenheidscreatie. Dat impliceert dat een gedeelte van de voormalige zwartwerkers hetzij de niet uitkeringsgerechtigde (vrij ingeschreven) werklozen vervoegen, hetzij de beroepsbevolking verlaten.

TABEL 18 - Implicaties van het dienstenchequesysteem voor de werkgelegenheid 2004-2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Aankoopprijs voor consumenten (euro per uur)	6,20	6,29	6,38	6,48	6,59	6,71
Producentenprijs (euro per uur)	23,56	23,90	24,26	24,64	25,05	25,48
Fiscale aftrekbaarheid (%)	30,00	30,00	30,00	30,00	30,00	30,00
Kostprijs voor consumenten (euro per uur)	4,34	4,40	4,47	4,54	4,61	4,69
Dienstenchequeloonsubsidie (miljoenen euro)	95,00	235,00	322,00	354,00	359,29	365,26
Aandeel van dienstencheques in gezinsbudget voor huishoudelijke diensten (%)	1,37	3,38	4,46	4,73	4,67	4,59
Aantal dienstenchequewerknemers	4981	12145	16396	17750	17720	17706
Aantal witgewassen jobs ^a	4968	12067	16256	17594	17577	17574

a. Gelijk aan de dienstenchequewerkgelegenheid indien geen volume-effect op de consumptie van huishoudelijke diensten in reële termen. Technisch op basis van de consumptie van huishoudelijke diensten in reële termen uit een simulatie zonder dienstencheques enerzijds en anderzijds de budgetaandelen (van dienstenchequeconsumptie en zwarte consumptie in huishoudelijke diensten) en prijzen uit de basissimulatie met dienstencheques.

TABEL 19 - Effect van het dienstenchequesysteem op werkgelegenheid en prijzen 2004-2009 (absoluut of procentueel verschil met economie zonder dienstencheques)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Werkgelegenheid in loondienst (inclusief zwarte prestaties)	368	869	1151	1188	1096	1021
Werkgelegenheid in huishoudelijke dienstensector	199	514	706	735	688	643
- waarvan in dienstenchequesysteem	4981	12145	16396	17750	17720	17706
- waarvan in informele huishoudelijke dienstensector	-4782	-11631	-15690	-17015	-17032	-17062
Onvrijwillig deeltijdse werknemers met inkomensgarantie	1382	3394	4616	5028	5043	5058
Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	-2645	-6242	-8341	-8992	-8945	-8917
Consumptie van huishoudelijke diensten (procentueel - in %)	0,25	0,64	0,86	0,88	0,81	0,75
Prijs van huishoudelijke diensten (procentueel - in %)	-0,36	-0,88	-1,17	-1,24	-1,22	-1,20

a. Niet bedoeld voor de consumptie van huishoudelijke diensten door de overheid of bedrijven.

b. Als basishypothes nemen we:

(1) de kostenstructuur van Paritair Comité 121 anno 2003/2004 (brutoloon = 9,66 euro per uur in 2004 (geïndexeerd aan de lagebrutoloonvoeten uit de overige dienstensector) + 11,09 % jaarlijkse vakantie; RSZ-werkgeversbijdragevoet vóór bijdrageverminderingen = 41,46 %; sectorspecifieke en andere bijkomende werkgeversbijdragevoet = 20,15 %; intermediaire consumptie, bij hypothes vertaald in loonmassa - zie brochure 'Dienstencheques - Gids voor de ondernemingen' - website: www.dienstencheques.be);

(2) de samenstelling van de dienstenchequewerknemers (50 % heeft alleen recht op de basisvermindering van de structurele vermindering; 37,5 % heeft recht op de basisvermindering van de structurele vermindering én het activaplansupplement maar niet de activaplanloonsubsidie; 12,5 % heeft recht op de basisvermindering van de structurele vermindering én het activaplansupplement en in principe ook op de activaplanloonsubsidie);

(3) een werkduurcoëfficiënt van 25u/38u;

(4) werkgeversbijdrageverminderingen en loonsubsidies berekend in functie van brutoloonhoogte, werkduur en doelgroepenstatuut.

D. Werkgelegenheid en arbeidsduur

Na de zwakke recente groei en bijhorend banenverlies ...

De afgelopen drie jaar was de economische groei ronduit zwak: de gemiddelde groei van de reële toegevoegde waarde in de marktsector bedroeg jaarlijks slechts 0,9 % tijdens die periode. Ondanks het feit dat de trendproductiviteitsgroei in de marktsector in het recente verleden beduidend lager lag dan voorheen (1,8 % tijdens de periode 1980-1995; 1,3 % tijdens de periode 1996-2003) zijn dergelijke groeicijfers onvoldoende om de werkgelegenheid op peil te houden. In de marktsector gingen tijdens de afgelopen twee jaar dan ook 44 000 arbeidsplaatsen verloren (krimpt met respectievelijk 0,8 % en 0,5 %¹).

...pikt de groei terug op.

In 2004 is er sprake van een voorzichtig herstel en groeit de toegevoegde waarde met 2,1 %. Omdat in de loop van 2003 nog arbeidsplaatsen verloren gingen, ligt het uitgangsniveau van de werkgelegenheid echter laag (negatief overloopeffect), zodat in jaargemiddelden de werkgelegenheid in de marktsector slechts zou stijgen met 11 600 arbeidsplaatsen.

De activiteit trekt gevoelig aan tijdens de periode 2005-2006 (gemiddelde stijging van de toegevoegde waarde in de marktsector met 2,9 % tijdens die periode), om tijdens het vervolg van de projectieperiode te stabiliseren rond 2,3 % per jaar. Gemiddeld groeit de toegevoegde waarde daardoor tijdens de projectieperiode beduidend sneller (2,5 % per jaar) dan tijdens de periode 1998-2003 (2,0 % per jaar), die door een grote mate van variabiliteit in de jaarlijkse groeivoeten werd gekenmerkt.

TABEL 20 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktsector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981 1990	1991 1997	1998 2003	2004 2009
Reële toegevoegde waarde	2,18	1,53	1,98	2,45
Arbeidsproductiviteit per uur	2,41	1,55	1,19	1,58
Arbeidsvolume	-0,21	-0,02	0,78	0,86
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,26	0,20	0,89	0,89

De productiviteitsgroei versnelt maar blijft historisch laag, dank zij de beheersing van de loonkosten...

De gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit per uur in de marktsector (1,58 %) versnelt in vergelijking met het recente verleden (1,19 %), maar blijft historisch laag. Enerzijds kennen de reële arbeidskosten een gematigd verloop (zie hoofdstuk 4). De beheersing van de loonkosten wordt tijdens het begin van de periode ondersteund via het fiscale beleid (zie hoofdstuk 6). De parafiscale druk op arbeid² neemt af tijdens de periode 2004-2005, maar die afname wordt geleidelijk terug tenietgedaan tijdens de daaropvolgende jaren (zie afdeling C).

...en de creatie van laag-productieve jobs.

Anderzijds wordt een aantal (veelal) minder productieve jobs gecreëerd via activeringsprogramma's: het aandeel van de speciale tewerkstelling in de totale loonen weddetrekkende werkgelegenheid in de marktsector neemt licht toe (van 2,2 % in 2003 naar 2,6 % in 2009). Bovendien worden via de uitbreiding van het

1. Zoals eerder reeds vermeld, is er een tijdelijke onderbreking in de inzameling van administratieve werkgelegenheids cijfers, zodat de raming van de werkgelegenheid in het laatste observatiejaar (2003) onderhevig is aan een grotere onzekerheidsmarge dan gebruikelijk.
2. In ruime zin, na correctie voor loonsubsidies.

dienstenchequesysteem huishoudelijke diensten die vroeger met behulp van zwartwerk uitgevoerd werden¹, omgezet naar reguliere marktactiviteiten, die grotendeels gebruik maken van lage-loonarbeid. Verder wordt de lage-loonwerkgelegenheid langs de aanbodzijde ondersteund door de verlagingen van de werknemersbijdragen. Daar staat echter tegenover dat de verdere uitwerking van de structurele bijdragevermindering nadelige gevolgen heeft voor de relatieve loonkost van lageloners, wat ceteris paribus ten koste gaat van de vraag naar lage-loonarbeid en een productiviteitsverhogend effect met zich meebrengt.

Het aandeel van deeltijdarbeid in de werkgelegenheid stijgt tendentieel...

Het aandeel van deeltijdarbeid in de loon- en weddetrekkende werkgelegenheid neemt tendentieel toe. Die tendens gaat gepaard met een sterke uitbreiding van het aantal deeltijdse loopbaanonderbrekers, stelsel dat een bijkomende impuls kreeg met de invoering van het tijdskrediet begin 2002. Het totale aantal deeltijdse loopbaanonderbrekers verdubbelde zowat op drie jaar tijd (van 69 600 personen in 2000 naar 128 200 personen in 2003). In de privé-sector lag dat groei-ritme zelfs nog een stuk hoger (van 33 400 personen in 2000 naar 78 900 personen in 2003), zodat het aandeel van de privé-sector in de deeltijdse loopbaanonderbreking opliep van 48,0 % naar 61,5 %. Op middellange termijn zou het aantal personen dat beroep doet op een deeltijdse loopbaanonderbreking stijgen naar 169 500, waarvan 115 100 personen (67,9 %) in de privé-sector.

...maar per deeltijdse werknemer worden meer uren gepresteerd...

Terzelfdertijd boet de halftijdse loopbaanonderbreking aan belang in ten voordele van de loopbaanonderbreking met 1/5de. In de privé-sector nam het aandeel van de halftijdse loopbaanonderbrekingen af van 61,3 % in 2001 naar 40,8 % in 2003; het zou nog nauwelijks 31,3 % bedragen in 2009. Per werknemer in deeltijdse loopbaanonderbreking neemt dus het aantal gepresteerde uren toe. De verhoging van het aantal gepresteerde uren per deeltijdse arbeider is trouwens een meer algemeen gegeven, dat geldt voor het geheel van de deeltijdse arbeid.

...zodat de gemiddelde arbeidsduur nauwelijks afneemt...

Het is dan ook frappant dat de tendens naar meer deeltijdarbeid in het recente verleden slechts gepaard is gegaan met een bescheiden afname van de gemiddelde arbeidsduur per hoofd (met nauwelijks 0,1 % per jaar). Rekening houdend met een positief cyclisch effect op de effectieve arbeidsduur aan het begin van de periode en in afwezigheid van noemenswaardige verdere dalingen in de conventionele arbeidsduur, zou de gemiddelde arbeidsduur per hoofd gedurende de projectieperiode nauwelijks nog afnemen.

...en in de marktsector de werkgelegenheid even sterk groeit als het arbeidsvolume.

De hoofdelijke werkgelegenheid groeit in de marktsector dus vrijwel even sterk als het arbeidsvolume in uren (met 0,9 % per jaar). Op die manier worden in de marktsector netto 178 000 arbeidsplaatsen gecreëerd tijdens de projectieperiode. De groei van de loontrekkende werkgelegenheid in de marktsector zou nog iets sterker zijn aangezien het aantal zelfstandigen licht vermindert (met 11 000 personen). In totaal zou het aantal loontrekkenden met 189 000 personen stijgen, wat neerkomt op een gemiddelde groei van 1,2 % per jaar en vergelijkbaar is met de groei die gemiddeld tijdens de voorbije zes jaar werd opgetekend.

1. Worden in de nationale rekeningen beschouwd als productie voor eigen rekening door de gezinnen en zijn als dusdanig geen activiteiten die tot de marktsector gerekend worden.

Structurele groei van de werkgelegenheid in welbepaalde subtakken van de marktdiensten...

Sinds een aantal decennia zijn de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten'¹ dé groeisectoren bij uitstek op het vlak van werkgelegenheid. Voor beide takken geldt dat die uitbreiding van de werkgelegenheid gepaard ging met lage en meestal zelfs negatieve productiviteitswinsten. Ook tijdens de projectieperiode verhogen die twee takken hun aandeel in de marktwerkgelegenheid, van 35,1 % in 2003 naar 38,0 % in 2009. In de gezondheidszorg in ruime zin stijgt de werkgelegenheid met 76 000 personen (2,8 % groei per jaar), bij de overige marktdiensten met 86 000 personen (1,9 % per jaar).

TABEL 21 - De binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak
(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	1990 t.o.v. 1980	1997 t.o.v. 1990	2003 t.o.v. 1997	2009 t.o.v. 2003	1980	1990	2003	2009
Landbouw	-15	-12	-11	-7	134	119	96	88
Industrie	-214	-114	-41	-42	1241	1027	871	830
- Energie	-24	-6	-3	-5	64	40	31	26
- Verwerkende nijverheid	-134	-112	-44	-47	900	765	609	562
- Bouw	-56	4	6	11	278	222	232	243
Verhandelbare diensten	305	169	220	227	1611	1915	2305	2532
- Vervoer en communicatie	-22	4	23	26	274	252	278	305
- Handel en horeca	58	-37	6	23	707	765	734	757
- Krediet en verzekeringen	21	-5	0	-2	129	149	144	142
- Gezondheidszorg	86	57	80	76	194	280	418	494
- Overige marktdiensten ^a	162	151	111	86	307	468	730	816
- Dienstencheques	0	0	1	16	0	0	1	18
Niet-verhandelbare diensten	3	-2	66	-21	781	784	849	828
- Overheid	16	-14	53	-7	707	724	763	756
- Overige niet-verhandelb. diensten ^b	-13	12	13	-13	74	61	85	72
Binnenlandse werkgelegenheid	78	41	235	157	3767	3845	4121	4278
Marktsector, waarvan:	75	43	168	178	2986	3061	3272	3450
- Loontrekkenden	11	16	194	189	2374	2385	2595	2785
- Zelfstandigen	64	27	-26	-11	612	675	677	665

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid.

b. Inclusief PWA-werkgelegenheid.

...en structureel banenverlies in de verwerkende nijverheid.

Even structureel is het trendmatig banenverlies in de landbouw (7 000 personen) en de desindustrialisatie. In de verwerkende nijverheid gaan nog eens 47 000 jobs verloren, waardoor het aandeel van die bedrijfstak in de marktwerkstelling slinkt van 18,6 % in 2003 tot 16,3 % in 2009. Het aantal banen in de bouwsector zou daarentegen licht toenemen (met 11 000 eenheden) tijdens de volgende zes jaar.

1. Restpost; zie tabel 21 voor de definitie. In de statistische appendix wordt - in tegenstelling tot tabel 21 - de dienstenchequewerkgelegenheid eveneens bij de 'overige marktdiensten' gerangschikt.

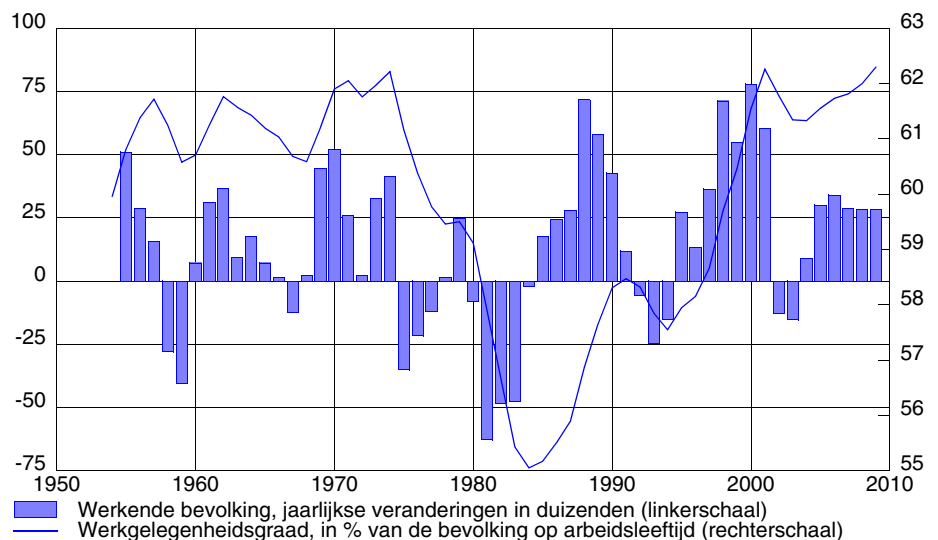
Met de dienstencheques wordt werkgelegenheid getransfereerd van de niet-verhandelbare naar de verhandelbare diensten.

De uitbreiding van het dienstenchequesysteem ten slotte leidt tot een verhoging van de werkgelegenheid in de marktsector met afgerond 16 000 personen. Het arbeidsvolume dat nu via de dienstencheques gepresteerd wordt vervangt echter in grote mate (zie kader afdeling C) activiteiten die vroeger door de gezinnen voor eigen rekening uitgevoerd werden, hetzij met behulp van zwartwerk, hetzij via een beroep op bijklussende werklozen via het PWA-systeem, dat nu geleidelijk afgebouwd wordt (geen nieuwe instroom meer vanaf april 2004). De substitutie van niet-marktactiviteiten door marktactiviteiten gaat gepaard met een afname van de werkgelegenheid bij de 'overige niet-verhandelbare diensten' met 13 000 personen.

Lichte terugval van de overheidswerkgelegenheid.

In het recente verleden nam de werkgelegenheid bij de overheid zeer sterk toe (met 53 000 personen)¹. Tijdens de projectieperiode zou echter sprake zijn van een lichte afname (met 7 000 personen), onder meer omdat in uitvoering van het 'Stuurplan defensie' van december 2003 het personeel bij de nationale defensie zou blijven verminderen.

FIGUUR 15 - Werkende bevolking en werkgelegenheidsgraad

Bescheiden toename van de werkgelegenheidsgraad.

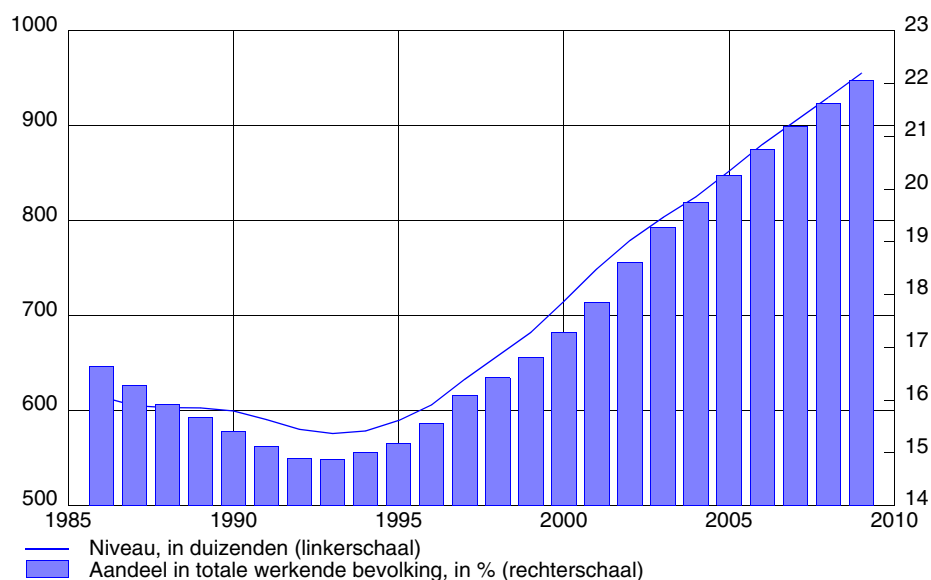
Rekening houdend met het verlies van werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten, valt de toename van de globale binnenlandse werkgelegenheid (157 000 personen; 0,6 % per jaar) lager uit dan de toename van de werkgelegenheid in de marktsector. De werkgelegenheidsgraad² bereikte een na-oorlogs hoogtepunt van 62,3 % in 2001³, maar viel terug tot 61,3 % in 2003 en blijft op datzelfde niveau in 2004. Dat de vrij forse toename van het aantal werkende personen vanaf 2005 slechts een relatief bescheiden verhoging van de werkgelegenheidsgraad teweegbrengt (tot 62,3 % in 2009, het niveau uit 2001), heeft te maken met de gevoelige toename van de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens de projectieperiode (zie afdeling A).

1. Een gedeelte van die toename wordt weliswaar verklaard door statistische aanpassingen. Zo werden de VRT en de RTBF in 2002 overgeheveld van 'openbaar bedrijf' naar 'instelling van openbaar nut' waardoor de werkgelegenheid in die instellingen (afgerond 6 000 personen) tijdens dat jaar verschuift van de bedrijfstak overige marktdiensten naar de overheid.
2. Hier gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkenden (inclusief personen van 65 jaar en meer) en de bevolking van 15 tot 64 jaar.
3. Nochtans is dat niveau niet substantieel hoger dan tijdens de jaren zestig en tijdens de eerste helft van de jaren zeventig, en dat ondanks de sociologische verschuiving van overwegend kostwinners- naar overwegend tweeverdienersmodel.

Ondanks de sterke absolute en relatieve groei van de werkgelegenheid bij 50-plussers...

In de leeftijdsklasse 50-64 jaar steeg de werkgelegenheidsgraad van 35,0 % in 1993 naar 44,4 % in 2003. Zelfs onder relatief behoudende hypothesen m.b.t. de impact van de maatregelen ter aanmoediging van activiteit en werkgelegenheid bij 50-plussers (hervorming van het stelsel van oudere werklozen; RVA-activeeringsvergoedingen; gesubsidieerde formules van individuele arbeidsherverdeling; gerichte verminderingen van sociale zekerheidsbijdragen voor werkgevers) stijgt de werkgelegenheidsgraad in die leeftijdsklasse naar 46,6 % in 2009. Rekening houdend met het snel toenemend demografisch gewicht van 50-plussers, is de stijging van de werkgelegenheid in die leeftijdsklasse in aantal personen nog veel sprekender. De werkgelegenheid in de klasse 50-64 jaar steeg van 576 000 personen in 1993 naar 803 500 personen in 2003 en zou toenemen naar 955 000 personen in 2009 (een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,9 % tijdens de projectieperiode). Het aandeel van die klasse in de totale werkende bevolking steeg van 14,9 % in 1993 naar 19,3 % in 2003 en neemt verder toe tot 22,1 % in 2009.

FIGUUR 16 - Werkende bevolking (50-64 jaar)

...blijft de werkgelegenheidsgraad op oudere leeftijd ver verwijderd van de Europese aanbevelingen ter zake.

Die vaststelling illustreert de grootte van de aanpassingen waarvoor de arbeidsmarkt tijdens de volgende jaren staat, louter al ten gevolge van de wijzigende leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd. Het is duidelijk dat die demografische ontwikkelingen een hinderpaal vormen voor het realiseren van een spectaculaire en snelle doorbraak op het gebied van de werkgelegenheidsgraden bij 50-plussers. De werkgelegenheidsgraad in de klasse 55-64 jaar zou, mede op basis van de reeds genomen maatregelen, in 2009 stijgen naar 35,3 %, maar blijft daarmee ver verwijderd van de Europese aanbevelingen ter zake. Verdere vooruitgang op dat terrein is dus vereist - zelfs indien die gedeeltelijk ook nog geboekt kan worden ná 2009 - en zal enerzijds moeten stoelen op de geleidelijke ombouw van een incentive-structuur die nog steeds te sterk gericht is op het voortijdig uit-treden uit de arbeidsmarkt en anderzijds op een beleid dat de jongere generaties in staat stelt langer actief deel te nemen aan de arbeidsmarkt.

E. Arbeidsreserve en werkloosheid

Een lichte afname van de graad van arbeidsreserve.

De graad van arbeidsreserve nam fors toe in de periode 2002-2003 (van 15,1 % naar 16,4 %), twee opeenvolgende jaren met negatieve werkgelegenheids groei. In 2004 groeit de totale werkgelegenheid terug voorzichtig (met 9 000 personen), maar onvoldoende om op te wegen tegen de toename van het potentieel arbeidsaanbod (met 26 500 personen). Zowel absoluut als relatief (verhoging tot 16,7 %) neemt de arbeidsreserve verder toe. Slechts vanaf 2005 is de werkgelegenheids groei voldoende sterk om de graad van arbeidsreserve geleidelijk terug te dringen, naar 16,0 % op het einde van de projectieperiode.

De daling van de werkloosheidsgraad is iets meer uitgesproken....

Het aandeel van de bruggepensioneerden in de arbeidsreserve verhoogt tijdens de projectieperiode (van 13,1 % naar 14,7 %), zodat de afname van de werkloosheidsgraad definitie FPB iets meer uitgesproken is (eerst nog een stijging van 14,1 % naar 14,4 % in 2004, vervolgens een geleidelijke daling naar 13,5%).

TABEL 22 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
(jaargemiddelden, in duizenden personen; graden in procent)

	1990	1997	2003	2009	1997 t.o.v. 1990	2003 t.o.v. 1997	2009 t.o.v. 2003
Potentieel arbeidsaanbod (1)	4508,7	4754,0	4990,9	5150,8	245,4	236,9	159,9
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	21,5	20,3	28,4	26,9	-1,2	8,0	-1,5
- Brugpensioenen (3)	141,1	130,6	107,9	121,1	-10,5	-22,7	13,2
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	4346,1	4603,1	4854,6	5002,8	257,1	251,5	148,2
- Werkende bevolking	3891,1	3934,2	4170,2	4328,4	43,1	235,9	158,2
- Administratieve werkzoekenden (5)	390,2	553,0	538,1	556,2	162,8	-14,9	18,1
- Oudere werklozen (6)	64,8	116,0	146,4	118,3	51,1	30,5	-28,2
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	455,0	668,9	684,5	674,4	214,0	15,6	-10,0
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	617,6	819,8	820,7	822,5	202,3	0,9	1,7
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	13,7	17,2	16,4	16,0	3,5	-0,8	-0,5
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	10,5	14,5	14,1	13,5	4,1	-0,4	-0,6

...terwijl onder impuls van de hervorming van het statuut van oudere werkloze...

Dat ruim gedefinieerd begrip van administratieve werkloosheid verandert weliswaar van samenstelling. Met het trapsgewijze optrekken van de minimale leeftijd voor het verwerven van het statuut van oudere werkloze (van 50 jaar oorspronkelijk naar uiteindelijk 58 jaar medio 2004) wordt de effectieve instroom in het statuut aan banden gelegd en blijven in de leeftijdsklasse 50-57 jaar mensen die vroeger definitief verloren waren voor de arbeidsmarkt, administratief ingeschreven als werkzoekende.

...de proportie administratieve werkzoekenden binnen de werkloosheid in ruime zin toeneemt.

Ondanks de sterke toename van het potentieel arbeidsaanbod in de relevante leeftijdsklassen, zou ten gevolge van de hervorming van het systeem het aantal personen met het statuut van oudere werkloze afnemen (met 28 200 personen). Daar staat tegenover dat de proportie administratieve werkzoekenden binnen de

1. De cijfers in deze tabel voor arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking zijn inclusief werkende 65-plussers.

werkloosheid in ruime zin toeneemt en hun aantal in absolute termen zelfs zou stijgen (met 18 100 personen).

In de leeftijdsklasse 50-64 jaar stijgt het aantal administratieve werkzoekenden zelfs met 81 500 personen. Hoewel de globale graad van arbeidsreserve in die klasse nauwelijks wijzigt (en nog steeds 27,9 % bedraagt in 2009), neemt onder impuls van de hervorming van het statuut van oudere werkloze het aantal administratieve werkzoekenden in die leeftijdsklasse toe van 14,0 % van de arbeidsreserve in 2003 naar 33,5 % in 2009 en van 22,3 % van de werkloosheid definitie FPB naar 51,1 %.

De evolutie van de werkloosheidsgraden lijkt geen aanleiding te geven tot sterke opwaartse druk op de lonen...

In de leeftijdsklasse 15-49 jaar is de werkloosheidsgraad veel gevoeliger voor conjuncturele schommelingen, wat de forse stijging tijdens de periode 2002-2003 (van 11,2 % naar 13,1 %) verklaart. Vanaf 2005 vermindert de werkloosheidsgraad in die leeftijdsklasse, in die mate dat haar niveau op het einde van de periode (11,6 %) terug min of meer vergelijkbaar zou zijn met de situatie voorafgaand aan de recente conjunctuurinzinking. Een dergelijke evolutie van de werkloosheidsgraden lijkt niet van aard om een sterke opwaartse druk uit te oefenen op de loonvorming op middellange termijn.

...maar er wordt abstractie gemaakt van meer kwalitatieve overwegingen,...

Nochtans moet rekening gehouden worden met de volgende overwegingen. In de eerste plaats is die conclusie gebaseerd op een louter kwantitatieve analyse, zonder prognose over de evolutie van de mate van overeenstemming tussen aangeboden en gevraagde professionele kwaliteiten op de arbeidsmarkt.

...het niveau van de administratieve werkloosheidsgraad is beduidend hoger dan een alternatieve meting via enquêtes...

In de tweede plaats bestaat er een groot verschil in niveau tussen de administratieve werkloosheidsgraden en de werkloosheidsgraden die gemeten worden in de NIS-enquêtes naar de arbeidskrachten (zie kader). Op basis van een mechanische oefening die enkel en alleen rekening houdt met de wijzigingen in de leeftijdsstructuur van de werkloosheid en de bestaande relatieve verschillen tussen beide concepten constant houdt per leeftijdsklasse (zie grafiek 17), zou de EAK-werkloosheidsgraad dalen van 8,3 % in 2003 (voorlopige raming, gebaseerd op cijfers voor de eerste drie trimesters) naar 7,3 % in 2009. In die oefening loopt zowel in absolute als in relatieve termen het verschil tussen beide concepten licht op, omdat het aandeel van 50-plussers toeneemt binnen de werkloosheid en het verschil tussen de administratieve meting en de enquëtemeting het grootst is in die leeftijdsklasse.

Van de recente maatregelen die een striktere controle instellen op het actief zoekgedrag van werklozen met een uitkering, kan echter verwacht worden dat zij het verschil tussen beide types werkloosheidsgraden in de jongere leeftijdsklassen doen verminderen en meer mensen effectief beschikbaar maken voor de arbeidsmarkt. Terzelfdertijd werd dan weer duidelijk dat geen prioriteit gegeven zal worden aan de begeleiding van werkloze 50-plussers met een uitkering, zodat de hervorming van het statuut van oudere werkloze een veel minder grote impact zou hebben op het aantal personen dat effectief op zoek is naar werk dan oorspronkelijk gedacht.

Twee metingen van werkloosheid

De werkloosheidscijfers in deze vooruitzichten verwijzen naar administratieve concepten van werkloosheid (gemeten aan de hand van het aantal werklozen dat een vergoeding kreeg van de RVA of ingeschreven is als werkzoekende bij de regionale instanties voor arbeidsbemiddeling). Die cijfers zijn coherent met het administratieve concept van werkgelegenheid - gemeten aan de hand van data vanuit de instellingen voor sociale zekerheid - dat zowel in de nationale rekeningen als in deze vooruitzichten gehanteerd wordt. Naast dat 'administratief' meetsysteem beschikt men echter over een alternatief (en op zich even coherent) meetsysteem voor arbeidsmarktgrootheden via de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) die door het NIS wordt uitgevoerd.

De voor- en nadelen van beide systemen zijn welbekend. Het administratief meetsysteem is gebaseerd op een quasi-exhaustieve meting, geeft dus betrouwbaardere detailinformatie en levert een meer accurate inschatting van korte termijn-fluctuaties. Bovendien wordt de informatie over werkgelegenheid ingezameld via de bedrijven en niet - zoals in de EAK - via een ondervraging van personen, zodat de NACE-bedrijfstakindeling van de werkgelegenheid dichter aansluit bij de realiteit. Ten slotte bestaat er een duidelijke band tussen de administratieve grootheden en de financiële stromen (loonmassa's; fiscale en parafiscale ontvangsten, werkloosheidsuitkeringen).

De EAK biedt als voordelen dat alle informatie op één unieke bron gebaseerd is, dat zij Europees geharmoniseerd is en dat zij een zuiverder meting toelaat van de arbeidsmarktconcepten volgens de normen van het Internationaal Arbeidsbureau (IAB). Zo kan bij de bepaling van het aantal werkzoekenden rekening gehouden worden met elementen (al dan niet beschikbaar op korte termijn; al dan niet actief zoekgedrag) die correcter beoordeeld kunnen worden via een individuele bevraging.

TABEL 23 - Vergelijking werkloosheidsgraden (FPB vs. EAK)
(periodegemiddelden)

	FPB [1]		EAK [2]		[1-2]		[1/2]	
	86-96	97-03	86-96	97-03	86-96	97-03	86-96	97-03
15-24 jaar	20,1	22,8	18,2	19,2	1,9	3,6	1,10	1,19
25-49 jaar	10,4	10,6	8,3	7,3	2,1	3,3	1,25	1,45
50-64 jaar	16,1	19,2	5,1	4,5	11,0	14,7	3,16	4,27
Mannen	9,8	11,7	6,4	6,8	3,4	4,9	1,53	1,72
Vrouwen	16,9	16,1	13,1	9,6	3,8	6,5	1,29	1,68
Brussel	17,7	22,6	14,2	15,1	3,5	7,5	1,25	1,50
Vlaanderen	10,6	10,0	6,5	5,0	4,1	5,0	1,63	2,00
Wallonië	15,5	18,2	12,4	11,7	3,1	6,5	1,25	1,56
Totaal	12,7	13,7	9,1	8,0	3,6	5,7	1,40	1,71

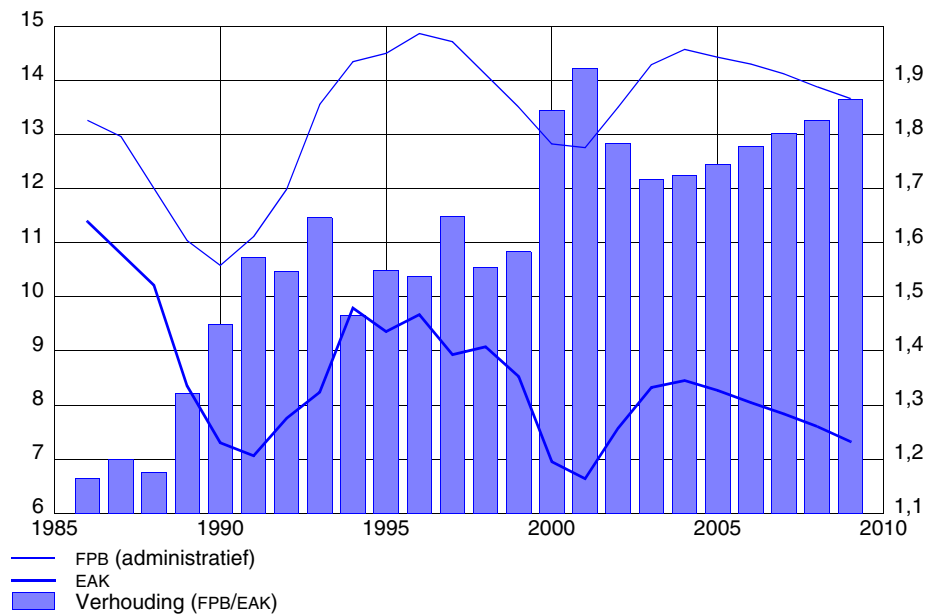
Aan de hand van een vergelijking van de werkloosheidsgraden volgens beide metingen (ruim administratief concept - definitie FPB - enerzijds; EAK-concept anderzijds) kunnen de volgende conclusies getrokken worden. In de eerste plaats is het opvallend dat globaal genomen het verschil tussen beide werkloosheidsgraden toenam in de tijd en uiteindelijk opliep tot 5,7 procentpunt gemiddeld tijdens de periode 1997-2003.

Het is geen verrassing dat de grootste verschillen tussen beide concepten teruggevonden worden in de oudere leeftijdsklassen en dat het verschil mettertijd sterk toenam. Binnen de administratieve werkloosheid nam de proportie werkloze 50-plussers waaraan niet langer gevraagd wordt dat zij actief op zoek zouden gaan naar werk immers sterk toe (van 54,1 % in 1986 naar 77,7 % in 2003). Maar ook in de overige leeftijdsklassen ligt de administratieve werkloosheidsgraad beduidend boven de EAK-werkloosheidsgraad. In absolute termen schommelt dat verschil rond de 3,5 procentpunt. In relatieve termen zijn de verschillen echter groter in de klasse 25-49 jaar dan bij de jongeren.

Absoluut zijn de verschillen tussen beide concepten groter bij vrouwen dan bij mannen en kleiner in Vlaanderen; in relatieve termen is er echter geen significant verschil tussen mannen en vrouwen en zijn de verschillen groter in Vlaanderen dan in beide andere gewesten.

Beide metingen geven complementaire informatie. Waar de administratieve werkloosheidsgraad (definitie FPB) een duidelijk inzicht biedt in de werkelijke omvang van de sociale en budgettaire problemen die gepaard gaan met werkloosheid, is de EAK-werkloosheidsgraad een relevantere indicator van de effectieve krapte op de arbeidsmarkt en van de daaruit resulterende druk op de loonvorming.

FIGUUR 17 - Evolutie werkloosheidsgraden; administratieve definitie vs. EAK

...en de conjunctuurverzwakking verdoezelt de structurele problemen ten gevolge van de grote regionale discrepanties.

Ten slotte moet ook verwezen worden naar de grote regionale verschillen in de werkloosheidsgraden en de relatieve beslotenheid van de regionale arbeidsmarkten in België. De werkloosheidsgraad is beduidend lager in Vlaanderen, de regio waar bovendien om demografische redenen de ontwikkeling van het arbeidsaanbod minder sterk zal zijn dan elders. Tijdens de vorige periode van hoogconjunctuur leidde die situatie reeds tot een groeiend aantal knelpunten. De conjuncturele vertraging heeft die structurele problemen tijdelijk verdoezeld, maar vroeg of laat zal daaraan opnieuw het hoofd geboden moeten worden.

De recente hervorming van het statuut van oudere werkloze (optrekken van de minimale instapleeftijd van 50 naar 58 jaar) gaf aan de regionale instanties voor arbeidsbemiddeling de mogelijkheid hun inspanningen op het vlak van de begeleiding van werklozen eveneens te richten naar personen die voorheen de arbeidsmarkt vervroegd zouden hebben verlaten. De hervorming verruimde dus de beschikbare instrumenten voor het voeren van een regionaal gedifferentieerd arbeidsmarktbeleid dat beter kan inspelen op de specifieke noden van elke regio (hoge werkloosheidsgraden bij jongeren in Wallonië en Brussel; grote onbenutte arbeidsreserve in de oudere leeftijdsklassen in Vlaanderen). Het lijkt dan ook van groot belang dat de recent afgesproken 'gefaseerde aanpak' bij de activering van het zoekgedrag (startend bij de jongeren en geleidelijk opklimmend naar leeftijd) zo geconcipieerd wordt dat geen afbreuk wordt gedaan aan die bijkomende mogelijkheid tot differentiatie van het beleid naar gelang van de regionale noden.

Overheidsfinanciën met een structureel tekort

De huidige koers van het begrotingsbeleid is duidelijk expansief. Op middellange termijn zijn er voor 2 % van het bbp structurele begrotingsimpulsen (ten opzichte van 2002). Voor een derde gaat het om minder inkomsten en voor twee derde om bijkomende uitgaven. Die impulsen concentreren zich in de periode 2003-2006. Als we bovendien rekening houden met het macro-economisch scenario dat vrij ongunstig is voor de fiscale en para-fiscale ontvangsten, dan daalt het primaire overschot van de overheid sterk, met 2,8 % van het bbp tussen 2002 en 2006. In 2006 bedraagt het primaire overschot nog maar 3,3 % van het bbp. Vervolgens herstelt het zich tot 3,9 % van het bbp in 2009.

Die begrotingsimpulsen overschrijden zonder twijfel de beschikbare budgettaire ruimte. Bijgevolg evolueert het vorderingensaldo, gecorrigeerd voor conjunctuurinvloeden en nog licht positief in 2004, naar een tekort in 2005 van 1,1 % van het bbp. Dat is volledig toe te schrijven aan Entiteit I. In 2006 loopt dat tekort op tot 1,4 % van het bbp¹. Vervolgens verbetert het geleidelijk, maar bedraagt het tekort toch nog 0,7 % van het bbp in 2009.

TABEL 24 - Geconsolideerde rekening van de overheid
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 2002
Vorderingenoverschot	0,0	0,3	-0,3	-1,2	-1,4	-1,0	-0,9	-0,7	-0,7
Primair saldo	6,1	5,8	4,8	3,6	3,3	3,6	3,8	3,9	-2,2
Ontvangsten	48,6	49,5	47,9	47,2	46,8	46,8	46,7	46,7	-1,9
Fiscaal en parafiscaal	45,7	45,0	45,3	44,7	44,3	44,3	44,2	44,3	-1,5
Niet-fiscaal	2,9	4,5	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	-0,4
Geconsolideerde primaire uitgaven	42,5	43,7	43,1	43,6	43,4	43,2	42,9	42,8	0,3
Werkingskosten en bruto-investeringen	15,0	15,0	15,0	15,1	15,0	14,7	14,5	14,5	-0,5
Socialezekerheidsuitkeringen	22,8	23,4	23,5	23,4	23,3	23,4	23,4	23,4	0,6
Overige	4,7	5,3	4,6	5,1	5,1	5,1	5,0	5,0	0,2
Rentelasten	6,1	5,5	5,1	4,8	4,7	4,7	4,7	4,6	-1,4

Tenzij het begrotingsbeleid een snelle en krachtige koerswijziging volgt, in restrictieve zin, zullen de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma 2004-2007 (een overschot van 0,3 % van het bbp in 2007) niet worden gehaald. Bovendien zou het erg moeilijk zijn om de doelstelling te halen die door de Hoge Raad voor Financiën wordt vooropgesteld (een

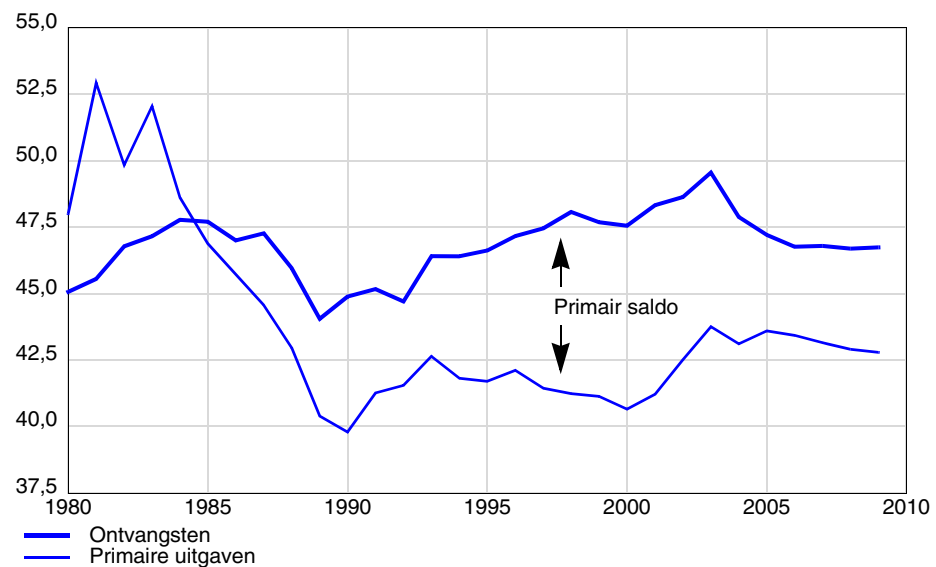
1. Nominaal ongeveer 4,1 miljard euro.

overschot van 1,5 % van het bbp in 2011). Het gaat om een doelstelling in het kader van de toekomstige financiering van de budgettaire last van de vergrijzing tijdens het volgende decennium.

Doordat de overheid opnieuw opeenvolgende tekorten boekt, vertraagt de afbouw van de overheidsschuld. Toch zakt de schuldratio in 2007 onder 90 % van het bbp, zoals voorzien wordt in het stabiliteitsprogramma.

Ondanks de belangrijke daling van het primaire overschot, blijft het omgekeerde sneeuwbaaleffect spelen, maar in mindere mate. De rentelasten verminderen met 1,4 % van het bbp tussen 2002 en 2006 omdat de schuld en de impliciete rentevoet dalen. Vanaf 2007 stopt de daling van de rentelasten omdat de vermindering van de schuld de stijgende rentevoeten niet meer kan compenseren: de rentelasten zouden zich op ongeveer 4,7 % van het bbp stabiliseren. Die stabilisering doet zich voor de eerste maal voor na een ononderbroken daling sinds begin jaren 90.

FIGUUR 18 - Ontvangsten en primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

De resultaten voor de overheidsfinanciën voor 2003 steunen op de meest recent beschikbare gegevens. Die gegevens zijn opgesteld op basis van de definities van de laatst gepubliceerde nationale rekeningen (september 2003) en bevatten geen boekingswijzigingen van na die datum (zoals de opname van Aquafin in de overheidssector en boekhoudkundige wijzigingen m.b.t. de rentelasten op de indirecte overheidsschuld). Een aangepaste editie van de overheidsrekeningen wordt door het INR in juni 2004 gepubliceerd.

In de tabellen in dit hoofdstuk wordt de verkoop van activa (gebouwen, terreinen en licenties) verrekend als ontvangsten (en niet als negatieve kapitaaluitgaven) en worden de aangerekende bijdragen zowel uit de ontvangsten als uit de uitgaven (voor verloning) gehaald. De tabellen in de bijlage zijn daarentegen volledig in overeenstemming met de nationale rekeningen.

A. Vorderingsaldo: doelstellingen en vooruitzichten

1. Vorderingsaldo en begrotingsimpulsen

Vorderingsaldo gecorrigeerd voor de positieve cyclus tot in 2004

In 2003 bedraagt het vorderingsaldo van de overheid 0,3 % van het bbp (zie tabel 25). Dat betekent voor het vierde jaar op rij een surplus of een evenwicht, na meerdere decennia van tekorten (zie figuur 19). Conjunctuurgezuiverd is er een overschot van 0,7 % van het bbp. Dat resultaat is echter maar mogelijk dankzij een aantal eenmalige maatregelen, die samen het vorderingsaldo verbeteren met 1,3 % van het bbp¹. Zonder die eenmalige maatregelen vertoont het structurele saldo een tekort van 0,6 % van het bbp, terwijl er in 2002 een structureel overschot van 0,1 % van het bbp was.

TABEL 25 - Vorderingsaldo van de overheid
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 - 2002
Vorderingsaldo	0,0	0,3	-0,3	-1,2	-1,4	-1,0	-0,9	-0,7	-0,7
Cyclische component ^a	-0,1	-0,5	-0,4	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2
Conjunctuurgezuiverd vorderingsaldo	0,2	0,7	0,1	-1,1	-1,4	-1,1	-0,9	-0,7	-0,9
Eenmalige maatregelen	0,0	1,3	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
Structureel vorderingsaldo ^b	0,1	-0,6	-0,7	-1,1	-1,4	-1,1	-0,9	-0,7	-0,9

a. Berekend op basis van de output gap (procentueel verschil tussen bbp en potentieel bbp), zie hoofdstuk 3.

b. Zonder de geïnduceerde effecten op de rentelasten.

Het conjunctuurgezuiverde vorderingsaldo neemt in 2004 sterk af, maar blijft licht positief (0,1 % van het bbp). Er wordt bijgevolg opnieuw voldaan aan de eis van het stabiliteits- en groeipact om een conjunctuurgezuiverd overschot te halen of een evenwicht. Het feitelijke vorderingsaldo is echter een tekort van 0,3 % van het bbp. De daling van 0,6 % van het bbp ten opzichte van 2003 is toe te schrijven aan de verminderde eenmalige maatregelen, die in 2004 nog 0,7 % van het bbp bedragen², en dus het saldo in mindere mate verbeteren dan in 2003. De toename van het structurele tekort blijft beperkt tot 0,1 % van het bbp.

Opnieuw tekorten op middellange termijn

In 2005 bedraagt het feitelijke tekort 1,2 % van het bbp, een stijging van 0,9 % van het bbp ten opzichte van 2004. Gelet op de terugdringing van de negatieve output gap, is de verslechtering van de begroting, gecorrigeerd voor de impact van de conjunctuur, nog uitgesprokener (-1,2 % van het bbp ten opzichte van 2004). Doordat er momenteel geen eenmalige maatregelen gespecificeerd zijn, is het structurele tekort niet veel lager dan het feitelijke tekort, namelijk -1,1 % van het bbp of een verslechtering van 0,4 % van het bbp ten opzichte van 2004.

1. Waarvan een overdracht van Belgacom naar de Staat ter waarde van 1,9 % van het bbp. In ruil neemt de Staat ook de pensioenverplichtingen van Belgacom over.
2. Daarvan stemmen de verwachte ontvangsten uit de eenmalige bevrijdende aangifte (EBA) overeen met 0,3 % van het bbp en de minderuitgaven met 0,4 % van het bbp (bepaalde overdrachten ten gunste van overheidsondernemingen die oorspronkelijk waren voorzien voor 2004, werden al in 2003 uitgevoerd).

Een duidelijk expansief begrotingsbeleid

Het begrotingstekort neemt nog toe tot 1,4 % van het bbp in 2006, waarna een lichte daling volgt vanaf 2007. In 2009 bedraagt het tekort nog 0,7 % van het bbp.

Het korte- en middellangetermijnprofiel van het vorderingensaldo vloeit voort uit verschillende begrotingsimpulsen van de overheden.

Tegen 2009 bedragen de structurele begrotingsimpulsen 2 % van het bbp (zie tabel 26). Dat bedrag vertegenwoordigt de aanvullende nettobegrotingskosten van alle structurele maatregelen, gerekend vanaf 2003. Het gaat om de maatregelen waartoe de verschillende overheden hebben beslist en die bekend waren op het ogenblik van de afsluiting van deze vooruitzichten. Ongeveer een derde van die impulsen heeft betrekking op de ontvangsten (vooral dalende verplichte voorheffingen¹) en twee derde op de uitgaven (waarvan een groot deel toe te schrijven is aan de uitbreiding van de socialezekerheidsuitgaven²). De huidige koers van het begrotingsbeleid is dus duidelijk expansief.

De verslechtering van het vorderingensaldo tot in 2006 wordt grotendeels verklaard door de concentratie van die impulsen in de periode 2003-2006. Vanaf 2007 zijn er geen belangrijke bijkomende impulsen meer en neemt het tekort enigszins af. Dat is vooral toe te schrijven aan het feit dat de structurele groei van de overheidsuitgaven lager is dan de bbp-groei, terwijl de ontvangsten grosso modo het conjuncturele profiel volgen.

TABEL 26 - Vorderingensaldo en begrotingsimpulsen
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 - 2002
Vorderingensaldo	0,0	0,3	-0,3	-1,2	-1,4	-1,0	-0,9	-0,7	-0,7
Impact van de structurele impulsen ^a t.o.v. 2002		-0,7	-1,1	-1,5	-2,0	-2,1	-2,1	-2,0	-2,0
In de ontvangsten		-0,5	-0,4	-0,5	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
In de uitgaven (-)		0,2	0,7	1,0	1,2	1,4	1,4	1,3	1,3
Saldo zonder structurele impulsen ^b	0,0	0,9	0,8	0,3	0,7	1,0	1,2	1,3	1,3

a. Zonder eenmalige maatregelen.

b. Zonder geïnduceerde effecten.

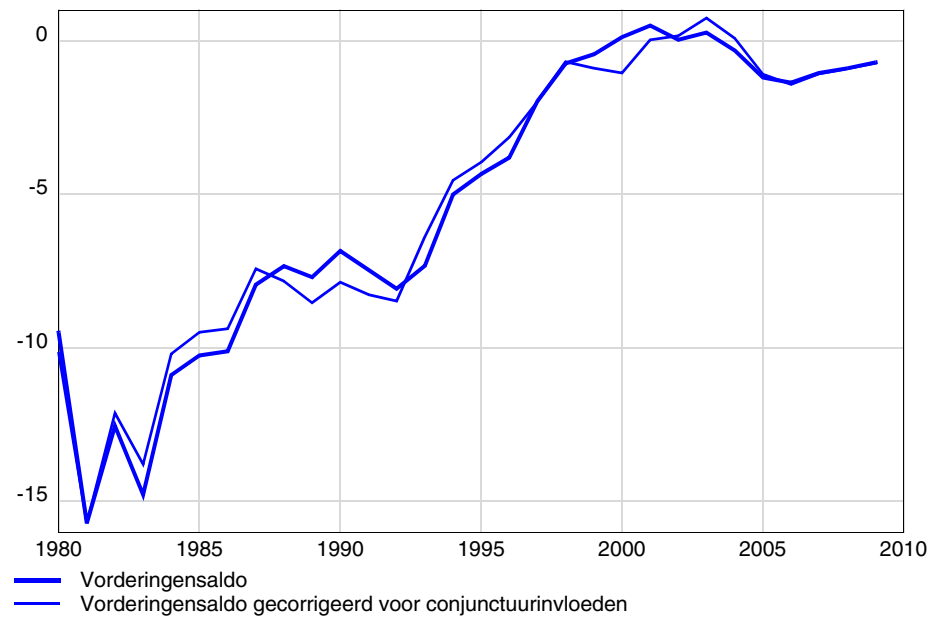
Overconsumptie van de budgettaire ruimte

Tabel 26 geeft een aanwijzing van wat het begrotingssaldo had kunnen zijn zonder enige structurele begrotingsimpuls na 2002³. Daartoe moeten alle geïdentificeerde impulsen vanaf 2003 worden afgetrokken van de vorderingensaldi uit de projectie.

Het resultaat is een overschot van 1,3 % van het bbp op middellange termijn, dat de beschikbare budgettaire ruimte vormt voor de financiering van de initiatieven na 2002. Door voor 2 % van het bbp aan impulsen goed te keuren, overconsumeert de overheid duidelijk de beschikbare budgettaire ruimte, waardoor op middellange termijn opnieuw tekorten ontstaan.

1. Vooral lagere belastingen op het gezinsinkomen, waarvan de omvang groter is dan de accijnsverhogingen.
2. In het bijzonder voor gezondheidszorg.
3. Zonder geïnduceerde effecten. Het gaat om een maximum, want zonder die impulsen zou het beleid restrictiever zijn met negatieve geïnduceerde effecten.

FIGUUR 19 - Vorderingsaldo van de overheid
(in procent van het bbp)

2. Stabiliteitsprogramma: doelstellingen en vooruitzichten

In het recentste stabiliteitsprogramma van België, dat in november 2003 werd ingediend, omschrijft de overheid haar begrotingsdoelstellingen voor de periode 2004-2007 als volgt: *'de regering blijft de doelstelling uit het stabiliteits- en groeipact, namelijk een cyclisch gecorrigeerd evenwicht of beperkt overschot, hanteren als leidraad voor haar begrotingsbeleid. (...) Op het einde van de periode, in 2007, wordt een beperkt overschot van 0,3 % van het bbp voorzien'*.

De doelstellingen van het stabiliteitsprogramma worden niet gehaald

Tabel 27 vergelijkt de begrotingsaldi uit de huidige vooruitzichten met de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma. In 2004 is het cyclisch gecorrigeerd vorderingsaldo¹ wel positief, maar het ligt 0,5 % van het bbp onder de doelstelling. Vanaf 2005 worden de verschillen met het voorziene traject nog groter, tot 1,1 à 1,3 % van het bbp. Die verschillen zijn volledig toe te schrijven aan Entiteit I.

1. Gedefinieerd in overeenstemming met de procedure over de buitensporige tekorten. In tegenstelling tot het ESR 1995, zitten hierin ook de netto-inkomsten van bepaalde financiële verrichtingen zoals swaps.

TABEL 27 - Begrotingsvooruitzichten en doelstellingen van het stabiliteitsprogramma 2004-2007
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Projectie ^a						
Vorderingensaldo	0,1	0,3	-0,3	-1,1	-1,3	-1,0
Vorderingensaldo gecorrigeerd voor conjunctuurinvloeden	0,2	0,8	0,1	-1,0	-1,4	-1,0
Stabiliteitsprogramma						
Vorderingensaldo	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,3
Vorderingensaldo gecorrigeerd voor conjunctuurinvloeden	0,1	0,8	0,6	0,1	-0,1	0,2
Verschillen						
Vorderingensaldo	-0,0	0,1	-0,3	-1,1	-1,3	-1,3
Entiteit I	-0,0	-0,1	-0,6	-1,3	-1,5	-1,5
Entiteit II	-0,0	0,3	0,2	0,1	0,1	0,2
Vorderingensaldo gecorrigeerd voor conjunctuurinvloeden	0,1	-0,1	-0,5	-1,1	-1,3	-1,2

a. Saldi gedefinieerd in overeenstemming met de procedure over de buitensporige tekorten.

Op middellange termijn stemt de output gap in de projectie overeen met die in het stabiliteitsprogramma. Hetzelfde geldt voor de hypothesen over de gemiddelde economische groei tijdens de periode 2003-2007 (zie tabel 28). De oorzaak van de verschillen moet dus gezocht worden bij de hypothesen van het stabiliteitsprogramma m.b.t. de evolutie van de verschillende ontvangsten- en uitgaven categorieën¹.

TABEL 28 - Oorsprong van de verschillen met het stabiliteitsprogramma: economische groei 2003-2007
(in procent)

	Projectie	Stabiliteitsprogramma	Verschillen
Reële groei van het bbp (jaargemiddeld)	2,1	2,0	0,1
Reële groei van het potentiële bbp ^a (jaargemiddeld)	2,0	2,0	0,0
Output gap in 2007 (in % van het potentiële bbp)	0,1	0,1	0,0

a. In het stabiliteitsprogramma gaat het om de trendmatige groei, niet om de potentiële groei.

In tabel 29 worden de evoluties van de belangrijkste ontvangsten- en uitgaven categorieën tussen 2002 en 2007 vergeleken met die uit het stabiliteitsprogramma. Het jaar 2002 werd als uitgangspunt van de vergelijking gekozen, want het is het laatste 'gemeenschappelijke' jaar met het stabiliteitsprogramma².

Sterkere stijging van de uitgaven dan in het stabiliteitsprogramma

Uit de vergelijking blijkt dat de verschillen niet toegeschreven kunnen worden aan de ontvangsten. Deze dalen zelfs minder dan verondersteld wordt in het stabiliteitsprogramma (verschil van 0,5 % van het bbp op 5 jaar tijd); dat geldt vooral voor de belastingen. De uitgaven daarentegen liggen hoger met 1,8 % van het bbp op 5 jaar tijd.

1. Het stabiliteitspact preciseert het volgende: 'De lijnen in verband met het vorderingensaldo bevatten doelstellingen en houden dus een duidelijk engagement van de regering in. Dit ligt echter anders voor de meer gedetailleerde cijfers over de ontvangsten en uitgaven die een indicatieve waarde hebben.'
2. Er werden verschillende budgettaire verrichtingen uitgevoerd m.b.t. de rekeningen van 2003 na de publicatie van het stabiliteitsprogramma. Bovendien zullen die rekeningen van 2003 pas definitief zijn in juni 2004. Bijgevolg zijn er beduidende verschillen tussen onze cijfers en die van het stabiliteitsprogramma voor wat betreft 2003.

De sociale uitkeringen - andere dan in natura¹ - nemen met slechts 0,3 % van het bbp af, terwijl het stabiliteitsprogramma uitgaat van een vermindering met 1,1 % van het bbp. De niet-sociale overdrachten stijgen met 0,4 % van het bbp² in plaats van te dalen met 0,1 % van het bbp, zoals het stabiliteitsprogramma voorziet. Het stabiliteitsprogramma gaat ook uit van een beperktere stijging van de sociale uitkeringen in natura en een grotere daling van de werkingskosten van de Staat.

TABEL 29 - Oorsprong van de verschillen met het stabiliteitsprogramma: verandering van de uitgaven en ontvangsten over de periode 2003-2007
(in procent van het bbp)

	Projectie	Stabiliteitsprogramma	Verschillen
Vorderingensaldo	-1,1	0,2	-1,3
Ontvangsten ^a	-1,8	-2,3	0,5
Belastingen	-1,0	-1,4	0,4
Bijdragen	-0,5	-0,5	0,0
Overige ontvangsten	-0,3	-0,3	0,0
Uitgaven (-)	-0,7	-2,5	1,8
Lonen en aankopen van goederen en diensten	-0,4	-0,6	0,2
Sociale uitkeringen in natura ^b	1,0	0,8	0,2
Overige sociale uitkeringen	-0,3	-1,1	0,8
Bruto-investeringen	0,1	0,1	0,0
Niet-sociale overdrachten	0,4	-0,1	0,5
Rentelasten	-1,4	-1,5	0,1

a. De ontvangsten en uitgaven die hier worden voorgesteld, komen overeen met de aggregaten uit het stabiliteitsprogramma. Ze verschillen van de aggregaten die elders worden voorgesteld in deze publicatie.

b. Hoofdzakelijk uitgaven voor gezondheidszorg.

Noodzaak van een nieuw structureel begrotings-evenwicht

In het stabiliteitsprogramma onderstreept de regering: *'Een verantwoord begrotingsbeleid kijkt verder dan het bereiken van een bepaalde doelstelling inzake saldo of schuldafbouw. De begroting blijft een belangrijk element voor de uitvoering van verschillende beleidsprioriteiten'*. Op basis van dat onweerlegbare argument konden de doelstellingen neerwaarts herzien worden sinds het vorige stabiliteitsprogramma: terwijl het programma van november 2002 streefde naar een structureel overschot van 0,8 % van het bbp in 2005, werd die ambitie in het programma van november 2003 teruggeschoefd tot 0,1 % van het bbp voor hetzelfde jaar (en 0,2 % van het bbp in 2007).

Ondanks die neerwaartse herziening, zouden de doelstellingen niet worden gehaald bij deze macro-economische vooruitzichten, tenzij het begrotingsbeleid een snelle en krachtige koerswijziging volgt in restrictieve zin, en dat vanaf 2005.

In het stabiliteitsprogramma zegt de regering ook: *'De naar verwachting gunstiger economische omgeving moet het mogelijk maken om het begrotingsresultaat gaandeweg minder afhankelijk te maken van eenmalige maatregelen'*. Binnen de context van deze

1. De sociale uitkeringen in natura betreffen vooral de uitgaven voor gezondheidszorg.
2. Het gaat vooral om de overdrachten naar de ondernemingen, die o.m. beïnvloed worden door het werkgelegenheidsbeleid (subsidiëring van de dienstencheques, sociale maribel, activeringsmaatregelen) en de overdrachten naar het buitenland, waarin de 'bnp-bijdrage' tot de begroting van de Europese Unie zit (die toeneemt in tegenstelling tot het dalende afdrachtenpercentage van de BTW-middelen in 2004).

vooruitzichten kan het economisch herstel alleen de begrotingstekorten echter niet vermijden. Net als in 2003 en 2004 zullen er misschien nieuwe eenmalige maatregelen overwogen worden om tijdelijk een structureel begrotingstekort op te vullen.

Nochtans doen eenmalige maatregelen niets af van het feit dat de overheidsrekening op structurele wijze in evenwicht moet worden gebracht, vooral met de uitdaging van de vergrijzing in het vooruitzicht. Ter herinnering, de Hoge Raad voor Financiën stelt in zijn jaarverslag van 2003 dat er moet worden gestreefd naar een begrotingsoverschot van 1,5 % van het bbp in 2011 en dat dit overschot tenminste tot 2015 moet worden gehandhaafd *'om de financiering van de bijkomende kost van de vergrijzing te kunnen waarborgen van 2015 tot 2030 (...), wat voor de helft zal gebeuren door de verlaging van het gewicht van de rentelasten en voor de andere helft door de progressieve vermindering van het begrotingsoverschot van 1,5 % tot de verdwijning ervan in 2030'*.

3. Overheidsschuld en rentelasten

*Daling van de
brutoschuldquote ...*

Voor het eerst in meer dan 20 jaar kon de bruto-overheidsschuld worden teruggebracht tot een niveau onder dat van het bbp. In 2009 bedraagt zij nog 83,8 % van het bbp¹. De schuldratio daalt met gemiddeld 3,2 % van het bbp per jaar gedurende de periode 2003-2009. De daling verloopt sneller in 2003 en in 2004. Vanaf 2006 daarentegen, blijft de jaarlijkse daling beperkt tot ongeveer 2,5 % van het bbp.

In 2003 heeft het vorderingensaldo een positieve impact gehad op schuldafbouw, vooral dankzij de overdracht van Belgacom ten belope van 1,9 % van het bbp. Diverse balansverrichtingen, zoals de verkoop van de activa van Credibe en een verrichting in verband met de schulden van het ALESH, hebben bijgedragen tot de daling van de schuldratio voor een totaal van bijna 2 % van het bbp ('aanpassing stock-flow' in tabel 30).

*... maar minder snel vanaf
2004*

Omwille van de vorderingentekorten is de daling van de schuldquote vanaf 2004 uitsluitend te danken aan de nominale economische groei, die de de noemer van de ratio doet stijgen.

1. Zonder rekening te houden met de eventuele verkoop van een deel van het overheidsparticipatie in BIAC of met een eventuele overname van een deel van de NMBS-schulden.

Tabel 30 geeft een opsomming van de componenten die bijdragen tot de verandering van de schuldratio, met de 'rente-groei'-dynamiek in het bijzonder¹. Omdat de impliciete rentevoet van de overheidsschuld hoger is dan de nominale economische groeivoet, vertraagt die factor de schuldafbouw (alhoewel in mindere mate in 2005 en 2006 door de combinatie van de zwakke rentevoet met de economische heropleving). Die bijdrage van de 'rente-groei'-dynamiek blijft nochtans kleiner dan de positieve bijdrage van het primaire overschot (een verschil van ongeveer 2,5 % van het bbp). Het omgekeerde sneeuwbaaleffect blijft daardoor van toepassing, weliswaar minder uitgesproken dan voorheen omdat ook het primaire overschot krimpt.

De rentelasten dalen van 6,1 % van het bbp in 2002 naar 4,7 % van het bbp in 2006. Die daling van 1,4 % van het bbp is toe te schrijven aan de afname van de schuld én de daling van de impliciete rentevoet. Vanaf 2007 dalen de rentelasten niet meer - voor het eerst sinds het begin van de jaren 90 - en stabiliseren ze zich op ongeveer 4,7 % van het bbp.

TABEL 30 - Schuld en rentelasten van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp, tenzij anders vermeld)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Geconsolideerde brutoschuld ^a	106,1	100,7	97,1	93,8	91,3	88,9	86,4	83,8
Impliciete rentevoet (in procent)	5,7	5,4	5,2	5,2	5,2	5,3	5,5	5,6
Nominale bbp-groei (in procent)	2,4	3,1	3,8	4,6	4,2	3,9	3,8	3,8
Verandering van de schuldratio ^b	-2,5	-5,4	-3,6	-3,2	-2,5	-2,5	-2,5	-2,6
Bijdrage van het primaire overschot	-6,1	-5,8	-4,8	-3,6	-3,3	-3,6	-3,8	-3,9
'Rente-groei'-dynamiek	3,5	2,3	1,4	0,5	0,9	1,3	1,4	1,5
Bijdrage van de rentelasten	6,1	5,5	5,1	4,8	4,7	4,7	4,7	4,6
Bijdrage van de bbp-groei	-2,6	-3,2	-3,7	-4,3	-3,8	-3,4	-3,2	-3,2
Stock-flow aanpassing	0,2	-1,9	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1

a. Bron tot 2003: Verslag 2003 van de NBB.

b. De verandering van de schuldratio kan als volgt worden opgesplitst:

$$\frac{B_t}{Y_t} - \frac{B_{t-1}}{Y_{t-1}} = \frac{PD_t}{Y_t} + \left(\frac{i_t - y_t}{1 + y_t} \cdot \frac{B_{t-1}}{Y_{t-1}} \right) + \frac{SF_t}{Y_t}$$

en de 'rente-groei'-dynamiek als volgt:

$$\frac{i_t - y_t}{1 + y_t} \cdot \frac{B_{t-1}}{Y_{t-1}} = \frac{i_t \cdot B_{t-1}}{Y_t} + \left(\frac{B_{t-1}}{Y_t} - \frac{B_{t-1}}{Y_{t-1}} \right)$$

met B = schuld;

Y = bbp

PD = primair overschot;

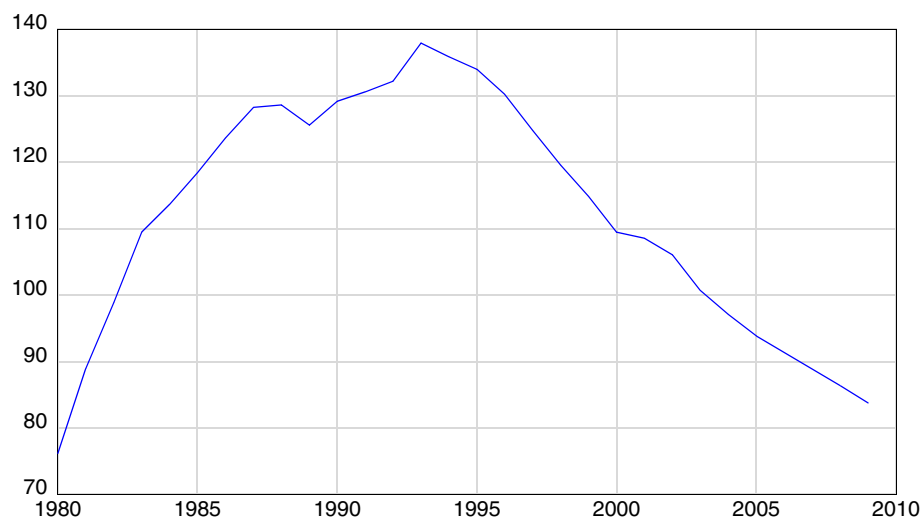
i = impliciete rentevoet op de schuld;

y = nominale bbp-groei;

SF = stock-flow aanpassing, met inbegrip van de statistische aanpassing.

1. Zie Bogaert H., *Déficit des finances publiques - L'effet boule de neige*, in het Congrès des économistes belges de langue française, Les finances publiques belges, 1984.

FIGUUR 20 - Geconsolideerde brutoschuld van de overheid
(in procent van het bbp)

B. Ontvangsten en primaire uitgaven

1. Ontvangsten

De fiscale en parafiscale druk daalt

In 2003 bedroegen de fiscale en parafiscale ontvangsten 45 % van het bbp, een daling van 0,7 % van het bbp ten opzichte van 2002 (zie tabel 31). Die daling is vooral toe te schrijven aan de verplichte heffingen op de inkomsten uit arbeid (belasting op het gezinsinkomen en de sociale bijdragen), die afnemen met 0,5 % van het bbp. De BTW-ontvangsten dalen ook met 0,2 % van het bbp. De verschillen voor de overige belastingcategorieën bleven beperkt tot 0,1 % van het bbp (positief of negatief).

TABEL 31 - Overheidsontvangsten
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 - 2002
Ontvangsten	48,6	49,5	47,9	47,2	46,8	46,8	46,7	46,7	-1,9
Fiscale en parafiscale ontvangsten	45,7	45,0	45,3	44,7	44,3	44,3	44,2	44,3	-1,5
Heffingen op het inkomen	31,5	30,8	30,6	30,4	30,0	30,2	30,2	30,4	-1,1
Belastingen op het inkomen van de gezinnen, zonder roerende voorheffing	13,0	12,7	12,7	12,5	12,0	12,0	12,0	12,1	-0,9
Sociale bijdragen	14,7	14,5	14,3	14,2	14,2	14,3	14,3	14,3	-0,3
Werkgevers	8,8	8,7	8,6	8,5	8,6	8,6	8,6	8,6	-0,2
Overige	5,8	5,8	5,7	5,6	5,7	5,7	5,7	5,7	-0,1
Bevrijdende roerende voorheffing van de gezinnen	0,7	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,1
Vennootschapsbelasting	3,1	3,0	3,1	3,2	3,3	3,3	3,3	3,3	0,2
Overige directe belastingen	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	-0,0
Productgebonden belastingen ^a	11,0	10,9	11,1	11,1	11,1	11,0	11,0	10,9	-0,2
BTW	6,9	6,7	6,7	6,8	6,8	6,7	6,7	6,7	-0,1
Accijnzen	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	0,0
Overige	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	-0,0
Belastingen op de productie	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8	-0,2
Onroerende voorheffing en opcentiemen	1,3	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	-0,1
Overige	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,0
Vermogensheffingen en EBA	0,5	0,5	0,8	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
Niet-fiscale en parafiscale ontvangsten	2,9	4,5	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	-0,4
Verkopen van goederen en diensten	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	0,1
Verkoop van activa	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Overdrachten	0,4	2,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,1
Geconsolideerde rente-ontvangsten	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,3

a. De belastingen overgedragen aan de Europese Unie niet inbegrepen (conform de bepalingen van het ESR 1995).

Met uitzondering van 2004 (omwille van de EBA) blijft de fiscale en parafiscale druk, uitgedrukt in percentage van het bbp, sterk dalen tot in 2006. Nadien is de daling veel minder. Over de periode 2003-2009 nemen de totale verplichte heffingen af met 1,5 % van het bbp. Die daling is vooral toe te schrijven aan de

belastingen op het gezinsinkomen en aan de sociale bijdragen (voor 1,3 % van het bbp). Ook de indirecte belastingen dalen (0,3 % van het bbp), terwijl de ontvangsten uit de vennootschapsbelasting licht stijgen (0,2 % van het bbp).

De evolutie van de fiscale en parafiscale ontvangsten hangt o.m. af van de evolutie van de belastbare basis. Tijdens de projectieperiode zijn de macro-economische ontwikkelingen niet echt gunstig voor de fiscale ontvangsten: vanaf 2003 neemt de loonsom in procent van het bbp gevoelig af, net zoals de particuliere consumptie vanaf 2004. Het zijn juist deze twee categorieën die meer belast worden dan de overige inkomsten of uitgaven.

De evolutie van de ontvangsten hangt ook af van de beleidsmaatregelen. Globaal genomen leiden die tot een daling van de verplichte heffingen omdat de impulsen tot verlaging (vooral de belastingverlaging op het gezinsinkomen) niet gecompenseerd worden door de opwaartse impulsen (vooral accijnsverhogingen). De jaarlijkse weerslag van die maatregelen zijn samengevat in tabel 32, die alle maatregelen omvat die bij de afsluiting van deze vooruitzichten goedgekeurd of aangekondigd waren. Maatregelen die niet leiden tot wetswijzigingen zijn echter niet opgenomen¹.

Tesamen, vergeleken met de wetgeving in voege in 2002, leiden de fiscale en parafiscale maatregelen tot een daling van de heffingen met 0,6 % van het bbp tegen 2009. Die maatregelen zorgen voor minder dan de helft van de uiteindelijke vermindering van de verplichte heffingen over de periode 2003-2009 (1,5 % van het bbp).

TABEL 32 - Beleidsimpulsen m.b.t. de ontvangsten
(bijkomende impact in procent van het bbp)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2003 tot 2009
Impulsen m.b.t. de ontvangsten	1,4	-1,5	-0,5	-0,3	0,2	-0,1	0,0	-0,8
Fiscale en parafiscale impulsen ^a	-0,4	0,4	-0,4	-0,3	0,2	-0,1	0,0	-0,6
Belastingen op het inkomen van de gezinnen	-0,4	-0,1	-0,2	-0,5	0,0	0,0	0,0	-1,1
Sociale bijdragen	0,0	-0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,2
Productgebonden belastingen	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,6
Vermogensheffingen (incl. EBA)	0,0	0,3	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige belastingen	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	-0,3
Maatregelen m.b.t. niet-fiscale en parafiscale ontvangsten	1,8	-1,9	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2
Verkopen van goederen en diensten en van activa	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Overdrachten	1,8	-1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

a. Met inbegrip van eenmalige maatregelen.

1. Voorzichtigheidshalve wordt er in de vooruitzichten van het Federaal Planbureau geen rekening gehouden met de mogelijke opbrengsten van maatregelen zoals 'informatisering van de belastingdiensten', 'versneld wegwerken van de achterstand', 'beter gebruik van de informatie', enz.

Duidelijke vermindering van de heffingen, vooral voor de inkomsten uit arbeid

In 2003 vloeiden de maatregelen op het vlak van de belastingen op het gezinsinkomen voort uit verschillende factoren: toepassing van een nieuw luik van de hervorming van 2001, afschaffing van het laatste procent van de aanvullende crisisbelasting, indexering van de bedrijfsvoorheffing in het begin van het jaar en verschuivingen met een negatieve impact op de incohering. Dat alles wordt slechts gedeeltelijk gecompenseerd door hogere opcentiemen aan de lagere overheid en door de terugslag van de belastingverlaging van 2002 in het Vlaams Gewest. In 2004 is de impact duidelijk zwakker dan in 2003. Het verlies aan ontvangsten, als gevolg van die hervorming, wordt gedeeltelijk gecompenseerd door diverse maatregelen die vooruitlopen op de belastingontvangsten: stijging van de opcentiemen in de barema's van de bedrijfsvoorheffing en invoering van een bedrijfsvoorheffing op verschillende vervangingsinkomens. In 2005 en vooral in 2006 leidt de hervorming van de personenbelasting nog steeds tot een bijkomend verlies aan ontvangsten, maar dan alleen op het vlak van incohering en opcentiemen. Vergeleken met het oorspronkelijke tijdsschema van de hervorming, zorgt de afschaffing van het belastingkrediet voor de werknemers, die in eerste instantie gepland was voor de inkomsten van 2004, toch nog voor een daling van de terugbetalingen per incohering vanaf eind 2005.

Alles samen zorgen de maatregelen i.v.m. de belastingen op het gezinsinkomen tijdens de periode 2003-2009 voor een beduidende ontvangstendaling van 1,1 % van het bbp. Bovendien zijn er ook de (globaal) negatieve effecten van de aanslagbasis: de vermindering van de belastbare looninkomens in procent van het bbp (tussen 2003 en 2006, maar vooral in 2003), de trendmatige stijging van het aandeel van de lage lonen (minder belast) en de lagere inkomensstroom van de zelfstandigen vanaf 2005. Toch zullen de ontvangsten uit de personenbelasting slechts met 0,9 % van het bbp dalen tussen 2002 en 2009. Het effect van de maatregelen en van de evolutie van de aanslagbasis wordt gedeeltelijk gecompenseerd door de dynamiek van het belastingstelsel: over de projectieperiode leidt de progressiviteit van de personenbelasting *ceteris paribus* tot een belastingverhoging van bijna 0,5 % van het bbp.

De effecten van de belastbare grondslag daarentegen, hebben een grote impact op de evolutie van de sociale bijdragen die normaal evenredig zijn. Over de periode 2003-2009 bedraagt de achteruitgang van de sociale bijdragen 0,3 % van het bbp.

De maatregelen i.v.m. de sociale bijdragen omvatten o.m. belastingverminderingen: in 2003 een voortzetting van de maatregelen om het stelsel van de werkgeversbijdragen voor bedienden aan te passen aan dat van de arbeiders, vanaf 2004 een geleidelijke hervorming van de structurele vermindering van de sociale bijdragen en vanaf 2005 een geleidelijke invoering van de werkbonus via de vermindering van de werknemersbijdragen op lage lonen. Bovendien wordt bij de maatregelen gerekend op een verhoging van de bijdragen van de zelfstandigen vanaf 2006 en op de werkgeversbijdragen die de federale overheid vanaf 2004 zal innen voor de pensioenen van Belgacom. Vermits bepaalde maatregelen ter vermindering van de sociale bijdragen gaan uitdoven omdat zij forfaitair en degressief zijn (zie afdeling C.3 en hoofdstuk 5 voor meer details), is de globale maatregel over de hele periode positief (0,2 % van het bbp) en zijn er tegen 2009 geen duidelijke budgettaire kosten te verwachten.

Voor de heffingen op het gezinsinkomen moet worden opgemerkt dat de huidige vooruitzichten uitgaan van een stabilisering van ontvangsten uit de bevrijdende roerende voorheffing in procent van het bbp, na een lange periode van afbrokke-

Lichte stijging van de vennootschapsbelasting

ling. Die trendomkering volgt uit de evolutie van de juridische context voor transnationale beleggingen en uit de hogere rentevoeten.

De ontvangsten uit de vennootschapsbelasting stijgen met 0,2 % van het bbp als gevolg van het grotere aandeel van de netto-exploitatieoverschotten in het bbp, dat op zijn beurt samengaat met het dalend aandeel van de lonen.

Toch daalt de impliciete belastingvoet enigszins. Die daling kan worden toegeschreven aan de hervorming van 2002, ook al werd daarbij budgettaire neutraliteit beoogd. Sommige maatregelen werden immers genomen als compensatie voor de daling van de nominale aanslagvoeten en hebben betrekking op ontvangstposten die geen vennootschapsbelasting zijn. Bovendien vermindert op middellange termijn het budgettair rendement van de belangrijkste compenserende maatregel, namelijk de pro rata aftrek voor afschrijvingen, waarbij het in feite gaat om een vervroegde inning van de ontvangsten. De projectie houdt ook rekening met de hogere aftrek van restaurantkosten in 2004 en 2005.

Daling van de productgebonden belasting en de belasting op de productie

Voor de productgebonden belasting worden gedurende de periode 2003-2009 positieve impulsen genoteerd ten bedrage van 0,6 % van het bbp. Toch daalt de productgebonden belasting met 0,2 % van het bbp tijdens de beschouwde periode.

Ongeveer twee derde van de maatregelen¹ m.b.t. de productgebonden belastingen zijn accijnsverhogingen als gevolg van het 'Kyoto-pakket' dat in de zomer van 2003 werd goedgekeurd (verhoging van de energieheffing en geleidelijke verhogingen van de accijnzen op brandstoffen voor wegverkeer² tot 2007) en hogere tabaksprijzen die in het begin van elk jaar voorzien zijn. Ondanks die maatregelen blijven de accijnzen stabiel in procent van het bbp. Aangezien de accijnzen niet worden geïndexeerd, hangen de accijnsontvangsten *ceteris paribus* enkel af van de aanslagbasis in volume, niet in waarde. Bovendien is de toename van het brandstofverbruik gematigder dan in het verleden. Het benzineverbruik, dat zwaarder wordt belast dan diesel, daalt zelfs in volume. Globaal vermindert het aandeel van de accijnsgebonden producten in de consumptie van de gezinnen, die zelf ook daalt ten opzichte van het bbp.

In 2003 en 2004 worden de BTW-ontvangsten negatief beïnvloed door een kortetermijneffect, als gevolg van de impact van de uitvoercyclus op de relatieve stijging van de bruto-ontvangsten en de teruggaven. Dat effect verdwijnt in 2005 en 2006. De BTW-ontvangsten worden dan weer positief beïnvloed door de accijnsverhogingen (die zelf onderworpen zijn aan de BTW) en de vermindering van het afdrachtenpercentage van de BTW-middelen voor de Europese begroting in 2004. De BTW-ontvangsten brokkelen op middellange termijn echter af in procent van het bbp. Die langzame uitholling volgt uit de vertraging van de belastbare grondslag (vooral het gezinsverbruik) vanaf 2004. Bovendien worden de ontvangsten beïnvloed door de evolutie van een aantal energieprijzen die, na een daling in 2004 en 2005, op middellange termijn opnieuw toenemen, maar minder snel dan het algemene prijspeil.

-
1. Er dient te worden opgemerkt dat in deze projectie de wet op de ecotaksen en ecoboni voor drankverpakkingen budgettair neutraal is. In de veronderstelling dat de producenten en de consumenten massaal zouden kiezen voor herbruikbare of recycleerbare verpakkingen waar geen heffing op is, zouden de accijnsontvangsten zwakker kunnen uitvallen.
 2. Rekening houdend met een terugbetaling van de accijnsverhogingen voor diesel voor beroepsdoeleinden.

De onroerende voorheffing en de opcentiemen stijgen in 2003 voor het tweede jaar op rij met 0,1 % van het bbp als gevolg van de hogere aanslagvoeten. Op middellange termijn dalen ze echter lichtjes vanwege de zwakke dynamiek van de belastbare basis en in de veronderstelling dat de aanslagvoeten na 2003 niet veranderen.

Onzekerheid omtrent de EBA

Op het moment dat de huidige vooruitzichten werden afgerond, bleef er grote onzekerheid bestaan over het rendement van de EBA: het mogelijk geïnteresseerde publiek lijkt te wachten tot de tweede helft van het jaar om een dergelijke aangifte in te dienen. Zo bestaat er enkele maanden na het van kracht worden van de maatregel, geen enkele aanwijzing over de budgettaire impact hiervan. In deze projectie werd voor de raming van de regering gekozen, namelijk 850 miljoen euro in 2004. Die raming wordt meegerekend in de ontvangsten uit de vermogensbelasting, die overigens stabiel blijven in procent van het bbp.

De resterende posten aan directe of indirecte belastingen blijven globaal ook stabiel in procent van het bbp, ondanks diverse maatregelen die in beide richtingen gaan (geleidelijke afschaffing van de compenserende accijnsbelasting en de verkeersbelasting, verhoging van de belasting op de aflevering van stukken aan toonder en de belasting op de ICB, enz.).

De figuren 21 en 22 tonen de evolutie van de verplichte heffingen over een lange periode. De eerste grafiek toont de evolutie van de totale fiscale en parafiscale druk sinds 1980. De tweede geeft de evolutie van de grote belastingcategorieën in procent van het bbp.

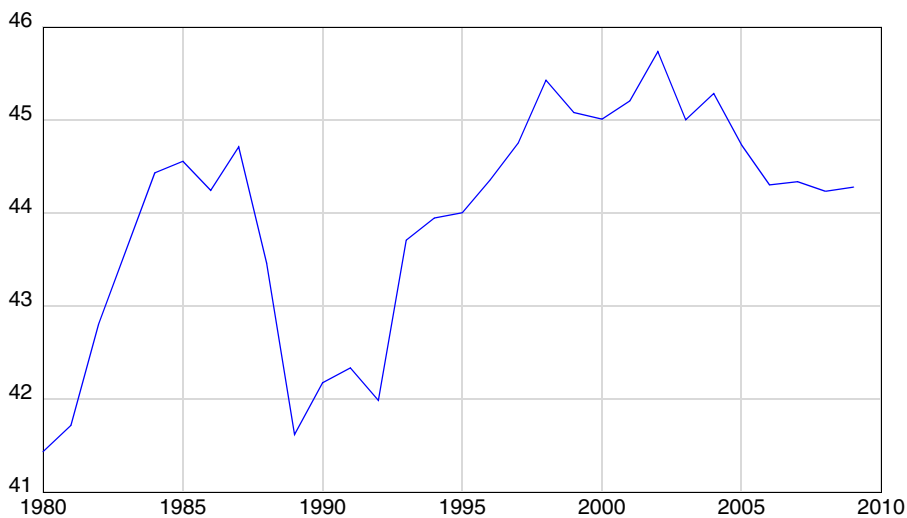
Uitzonderlijke niet-fiscale ontvangsten in 2003

De niet-fiscale en parafiscale ontvangsten zijn in 2003 uitzonderlijk hoog vanwege de overdracht door Belgacom ten bedrage van 1,9 % van het bbp. Op middellange termijn blijven de niet-fiscale en parafiscale ontvangsten stabiel op ongeveer 2,4 % van het bbp.

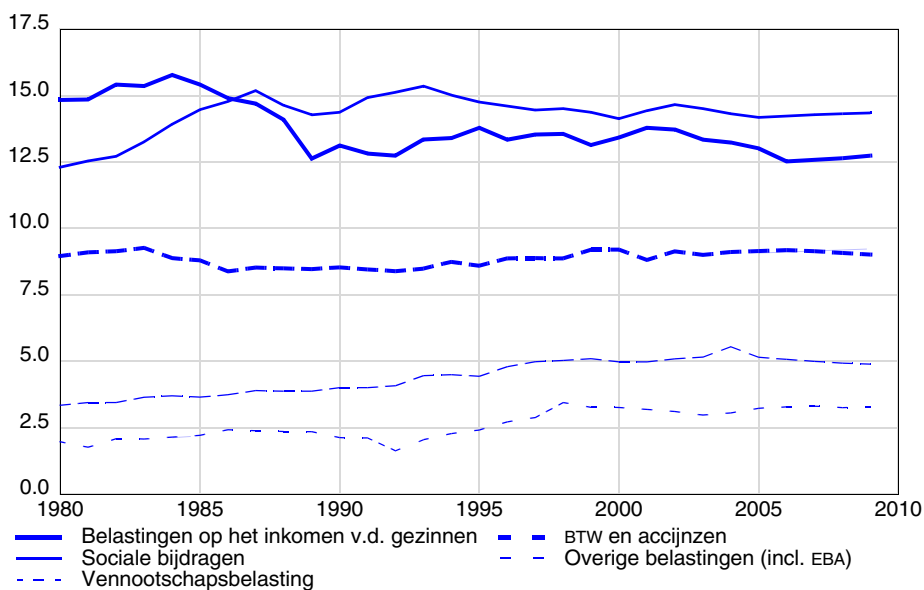
De beleidsimpulsen (tabel 32) houden niet alleen rekening met de hierboven vermelde overdracht, maar ook met de verkoop van terreinen tot in 2002 en met de verkoop van gebouwen tot in 2004 - wat overeenstemt met de begrotingen - en met overige minder belangrijke elementen¹.

1. Boekhoudkundige verschuivingen in de betalingen door het Groothertogdom Luxemburg in het kader van de BLEU, enzovoort.

FIGUUR 21 - Fiscale (incl. EBA) en parafiscale ontvangsten
(in procent van het bbp)

FIGUUR 22 - Belangrijkste categorieën van de verplichte heffingen
(in procent van het bbp)

2. Primaire uitgaven

Stijging van de primaire uitgaven tot 2005

Uitgedrukt in procent van het bbp, zijn de primaire overheidsuitgaven in de periode 2003-2009 op hun hoogste niveau sinds 1989.

Na een piek van 43,7 % van het bbp in 2003, dalen de totale primaire uitgaven in 2004, stijgen opnieuw in 2005 en brokkelen vervolgens af (zie tabel 33). Die evolutie is het gevolg van uitgaven die voorzien werden voor 2004, maar die vooruit werden geschoven naar 2003¹ (voor 0,4 % van het bbp). Zonder die verschuiving en zonder de overige eenmalige maatregelen² zouden de primaire uitgaven stijgen tot 2004, namelijk van 42,5 % van het bbp in 2002 tot 43,1 % in 2003 en 43,5 % in 2004.

Op middellange termijn brokkelen de uitgaven in bbp-termen af. Daardoor blijft de stijging van de primaire uitgaven over de gehele periode 2002-2009 beperkt tot 0,3 % van het bbp. Zij is voor 1,1 % van het bbp het gevolg van de stijgende uitgaven voor geneeskundige zorgen en voor 0,5 % van het bbp voor de aankoop van goederen en diensten en de overdrachten aan de bedrijven en aan het buitenland, terwijl de overige uitgaven dalen met 1,3 % van het bbp (waarvan 0,6 % van het bbp aan lonen).

TABEL 33 - Primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 - 2002
Primaire uitgaven	42,5	43,7	43,1	43,6	43,4	43,2	42,9	42,8	0,3
Werkingskosten en bruto-investeringen	15,0	15,0	15,0	15,1	15,0	14,7	14,5	14,5	-0,5
Lonen	9,9	10,0	9,9	9,8	9,6	9,5	9,4	9,3	-0,6
Aankoop van goederen en diensten	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,5	3,5	3,5	0,1
Bruto-investeringen	1,7	1,6	1,7	1,9	2,0	1,7	1,6	1,6	0,0
Sociale uitkeringen	22,8	23,4	23,5	23,4	23,3	23,4	23,4	23,4	0,6
Rust- en overlevingspensioenen	8,6	8,7	8,7	8,6	8,5	8,5	8,5	8,5	-0,1
Gezondheidszorg	6,0	6,3	6,4	6,5	6,7	6,9	7,0	7,0	1,1
Werkloosheid, brugpensioenen en loopbaanonderbreking	2,6	2,7	2,8	2,7	2,6	2,6	2,5	2,4	-0,2
Overige sociale uitkeringen	5,6	5,7	5,6	5,5	5,5	5,5	5,4	5,4	-0,2
Overige overdrachten	4,7	5,3	4,6	5,1	5,1	5,1	5,0	5,0	0,2
Aan de ondernemingen	2,8	3,2	2,4	3,0	3,0	2,9	2,9	2,9	0,1
Aan de huishoudens en izw's	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,1
Aan het buitenland	0,9	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	0,2

De evolutie van de primaire uitgaven wordt deels verklaard door endogene factoren, o.m. de regelgeving van de verschillende uitgavencategorieën en de sociodemografische evoluties. De conjunctuur heeft over het algemeen weinig invloed op de uitgaven, met uitzondering van de werkloosheidsuitkeringen. In procent van het bbp daarentegen, worden de uitgaven beïnvloed door de econo-

1. Dotaties aan de NMBS die voorzien waren voor 2004.

2. Waarvan, hoofdzakelijk en zonder de bovenvermelde operatie, een uitzonderlijke dotatie aan De Post in 2003 (cf. afdeling C.2).

mische groei (het noemer-effect) en door de verschillende prijsevoluties in teller en noemer. Bovendien wordt de evolutie van de uitgaven sterk beïnvloed door discretionaire maatregelen.

In de huidige middellangetermijnvooruitzichten is de globale impact van de discretionaire maatregelen over de periode 2003-2009 gelijk aan 1,3 % van het bbp (zie tabel 34). Niettemin stijgen de uitgaven slechts met 0,3 % van het bbp, wat betekent dat de endogene uitgaven (zonder discretionaire impulsen) minder snel stijgen dan het bbp.

Uitgavenstijging in 2003, door maatregelen en door de ongunstige economische context

Naast de vooruitgeschoven bestedingen, doen ook structurele initiatieven de uitgaven in 2003 toenemen (0,2 % van het bbp aan pensioenen, geneeskundige zorgen en werkgelegenheidssubsidies). Het geheel van de impulsen, verschuivingen en andere eenmalige maatregelen bedraagt 0,8 % van het bbp¹ en verklaart slechts gedeeltelijk de stijging van de primaire uitgaven, want die bedraagt 1,2 % van het bbp. Het verschil is toe te schrijven aan de stijging van de lonen, de endogene evolutie van de uitgaven voor geneeskundige zorgen (zie afdeling C.3) en de zwakke conjunctuur. Die laatste doet de uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen toenemen en weegt op de noemer van de uitgavenratio.

TABEL 34 - Impulsen m.b.t. de uitgaven
(bijkomende impact in procent van het bbp)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2003 tot 2009
Impulsen m.b.t. de uitgaven ^a	0,8	-0,4	0,6	0,2	0,2	0,0	0,0	1,3
Sociale overdrachten	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0	0,9
Rust- en overlevingspensioenen	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Gezondheidszorg	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0	0,7
Overige sociale uitkeringen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Overige overdrachten	0,6	-0,7	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Overdrachten aan de NMBS en de Post	0,5	-0,9	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Loonsubsidies	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Diversen	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1

a. Met inbegrip van de eenmalige maatregelen.

Bijkomende maatregelen op middellange termijn ...

Van 2004 tot 2009 bedragen de nettokosten van de maatregelen globaal 0,5 % van het bbp, maar de bovenvermelde verschuivingen naar 2003 en de andere eenmalige maatregelen terzijde gelaten, vertegenwoordigen de impulsen van structurele aard 1,1 % van het bbp.

1. Tabel 34 maakt een optelling van de belangrijkste budgettaire impulsen waarvan de impact duidelijk meetbaar is en voor zover zij overeenstemmen met wijzigingen in de wetgeving of het beleid. De schommelingen van de investeringen van de lagere overheid zijn er niet in opgenomen, aangezien die raming gebaseerd is op gedrag uit het verleden. Ook de beslissingen inzake overheidstewerkstelling en sociale programmatie zijn niet opgenomen in de tabel, omdat hun directe impact verschilt van de uiteindelijke budgettaire kost, als gevolg van de bijzonder grote terugverdieneffecten op de overheidsontvangsten. Overigens is het dikwijls moeilijk om in de begrotingen de nieuwe initiatieven te onderscheiden van beleidsaanpassingen, en dit geldt vooral voor de overheidsuitgaven.

De structurele impulsen hebben betrekking op de uitgaven voor geneeskundige zorgen (voor 0,6 % van het bbp over de periode 2004-2009), op de pensioenen (voor 0,1 % van het bbp, door de overname van de pensioenen van Belgacom in 2004), op de werkgelegenheidssubsidies (voor 0,1 % van het bbp) en op de overdrachten aan de NMBS voor de financiering van het GEN (voor 0,1 % van het bbp), op de verhoging van de bnp-bijdrage in 2004 en op diverse maatregelen inzake sociale uitkeringen.

Zonder die impulsen zouden de primaire uitgaven in procent van het bbp vanaf 2004 elk jaar dalen en in 2009 nog 41,4 % van het bbp bedragen.

... die vooral toe te schrijven zijn aan Entiteit I

De impulsen gebeuren vooral in Entiteit I en hebben betrekking op de sociale uitkeringen. De reële groei van de uitgaven van de sociale zekerheid bedraagt gemiddeld 3 % per jaar tegenover 1,9 % tijdens de vorige zeven jaar (zie tabel 35). Met gemiddeld 1,4 % evolueren de reële uitgaven van de federale overheid volgens de trend van de laatste jaren. Beide groeivoeten worden beïnvloed door de verschuiving vanaf 2004 van de tussenkomst van de federale overheid in de terugbetaling van de ligdagprijs naar het RIZIV vanaf 2004¹. Die verschuiving heeft echter geen invloed op de uitgaven van Entiteit I, die reëel met gemiddeld 2,6 % per jaar stijgen (te vergelijken met 1,7 % tijdens de periode 1996-2002).

Met een gemiddelde van 2 % is de reële groei van de uitgaven van Entiteit II heel wat lager dan in de vorige deelperiode, vooral wat de gemeenschappen en gewesten betreft.

TABEL 35 - Evolutie van de finale primaire uitgaven per deelsector

	2002-1995	2009-2002	1996-2002	2003-2009
	Verandering in % van het bbp		Gemiddelde reële groei ^a	
Gezamenlijke overheid	0,8	0,3	2,1	2,3
Entiteit I	-0,2	0,6	1,7	2,6
Federale Overheid	-0,3	-0,4	1,3	1,4
Sociale zekerheid	0,1	1,0	1,9	3,0
Entiteit II	1,0	-0,3	2,8	2,0
Gemeenschappen en gewesten	0,8	-0,2	3,0	2,0
Lagere overheid	0,2	-0,1	2,5	2,0
			Gemiddelde groei	
Bbp tegen constante prijzen			2,1	2,1
Bbp-deflator			1,5	1,8
Index der kleinhandelsprijzen			1,8	1,6

a. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

Op het niveau van de gezamenlijke overheid stijgen de primaire uitgaven reëel gemiddeld met 2,3 %, of 0,2 procentpunt sneller dan de voorbije zeven jaar (2,1 % gedurende de periode 1996-2002).

De bijdrage van de deelsectoren tot de verandering van de primaire uitgaven wijst op een ombuiging van de trend (zie tabel 35). De stijging van de uitgaven in

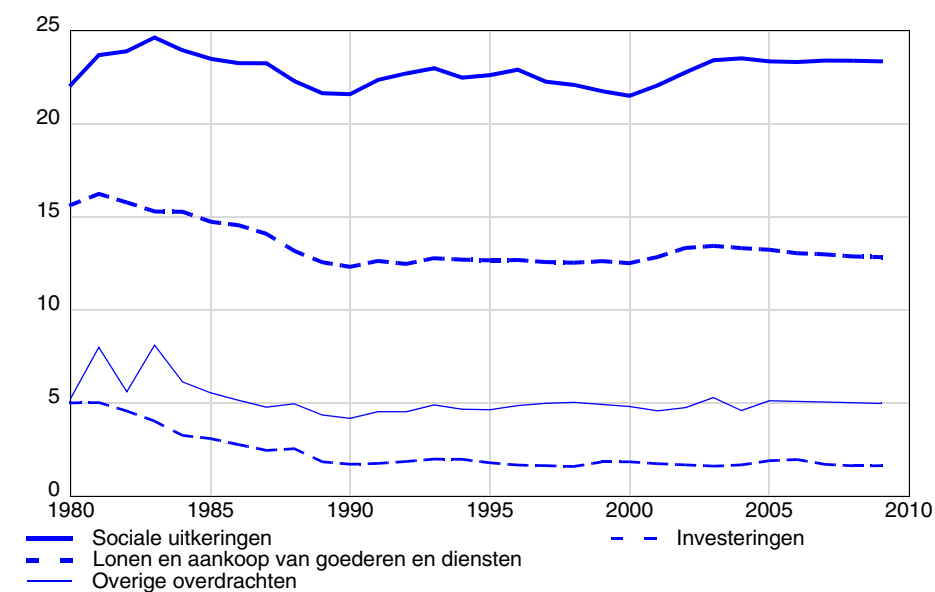
1. Met ter compensatie een stijging van de toegewezen fiscale ontvangsten aan de sociale zekerheid.

de projectieperiode is enkel aan Entiteit I toe te schrijven. Voordien was dat het geval voor Entiteit II.

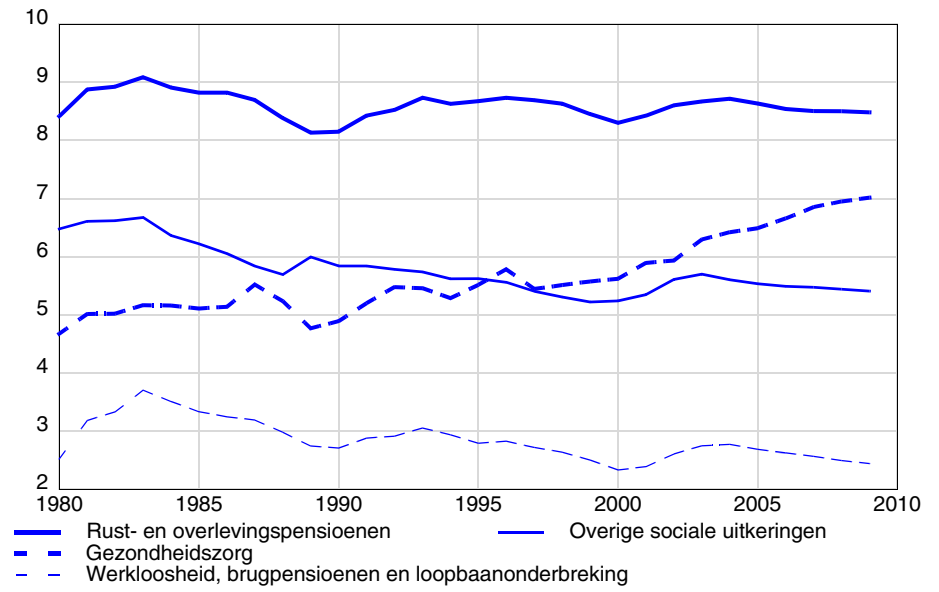
De vergelijking van de evoluties in procent van het bbp en in reële termen tussen de twee deelperiodes illustreert de invloed van de relatieve prijzen van de bbp-componenten op de aggregaten van de overheidsfinanciën. Ondanks een hogere reële groei van de primaire uitgaven, is hun verandering tussen 2002 tot 2009 (+0,3 % van het bbp) kleiner dan tussen 1995 tot 2002 (+0,8 % van het bbp), ook al is de reële bbp-groei in beide periodes dezelfde (2,1 %). De verklaring ligt bij de ruilvoetveranderingen, die tot groeiverschillen leidt tussen de bbp-deflator en de index der kleinhandelsprijzen (met die laatste zijn de uitgaven in tabel 35 gedeeld). In het begin van de projectieperiode beperken de aanzienlijke ruilvoetverbeteringen de toename van de primaire uitgaven in bbp-termen.

De figuren 23 en 24 geven het verloop weer van de primaire uitgaven over een langere periode. In de eerste figuur worden de grote uitgaven categorieën voorgesteld, terwijl de tweede figuur de componenten van de sociale overdrachten weergeeft.

FIGUUR 23 - Primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

FIGUUR 24 - Sociale overdrachten van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

C. Evolutie per deelsector van de overheid

1. Overzicht

De verslechtering van het vorderingsaldo situeert zich uitsluitend binnen Entiteit I (zie tabel 36) en is te wijten aan zowel de daling van de ontvangsten (met 2 % van het bbp van 2002 tot 2009) als de stijging van de primaire uitgaven (met 0,6 % van het bbp). De daling van de rentelasten van Entiteit I (met 1,2 % van het bbp) volstaat niet om de inkrimping van zijn primair saldo te compenseren.

TABEL 36 - Aggregaten van de overheidsfinanciën per entiteit
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 - 2002
Gezamenlijke overheid									
Vorderingenoverschot	0,0	0,3	-0,3	-1,2	-1,4	-1,0	-0,9	-0,7	-0,7
Primair saldo	6,1	5,8	4,8	3,6	3,3	3,6	3,8	3,9	-2,2
Ontvangsten	48,6	49,5	47,9	47,2	46,8	46,8	46,7	46,7	-1,9
Primaire uitgaven	42,5	43,7	43,1	43,6	43,4	43,2	42,9	42,8	0,3
Rentelasten	6,1	5,5	5,1	4,8	4,7	4,7	4,7	4,6	-1,4
Entiteit I^a									
Vorderingenoverschot	0,0	-0,2	-0,9	-1,5	-1,6	-1,5	-1,5	-1,3	-1,4
Primair saldo	5,6	4,8	3,7	2,9	2,7	2,8	2,9	3,1	-2,5
Ontvangsten	34,0	34,5	32,9	32,3	32,0	32,0	31,9	32,0	-2,0
Primaire uitgaven	28,4	29,7	29,2	29,4	29,2	29,2	29,1	29,0	0,6
Rentelasten	5,6	5,0	4,6	4,4	4,3	4,3	4,4	4,4	-1,2
Entiteit II^b									
Vorderingenoverschot	-0,0	0,5	0,6	0,3	0,2	0,5	0,6	0,6	0,6
Primair saldo	0,5	1,0	1,1	0,7	0,6	0,8	0,9	0,9	0,4
Ontvangsten	16,7	17,3	17,3	17,0	16,9	16,8	16,8	16,8	0,0
Primaire uitgaven	16,2	16,3	16,2	16,3	16,3	16,0	15,9	15,9	-0,3
Rentelasten	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	-0,3

a. Federale overheid en sociale zekerheid.

b. Gemeenschappen, gewesten en lagere overheid.

De achteruitgang van het primaire overschot van Entiteit I (-2,5 % van het bbp tot 2009) is voor 2 procentpunt toe te schrijven aan de federale overheid en voor 0,5 procentpunt aan de sociale zekerheid (zie tabel 37). Op basis van de externe verrichtingen¹ blijkt evenwel dat de verslechtering in beide deelsectoren bijna even groot is. Het interne saldo van de federale overheid daalt als gevolg van de sterke stijging van de aan de sociale zekerheid toegewezen fiscale ontvangsten vanaf

1. Om een duidelijker zicht te hebben op de financiële verrichtingen tussen de deelsectoren van de overheid, kan het primair saldo van elke deelsector worden opgesplitst in twee componenten: het saldo van hun onderlinge verrichtingen (intern saldo) en het saldo van de verrichtingen met de rest van de economie, nl. de huishoudens, de ondernemingen en het buitenland (extern saldo).

2004. Dat ter financiering van zowel nieuwe initiatieven op sociaal en parafiscaal vlak als van de verschuiving van het overheidsgedeelte in de ligdagprijs naar het RIZIV, die wegen op het extern primair saldo van de sociale zekerheid.

In Entiteit II daarentegen, stijgt het vorderingensaldo van een evenwicht in 2002 naar een overschot van 0,6 % van het bbp in 2009. De verbetering is zowel toe te schrijven aan het primair overschot (toename met 0,3 % van het bbp door lagere primaire uitgaven) als aan de rentelasten en situeert zich bij de gemeenschappen en gewesten.

TABEL 37 - Bijdrage van de deelsectoren tot de verandering van het primaire saldo tussen 2002 en 2009
(in procent van het bbp)

	Primair saldo (1)	Saldo van de overdrachten binnen de overheid ^a (intern saldo) (2)	Saldo van de verrichtingen met de rest van de economie (extern primair saldo) (1-2)
Gezamenlijke overheid	-2,2	0,0	-2,2
Federale overheid	-2,0	-0,9	-1,1
Sociale zekerheid	-0,5	0,8	-1,3
Gemeenschappen en gewesten	0,4	0,1	0,3
Lagere overheid	-0,1	-0,0	-0,0

a. Saldo van de overdrachten ontvangen van of gestort aan de andere deelsectoren van de overheid.

2. Federale overheid

Aanzwellende tekorten ...

Tot 2006 gaat het vorderingensaldo aanzienlijk achteruit, ook al maakten eenmalige verrichtingen een overschot mogelijk in 2003. Het tekort loopt op van 0,3 % van het bbp in 2002 tot 1,3 % in 2006 (zie tabel 38). Nadien wordt het tekort enigszins beperkt tot 1 % in 2009.

Die evolutie is toe te schrijven aan het primaire overschot, dat sterk vermindert van 5,4 % van het bbp in 2002 tot 3 % in 2006 en pas nadien licht herneemt tot 3,4 % in 2009. Het effect van die afbrokkeling wordt aanvankelijk getemperd door een gevoelige daling van de rentelasten tot 2005 (met 1,2 % van het bbp in drie jaar). Nadien stabiliseren de rentelasten zich in bbp-termen door de stijging van de rentevoeten en door de opeenvolgende vorderingentekorten van meer dan 1 % van het bbp.

... uitgesteld door twee omvangrijke operaties

Het vorderingensaldo verbetert aanvankelijk door een kapitaaloverdracht vanwege Belgacom (+1,9 % van het bbp in 2003) en de veronderstelde opbrengst van de EBA (+0,3 % in 2004). Daarnaast heeft de regering bepaalde voor 2004 geplande uitgaven¹ vooruitgeschoven naar 2003, waardoor het saldo in 2003 verminderde ten gunste van 2004 (met 0,4 % van het bbp). Die verschuiving werd doorgevoerd omdat de boeking van de kapitaaloverdracht van Belgacom niet over twee jaar gespreid kon worden².

1. Kapitaalsubsidies en dotaties aan de NMBS, ten belope van 1 051 miljoen euro.
2. Dit in toepassing van de Europese regels, terwijl de Belgische regering in eerste instantie die overdracht over twee jaar wou spreiden: 3 600 miljoen euro (1,4 % van het bbp) in 2003 en 1 400 miljoen euro (0,5 % van het bbp) in 2004.

Die kapitaaloverdracht gaat evenwel gepaard met de overname door de federale overheid van de pensioenlasten van Belgacom, wat vanaf 2004 een structurele negatieve impact heeft van 0,1 % van het bbp op de federale begroting.

TABEL 38 - Rekening van de federale overheid
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 2002
Primair saldo	5,4	5,4	4,0	3,2	3,0	3,2	3,2	3,4	-2,0
Ontvangsten	17,3	18,2	15,6	15,1	14,7	14,7	14,6	14,6	-2,7
Fiscale ontvangsten	15,6	14,6	14,1	13,7	13,3	13,3	13,2	13,3	-2,3
Ontvangsten voor overdrachten	26,0	25,2	25,7	25,4	25,0	25,0	24,9	24,9	-1,1
Overgedragen ontvangsten	10,4	10,6	11,6	11,7	11,7	11,7	11,6	11,6	1,2
Socialezekerheidsbijdragen	0,5	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,1
Overige	1,2	2,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	-0,5
Primaire uitgaven	11,9	12,7	11,7	11,9	11,7	11,5	11,4	11,2	-0,7
Finale primaire uitgaven	7,5	8,1	7,0	7,5	7,4	7,3	7,2	7,1	-0,4
Werkingskosten en bruto-investeringen	3,1	3,1	3,0	3,1	3,0	2,9	2,9	2,8	-0,3
Overdrachten aan huishoudens, izw's en ondernemingen	3,5	4,1	2,9	3,3	3,3	3,2	3,2	3,1	-0,4
Overdrachten aan het buitenland	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	0,2
Overdrachten binnen de overheid	4,4	4,6	4,7	4,4	4,3	4,3	4,2	4,1	-0,3
Rentelasten	5,6	5,1	4,7	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	-1,3
Vorderingenoverschot	-0,3	0,3	-0,7	-1,2	-1,3	-1,2	-1,2	-1,0	-0,7

De overige eenmalige verrichtingen zijn kleiner en hebben samen een negatieve weerslag op het primaire saldo in 2003 en een licht positieve impact in 2004 en 2005. De daling van de ontvangsten is vooral het gevolg van kapitaalverkopen¹ en van de niet-fiscale ontvangsten, gekoppeld aan de BLEU-akkoorden op het vlak van de accijnzen². Voor de uitgaven vloeit de stijging in 2003 voort uit de betaling van achterstallige dotaties aan de sociale zekerheid en de uitzonderlijke dotatie van 300 miljoen euro aan de Post. In 2004 is er als gevolg van de overname van de schuld van de ALESH door de federale overheid een even grote uitgave ten voordele van de Gewesten³.

De verschuiving naar het RIZIV van het overheidsgedeelte in de ligdagprijs wordt gecompenseerd door een equivalente stijging van de alternatieve financiering. Daardoor dalen zowel de ontvangsten als de uitgaven van de federale overheid met 0,5 % van het bbp vanaf 2004.

1. De verkoop van terreinen en gebouwen daalt van 365 miljoen euro in 2002 tot ongeveer 220 miljoen zowel in 2003 als in 2004 en wordt nul vanaf 2005.
2. Als gevolg van de overschatting tijdens de voorgaande jaren van het aandeel accijnzen dat aan België toekomt.
3. De eenmalige storting aan de Gewesten van het zogenaamde 'AFV-voordeel' die voorheen jaarlijks gebeurde.

TABEL 39 - Eenmalige maatregelen en verschuiving van het krediet 'ligdagprijs' met hun impact op de rekening van de federale overheid
(bijkomende impact in procent van het bbp)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004 - 2002	2009 - 2004	2009 - 2002
Verandering van het primaire saldo										
Ontvangsten	0,9	-2,5	-0,5	-0,4	0,0	-0,1	0,0	-1,7	-1,0	-2,7
Primaire uitgaven	0,8	-1,1	0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	-0,3	-0,4	-0,7
Primair saldo	0,1	-1,4	-0,7	-0,2	0,1	0,1	0,2	-1,4	-0,6	-2,0
Belgacom- en EBA-operatie; naar 2003 vervroegde overdracht aan de NMBS										
Ontvangsten	1,9	-1,5	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	-0,3	0,0
Primaire uitgaven	0,4	-0,7	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,3	0,4	0,1
Primair saldo	1,5	-0,8	-0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	-0,7	0,0
Overige eenmalige maatregelen in 2002, 2003 en 2004										
Ontvangsten	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,2
Primaire uitgaven	0,2	-0,1	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	-0,2	0,0
Primair saldo	-0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2	0,1	-0,2
Verschuiving naar het RIZIV van de tussenkomst in de terugbetaling van de ligdagprijs										
Ontvangsten	0,0	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,5	0,0	-0,5
Primaire uitgaven	0,0	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,5	0,0	-0,4
Primair saldo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Verandering van het primaire saldo zonder eenmalige maatregelen en verschuiving van het krediet 'ligdagprijs'										
Ontvangsten	-0,9	-0,5	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	0,0	-1,4	-0,6	-2,0
Primaire uitgaven	0,2	0,2	0,0	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	0,4	-0,7	-0,3
Primair saldo	-1,1	-0,7	-0,1	-0,2	0,1	0,1	0,2	-1,8	0,0	-1,7

Zonder de sterk positieve impact van de Belgacom- en de EBA-operatie en van de - in 2003 - negatieve impact van de overige eenmalige maatregelen, zou de achteruitgang van het federale primaire surplus voor tweederde al in 2003 plaatsgrijpen en pas volledig in 2004. Zonder het effect van de gewijzigde financiering van de ligdagprijs, is de verslechtering vooral het gevolg van een daling van de ontvangsten (met 1,4 % van het bbp in twee jaar), terwijl ook de primaire uitgaven in die periode toenemen met 0,4 % van het bbp.

Na 2004 verandert het primaire surplus globaal genomen niet, want de lichte daling tot 2006 wordt gecompenseerd door een herstel nadien. De achteruitgang van het primaire overschot in 2003 en 2004 wordt dus niet goedge maakt.

Aanzienlijke daling van de ontvangsten door fiscale en sociale maatregelen

De ontvangstendaling van de federale overheid situeert zich vooral bij de fiscale ontvangsten (-1,8 % van het bbp tussen 2002 en 2009, zonder verschuiving van de financiering van de ligdagprijs). Voor 1,6 % van het bbp gaat het om structurele maatregelen: 0,9 % van het bbp op het vlak van fiscaliteit (zie tabel 40 en afdeling B.1) en 0,7 % van het bbp de bijkomende financiering van de sociale zekerheid. De begroting 2004 voorziet namelijk een 'uitzonderlijke' toename¹ van de alternatieve financiering om de sociale zekerheid in evenwicht te brengen. Rekening houdend met de kost van de structurele maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid en ter verbetering van de sociale bescherming (zie afdeling C.3

1. Algemene Toelichting bij de Begroting 2004, blz. 207.

en hoofdstuk 5) hebben we verondersteld dat het 'extra bedrag' aan alternatieve financiering voor 2004 ook de volgende jaren behouden wordt en mee-evolveert met de BTW-ontvangsten.

TABEL 40 - Ontvangsten van de federale overheid
(verandering in procent van het bbp)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004 - 2002	2009 - 2004	2009 - 2002
Ontvangsten zonder eenmalige maatregelen en verschuiving van het krediet 'ligdagprijs' ^a	-0,9	-0,5	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	0,0	-1,4	-0,6	-2,0
Fiscale ontvangsten	-1,0	-0,4	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	0,1	-1,3	-0,5	-1,8
Structurele maatregelen	-0,5	-0,6	-0,1	-0,4	0,1	-0,1	0,0	-1,1	-0,5	-1,6
op de geïnde ontvangsten	-0,5	0,1	-0,1	-0,4	0,1	-0,1	0,0	-0,4	-0,5	-0,9
op de overgedragen ontvangsten aan de sz (-)	0,0	-0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,7	0,0	-0,7
Zonder maatregelen	-0,5	0,2	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,1	-0,2	0,0	-0,2
Overige ontvangsten	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,2

a. Zoals opgenomen in tabel 39.

Op middellange termijn is de evolutie van de fiscale ontvangsten zonder maatregelen vrijwel gelijk aan die van het bbp, maar in 2003 is er een negatieve impact (-0,5 % van het bbp) die volgt uit twee elementen: de daling van de door de federale overheid geïnde fiscale ontvangsten ten bedrage van 0,3 % van het bbp, toe te schrijven aan het verminderd aandeel van de loonsom in het bbp, en de gestegen overdrachten aan de gewesten en gemeenschappen ten bedrage van 0,2 % van het bbp. Omgekeerd, hebben de 'endogene' evolutie van de ontvangsten en de daling van de aan de gefedereerde entiteiten gestorte belastingen in 2004 een licht positief effect op de ontvangsten.

Zonder eenmalige verrichtingen en verschuivingen dalen de niet-fiscale ontvangsten in procent van het bbp. Dat is vooral een gevolg van de inkomens uit vermogen, die in 2003 en 2004 dalen met 0,1 % van het bbp en waarvan wordt verondersteld dat ze daarna stabiel zullen blijven in nominale termen. In 2003 wordt dat nochtans meer dan gecompenseerd door de toename van de geïnde bijdragen in het kader van het nieuwe pensioenstelsel van de geïntegreerde politie¹.

De primaire uitgaven - zonder verstrekkingen in natura - groeien sterker dan de trend van de jongste jaren

De totale primaire uitgaven van de federale overheid groeien gemiddeld slechts met 1,4 % per jaar, een percentage dat nauwelijks hoger is dan dat van de jongste zeven jaar (1,3 %). Als er geen rekening gehouden wordt met de sociale verstrekkingen in natura (sterke daling in 2004 door de gewijzigde financiering van de ligdagprijs), dan versnellen de uitgaven tot gemiddeld 1,8 % tijdens de periode 2003-2009. De gemiddelde groei zou meer dan 3 % bedragen in de periode 2003-2005 en daarna vertragen tot minder dan 1 %.

1. Zonder echter het saldo van de federale overheid te verbeteren, want een groot deel van de opbrengst van die bijdragen wordt herverdeeld aan de RSZPPO en de bedrijven die verder blijven instaan vóór de betaling van de pensioenen ingegaan voor de politiehervorming.

In 2003 is de uitgavengroei vooral toe te schrijven aan de overdrachten aan de andere deelsectoren van de overheid, en dan vooral aan de lagere overheid als gevolg van de voltooiing van de politiehervorming. Ook de bnp-bijdrage en de overdrachten aan de gezinnen - vooral de uitkeringen aan de gehandicapten - groeien vrij sterk. De andere bestedingscategorieën kennen een zwakke groei of dalen.

In 2004 en 2005 doet de stijging van de primaire uitgaven zich voor in de finale bestedingen en vooral in de overdrachten aan de ondernemingen, de overdrachten aan het buitenland en de investeringen. De sterke groei van de overdrachten aan de ondernemingen is deels het gevolg van nieuwe initiatieven inzake spoorweginfrastructuur (GEN) en werkgelegenheid¹, maar vooral van de aanzienlijke stijging van de subsidie aan de Posterijen in 2004 en de kapitaaldotatie aan de NMBS in 2005.

TABEL 41 - Primaire uitgaven van de federale overheid
(reële groeivoeten)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Periode-gemiddelden	
								2003-2009	1996-2002
Primaire uitgaven ^a	8,3	-6,5	5,3	0,6	0,9	0,6	0,9	1,4	1,3
Primaire uitgaven zonder eenmalige maatregelen ^b	3,2	-0,3	3,3	0,6	0,9	0,6	0,9	1,3	1,3
Sociale uitkeringen in natura ^c	8,9	-95,6	-3,8	-4,2	-4,0	-4,1	-4,0	-37,2	-0,3
Overige primaire uitgaven	3,0	3,5	3,3	0,6	0,9	0,6	0,9	1,8	1,4
Finale primaire uitgaven	1,9	4,6	5,2	0,6	1,0	0,6	1,2	2,1	1,4
Lonen en overige werkingskosten	1,4	1,0	2,3	-0,6	1,4	-0,6	1,2	0,9	1,5
Investerings (zonder verk. van gebouwen)	-20,1	9,2	36,9	-5,0	-12,0	0,1	0,1	0,0	-0,1
Overdrachten aan huishoudens en izw's	5,6	0,5	1,8	0,4	0,2	1,2	1,2	1,5	1,0
Overdrachten aan de ondernemingen	-4,5	14,8	10,8	2,2	1,1	1,0	1,0	3,6	-1,8
Bnp-bijdrage	18,7	16,8	4,0	2,2	2,6	2,1	2,2	6,7	14,8
Overdrachten aan het buitenland	-7,3	6,9	13,4	6,7	7,7	1,5	1,5	4,2	1,3
Overdrachten binnen de overheid	4,9	1,9	0,4	0,7	0,9	0,8	0,5	1,4	1,4
Aan de gemeenschappen en gewesten	6,6	3,7	-0,7	1,5	1,8	1,7	1,3	2,2	4,4
Aan de lagere overheid	11,7	3,0	2,3	0,9	1,5	1,6	1,6	3,0	7,3
Aan de sociale zekerheid	1,9	0,5	0,3	0,2	0,2	0,0	0,0	0,4	-1,2

a. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

b. Met inbegrip van de verschuiving van de tussenkomst in de terugbetaling van de ligdagprijs naar het RIZIV.

c. Terugbetaling van de ligdagprijs en uitgaven van het Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden.

1. In bepaalde gevallen (ploegenarbeid, wetenschappelijk onderzoek, ...) worden de werkgevers onder bepaalde voorwaarden gedeeltelijk vrijgesteld voor een deel van de op de lonen ingehouden bedrijfsvoorheffing.

3. Sociale zekerheid

Negatief vorderingensaldo vanaf 2003, ...

Het vorderingenoverschot van de sociale zekerheid, dat in 2002 nog 0,3 % van het bbp bedroeg (tabel 43), daalt tot een tekort van 0,5 % van het bbp in 2003; een verslechtering met 0,9 procentpunt van het bbp. In 2004 wordt dit tekort gedeeltelijk opgehaald tot een negatief saldo van 0,2 % van het bbp. Op middellangetermijn zal het tekort zich stabiliseren op 0,3 % van het bbp - en dit niettegenstaande de talrijke sociale verbeteringen die recent zijn beslist (zie kader) - dankzij de economische heropleving vanaf 2005 en op voorwaarde dat de verhoogde alternatieve financiering van 2004 behouden blijft.

Tabel 42 maakt een onderscheid tussen de wijzigingen van het primaire saldo te wijten aan de besliste maatregelen en die welke voortvloeien uit economische ontwikkelingen of de interne dynamiek van sommige socialezekerheidsregelingen.

TABEL 42 - Verandering van het primaire saldo in de rekening van de sociale-verzekeringsinstellingen
(in procent van bbp)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2003 2004	2005 2009	2003 2009
Primair saldo	-0,9	+0,3	-0,1	+0,0	-0,1	+0,0	+0,0	-0,5	-0,1	-0,6
Invloed van maatregelen	-0,2	+0,2	-0,1	-0,1	-0,1	+0,1	+0,1	+0,1	-0,1	-0,1
Endogene en economische ontwikkelingen	-0,7	+0,1	+0,0	+0,1	+0,0	-0,1	-0,0	-0,6	+0,1	-0,5
Ontvangsten excl. overheidsoverdrachten	-0,4	+0,9	-0,1	+0,1	+0,1	+0,0	+0,0	+0,5	+0,1	+0,7
Bijdragen: impact ^a van maatregelen	+0,0	-0,2	+0,0	+0,1	+0,1	+0,0	+0,0	-0,1	+0,3	+0,1
Fiscale ontvangsten: maatregelen	+0,0	+1,1	+0,0	+0,0	+0,0	-0,0	-0,0	+1,1	+0,1	+1,2
Andere ontwikkelingen ^a	-0,4	-0,1	-0,1	-0,0	-0,0	+0,0	+0,0	-0,4	-0,2	-0,6
Finale primaire uitgaven	+0,6	+0,5	-0,1	+0,0	+0,1	-0,0	-0,0	+1,1	-0,1	+1,0
Overdrachten aan gezinnen: maatregelen	+0,2	+0,6	+0,1	+0,2	+0,2	-0,0	-0,0	+0,8	+0,4	+1,3
Subsidies aan bedrijven: maatregelen	+0,1	+0,0	+0,1	+0,0	-0,0	-0,0	-0,0	+0,1	+0,1	+0,2
Interne dynamiek	+0,3	-0,2	-0,3	-0,2	-0,1	+0,0	+0,0	+0,1	-0,5	-0,4
Saldo v.d. overdrachten binnen de overheid	+0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,3	-0,3
Rijkstoelagen: impact van maatregelen	+0,1	-0,0	+0,0	+0,0	+0,0	0,0	0,0	+0,0	+0,0	+0,0
Interne dynamiek	0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,3	-0,3

- a. De bijdragevoeten evenals de bijdrageverminderingen zijn *ex ante* berekende exogenen die per bedrijfstak zijn ingevoerd, met tevens een opsplitsing in bijzondere tewerkstelling en gewone tewerkstelling (lage lonen respectievelijk hoge lonen). Wegens intrasectorale en intersectorale verschillen in arbeidsintensiteit, bijdragevoeten en verloning, beïnvloeden intrasectorale verschuivingen (tussen lagelonen- hogelonen- en bijzondere tewerkstelling) en intersectorale verschuivingen de component 'andere ontwikkelingen'.

... dat omzeggens niet wordt beïnvloed door de besliste maatregelen.

Globaal en over de gehele periode 2003-2009, zouden de talrijke toekomstige maatregelen die onlangs zijn beslist slechts een effect hebben van -0,1 % van het bbp op het niveau van het primair saldo. De nieuwe uitgaven aan gezinnen en de bijkomende loonsubsidiëring (gezamenlijk +1,4 % van het bbp) kunnen gefinancierd worden door de verhoogde alternatieve financiering (+1,2 % van het bbp), door de hogere bijdragen van zelfstandigen (+0,14 % van het bbp) en door de modaliteiten van de bijdrageverminderingen (die op termijn de aanvankelijke lastenverlaging omzeggens compenseren). Het forfaitair degressieve karakter van de bijdrageverminderingen, gecombineerd met de intrasectorale en intersectorale verschuivingen in de werkgelegenheid, maken dat de wettelijke werkgeversbijdragevoet in 2009 slechts 0,18 procentpunt lager is dan die van 2003 (zie hoofdstuk 5, afdeling C) en de impliciete werknemersbijdragevoet slechts 0,08 procentpunt lager.

Overzicht van de recente beslissingen inzake de sociale zekerheid

Uitgaven

Werknemerspensioenen:

- vanaf 2005 tot 2007 jaarlijks 2 % welvaartsaanpassingen van de oudste pensioenen: gepensioneerd sedert 8 jaar en ouder in 2005, sedert 7 jaar en ouder in 2006 en sedert 6 jaar en ouder in 2007.

Zelfstandigenpensioenen:

- geleidelijke verhoging van het minimumpensioen, ingaande met een verhoging van 30 euro per maand vanaf 1 september 2004 en vervolgens ieder jaar met telkens 30 euro per maand, tot een gezamenlijke verhoging van 120 euro per maand wordt bereikt in 2007.
- er is een enveloppe voorzien voor een selectieve welvaartsaanpassing in 2006.

Geneeskundige zorgen:

- reële groeinorm van 4,5 % tijdens de periode 2004-2007 zoals voorzien in de regeringsverklaring;
- overheveling van het ligdagprijs-gedeelte ten laste van FOD Volksgezondheid naar het RIZIV vanaf 2004;
- integratie van de kleine risico's in de regeling der zelfstandigen met ingang van 1 juli 2006.

RIZIV-uitkeringen:

- verhoging van het loonplafond in 2004 zodanig dat de invaliditeitsuitkering voor het gezinshoofd en de alleenstaande 65 % respectievelijk 50 % van het verloren inkomen bedraagt;
- binding van dit plafond aan de welvaartsevolutie en een hogere grens voor toegelaten arbeid;
- vanaf 2005 tot 2007 jaarlijks 2 % welvaartsaanpassingen voor invaliden sedert 8 jaar, 7 jaar en uiteindelijk 6 jaar;
- verhoging van de invaliditeitsuitkering voor zelfstandigen in juli 2006;
- verhoging van het minimumbedrag voor invalide werknemers tot het niveau van het minimumpensioen in 2007.

Ouderschapsverlof:

- verlenging in 2004 van de rustperiode in sommige gevallen.

Kinderbijslag:

- uitbreiding in 2006 van de verhoogde gezinsbijslag voor kinderen met een handicap tot deze geboren tussen 1993 en 1996.

Beroepsziekten en arbeidsongevallen:

- in 2004 verhoging van het loonplafond tot het niveau van dat in de invaliditeitsregeling;
- vanaf 2005 tot 2007 jaarlijks 2 % welvaartsaanpassingen van de betrokken uitkeringen voor gerechtigden sedert 8 jaar, vervolgens opschuivend tot sedert 7 jaar en sedert 6 jaar.

Werkloosheid:

- verhoging in 2004 van het begrensde inkomen van de partner van het gezinshoofd;
- hervorming van de Inkomensgarantie-uitkering met een toeslag per gewerkt uur in plaats van het forfaitaire bedrag per maand, ingaand op 1 oktober 2004.

Ontvangsten

Werkgevers- en werknemersbijdragen:

- bijkomende werkgevers- en werknemersbijdrageverminderingen overeenkomstig de beslissingen genomen in het kader van de begroting 2004 (zie hoofdstuk 5 afdeling C).

Bijdragen van zelfstandigen:

- verhoging vanaf 2004 van de jaarlijkse forfaitaire vennootschapsbijdrage;
- verhoging vanaf juli 2006 van de individuele bijdragen ter financiering van de kleine risico's.

Alternatieve financiering:

- verhoging omwille van de bijkomende uitgaven van de RVA voor tijdelijke werkloosheid, dienstencheques, startbanen;
- verhoging met een extra bedrag, 1 608 mln euro in 2004, om de socialezekerheidsbegroting in evenwicht te brengen (begrotingsconclaaf van oktober 2003);
- vanaf 2004 heeft het RIZIV een eigen alternatieve financiering ter compensatie van het ligdagprijs-gedeelte dat voorheen ten laste was van FOD Volksgezondheid (1 293 mln euro in 2004);
- toewijzing aan het RIZIV van de jaarlijkse verhogingen van de accijnzen op tabak tijdens de periode 2004-2007.

Rijkstoelagen:

- vereffening van achterstallen in 2003;
- bijkomende middelen ter financiering van het minimumpensioen der zelfstandigen vanaf 2004 tot 2007.

Het saldo daalt in 2003 met 0,9 % van het bbp, ...

De verslechtering van het primaire saldo met 0,9 % van het bbp in 2003 is voor 0,2 procentpunt te wijten aan maatregelen - waarvan de bijkomende overdrachten aan gezinnen¹ respectievelijk aan bedrijven² de belangrijkste zijn - terwijl 0,7 procentpunt wordt verklaard door economische en endogene ontwikkelingen.

TABEL 43 - De rekening sociale-verzekeringsinstellingen³
(in procent van bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004 - 2002	2009 - 2004
Primair saldo	0,3	-0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,5	-0,1
Ontvangsten	19,2	19,0	19,8	19,6	19,6	19,7	19,7	19,7	+0,5	-0,1
Ontvangsten excl. overheidsoverdrachten	16,8	16,4	17,3	17,2	17,3	17,4	17,4	17,5	+0,5	+0,1
Eigen fiscale ontvangsten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	+0,0	-0,0
Alternatieve financiering	1,8	1,7	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	+1,0	+0,1
Sociale premies	14,1	13,8	13,7	13,5	13,6	13,7	13,7	13,7	-0,5	+0,1
Overige niet-fiscale ontvangsten	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	-0,0	+0,0
Overdrachten binnen de overheid	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	-0,0	-0,3
waarvan rijksstoelagen	2,4	2,5	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1	-0,0	-0,3
Primaire uitgaven	18,9	19,5	20,0	19,9	19,9	20,0	19,9	19,9	+1,0	-0,1
Finale primaire uitgaven	18,9	19,4	19,9	19,8	19,8	19,9	19,9	19,9	+1,1	-0,1
Rechtstreekse uitgaven	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	-0,0	-0,1
Overdrachten, waaronder	18,1	18,7	19,2	19,1	19,2	19,3	19,3	19,2	+1,1	+0,0
Sociale uitkeringen aan gezinnen:	17,8	18,3	18,8	18,7	18,7	18,8	18,8	18,8	+1,0	-0,0
- pensioenen	6,3	6,3	6,2	6,2	6,1	6,1	6,1	6,1	-0,0	-0,1
- geneeskundige zorgen	5,5	5,8	6,4	6,5	6,7	6,9	7,0	7,0	+0,9	+0,6
- werkloosheid	2,6	2,7	2,8	2,7	2,6	2,6	2,5	2,4	+0,2	-0,3
- overige	3,4	3,4	3,4	3,3	3,3	3,3	3,2	3,2	-0,1	-0,2
Subsidies aan bedrijven	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	+0,1	+0,1
Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
Rentelasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	-0,0	+0,1
Vorderingenoverschot	0,3	-0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,5	-0,1

1. Welvaartsaanpassing (2 %) van de pensioenen ingegaan vòòr 1996, verhoging van het minimumpensioen en versoepeling van de toekenningsvoorwaarden bij een gemengde loopbaan, verhoging van de invaliditeitsuitkering voor alleenstaande invaliden en invoering van een minimumbedrag voor perioden van arbeidsongeschiktheid, verhoging van de tijdelijke werkloosheidsuitkering en behoud van de anciënniteitstoelag bij tewerkstelling van oudere werklozen, verhoging van de gezinsbijslag voor ernstig zieke of gehandicapte kinderen jonger dan 7 jaar, verbetering van het sociaal statuut van de zelfstandige helper en verbetering van de vergoede zwangerschapsrust van zelfstandigen.
2. Het op gang komen van het Plan Activa (toename van de tewerkstelling met loonsubsidie, zie tabel 3 in bijlage).
3. De rekening sociale-verzekeringsinstellingen in het ESR 1995 bevat naast de traditionele regelingen, de pensioenen ten laste van het kapitalisatiestelsel, het gemeenschappelijk pensioenstelsel en de specifieke regelingen voor kinderbijslagen arbeidsongevallen en beroepsziekten voor de personeelsleden van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten, de verrichtingen van de Dienst Overzeese Sociale Zekerheid, de verrichtingen van de fondsen voor bestaanszekerheid en sluiting der ondernemingen, de verrichtingen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering.

De opbrengst uit sociale premies vermindert van 14,1 % van het bbp in 2002 tot 13,8 % in 2003 (tabel 43). De uitbreiding van de bijdragevermindering met ex ante 120 miljoen euro heeft weinig invloed. Maar onder druk van de toegenomen werkloosheid ligt de toename van het uurloon ruim 1,3 procentpunt lager dan de productiviteitstoename. Dat, in combinatie met de verminderde werkgelegenheid, maakt dat het aandeel van de loonsom in het bbp daalt met 0,6 procentpunt. Al deze factoren verklaren de relatieve achteruitgang van de opbrengst van de sociale premies met 0,3 % van het bbp in 2003. Daarnaast verminderen ook de middelen uit alternatieve financiering met afgerond 0,1 % van het bbp.

Bovenop dit verlies van 0,4 % van het bbp langs de ontvangstenzijde daalt het saldo nog eens met 0,3 % van het bbp doordat de socialezekerheidsprestaties met hun eigen interne dynamiek veel zwaarder wegen op het bbp bij laagconjunctuur. Ten opzichte van de zwakke economische groei met 3,1 % in lopende prijzen zouden de uitgaven voor geneeskundige zorgen toenemen met 6,7 % waardoor hun aandeel in het bbp toeneemt met 0,3 procentpunt. Volgens recente cijfers zouden die uitgaven 37 miljoen euro hoger zijn dan de vooropgestelde doelstelling voor 2003 (een toename van 6,46 %). Daarenboven stijgen ook de uitgaven voor werkloosheid met 0,1 % van het bbp.

... verbetert in 2004 maar blijft negatief.

De daaropvolgende verbetering van het primaire saldo met 0,3 % van het bbp in 2004 is voor 0,2 procentpunt te wijten aan maatregelen en voor 0,1 procentpunt aan endogene ontwikkelingen (zie lijn 2 en 3 in tabel 42). De bijkomende middelen uit alternatieve financiering bedragen 1,1 % van het bbp in 2004; dit is 0,2 procentpunt hoger dan de uitgavenstijging te wijten aan maatregelen (0,6 % van het bbp) en de bijkomende bijdrageverminderingen (0,2 % van het bbp).

De endogene verbetering van het saldo in 2004 met 0,1 % van het bbp is in de eerste plaats te wijten aan het economisch herstel waardoor het gewicht van de socialezekerheidsprestaties t.o.v. het bbp afneemt en vervolgens aan de structurele vertraging van de toename van de pensioenuitgaven (intrede van de minder omvangrijke cohorten geboren tijdens de oorlogsjaren en terzelfdertijd het opschuiven van relatief omvangrijke aantallen gepensioneerden naar oudere leeftijden met hogere sterftekansen).

Over de periode 2005-2009 blijft het vorderingensaldo negatief.

Met een economische groei van gemiddeld 2,3 % op middellange termijn en in de veronderstelling dat het extra-bedrag aan alternatieve financiering, toegekend in 2004, behouden blijft en mee-evolueert met de BTW-ontvangsten, blijft het vorderingensaldo van de sociale zekerheid negatief op 0,3 % van het bbp.

De ontvangsten vertragen met 0,1 % van het bbp.

Over de periode 2005-2009 verminderen de rijkstoelagen met 0,3 % van het bbp (tabel 43) omdat die overdrachten enkel worden aangepast aan de prijsevolutie, uitgezonderd de beperkte verhoging om de verbeterde pensioenminima der zelfstandigen te financieren.

Daarentegen evolueren de middelen uit alternatieve financiering, die sedert 2004 16 % van de financieringsmiddelen van de sociale zekerheid uitmaken, sneller dan het bbp, dankzij de jaarlijkse verhogingen van de accijnzen op tabak die toegewezen worden aan het RIZIV (+0,1 % van het bbp).

De belangrijkste financieringsbron, nl. de sociale premies, neemt toe met 0,1 procentpunt van het bbp tijdens de periode 2005-2009. Die toename komt overeen met de hogere bijdragen van zelfstandigen vanaf juli 2006. We noteren nochtans een belangrijke vermindering van de opbrengst uit sociale premies in

2005 (van 13,7 % van het bbp in 2004 tot 13,5 % in 2005) door toedoen van de loonmatiging, waardoor opnieuw het aandeel van de loonsom in het bbp vermindert (-0,2 procentpunt). Vanaf 2006 vertraagt de productiviteitstoename, o.a. omwille van verschuivingen naar minder-productieve-tewerkstelling, waardoor de loonnorm minder zal drukken op de gemiddelde loonstijging en het aandeel van de loonsom in het bbp zich lichtjes herstelt. Mede dankzij het geleidelijke herstel van de impliciete werkgeversbijdragevoet, door het stagneren van de arbeidskostverlagende programma's (zie hoofdstuk 5, afdeling C), wordt de bijdragedaling in 2005 metertijd opgehaald.

Ook de finale primaire uitgaven vertragen met 0,1 % van het bbp.

De socialezekerheidsuitkeringen hebben in 2009 eenzelfde niveau - in procent van het bbp - als in 2004, en dit niettegenstaande de besliste toekomstige sociale verbeteringen. Die evolutie is in de eerste plaats toe te schrijven aan de herneuring van de economische groei (gemiddeld 2,3 %) die lichtjes lager is dan de toename van de socialezekerheidsprestaties (gemiddeld 2,4 %).

TABEL 44 - Reële toename van de ontvangsten en de primaire uitgaven van de sociale zekerheid
(in procent)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Periodegemiddelden	
								2003 2004	2005 2009
Ontvangsten ^a	-0,0	6,4	2,2	2,8	2,4	2,1	2,1	3,2	2,3
Primaire uitgaven ^a	4,5	4,6	2,6	2,7	2,6	2,0	1,9	4,6	2,4
<i>pm</i> Reële toename van het bbp	1,1	2,0	2,7	2,5	2,1	2,1	2,0	1,6	2,3

a. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

Tijdens de periode 2005-2009 dalen de pensioenuitgaven met 0,1 % van het bbp, de werkloosheidsuitgaven met 0,3 %, de uitgaven voor kinderbijslag met 0,2 % (zie tabel 43). De som van die dalingen compenseert de bijkomende uitgaven voor geneeskundige zorgen met 0,6 % van het bbp.

De vertraging van sommige socialezekerheidsuitkeringen volgt uit hun interne dynamiek, waarvan de belangrijkste hierna worden opgesomd:

- structurele vertraging in de toename van het aantal gepensioneerden omwille van demografische redenen en door de verhoging van de pensioenleeftijd van de vrouw;
- vertraging van de vervangingsratio van sommige uitkeringen (t.o.v. het loon) omwille van de ontdebbling van het gezinsbedrag en de gedeeltelijke welvaartsaanpassingen van het loonplafond, waardoor metertijd steeds meer uitkeringen worden berekend op basis van dit plafond i.p.v. het verdiende loon;
- relatieve stagnatie van het aantal kinderen gerechtigd op kinderbijslag en het kindergeld wordt enkel aangepast aan de prijsevolutie.

De werkloosheidsuitgaven¹ dalen van 2,8 % van het bbp in 2004 tot 2,4 % in 2009, ondermeer omdat het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen zou dalen met afgerond 31 000 eenheden (jaargemiddelden). Daarnaast heeft de verschuiving in de structurele verdeling van de werklozen een dalend effect op de gemiddelde vervangingsratio. De vergrijzing van de bevolking op arbeidsleeftijd vertaalt zich namelijk in een relatief sterkere toename van het aantal vrouwen bij de oudere werklozen - met gemiddeld een lagere vergoeding dan die van de mannen. Die sterkere toename van het aantal vrouwen bij de oudere werklozen is te wijten aan een cohorte-effect (zie hoofdstuk 5, afdeling A) maar ook aan het optrekken van de pensioenleeftijd van de vrouw in 2006 en in 2009 waardoor de oudere werkloze vrouwen respectievelijk één en twee jaar langer in de werkloosheidsverzekering verblijven.

De uitgaven voor geneeskundige zorgen stijgen over de periode 2005-2009 met 0,6 procentpunt van het bbp, waarvan 0,2 procentpunt te wijten is aan de eigen dynamiek van de geneeskundige zorgen, met name deze welke overeenkomt met de toename zonder overheidsingrijpen. Die wordt geraamd op 0,7 % door toedoen van de veroudering (het toenemend gewicht van ouderen met hogere behoeften aan medische prestaties met daarenboven voordeliger terugbetalingstarieven) en 3 % of 2,8 % endogene toename in de algemene regeling respectievelijk de regeling der zelfstandigen (buiten het effect van de vergrijzing)². De integratie van de kleine risico's voor zelfstandigen verklaart 0,1 % van het bbp terwijl de overige 0,3 % te wijten is aan de nieuwe initiatieven die zullen voorvloeien uit de verhoging van de groeinorm tot jaarlijks 4,5 % tijdens de periode 2005-2007.

De overdrachten van de sociale zekerheid aan de bedrijven nemen toe met 0,1 % van het bbp door het succes van de werkgelegenheid met dienstencheques (van 1 400 in 2003 naar 17 700 in 2009).

4. Gemeenschappen en gewesten

Vorderingenoverschot vanaf 2003

Na een begrotingstekort van 0,2 % van het bbp in 2002, realiseren de gemeenschappen en gewesten in 2003 terug een overschot van 0,2 % van het bbp. Het vorderingenoverschot verbetert nog in 2004 (tot 0,3 % van het bbp) door een toename van de ontvangsten (zie tabel 45).

Het primair saldo van de gemeenschappen en gewesten blijft op middellange termijn nagenoeg stabiel op 0,5 % van het bbp, want de daling van de ontvangsten (met 0,3 % van het bbp, grotendeels in 2005) wordt gecompenseerd door een vermindering van de primaire uitgaven. De daling van de rentelasten zorgt ervoor dat het vorderingsoverschot geleidelijk toeneemt tot 0,4 % van het bbp. De doel-

-
1. In het ESR 1995 bevatten de werkloosheidsuitgaven de werkloosheidsvergoeding aan de verschillende categorieën uitkeringsgerechtigde werklozen en het deel werkloosheidsvergoeding aan de bruggepensioneerden. De activeringsvergoedingen vanwege de RVA alsook de nieuwe dienstenchequeregeling worden beschouwd als loonsubsidies aan bedrijven. Het behoud van de anciënniteitstoeslag wanneer 50-plussers opnieuw werken en het aanvullend vakantiegeld vanwege de RVA voor schoolverlaters die binnen de 4 maanden na hun studies een job hebben worden beschouwd als overige inkomensoverdrachten aan gezinnen.
 2. De groeivoet voor 2009 is berekend door het langetermijnmodel voor gezondheidszorg van het Federaal Planbureau, zie Planning Paper 91 'Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000 -2050' hoofdstuk III, punt D.5.

stellingen van het stabiliteitsprogramma 2004-2007 (een overschot van 0,3 % van het bbp in 2004 en 0,1 % voor de periode 2005-2007) worden dus gerespecteerd.

De ontvangsten blijven stabiel op middellange termijn ...

De fiscale ontvangsten die worden toegekend aan de gemeenschappen en gewesten volgens de mechanismen van de Bijzondere Financieringswet vertegenwoordigen tweederde van hun middelen. Sinds de doorvoering in 2002 van de laatste fase van de institutionele hervorming¹, volgen de toegekende middelen de trendmatige groei van het bbp² en worden ze ook beïnvloed door de evolutie van de bevolking jonger dan 18 jaar. Die demografische parameter heeft een impact op de evolutie van de middelen (nl. het toegekende deel uit de BTW-inkomsten) ter financiering van het onderwijs. Volgens recente bevolkingsvooruitzichten zou de (de)nataliteitsfactor stagneren in 2005 en afnemen vanaf 2006, wat de lichte daling van de toegekende ontvangsten in procent van het bbp verklaart op middellange termijn.

... maar kennen een tijdelijke verhoging in 2003 en 2004

De fluctuaties in de toegewezen ontvangsten (door toepassing van de financieringswet) tot 2005, hebben een andere oorzaak. De schommelingen resulteren uit de compensatie van het verschil tussen de aan de gefedereerde entiteiten gestorte middelen, berekend op basis van de economische parameters geraamd tijdens het lopend jaar, en de verschuldigde middelen volgens de effectieve economische parameters (gekend het jaar nadien). De compensatie is negatief in 2002 (0,1 % van het bbp) maar positief in 2003 (0,1 % van het bbp) door de opwaartse herziening van de groeivoet van het bni in 2002. Ze zou opnieuw negatief worden in 2004 (0,1 % van het bbp) door de overschatting van de bni-groei van 2003 tijdens de begrotingscontrole van 2003. Zonder die afwijkingen zouden de toegewezen ontvangsten van 2002 tot 2005 stabiel gebleven zijn op 8,8 % van het bbp.

De toename van de ontvangsten in 2003 vloeit ook voort uit de stijging van de eigen fiscale ontvangsten³ (0,1 % van het bbp), tengevolge van de in 2002 in rekening gebrachte eenmalige bijzondere belastingvermindering op personenbelasting in het Vlaamse Gewest. Daarnaast nemen ook de overdrachten aan de federale overheid⁴ toe. In 2004 nemen deze overdrachten opnieuw toe met 0,1 % van het bbp door de storting in één keer van het AFV-voordeel door de federale overheid aan de gewesten in het kader van de ALESH-operatie⁵. In 2005 verminderen de ontvangsten hierdoor met 0,2 % van het bbp. Nadien blijven ze stabiel in bbp-termen.

-
1. En de ingang van bijzondere wet van 13 juli 2001 aangaande de herfinanciering van de gemeenschappen en de uitbreiding van de bevoegdheden van de gewesten.
 2. Voor zover de gecumuleerde groeivoet van de macroeconomische referentieparameters, vastgelegd bij wet (reële groei van het bni, index der kleinhandelsprijzen), niet teveel afwijkt van de nominale groeivoet van het bbp.
 3. De gewestelijke belastingen en de autonome belastingen.
 4. De overdracht van de schadevergoeding, volgend uit de gerechtelijke beslissing in het Beaulieu-dossier (schadevergoeding die in 2002 geregistreerd werd bij de ontvangsten van de federale overheid) en de verschillende kapitaaloverdrachten van de Regie der Gebouwen in het kader van de verkoop van het Rijksadministratief Centrum.
 5. De in het ALESH uitstaande schuld van de regionale huisvestingsmaatschappijen werd in januari 2004 volledig afgelost door de 3 gewesten (slechts gedeeltelijk wat het Waals Gewest betreft). Voordien kende de federale overheid een jaarlijkse, progressieve en recurrente subsidie (AFV-voordeel; berekend op basis van leningen met fiscale voordelen), toe aan de gewesten. Deze federale tussenkomst vervalt en ter compensatie wordt een éénmalige subsidie van 442 miljoen euro aan de 3 gewesten toegekend in 2004.

TABEL 45 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 - 2004
Primair saldo	0,1	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	-0,0
Ontvangsten	12,8	13,1	13,2	13,0	12,9	12,9	12,9	12,9	-0,3
Externe ontvangsten	11,5	11,8	11,7	11,7	11,7	11,7	11,6	11,6	-0,1
Eigen fiscale ontvangsten	2,1	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	-0,0
Toegewezen fiscale ontvangsten	8,6	8,8	8,7	8,8	8,7	8,7	8,7	8,7	-0,0
uit de personenbelasting	4,8	5,0	4,9	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,1
uit BTW	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,7	3,7	-0,1
Niet fiscale ontvangsten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0
Overdrachten binnen de overheid	1,3	1,4	1,5	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-0,2
Primaire uitgaven	12,7	12,8	12,7	12,6	12,5	12,5	12,4	12,4	-0,3
Primaire finale uitgaven, waaronder	10,2	10,2	10,2	10,1	10,0	10,0	10,0	10,0	-0,2
Bezoldigingen	4,3	4,4	4,3	4,3	4,2	4,1	4,1	4,1	-0,3
Aankopen van goederen en diensten	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6	0,2
Investerings	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0
Overdrachten aan gezinnen en izw's	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	-0,1
Overdrachten aan bedrijven en overige	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	-0,0
Overdrachten binnen de overheid	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	-0,1
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,1
Vorderingenoverschot	-0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,1

De uitgaven stabiliseren op korte termijn ...

Over de periode 2002-2004 blijven de primaire uitgaven¹ nagenoeg stabiel in procent van het bbp, ondanks kleine schommelingen (beperkt tot 0,1 % van het bbp) van de lonen en de investeringen.

De reële groei van de uitgaven blijft zowel in 2003 als 2004 beperkt tot 1,7 % (zie tabel 46). Niettemin groeien de externe uitgaven sterker in 2004, vooral door de hogere investeringsuitgaven van het Vlaams Gewest voor wegen- en waterbouwkundige werken.

De groeivoet van de overdrachten binnen de overheid neemt echter af in 2004, ondanks een stijging van de overdrachten aan de lagere overheid (zie afdeling C.5). Die daling vloeit voort uit de vermindering van de overdrachten aan de federale overheid, die vanaf 2004 nagenoeg wegvallen door het verdwijnen van de overdrachten aan het ALESH. Bovendien werden de overdrachten in 2003 verhoogd ter compensatie van de door federale overheid gedane uitgaven in 2002 voor de ge-regionaliseerde bevoegdheden².

1. De cijfers voor 2003 zijn gebaseerd op de vergelijking van de aangepaste begrotingen van 2002 en 2003 van het Vlaamse, Waalse en Brusselse gewesten en de Franse Gemeenschap. Voor de gegevens van 2004, gaat het om de intitiële begrotingen van 2003 en 2004.
2. In het kader van de Lambermontakkoorden; het gaat hier om 72 miljoen euro.

TABEL 46 - Reële groei van de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en gewesten
(in procent)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Periodegemiddelde 2005-2009
^a Ontvangsten	4,4	2,5	1,6	2,0	2,1	2,0	1,9	1,9
Fiscale en niet-fiscale ontvangsten	3,9	1,5	3,3	2,1	2,2	2,1	2,0	2,3
Overdrachten binnen de overheid	7,4	11,0	-11,2	1,5	1,9	1,7	1,3	-1,1
Uitgaven	1,7	1,7	2,2	1,7	1,9	1,9	2,0	1,9
Externe uitgaven	1,5	1,9	2,3	1,9	2,0	2,0	2,2	2,1
Overdrachten binnen de overheid	2,6	0,9	1,5	1,2	1,2	1,2	1,4	1,3

a. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

*... maar nemen af op
middellange termijn*

Bij ongewijzigd beleid¹ is de reële groei van de primaire uitgaven tussen 2004 en 2009 (gemiddeld 1,9 %) beduidend lager dan de economische groei. In procent van het bbp nemen de primaire uitgaven daardoor af met 0,3 procentpunt. De verklaring ligt zowel bij de finale uitgaven als bij de overdrachten binnen de overheid.

De daling van de finale uitgaven is deels toe te schrijven aan de dalende loon-uitgaven² (-0,3 % van het bbp tussen 2004 en 2009) als gevolg van de dalende tewerkstelling. Daarnaast nemen ook de overdrachten aan de gezinnen en izw's af met 0,1 % van het bbp. Anderzijds stijgen de aankopen van goederen en diensten met 0,2 % van het bbp, een raming die gebaseerd is op de extrapolatie van de geobserveerde trendgroei.

De daling van de overdrachten binnen de overheid met 0,1 % van bbp is toe te schrijven aan verminderde overdrachten aan de lagere overheid.

5. Lagere overheid

Het vorderingensaldo van de lagere overheid blijft uit het rood (zie tabel 47). Het primaire overschot stijgt van 0,5 % van het bbp in 2002 naar 0,6 % in 2003 en in 2004. In de twee daaropvolgende jaren brokkelt het primaire overschot echter af tot 0,2 % van het bbp, maar vanaf 2007 stabiliseert het zich op 0,4 %. De rentelasten verminderen met 0,1 % van het bbp. De financiën van de lagere overheid lijken bijgevolg gezond, zowel op korte als op middellange termijn³.

1. Voor de meeste uitgaven werd de geobserveerde gemiddelde reële groei van de periode 1995-2004, na correctie van niet-recurrente schokken, geëxtrapoléerd.
2. Er is rekening gehouden met de herwaardering van de lonen van het onderwijzend personeel in de Franse Gemeenschap (akkoord van 7 april 2004).
3. In het bijzonder in vergelijking met de vorige editie van de middellangetermijnvooruitzichten (Economische vooruitzichten 2003-2008, april 2003).

TABEL 47 - Rekening van de lagere overheid
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004 2002	2009 2004
Primair saldo	0,5	0,6	0,6	0,3	0,2	0,4	0,4	0,4	0,1	-0,2
Ontvangsten	6,4	6,7	6,6	6,5	6,4	6,4	6,3	6,3	0,2	-0,4
Fiscale ontvangsten	2,3	2,4	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	0,1	-0,2
Niet-fiscale externe ontvangsten	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	0,0	0,0
Overdrachten binnen de overheid	3,2	3,3	3,3	3,3	3,2	3,2	3,2	3,1	0,1	-0,2
Primaire uitgaven	6,0	6,1	6,1	6,2	6,2	6,0	5,9	5,9	0,1	-0,2
Bruto-investeringen	0,7	0,7	0,7	0,9	1,0	0,8	0,7	0,7	0,0	0,0
Overige primaire uitgaven, waarvan	5,3	5,4	5,3	5,3	5,2	5,2	5,2	5,1	0,0	-0,2
Werkingskosten	4,0	4,1	4,1	4,1	4,0	4,0	3,9	3,9	0,1	-0,2
Overdrachten aan gezinnen, izw's en ondernemingen	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	0,0	0,0
Rentelasten	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	-0,1
Vorderingenoverschot	0,2	0,3	0,3	0,1	0,0	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,1

De verbetering in 2003 is toe te schrijven aan de toename van de fiscale ontvangsten als gevolg van de verhoging van de opcentiemen op de onroerende voorheffing. De stijging van de overdrachten vanwege de andere deelsectoren heeft daarentegen nauwelijks invloed op het primair overschot, want het gaat hoofdzakelijk om de financiering door de federale overheid van de loonsverhogingen - ten laste van de lagere overheid - in het kader van de politiehervorming (volledige weerslag van de in de loop van 2002 gestarte integratie van rijkswacht en lokale politie).

Op middellange termijn verminderen de ontvangsten van de lagere overheid in procent van het bbp. Die afname is voor de helft te verklaren door de overdrachten van de gemeenschappen en gewesten, ondanks het optrekken van sommige gewestelijke dotaties aan de lagere overheid in 2004¹ (zie tabel 48). Bovendien is er een trendmatige daling van de fiscale ontvangsten: de opcentiemen op de personenbelasting worden aangetast door de hervorming van 2001 en de opcentiemen op de onroerende voorheffing stijgen minder snel dan het bbp door de zwakkere dynamiek van hun belastbare grondslag en de hypothese van constante belastingvoeten na 2003.

Ook de primaire niet-investeringsuitgaven dalen in procent van het bbp (behalve in 2003, vanwege de lonen). Met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen wordt een gevoelige stijging van de overheidsinvesteringen² verondersteld in 2005 en 2006, waardoor het primaire overschot tijdelijk wordt teruggedrongen.

1. Plan Tonus in het Waals gewest, premies voor sociale woningen in het Brussels Hoofdstedelijk gewest, hogere restauratiesubsidies en een tragere groei van de dotaties aan het Gemeentefonds in Vlaanderen.
2. De groei van de lokale investeringen is geraamd op basis van hun reële dynamiek gedurende de laatste drie zesjaarlijkse cycli (1985-2002).

TABEL 48 - Ontvangsten en uitgaven van de lagere overheid
(reële groeivoeten)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Periode- gemiddelde 2003-2009
Ontvangsten ^a	4,9	1,8	1,1	1,0	1,4	1,4	1,4	1,8
Fiscale ontvangsten	8,0	0,1	-0,4	0,0	1,1	1,1	1,1	1,5
Niet-fiscale externe ontvangsten	1,0	0,7	2,4	2,8	2,5	2,5	2,6	2,1
Overdrachten binnen de overheid, waarvan	3,9	3,4	1,7	1,1	1,3	1,3	1,2	2,0
Federale overheid	11,7	3,0	2,3	0,9	1,5	1,6	0,6	3,0
Gemeenschappen en gewesten	1,5	3,5	1,5	1,2	1,3	1,2	1,4	1,7
Primaire uitgaven	3,0	2,1	5,5	3,1	-1,9	0,4	1,8	2,0
Bruto-investeringen	3,9	6,2	28,4	12,8	-20,3	-7,3	3,1	2,8
Overige primaire uitgaven	2,9	1,5	2,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,9

a. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

Energieverbruik en broeikasgasemissies

De projectie voorziet een beheerste ontwikkeling van het energie-eindverbruik (gemiddeld 0,9 % per jaar) en van het bruto binnenlands energieverbruik (gemiddeld 0,8 % per jaar). Een reeks factoren die bijdragen tot een rationeler en efficiënter energieverbruik zijn o.m. het stijgend aantal gascentrales met gecombineerde cyclus of warmtekrachtkoppeling voor de elektriciteitsproductie, de ACEA-akkoorden in de transportsector en de herstructurering in de industrie.

De emissies van de beschouwde broeikasgassen zouden zich gedurende de projectieperiode vrijwel stabiliseren (toename van gemiddeld 0,1 % per jaar) in CO₂-equivalenten uitgedrukt. Dat komt enerzijds door de matige toename van het energieverbruik tijdens de projectieperiode en anderzijds door de structurele wijziging in het verbruik, vooral in de elektriciteitssector.

Toch zullen bijkomende inspanningen nodig zijn om de doelstelling voor de beperking van de uitstoot te halen, zoals bepaald in het kader van het Protocol van Kyoto. Die doelstelling impliceert een daling van de emissies in 2008-2012 met 7,5 % t.o.v. het niveau van 1990. Volgens de huidige vooruitzichten daarentegen, zou in 2009 een niveau van 148,4 miljoen ton CO₂-equivalenten bereikt worden. Dat is dus nog 18,3 miljoen ton CO₂-equivalenten (of 14 %) hoger dan de te behalen doelstelling.

A. Evolutie van de vraag naar energie

1. Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp

Matige toename van het energieverbruik...

De verwachte jaarlijkse groei van het energie-eindverbruik en het bruto binnenlands energieverbruik¹ zou in de periode 2003-2009 gemiddeld resp. 0,9 % en 0,8 % bedragen, tegenover 1,5 % en 1,1 % in de periode 1991-2002.

De vooruitzichten houden rekening met een reeks reeds ingevoerde maatregelen² en beslissingen tussen 1990 en 2000 die bijdragen tot een rationeler en efficiënter energieverbruik. Sinds 2001 werd bijkomend een aantal fiscale maatregelen met betrekking tot het energieverbruik getroffen:

- de invoering van de aftrekbaarheid (via de personenbelasting) van energiebesparende investeringen; die maatregel treedt in werking vanaf 2004;
- de invoering van het fiscale luik 'Kyoto'; voor de begroting 2004 heeft de regering een reeks maatregelen genomen die het gebruik van vervuilende brandstoffen moet ontmoedigen ten voordele van minder vervuilende brandstoffen. Het gaat om een daling van de energiebijdrage voor aardgas met tegelijk een toename van die bijdrage voor de andere energiedragers, de invoering van het 'klikstelsel' voor de accijnzen op benzine en diesel voor eigen gebruik³ en de opheffing van de compensatiebelasting op de accijnzen op diesel.

Andere factoren die eveneens bijdragen tot een matige toename van het energieverbruik zijn:

- de ACEA-akkoorden⁴ in de transportsector;
- het toenemend aantal stoom- en gasturbine-installaties (STEG) en centrales met warmtekrachtkoppeling (WKK) voor de elektriciteitsproductie;
- de herstructurering van de industriële sector (staalsector).

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.

2. Voor een overzicht hiervan zie hoofdstuk 4 van 'Belgium's Third National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change', april 2002.

3. Volgens dit systeem kan 50 % van een prijsdaling exclusief belasting van de brandstoffen omgezet worden in een autonome stijging van de accijnzen met een jaarlijks plafond van 2,8 euro per jaar.

4. Hiermee worden de akkoorden bedoeld die in 1998 en 1999 afgesloten zijn tussen de Europese Commissie en de Vereniging van Europese Autoconstructeurs (ACEA) en tussen de Koreaanse (KAMA) en Japanse (JAMA) autoproducenten over de beperking van CO₂-emissies. De constructeurs verbinden zich ertoe om tegen 2008 de CO₂-emissies van nieuwe auto's te verminderen tot 140 g/km, wat een gemiddeld verbruik betekent van 5,7 l/100 km. Er werd een tussentijdse doelstelling van 170 g/km vastgelegd voor 2003. Een uitbreiding van de ACEA-akkoorden wordt nog besproken.

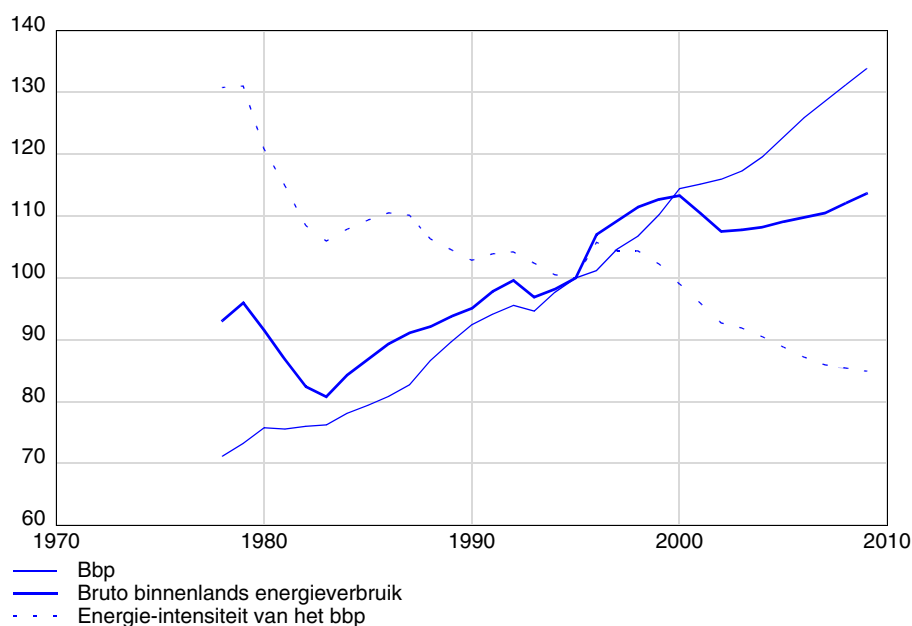
TABEL 49 - Evolutie van het bbp, het energieverbruik, de energie-intensiteit
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2002	1981-1990	1991-2002	2003-2009
Bbp	2,0	2,0	1,9	2,1
Bruto binnenlands energieverbruik	0,8	0,4	1,1	0,8
Energie-eindverbruik	0,7	-0,3	1,5	0,9
Energie-intensiteit van het bbp	-1,2	-1,6	-0,8	-1,2

... en een verdere daling van de energie-intensiteit van het bbp

De energie-intensiteit van het bbp¹ daalt met jaarlijks gemiddeld 1,2 % tussen 2003 en 2009. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp wordt daarmee bevestigd en is meer uitgesproken dan in de periode 1991-2002 (zie tabel 49). Die evolutie weerspiegelt een efficiënter energieverbruik dankzij de steeds grotere inschakeling van milieuvriendelijke technologieën². De elasticiteit van het bruto binnenlands energieverbruik t.o.v. het bbp zou 0,38 bedragen tijdens de projectieperiode, tegenover 0,58 voor de periode 1991-2002.

FIGUUR 25 - Energie-intensiteit van het bbp
(index 1995=100)

1. D.i. het bruto binnenlands energieverbruik gedeeld door het bbp.
2. Een bespreking van de invoering van de best beschikbare technologieën en het effect daarvan vindt men in Working Paper 09-01: "Evaluatie van de impact van fiscale en niet-fiscale maatregelen op de CO₂-uitstoot", Federaal Planbureau, december 2001.

2. Sectorale analyse van het energie-eindverbruik

De verwachte evolutie van het energie-eindverbruik vertoont grote sectorale verschillen (zie tabel 50).

TABEL 50 - Evolutie van de eindvraag naar energie per sector

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Structuur		
	1981-2002	1981-1990	1991-2002	2003-2009	1980	2000	2009
Totaal	0,7	-0,4	1,5	0,9	100,0	100,0	100,0
- Industrie	0,1	-1,1	1,2	0,3	40,3	37,4	34,6
- Transport	2,4	2,9	1,9	1,5	18,3	26,4	27,7
- Diensten en gezinnen ^a	0,2	-1,4	1,5	1,0	41,4	36,2	37,7

a. Inclusief landbouw.

Industrie

Terwijl het totale eindverbruik met gemiddeld 0,9 % per jaar zou stijgen, zou het eindverbruik van de industrie met slechts 0,3 % per jaar toenemen. Voor de periode 1991-2002 bedroeg de gemiddelde groei 1,2 % per jaar. Van 1997 tot 2000 stijgt het verbruik aanzienlijk, wat toe te schrijven is aan de sterke groei van de industriële activiteit. Tussen 2001 en 2003, daalt het verbruik als gevolg van de conjunctuurvertraging. In 2009 zou het industrieel verbruik 13,6 Mtoe¹ bedragen, d.i. nog slechts 34,6 % van het eindverbruik, tegenover 40,3 % in 1980.

De verhoogde toepassing van energiebesparende technologieën zou de daling van de energie-intensiteit van de industrie doen versnellen gedurende de projectieperiode t.o.v. voorgaande periode. Ook de herstructurering van de staalsector draagt hiertoe bij.

De reeds waargenomen wijzigingen in het industriële energieverbruik worden bevestigd in de projectieperiode. Elektriciteit en gas vertegenwoordigen bijna 70 % van het verbruik (bijna 30 % voor elektriciteit en bijna 40 % voor gas) in 2009, tegenover 50 % in 1980.

Tevens zouden de gewesten vrijwillige overeenkomsten sluiten, vooral met de energie-intensieve industrieën. De bedrijven zouden zich daarbij engageren om een (wereldwijde) benchmarkingprocedure te volgen die de meest efficiënte praktijken van energieconsumptie identificeert. Vervolgens zouden ze die praktijken introduceren en op termijn (2008-2012 naargelang het gewest) hun energieverbruik reduceren. Dergelijke overeenkomsten zouden beduidend kunnen bijdragen tot een rationeler energieverbruik van de industrie. Daarnaast zou aan ondernemingen die een energieconvenant hebben afgesloten, een vrijstelling van de energiebijdrage worden toegekend vanaf oktober 2004.

Transport

Voor transport, d.i. zowel voor eigen rekening als voor rekening van derden, wordt een toename van het verbruik met jaarlijks gemiddeld 1,5 % verwacht, voornamelijk voor petroleumproducten. Deze is nog steeds hoger dan die van het totale energie-eindverbruik. De groei zou wel niet zo fors zijn als in het verleden (jaarlijks gemiddeld 1,9 % voor de periode 1991-2002). Gedurende de projectiepe-

1. Miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.

riode is het energieverbruik merendeels (ongeveer 80 %) bestemd voor het stads- en wegvervoer.

In de projectieperiode zou een geleidelijke veralgemening van zuinigere voertuigen¹ bijdragen tot het inperken van de energiebehoeften. In dat opzicht zou vanaf januari 2005 een belastingvermindering worden toegekend voor het verwerven van 'propere' voertuigen². Verder zou het woon-werkverkeer via carpooling, met het openbaar vervoer, met de fiets of te voet,... fiscaal aantrekkelijker worden gemaakt vanaf januari 2005³.

De daling van de energie-intensiteit zou versnellen tijdens de projectieperiode. In het verleden nam die intensiteit steeds toe. Het is pas vanaf de tweede helft van de jaren negentig dat er een daling werd geobserveerd.

Diensten en gezinnen

Terwijl het energieverbruik van de diensten en de gezinnen met gemiddeld 1,5 % per jaar toenam in de periode 1991-2002, zou de toename in de projectieperiode gematigder zijn met gemiddeld 1 % per jaar. Het grootste deel van het energieverbruik gaat naar 'verwarming/koeling', het overige deel naar specifieke elektrische toepassingen zoals verlichting en elektrische toestellen. Het energieverbruik is efficiënter o.m. door een betere isolatie van de woningen en gebouwen, door meer rendabele verwarmingsinstallaties en energiezuinige elektrische toestellen,... De belastingverminderingen voor energiebesparende uitgaven in woningen, die reeds bepaald waren in de fiscale hervorming, zouden worden versterkt (vanaf januari 2005).

Bijgevolg zou de energie-intensiteit van de diensten en gezinnen⁴ tijdens de periode 2003-2009 meer afnemen dan in de vorige periode.

Het energieverbruik van de diensten en gezinnen zou 14,8 Mtoe bereiken in 2009, d.i. 37,7 % van het totale eindverbruik. Gas en elektriciteit blijven aan belang winnen ten nadele van de vaste en de vloeibare brandstoffen.

3. Analyse per productcategorie van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik

Over de periode 1980 tot 2009, zien we een belangrijke verschuiving in de structuur van de energieconsumptie van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit voor wat het energie-eindverbruik betreft. Binnen het bruto binnenlands energieverbruik is er niet alleen een verschuiving merkbaar van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en hernieuwbare energiebronnen maar ook naar kernenergie (tot in de jaren negentig). De evolutie van de vraag naar de belang-

-
1. ACEA-akkoorden
 2. Voor de aankoop van een voertuig dat minder dan 105 gram CO₂ per kilometer uitstoot, wordt een belastingvermindering toegekend van 15 % van de aankoopprijs, zonder dat het bedrag van de belastingvermindering meer dan 4 000 euro kan bedragen. Voor de aankoop van een voertuig dat tussen 105 en 115 gram CO₂ per kilometer uitstoot, wordt een belastingvermindering toegekend van 3 % van de aankoopprijs, zonder dat het bedrag van de belastingvermindering meer dan 750 euro kan bedragen.
 3. De maximumafstand die in aanmerking mag worden genomen zal verdubbeld worden tot 100 km voor belastingplichtigen die zich zo verplaatsen en die opteren voor de toepassing van de werkelijke beroepskosten.
 4. Aandeel van het energie-eindverbruik van de diensten en de gezinnen in het bbp.

rijkste energieproducten van het energie-eindverbruik en van het bruto binnenlands energieverbruik wordt weergegeven in tabel 51.

TABEL 51 - Evolutie van de structuur van het energieverbruik
(in Mtoe en in procent van het totale verbruik van energie)

	Producten	1980		2000		2009	
		Mtoe	%	Mtoe	%	Mtoe	%
Bruto binnenlands energieverbruik	Totaal	46,2	100,0	57,2	100,0	57,4	100,0
	Vaste brandstoffen	11,0	23,8	8,2	14,3	4,9	8,5
	Vloeibare brandstoffen	22,9	49,6	22,0	38,4	21,3	37,2
	Gas	8,9	19,3	13,4	23,4	17,0	29,7
	Kernenergie	2,9	6,3	12,8	22,4	12,8	22,3
	Andere	0,5	1,1	0,9	1,5	1,4	2,4
Energie-eindverbruik	Totaal	32,0	100,0	37,1	100,0	39,2	100,0
	Vaste brandstoffen	5,1	16,0	3,4	9,1	2,4	6,2
	Vloeibare brandstoffen	14,8	46,3	16,2	43,7	16,7	42,7
	Gas	7,7	24,2	10,0	27,0	11,4	29,0
	Elektriciteit	3,6	11,3	6,7	18,0	7,7	19,6
	Andere	0,7	2,2	0,8	2,2	0,9	2,4

Vaste brandstoffen

De algemene tendens van een dalend verbruik van vaste brandstoffen zet zich verder tijdens de projectieperiode, zowel in marktaandeel als in volume. De evolutie van eindvraag naar steenkool en cokes hangt vooral af van de ijzer- en staalindustrie. De vraag van de industrie daalt gevoelig o.m. als gevolg van de herstructurering van de staalsector. Er is ook een dalende vraag van de elektriciteitscentrales en van de diensten en gezinnen.

Vloeibare brandstoffen

Het aandeel van de vloeibare brandstoffen in het bruto binnenlands energieverbruik loopt eveneens sterk terug. In 1980 bedroeg het aandeel nog 49,6 % tegen 37,2 % in 2009. Dat is vooral toe te schrijven aan de dalende vraag van de elektriciteitscentrales.

Het aandeel in het eindverbruik zou eveneens dalen. Het eindverbruik van petroleumproducten zou op het einde van de projectieperiode 16,7 Mtoe bedragen, of 42,7 % van het totale energie-eindverbruik, tegenover 46,3 % in 1980.

Die evolutie is het resultaat van een efficiënter energieverbruik en van de structurele verschuiving van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. Ondanks die evolutie blijft aardolie de belangrijkste energiebron van het binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik.

Aardgas

Na aardolie is aardgas de belangrijkste energiebron. De consumptie van aardgas kent een sterke stijging, zowel in volume als in marktaandeel van 1980 tot 2009. Dat geldt voor alle sectoren en in het bijzonder voor de elektriciteitsproductie¹. Het eindverbruik van aardgas zou jaarlijks gemiddeld met 1,7 % toenemen. Op het einde van de projectieperiode zou aardgas 29 % van het totale energie-eindverbruik vertegenwoordigen, tegenover 24,2 % in 1980.

1. De STEG's en de centrales met WKK.

Elektriciteit

De vraag naar elektriciteit neemt eveneens toe in volume en in marktaandeel van 1980 tot 2009 en bereikt 7,7 Mtoe in 2009. Dat is 19,6 % van het energie-eindverbruik, tegenover 11,3 % in 1980. De groei van de vraag naar elektriciteit zou wel vertragen (jaarlijks gemiddeld 1,8 %) t.o.v. de jaarlijkse gemiddelde groeivoet van 2,6 % in de periode 1991-2002 (en 2,1 % tussen 1996 en 2002). Dat is het gevolg van een geleidelijke verzadiging van de aankoop van elektrische uitrustingen en een verbetering van de energie-efficiëntie van die uitrustingen.

Overige energieproducten

Het aandeel van de overige energieproducten (hernieuwbare energiebronnen) blijft beperkt en bedraagt ongeveer 2,4 % van het bruto binnenlands energieverbruik en van het energie-eindverbruik op het einde van de projectieperiode, niettegenstaande de niet te verwaarlozen stijging van het aandeel van de hernieuwbare energiebronnen in de elektriciteitsproductie (zie ook afdeling B.1.).

4. Onzekerheden omtrent de energieprijzen

De jaarlijkse gemiddelde groei van de verbruiksprijs van energie zou 0,5 % bedragen in de periode 2003-2009. Dat is 1,1 % minder dan de groei van de consumptieprijs, tegenover 0,6 % minder groei in de voorgaande periode (zie tabel 52).

TABEL 52 - Evolutie van de verbruiksprijzen van energie
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2002	1981-1990	1991-2002	2003-2009
Verbruiksprijs van energie ^a	1,5	1,7	1,4	0,5
Relatieve energieprijzen ^b	-1,5	-2,6	-0,6	-1,1

a. Gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd op de binnenlandse markt.

b. Energieprijs gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.

Ruwe olie

De projectie veronderstelt een gemiddelde prijs voor een vat ruwe olie (Brent-kwaliteit) van 30 dollar in 2004 en 28 dollar in 2005. Nadien herneemt de prijs geleidelijk tot 30,8 dollar in 2009.

Aardgas en steenkool

De aardgasprijs, die gedeeltelijk geïndexeerd is aan de prijs van de ruwe olie, volgt die evolutie met enige vertraging. De onzekerheden omtrent de prijs van ruwe olie wegen ook op de prijs van aardgas en bijgevolg op de variabele kosten van de elektriciteitsproductie. Bijkomende onzekerheid is het effect van de liberalisering van de Europese markt voor gas. De liberalisering en de toenemende concurrentie die eruit voortvloeit kunnen een neerwaartse druk op de aardgasprijs betekenen. Een sterke toename van de wereldvraag naar gas en in het bijzonder van de vraag van de elektriciteitscentrales kan op termijn echter voor een omgekeerde beweging zorgen.

De prijs van vaste brandstoffen neemt matig toe (en daalt dus in reële termen).

*Toenemende openstelling
van de elektriciteitsmarkt
voor de concurrentie*

De huidige vooruitzichten houden rekening met de verdere totstandkoming van de liberalisering van de elektriciteitsmarkt. In Vlaanderen is de elektriciteitsmarkt al volledig vrij gemaakt sinds juli 2003. In Wallonië en Brussel komen de industriële consumenten reeds in aanmerking, terwijl de kleinere bedrijven en de gezinnen geleidelijk in aanmerking zullen komen¹.

Door de liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt, stelt de binnenlandse vraag zich open voor nieuwe producenten en leveranciers. Binnen dat kader bestaat er onzekerheid over de evolutie van de volumes die op Europees niveau zullen worden verhandeld en over de prijsevolutie voor de eindafnemers. Aangezien de contractuele prijs van een GWh niet openbaar zal worden gemaakt en er geen informatie is over de verschillende marges, kan de ontwikkeling van de stromen tussen de Europese landen moeilijk geraamd worden. De projectie veronderstelt dat de prijs van elektriciteit matig toeneemt (en dus licht daalt in reële termen) en dat de netto-import eveneens gematigd toeneemt.

B. De evolutie van de broeikasgasemissies

België heeft op 31 mei 2002 het Protocol van Kyoto (1997) geratificeerd en heeft zich daarmee verbonden tot de vermindering van de broeikasgasemissies in 2008-2012 met 7,5 % ten opzichte van het niveau in 1990. Verder sloten het Vlaams en het Waals Gewest een overeenkomst met het oog op de stabilisatie van de uitstoot tegen 2005 ten opzichte van 1990 voor elk gewest (juli 2001). In het nieuwe federale Kyoto-plan (maart 2004) wordt de verdeelsleutel vastgelegd over de inspanningen die de drie gewesten² en de federale overheid moeten doen.

De drie belangrijkste broeikasgasemissies binnen het Protocol van Kyoto zijn koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en distikstofoxide (N₂O). Het Protocol van Kyoto behelst ook waterstoffluorkoolwaterstoffen (HFK's), perfluorkoolwaterstoffen (PFK's) en zwavelhexafluoride (SF₆)³.

De gehanteerde inventarisgegevens werden in december 2003 gerapporteerd aan de Europese Commissie overeenkomstig het Monitoring Mechanisme (1999/296/EC). Ze bevatten een volledige actualisering van de broeikasgasemissies van 1990 tot 2002. Die inventarissen kunnen nog herzien worden voor de rapportering aan de UNFCCC⁴ in april 2004.

De transformatie en de consumptie van energie zijn de belangrijkste bron van emissies en vertegenwoordigen ongeveer 80 % van de broeikasgasemissies (in CO₂-equivalenten) in België. Ongeveer 97 % van de energiegerelateerde emissies (in CO₂-equivalenten) bestaat uit CO₂. De overige niet-energiegebonden emissies zijn afkomstig van industriële processen, landbouw en afval.

1. Voor een kalender van de vrijmaking van de Belgische elektriciteitsmarkt zie Working Paper 01-03: "Network Industries in Belgium - Economic Significance and Reform", Federaal Planbureau, januari 2003.
2. Het Waals Gewest moet zijn uitstoot in vergelijking met 1990 met 7,5 % verminderen, het Vlaams Gewest met 5,2 % en het Brussels Gewest mag zijn emissies laten stijgen met 3,4 %. De federale overheid neemt de rest voor haar rekening.
3. De overige broeikasgassen omvatten de zgn. ozonprecursoren en zwaveloxide (SO_x). De ozonprecursoren stikstofoxide (NO_x), koolstofmonoxide (CO) en niet-methaan vluchtige organische stoffen (NMVOS) geven via een reeks scheikundige reacties ozon (O₃). Die broeikasgassen worden in deze projectie niet behandeld.
4. unfccc = United Nations Framework Convention on Climate Change.

De energiegerelateerde CO₂-emissies worden besproken onder punt 1. De niet-energiegerelateerde CO₂-emissies worden toegelicht onder punt 2. In punt 3 komen de totale CH₄- en N₂O-emissies aan bod. In punt 4 worden de gefluoreerde gassen besproken. Ten slotte worden de totale emissies besproken en vergeleken met de doelstelling in het kader van het Protocol van Kyoto.

1. De energiegerelateerde emissies van CO₂

De energiegebonden CO₂-emissies ontstaan bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen¹ en vertegenwoordigen ongeveer 78 % van de broeikasgasemissies (in CO₂-equivalenten) in België.

Nagenoeg een stabilisering van de energiegebonden CO₂-emissies...

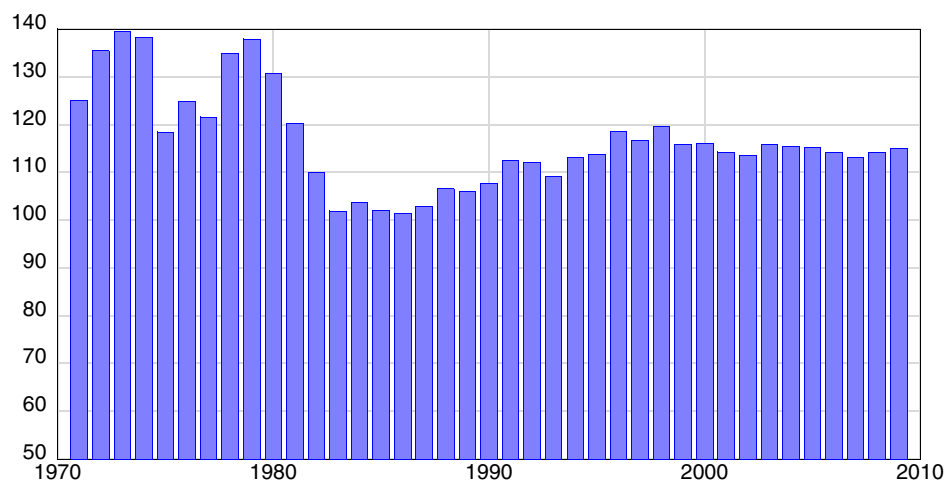
Uit figuur 26 blijkt dat de energiegebonden CO₂-uitstoot gedurende de projectieperiode nagenoeg stabiel blijft. In 2009 zou de uitstoot 115,1 miljoen ton bedragen. In vergelijking met 1990 bedraagt de toename van de energiegebonden CO₂-uitstoot 6,8 %² maar t.o.v. 2000 zou de uitstoot stabiliseren.

Zoals uit figuur 26 blijkt, dalen de energiegebonden CO₂-emissies van 116,1 in 2000 naar 114,2 miljoen ton in 2001. Dat komt door de kleinere elektriciteitsproductie. Er wordt namelijk meer elektriciteit geïmporteerd dan in 2000 vanwege de prijsstijging van gas (en dus wordt de elektriciteitsproductie duurder). De economische groeivertraging beperkt eveneens de energiegebonden CO₂-uitstoot. De elektriciteitsproductie herneemt vanaf 2002, maar door de groeivertraging stijgen de CO₂-emissies pas opnieuw in 2003 tot 115,8 miljoen ton. Nadien zou de CO₂-uitstoot opnieuw dalen o.m. door de herstructurering van de staalsector en de structurele wijzigingen in de elektriciteitssector. Op het einde van de projectieperiode neemt het effect van die factoren af en is er een lichte stijging van de CO₂-emissies.

Het Federaal Planbureau heeft onlangs langetermijnvooruitzichten³ voor de energiegebonden CO₂-uitstoot in België gepubliceerd. Die langetermijnvooruitzichten werden met het model PRIMES gerealiseerd. Ondanks de verschillen in methodologie en voor sommige hypothesen, komen de middellangetermijnvooruitzichten met HERMES en de langetermijnvooruitzichten met PRIMES overeen: de energiegebonden CO₂-uitstoot over de periode 2000-2010 zou nagenoeg stabiel blijven.

-
1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen.
 2. Bij de evaluatie van die resultaten moet er rekening worden gehouden met een onzekerheidsmarge van 2 % vanwege de onzekerheid over de basisgegevens, zie de 'Eerste Belgische Nationale Mededeling conform artikels 4 en 12 van het verdrag', januari 1997.
 3. Planning Paper 95: "Energievooruitzichten voor België tot 2030", Federaal Planbureau, april 2004.

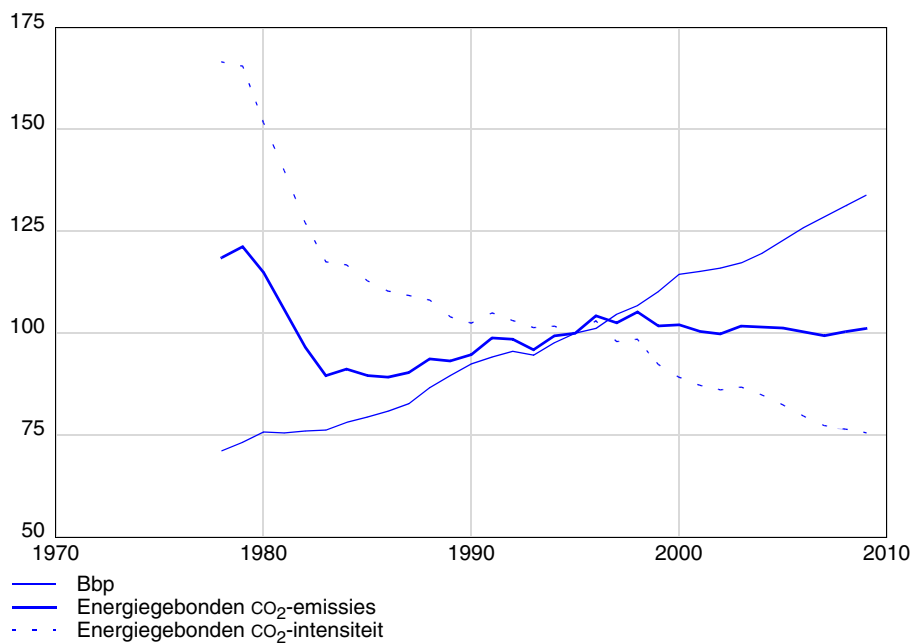
FIGUUR 26 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies
(in miljoen ton)

... en een sterke daling van de CO₂-intensiteit van het bbp

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp zou met gemiddeld 1,8 % per jaar dalen gedurende de projectieperiode t.o.v. de daling met 1,4 % tijdens de periode 1991-2002. Die evolutie weerspiegelt een efficiënter energieverbruik (zie figuur 25) en een verschuiving in de structuur van de energieconsumptie.

FIGUUR 27 - Energiegerelateerde CO₂-intensiteit van het bbp
(index 1995=100)

De energiegerelateerde CO₂-emissies worden ongeveer gelijk over vier groepen sectoren verdeeld voor 2009: de diensten en gezinnen, de industrie, de energie-sector (inclusief de elektriciteitsproductie) en het transport (zie tabel 53).

Hieronder wordt in het kader van het Protocol van Kyoto de periode 1990-2009 besproken.

TABEL 53 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies per sector

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten		Niveau		Structuur	
	(%)		(miljoen ton)		(%)	
	1991-2002	2003-2009	1990	2009	1990	2009
Elektriciteitssector	0,0	-0,5	24,2	23,5	22,5	20,4
Energiesector ^a	-0,7	1,0	5,9	5,8	5,5	5,0
Industrie	-0,4	-1,0	31,7	28,3	29,4	24,6
Transport	1,9	1,5	19,8	27,7	18,4	24,0
Diensten en gezinnen ^b	0,8	0,6	26,0	29,7	24,1	25,8
Totaal ^c	0,4	0,2	107,7	115,1	100,0	100,0

a. Exclusief de elektriciteitssector.

b. Inclusief landbouw.

c. Inclusief vluchtige CO₂-emissies.

Elektriciteitssector

De elektriciteitsproductie neemt jaarlijks met gemiddeld 1,9 % toe tijdens de projectieperiode, tegenover slechts 1,2 % in de voorgaande periode. Niettemin zou de uitstoot van de elektriciteitssector met gemiddeld 0,5 % per jaar afnemen van 2003 tot 2009. Een verdere doorbraak van aardgas ten koste van steenkool, een betere energie-efficiëntie dankzij de STEG's en centrales met WKK en de stijgende elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen hebben een gunstig effect op de emissies, vooral in het begin van de projectieperiode. De emissies afkomstig van de elektriciteitsproductie zouden zowel in niveau als in aandeel dalen van 1990 tot 2009.

Het aantal geproduceerde GWh met hernieuwbare energiebronnen (waterkracht, windkracht, biomassa en andere) zou bijna verdubbelen tijdens de projectieperiode. Tegen 2010 zouden elektriciteitsleveranciers moeten aantonen dat 6 % van hun elektriciteit geproduceerd wordt op basis van hernieuwbare energie via een systeem van groenestroomcertificaten. Het systeem trad in werking in Vlaanderen (januari 2002) en Wallonië (juli 2003). Indien een leverancier niet kan voldoen aan de verplichting zal hij een boete moeten betalen.

Het aandeel van de elektriciteitsproductie met gascentrales blijft toenemen. Die groei is het gevolg van de ingebruikname van STEG's en centrales met WKK. Die laatste zouden tegen 2005 een productie van bijna 8 000 GWh en in 2010 van meer dan 11 000 GWh nastreven¹. Ook voor warmtekrachtkoppeling werd een certificaatsysteem opgestart om de vooropgestelde doelstelling te halen.

Het gebruik van petroleumproducten voor de productie van elektriciteit blijft beperkt. Het aandeel van de steenkoolcentrales in de productie daalt door de buitengebruikstelling en de niet-vervanging van de bestaande conventionele thermische centrales.

De aanwending van afgeleide gassen voor de elektriciteitsproductie daalt vanwege de lagere productie van afgeleide gassen door de herstructurering van de staalsector. De productie van elektriciteit door kerncentrales blijft gelijk gedurende de projectieperiode. Het aandeel in de totale elektriciteitsproductie zou wel

1. Doelstelling die door de verschillende gewesten is vooropgesteld.

afnemen van 60,8 % in 1990 tot 58,3 % in 2000 en tot 50,7 % in 2009. De ontmanteling van de kerncentrales is pas voorzien vanaf 2015. Ten slotte wordt verondersteld dat de netto-import van elektriciteit gematigd toeneemt gedurende de projectieperiode.

Industrie

Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot jaarlijks met gemiddeld 1 % afnemen dankzij efficiëntere technologieën, de herstructurering van de industrie (de staalsector) en de structurele verschuiving van het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. De emissies afkomstig van de industrie dalen zowel in niveau als in aandeel van 1990 tot 2009¹.

Transport

De uitstoot die veroorzaakt wordt door transport (ongeveer 98 % is afkomstig van het stads- en wegvervoer) zou tijdens de projectieperiode gemiddeld met 1,5 % per jaar stijgen. Dat tempo ligt nog steeds hoger dan de totale toename van de energiegebonden CO₂-emissies, maar is minder sterk dan de groei van de voorgaande periode (1,9 % tijdens de periode 1991-2002). Gedurende de projectieperiode is de impact van de ACEA-akkoorden nog relatief gering en de mogelijkheden om over te schakelen op andere brandstof relatief beperkt.

Diensten en gezinnen

Bij de diensten en de gezinnen zou de uitstoot met gemiddeld 0,6 % per jaar toenemen voor de periode 2003-2009. De uitstoot neemt gematigd toe vanwege een efficiënter energieverbruik. Ook de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas) heeft een gunstig effect op de uitstoot.

2. Niet-energiegerelateerde emissies van CO₂

Naast CO₂-emissies door verbranding van brandstoffen, komen er ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen, o.a. bij de cement- en staalproductie. Die emissies zijn sterk proces- en technologiegebonden. Ook bij de verbranding van afval komt er CO₂ vrij.

De niet-energiegerelateerde emissies van CO₂ zouden in 2003 11,3 miljoen ton bedragen. Die emissies zouden bij ongewijzigd beleid jaarlijks gemiddeld met 1,7 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2009 12,7 miljoen ton bedragen. Dat zou een toename van 33,7 % betekenen t.o.v. 1990.

1. De oprichting in januari 2005 van een Europese markt voor emissierechten zou de CO₂-uitstoot verder kunnen doen verminderen.

3. Emissies van CH₄ en N₂O

De emissies van CH₄ kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie¹, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies worden veroorzaakt bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond.

N₂O komt vrij bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De N₂O-emissies van de landbouw gebeuren bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er rekening worden gehouden met een grote onzekerheidsmarge. De onzekerheidsmarge die doorgaans gehanteerd wordt, is 30 % voor de totale CH₄-emissies en 50 % voor de totale N₂O-emissies². Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen. De cijfers zijn dan ook louter indicatief.

Afname van de CH₄-emissies

De totale CH₄-emissies zouden gemiddeld met meer dan 4 % per jaar afnemen en ongeveer 300 000 ton (of 6,5 miljoen ton CO₂-equivalenten) bedragen in 2009. De afname van 1990 tot 2009 zou dan ongeveer 40 % bedragen. De CH₄-emissies van de landbouw en de afvalverwerking³ zouden een belangrijke daling kennen. De energiegerelateerde CH₄-emissies en de emissies afkomstig van de industriële processen daarentegen, zouden jaarlijks gematigd toenemen.

Afname van de N₂O-emissies

De N₂O-emissies zouden dalen met gemiddeld 0,3 % per jaar en in 2009 bijna 40 000 ton (of 12 miljoen ton CO₂-equivalenten) bedragen. Dat betekent een daling tussen 1990 en 2009 met ongeveer 4,5 %. De energiegebonden emissies zouden jaarlijks toenemen, vooral de emissies van transport⁴. De emissies afkomstig van de landbouw⁵ zouden een belangrijke daling kennen. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden jaarlijks toenemen.

De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies stemmen overeen met de verwachtingen in de Derde Nationale Mededeling, het MIRA-S 2000-rapport, het Vlaams

-
1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen en door verdamping bij de aardgasverdeling.
 2. Zie 'Eerste Belgische Nationale Mededeling conform artikels 4 en 12 van het verdrag', januari 1997.
 3. Emissies afkomstig van de landbouw dalen door de inkrimping van de veestapel en het mestbeleid met o.m. mestverwerkingstechnieken en opslagtijden, zie MAP 2. Emissies afkomstig van afvalverwerking dalen door selectieve ophaling en recuperatie, compostering, verschuiving van storten naar verbranden, verplichting tot methaanafvang bij bestaande stortplaatsen, zie VLAREM II.
 4. Verplichte katalysatoren met verhoogde N₂O-emissies als neveneffect.
 5. Emissies afkomstig van de landbouw dalen door de inkrimping van de rundvee- en varkensstapel, het ammoniakreductieplan en de sterke reductie in kunstmestverbruik.

Klimaatbeleidsplan 2002-2005 en het 'Plan pour la Maîtrise Durable de l'Énergie'¹.

4. Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF₆)

De HFK's en PFK's worden gebruikt als alternatief voor ozonafbrekende stoffen. HFK's worden aangewend als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties, als drijfgas in spuitbussen, als blaasmiddel bij de aanmaak van kunststofschuimen en als blusmiddel in brandbestrijdingssystemen. PFK's worden als koelmiddel en als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt voor geluidsisolatie in dubbele beglazing.

Het basisjaar voor de aanrekening van de gefluoreerde gassen in het Protocol van Kyoto is 1995. In 1995 maakten ze 3 % uit van de totale nationale emissies (in CO₂-equivalenten), in 2002 daalt dat tot 1 %.

De vooruitzichten van de gefluoreerde gassen zijn gebaseerd op de evolutie van de gefluoreerde gassen volgens het scenario 1 uit de studie² van ECONOTEC en het VITO (zie tabel 54). In het scenario 1: *regional regulations* van deze studie wordt rekening gehouden met de impact van de Europese regelgeving (EC/2037/2000) die het gebruik van CFK's en HFK's verbiedt voor verschillende toepassingen. Er wordt ook rekening gehouden met de impact van regionale regelgeving die reeds ingevoerd, beslist of gepland (op langere termijn) werd.

TABEL 54 - Evolutie van de gefluoreerde gassen

	Miljoen ton CO ₂ -equivalenten				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2003-2009	Procentuele toename 1995-2009
	1995	2000	2005	2009		
HFK	0,3	1,0	1,3	2,0	7,3	494,6
PFK	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-99,7
SF ₆	2,2	0,1	0,1	0,1	-4,0	-96,4
Totaal	4,9	1,1	1,4	2,1	6,6	-56,9

De cijfers uit de tabel houden rekening met de laatste versie van de nationale emissie-inventarissen (december 2003) en bevatten een actualisering van de uitstoot van de gefluoreerde gassen van 1995 tot 2002. De uitstoot van gefluoreerde gassen, die in 1995 ongeveer 5 miljoen ton CO₂-equivalenten bedroeg, is sindsdien door investeringen drastisch gereduceerd.

1. Zie 'Belgium's Third National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change', april 2002, 'MIRA-S 2000: Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen: scenario's', VMM, september 2000, het 'Vlaams Klimaatbeleidsplan 2002-2005' en het 'Plan pour la Maîtrise Durable de l'Énergie', Waals Gewest, december 2003.
2. 'Preparation of a Federal Policy for the Reduction of Greenhouse Gas Emissions (HFC's, PFC's en SF₆)', ECONOTEC en VITO, december 2003.

Na een daling van 4,9 miljoen ton CO₂-equivalenten in 1995 tot 0,9 in 1998 herneemt de uitstoot van de gefluoreerde gassen. De gefluoreerde gassen zouden jaarlijks gemiddeld met ongeveer 6,6 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2009 ongeveer 2 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou toch een daling betekenen van bijna 60 % t.o.v. 1995.

5. Totale broeikasgasemissies

De verwachte evolutie van de totale broeikasgasemissies wordt in tabel 55 weergegeven. Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2009 een niveau bereiken van 148,4 miljoen ton CO₂-equivalenten. Dat betekent nog steeds een toename van 5,5 % van 2009 t.o.v. 1990.

TABEL 55 - Evolutie van de broeikasgasemissies

	Miljoen ton CO ₂ -equivalenten				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2003-2009	Procentuele toename	
	1990	2000	2005	2009		1990-2005	1990-2009
Energiegerelateerde CO ₂ -emissies	107,7	116,1	115,2	115,1	0,2	6,9	6,8
Niet-energiegerelateerde CO ₂ -emissies	9,5	11,3	11,8	12,7	1,7	23,9	33,7
Totale CH ₄ -emissies	10,8	9,7	7,8	6,4	-4,7	-28,1	-40,3
Totale N ₂ O-emissies	12,7	12,5	12,2	12,1	-0,3	-3,9	-4,6
Totale HFK, PFK en SF ₆ -emissies		1,1	1,4	2,1	6,6	-71,0*	-56,9*
Totaal	140,7	150,8	148,3	148,4	0,1	5,4	5,5

*: Voor de gefluoreerde gassen procentuele toename 1995-2005 en 1995-2009.

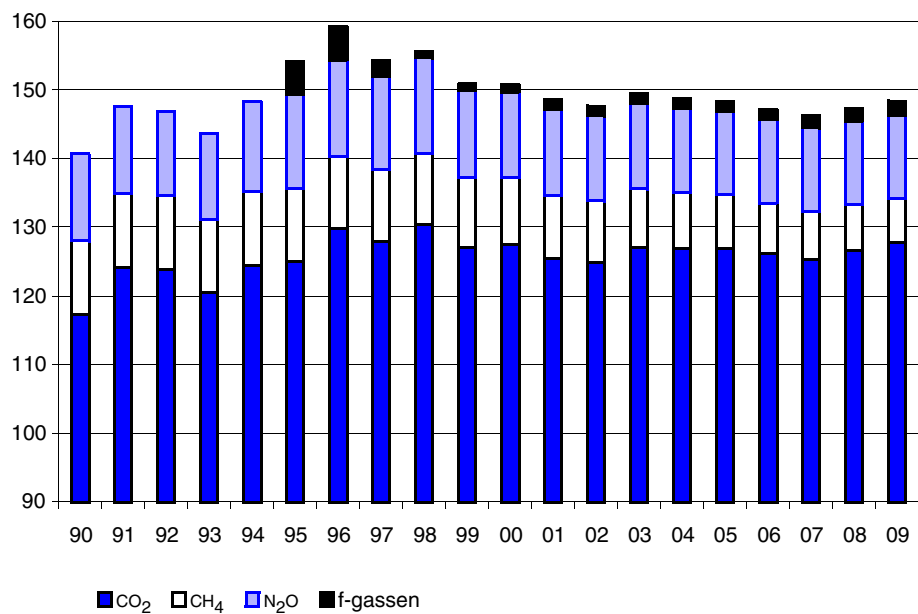
Ondanks een stabilisering van de emissies zullen bijkomende inspanningen nodig zijn om de doelstelling te halen

Figuur 28 toont de evolutie van de broeikasgasemissies van 1990 tot 2009. De uitstoot zou zich nagenoeg stabiliseren gedurende de projectieperiode. Een rationeler en efficiënter energieverbruik, de herstructurering van de industrie en de structurele wijzigingen in het verbruik hebben een gunstig effect op de emissies, vooral in het begin van de projectieperiode.

Toch zullen er bijkomende inspanningen nodig zijn om de doelstelling voor de beperking van de uitstoot te halen, zoals bepaald in het kader van het Protocol van Kyoto. Die doelstelling impliceert een daling van de emissies met 7,5 % tegenover 1990, wat overeenstemt met een niveau van 130,1 miljoen ton CO₂-equivalenten¹. In 2009 zou het niveau van de broeikasgasemissies dus nog 18,3 miljoen ton CO₂-equivalenten (of 14 %) boven de te behalen doelstelling liggen.

1. Indien we rekening houden met een voorlopige schatting van de uitstoot van de gefluoreerde gassen in 1990, dan zouden de totale broeikasgasemissies in 1990 145,6 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. De te bereiken doelstelling zou dan 134,7 miljoen ton CO₂-equivalenten zijn. Het niveau van 2009 zou dan 13,7 miljoen ton CO₂-equivalenten (of 10 %) boven de te behalen doelstelling liggen.

FIGUUR 28 - Evolutie van de broeikasgasemissies
(in miljoen ton CO₂-equivalenten)

Belangrijkste hypothesen van de projectie

Tabel 1 HYPOTHESEN OMTRENT DE BINNENLANDSE EN DE INTERNATIONALE OMGEVING

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	5.5	6.2	2.9	6.7	6.9	6.3	5.9	5.6	5.5
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	-0.1	1.1	-4.3	-1.5	1.5	1.6	1.6	1.6	1.6
Invoer van goederen excl. energie	-0.2	1.1	-4.6	-1.2	1.5	1.6	1.6	1.6	1.6
Invoer van energie	12.2	-0.4	-4.0	-6.7	-6.3	2.6	2.6	2.6	2.6
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	101.1	125.0	113.2	125.9	125.4	125.1	124.9	124.6	124.4
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	-.	3.7	2.3	2.1	2.8	3.5	4.1	4.8	5.0
Verenigde Staten	4.0	3.4	1.2	1.2	2.2	3.2	4.1	4.8	5.0
Lange rente (10j.)									
Eurozone	4.8	5.2	4.1	4.3	4.5	5.1	5.6	5.9	6.1
Duitsland	4.7	5.2	4.1	4.3	4.5	5.1	5.6	5.8	6.1
Verenigde Staten	5.1	5.4	4.0	4.3	4.8	5.4	6.0	6.0	6.0
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	41.9	24.7	25.3	26.0	27.1	32.4	22.9	19.2	20.6
6. Activiteitsgraad (in %)	70.6	71.8	71.4	71.6	71.8	71.9	71.8	71.8	72.0
7. Gemiddelde conventionele arbeidsduur (groeivoeten)									
Alle bedrijfstakken	-0.1	-0.0	-0.4	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
Industrie	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.0	-0.0	-0.1
Diensten	-0.0	-0.1	-0.3	-0.0	-0.2	-0.1	-0.1	-0.0	-0.0

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 2 VOORNAAMSTE HYPOTHESEN OVER DE OVERHEIDSUITGAVEN*(groeivoeten in volume voor rubrieken 4 tot 9)*

	03^98	09^04	04	05	06	07	08	09
1. Werkgelegenheid bij de overheid								
A. Excl. deeltijdarbeid, DSP en jongerenbanenplan	0.6	-0.2	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
1. Federale overheid	-1.2	-0.3	-0.3	-0.0	-0.3	-0.2	-0.4	-0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	0.9	-0.3	-0.4	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
3. Lagere overheid	1.2	-0.1	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
4. Sociale zekerheid	1.5	-0.0	-0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
B. Deeltijdarbeid, DSP en jongerenbanenplan	16.7	0.6	1.8	0.8	0.4	0.3	0.2	0.1
C. Totaal	1.2	-0.2	-0.2	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
2. Sociale programmatie en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	-.	1.1	2.1	1.1	0.9	0.8	0.8	0.8
2. Gemeenschappen en gewesten	-.	1.4	1.8	1.4	1.3	1.1	1.1	1.4
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	-.	1.5	1.7	1.6	1.5	1.3	1.3	1.9
3b. Lagere overheid - overige	-.	1.3	1.8	1.5	1.3	1.0	1.0	1.0
4. Sociale zekerheid	-.	1.2	1.7	1.4	1.2	1.0	1.0	1.0
3. Bruto-aankoop van goederen en diensten	4.9	3.0	1.9	3.5	3.1	3.3	3.2	3.3
1. Federale overheid	3.2	0.8	2.5	1.6	0.0	0.6	0.0	0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	7.7	4.5	0.9	5.2	5.2	5.2	5.2	5.3
3. Lagere overheid	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5
4. Sociale zekerheid	1.9	0.0	0.0	-0.0	0.0	-0.0	0.0	0.0
<i>Deflator: bruto-aankoop van goederen en diensten</i>	1.4	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7
4. Bruto-kapitaalvorming	1.1	4.3	7.1	23.7	6.3	-11.3	-2.5	2.3
1. Federale overheid en sociale zekerheid	-1.6	11.3	3.5	79.5	-5.0	-10.6	0.0	0.1
2. Gemeenschappen en gewesten	3.0	3.3	8.0	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
3. Lagere overheid	2.1	4.0	7.1	28.6	13.0	-20.3	-7.4	3.0
<i>Deflator: bruto-kapitaalvorming</i>	2.0	1.4	0.8	1.4	1.5	1.5	1.7	1.8
5. Sociale verstrekkingen in natura	3.8	3.3	2.8	3.2	4.4	4.4	2.9	2.3
1. Federale overheid	0.2	-19.9	-95.7	-4.8	-4.9	-4.6	-4.8	-4.8
2. Gemeenschappen en gewesten	8.1	3.4	3.1	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5
3. Lagere overheid	5.7	1.4	-3.7	4.9	1.7	2.1	2.2	1.5
4. Sociale zekerheid	3.8	4.7	10.9	3.2	4.5	4.5	2.8	2.3
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	2.5	2.5	2.8	2.5	2.3	2.3	2.4	2.5
6. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's	1.8	1.4	1.8	1.5	1.1	1.2	1.3	1.2
1. Federale overheid	1.5	1.5	4.4	1.7	0.3	0.2	1.1	1.1
2. Gemeenschappen en gewesten	1.3	1.3	2.9	1.2	0.8	1.1	1.0	0.8
3. Lagere overheid	3.3	1.3	1.0	1.6	1.0	1.6	1.7	1.0
4. Sociale zekerheid	1.8	1.4	1.2	1.5	1.3	1.4	1.3	1.4
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.7	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7
7. Lopende overdrachten aan de ondernemingen	4.2	2.2	-4.7	13.1	2.1	1.1	0.6	0.7
1. Federale overheid	1.3	0.1	-19.5	21.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3
2. Gemeenschappen en gewesten	2.7	2.1	3.9	1.6	1.6	1.7	1.7	1.8
3. Lagere overheid	4.4	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0
4. Sociale zekerheid	33.8	7.5	13.7	24.4	6.8	1.4	-0.8	-0.6
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.7	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7
8. Lopende overdrachten aan het buitenland	6.7	4.4	11.0	6.2	2.7	3.0	1.8	1.9
1. Federale overheid	6.7	4.5	11.1	6.2	2.7	3.0	1.9	1.9
2. Gemeenschappen en gewesten	4.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.7	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7
9. Kapitaaloverdrachten, waarvan	2.6	3.1	-42.4	47.4	4.6	3.9	2.4	2.4
1. Federale overheid	9.6	48.1	-84.8	352.5	8.7	6.6	3.0	3.0
2. Gemeenschappen en gewesten	0.5	1.4	-1.8	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0
3. Lagere overheid	3.6	2.7	2.6	2.7	2.7	2.8	2.8	2.9
4. Sociale zekerheid	3.2	-1.6	-1.6	-1.4	-1.5	-1.6	-1.6	-1.7
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.7	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7

Tabel 3 HYPOTHESEN INZAKE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	1.5	2.0	2.3	1.9	2.0	1.9	1.8	2.4	2.0
a. Werknemers (a)	1.6	2.1	2.3	2.1	2.0	1.8	1.7	2.7	2.3
(RP: begrotingscijfer)	1.8	2.2	2.4	2.1	2.1	1.9	1.7	2.8	2.4
b. Zelfstandigen (b)	0.4	1.8	1.8	0.7	2.5	2.9	3.4	1.1	0.4
c. Vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	4.6	1.6	4.3	0.6	1.5	1.6	1.8	1.9	1.9
d. Aangeslotenen bij de DOSZ	0.3	-1.3	0.5	0.8	-1.7	-1.7	-1.7	-1.7	-1.7
2. ziv-uitkeringen	3.2	3.1	3.2	3.4	3.0	3.8	3.7	2.3	2.5
a. Werknemers	3.1	3.0	2.6	3.1	3.1	3.3	3.5	2.4	2.4
- Primaire ongeschiktheid	5.2	2.5	4.2	2.8	2.6	2.6	2.3	2.2	2.2
- Invaliditeit (b)	2.8	3.5	4.2	3.9	3.6	4.0	4.2	2.5	2.5
- Moederschapsrust (b)	2.7	1.9	5.2	0.9	2.1	2.0	2.2	2.3	2.4
- Mijnwerkers en zeelieden	-15.4	-13.4	-13.1	-11.7	-13.8	-13.8	-13.8	-13.8	-13.8
b. Zelfstandigen	4.6	5.4	14.7	7.0	1.4	11.3	7.6	1.7	3.6
3. Kinderbijslagen (b)	-0.1	-0.3	0.7	0.1	-0.3	-0.3	-0.4	-0.3	-0.4
a. Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	0.0	-0.3	0.8	0.1	-0.3	-0.3	-0.4	-0.4	-0.4
(RKW: begrotingscijfer)	-0.0	-0.5	0.6	-0.0	-0.5	-0.5	-0.6	-0.6	-0.6
b. Zelfstandigen	-1.8	-0.1	-2.4	0.2	-0.4	-0.3	-0.2	0.0	0.0
c. Gewaarborgde gezinsbijslag	3.4	1.8	14.7	-0.2	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2
4. Arbeidsongevallen van het FAO	3.2	-0.1	17.1	2.3	-0.2	0.7	-1.1	-1.1	-1.3
5. Beroepsziekten	-2.8	-1.8	-4.6	1.7	-2.3	-1.8	-2.7	-2.7	-2.9
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	4.6	5.9	7.4	13.5	4.1	5.5	5.4	3.7	3.2
a. Werknemers, incl. ambtenaren (c)	4.0	4.8	6.7	11.6	3.8	3.6	3.5	3.4	2.9
(ziv-GV: begrotingscijfer)	4.4	3.9	6.8	4.2	4.3	4.0	3.9	3.8	3.2
b. Zelfstandigen (c)	4.8	12.5	7.7	12.7	3.7	28.6	23.9	3.2	3.2
c. Aangeslotenen bij de DOSZ	6.6	1.3	0.1	1.8	1.1	1.1	1.2	1.4	1.4
d. Aan buitenlandse sz-instellingen	8.5	8.6	5.7	5.9	8.2	9.4	10.7	8.6	8.7
e. Vlaamse zorgverzekering	--	5.4	111.8	27.1	1.2	1.7	1.1	0.9	0.3
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	140.7	126.0	146.4	139.1	130.3	128.6	122.9	116.8	118.3
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	27.6	32.5	30.1	33.0	32.8	32.8	32.5	32.1	31.7
3. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en igu	37.0	54.9	42.1	45.4	50.2	54.3	57.4	60.0	62.4
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding, familiale en sociale redenen of studies	31.9	39.1	35.3	37.3	38.5	39.2	39.7	39.9	40.1
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	16.0	10.2	17.1	16.6	13.3	10.6	8.5	6.8	5.4
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	32.8	85.6	60.6	72.5	83.3	88.1	89.7	89.8	89.9
a. Doorstromingsprogramma's	4.7	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1
b. Activering zonder dienstencheques	13.8	40.7	36.6	38.0	39.2	40.4	41.4	42.3	43.1
- Dienstenbanen oude stijl	6.1	0.1	2.5	0.9	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
- Activaplanbanen met RVA-vergoeding, incl.SINE's	4.8	29.9	19.9	24.6	26.0	28.5	31.7	33.8	34.8
- Activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	2.8	10.7	14.2	12.5	13.2	11.9	9.7	8.5	8.3
c. Sociale Maribel	13.1	24.3	16.5	23.4	25.9	25.2	24.5	23.7	23.0
d. Gesubs.contractuelen bij de overheid	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
e. Dienstenchequewerknemers	0.2	14.4	1.4	5.0	12.1	16.4	17.7	17.7	17.7
7. Loopbaanonderbrekingen	107.8	186.5	156.6	169.4	180.5	187.1	191.4	194.3	196.4
8. Bruggpensioenen	114.5	115.4	109.0	110.3	110.9	115.0	116.8	117.7	122.0
<i>IV. Loonsubsidies via sociale zekerheid (miljoenen euro)</i>									
Loonsubsidie via Sociale Maribel	335.0	626.1	524.0	561.5	639.0	639.0	639.0	639.0	639.0
Loonsubsidie via activeringen	56.4	132.7	108.5	114.3	127.1	133.1	136.5	140.0	145.0
Loonsubsidie via dienstencheques	3.4	288.4	20.4	95.0	235.0	322.0	354.0	359.3	365.3
p.m. Loonsubsidie via bedrijfsvoorheffing (d)	0.0	80.2	0.0	40.2	82.1	85.0	88.0	91.2	94.6

(a) Berekend met het model PENSION, loongrens 0,5% losgekoppeld van de loonevolutie, met de voorziene welvaartsaanpassingen tot 2008.

(b) Aantal gepensioneerden in de regeling der zelfstandigen, aantal kinderen en aantal invaliden overeenkomstig het langetermijnmodel MALTESE.

(c) Inclusief het ligdagprijsgedeelte dat voordien ten laste was van Volksgezondheid, en met integratie van de kleine risico's in de regeling voor zelfstandigen.

(d) Nacht- en ploegenwerk

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 4 VERKLARING VAN DE SOCIALE PREMIES

(groeivoeten)

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Werknemersregeling									
a. Sector van de ondernemingen									
1. Reëel uurloon per werknemer	1.3	1.3	0.8	1.5	1.1	1.3	1.4	1.4	1.4
2. Effectieve arbeidsduur per werknemer	-0.2	-0.0	-0.4	-0.0	-0.1	-0.1	-0.0	-0.0	-0.0
3. Tewerkstelling	1.3	1.2	-0.5	0.6	1.6	1.6	1.2	1.1	1.1
- verwerkende nijverheid, energie en bouw	-0.7	-0.8	-2.8	-1.5	-0.5	-0.6	-0.9	-0.8	-0.7
- verhandelbare diensten	2.4	2.0	0.6	1.5	2.5	2.5	2.1	1.8	1.7
4. Bruto-loosom, voor indexatie	2.5	2.5	-0.1	2.1	2.6	2.8	2.5	2.5	2.4
5. Loonindexering	1.7	1.6	1.3	1.5	1.4	1.5	1.6	1.7	1.7
p.m. deflator consumptieprijzen	1.7	1.6	1.8	1.7	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7
6. Bruto-loosom	4.2	4.1	1.2	3.6	4.1	4.3	4.1	4.2	4.2
- aanslagbasis voor werkgeversbijdragen	4.2	4.1	1.1	3.6	4.0	4.3	4.1	4.2	4.2
- aanslagbasis voor werknemersbijdragen	4.2	4.0	1.0	3.5	3.9	4.3	4.1	4.2	4.2
b. Overheidssector									
1. Bezoldiging per hoofd	2.9	2.9	3.1	2.8	3.7	2.2	3.0	2.3	3.2
2. Tewerkstelling	1.2	-0.2	0.2	-0.2	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
3. Bruto-loosom	4.2	2.7	3.3	2.7	3.6	2.0	2.9	2.1	3.0
c. Bijdragen, nominaal	3.6	3.8	0.7	2.4	3.9	4.1	3.9	4.2	4.2
1. Werkgeversbijdragen	3.3	3.8	0.9	1.8	4.1	4.4	4.2	4.2	4.2
a. Privé-sector (a)	3.3	4.0	0.6	1.6	4.2	4.7	4.4	4.4	4.4
b. Overheidssector	3.7	2.7	2.9	2.8	3.4	2.3	2.6	2.4	2.8
2. Werknemersbijdragen	4.1	3.7	0.4	3.6	3.3	3.4	3.2	4.3	4.3
a. Privé-sector	4.2	3.9	-0.2	3.8	3.3	3.7	3.4	4.8	4.7
b. Overheidssector	3.7	2.7	2.9	2.8	3.4	2.3	2.6	2.4	2.8
d. Impliciete bijdragevoeten (b)									
1. Werkgeversbijdragen									
a. Privé-sector (a)	24.9	24.1	24.3	23.9	24.0	24.1	24.1	24.2	24.2
b. Overheidssector	12.4	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1
2. Werknemersbijdragen									
a. Privé-sector	10.9	10.8	10.9	10.9	10.9	10.8	10.7	10.8	10.8
b. Overheidssector	9.0	8.9	8.8	8.9	8.8	8.9	8.8	8.9	8.8
2. Regeling der zelfstandigen									
a. Inkomen per hoofd (c)	2.7	3.2	4.3	2.3	1.5	5.2	4.0	3.3	2.6
b. Aantal zelfstandigen (c)	-0.2	-0.5	-0.6	-0.8	-0.5	-0.4	-0.4	-0.4	-0.4
c. Inkomen van de zelfstandigen (c)	2.5	2.7	3.6	1.5	1.0	4.8	3.6	2.8	2.2
d. Inkomen, gecorrig. voor inflatie (c)	2.5	2.5	3.0	0.7	0.8	4.6	3.6	3.0	2.3
e. Aanslagbasis van de bijdragen	2.5	2.6	3.0	0.8	1.0	4.4	3.4	2.9	3.0
f. Bijdragen	2.6	5.7	2.5	0.8	1.1	14.0	12.4	2.9	3.1
g. Impliciete bijdragevoet (b)	6.7	7.4	6.7	6.7	6.7	7.3	8.0	8.0	8.0
3. Regeling der uitkeringstrekkers									
a. Bijdragen	4.6	3.9	4.2	3.6	3.8	3.7	3.7	4.0	4.5
b. Impliciete bijdragevoet (b)	3.1	3.2	3.2	3.2	3.2	3.2	3.2	3.2	3.2
pm ex ante bijdrageverminderingen									
werkgeversbijdragen (d)	2462.8	3768.5	3052.7	3636.9	3725.7	3775.1	3785.6	3823.8	3863.8
werknemersbijdragen	82.1	322.2	204.3	194.1	263.5	331.4	419.4	377.1	347.9

(a) De bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' worden door de Sociale Zekerheid geïnd en vervolgens via daartoe opgerichte fondsen als een loonsubsidie teruggestort aan de bedrijven die voldoen aan de gestelde voorwaarden.

(b) Bijdragen uitgedrukt in % van de aanslagbasis.

(c) van het jaar t-3.

(d) De zogenaamde bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' niet inbegrepen, zie voetnoot (*).

(^) Gemiddelden van periodes

Macro-economische resultaten

Tabel 5 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN CONSTATE PRIJZEN

(groeivoeten)

	03//97	09//03	03/02	04/03	05/04	06/05	07/06	08/07	09/08
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	2.0	2.0	1.7	1.6	2.3	2.4	1.9	1.9	1.9
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	2.4	1.9	2.4	1.3	1.9	2.1	2.4	1.7	1.7
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.9	2.9	1.7	3.2	4.3	3.6	1.7	2.4	2.3
a. Bedrijfsinvesteringen	2.4	3.1	2.5	3.0	3.1	3.7	3.4	3.1	2.4
b. Overheidsinvesteringen	0.6	3.8	-4.4	7.5	23.8	6.3	-11.3	-2.5	2.3
c. Investerings in woongebouwen	0.9	2.1	1.3	2.7	1.6	2.1	2.2	1.9	2.0
4. Binnenlandse bestedingen	2.1	2.2	2.3	1.9	2.6	2.6	2.0	2.0	1.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	3.9	5.3	1.6	4.9	5.8	5.6	5.4	5.1	4.9
a. Goederen	3.5	5.4	1.5	5.1	6.0	5.7	5.5	5.2	5.0
b. Diensten	5.2	5.0	1.1	4.1	5.1	5.2	5.2	5.1	5.0
6. Finale bestedingen	2.9	3.7	2.0	3.2	4.1	4.0	3.6	3.5	3.4
7. Invoer van goederen en diensten	4.2	5.4	3.1	4.9	5.9	5.9	5.4	5.2	5.0
a. Goederen	3.6	5.5	2.9	4.9	6.2	6.0	5.6	5.4	5.2
b. Diensten	7.0	5.1	4.4	4.9	5.3	5.4	4.9	5.0	4.9
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.9	2.2	1.1	2.0	2.7	2.5	2.1	2.1	2.0

(/) Groeivoeten
(//) Gemiddelde groei voeten

Tabel 6 OPBOUW VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN CONSTATE PRIJZEN

(aanbreng in procent)

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.0	1.1	0.9	0.8	1.2	1.3	1.0	1.0	1.0
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.5	0.4	0.5	0.3	0.4	0.4	0.5	0.4	0.4
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.4	0.6	0.3	0.7	0.9	0.8	0.4	0.5	0.5
a. Bedrijfsinvesteringen	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.4
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.1	-0.1	0.1	0.4	0.1	-0.2	-0.0	0.0
c. Investerings in woongebouwen	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Veranderingen in voorraden	0.0	0.0	0.4	-0.0	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5. Binnenlandse bestedingen	2.0	2.1	2.2	1.8	2.5	2.5	1.9	1.9	1.9
6. Uitvoer van goederen en diensten	2.9	4.6	1.3	3.9	4.8	4.8	4.8	4.6	4.6
a. Goederen	2.2	3.8	1.0	3.3	4.1	4.0	4.0	3.9	3.8
b. Diensten	0.6	0.7	0.1	0.5	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
7. Finale bestedingen	4.9	6.7	3.5	5.7	7.3	7.3	6.7	6.5	6.5
8. Invoer van goederen en diensten	-3.0	-4.4	-2.3	-3.7	-4.6	-4.8	-4.5	-4.5	-4.5
a. Goederen	-2.1	-3.7	-1.7	-3.0	-3.9	-3.9	-3.8	-3.7	-3.7
b. Diensten	-0.7	-0.6	-0.5	-0.6	-0.6	-0.7	-0.6	-0.7	-0.7
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.9	2.2	1.1	2.0	2.7	2.5	2.1	2.1	2.0

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 7 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	141514	146532	151297	157004	163382	169213	175281	181575
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	58057	60972	63155	65852	68389	71360	73924	76750
3. Brutovorming van vast kapitaal	51558	52385	54058	57171	60312	62447	65181	68004
a. Bedrijfsinvesteringen	35021	35481	36341	37953	40183	42416	44684	46731
b. Overheidsinvesteringen	4088	4006	4340	5445	5874	5285	5240	5456
c. Investerings in woongebouwen	12449	12898	13376	13773	14255	14746	15258	15817
4. Binnenlandse bestedingen	250536	259966	268559	280083	292132	303056	314393	326322
5. Uitvoer van goederen en diensten	218020	220502	230284	245598	262858	281336	300510	320485
6. Finale bestedingen	468556	480468	498843	525681	554990	584392	614903	646807
7. Invoer van goederen en diensten	208545	212314	220577	234549	251643	269272	287823	307210
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	260011	268153	278265	291132	303348	315120	327081	339597
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	5955	4499	4557	4716	4876	5048	5217	5393
10. Bruto nationaal inkomen	265966	272652	282822	295849	308224	320168	332297	344989

Tabel 8 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het bbp)*

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	54.3	53.8	54.6	54.4	53.9	53.9	53.7	53.6	53.5
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	21.7	22.6	22.7	22.7	22.6	22.5	22.6	22.6	22.6
3. Brutovorming van vast kapitaal	20.5	19.8	19.5	19.4	19.6	19.9	19.8	19.9	20.0
a. Bedrijfsinvesteringen	14.0	13.4	13.2	13.1	13.0	13.2	13.5	13.7	13.8
b. Overheidsinvesteringen	1.6	1.7	1.5	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6	1.6
c. Investerings in woongebouwen	4.9	4.7	4.8	4.8	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7
4. Binnenlandse bestedingen	96.4	96.2	96.9	96.5	96.2	96.3	96.2	96.1	96.1
5. Uitvoer van goederen en diensten	81.4	88.2	82.2	82.8	84.4	86.7	89.3	91.9	94.4
6. Finale bestedingen	177.8	184.4	179.2	179.3	180.6	183.0	185.5	188.0	190.5
7. Invoer van goederen en diensten	77.8	84.4	79.2	79.3	80.6	83.0	85.5	88.0	90.5
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	1.9	1.6	1.7	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
10. Bruto nationaal inkomen	101.9	101.6	101.7	101.6	101.6	101.6	101.6	101.6	101.6

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 9 DEFLATOREN VAN HET BBP EN DE BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN*(groeivoeten)*

	03//97	09//03	03/02	04/03	05/04	06/05	07/06	08/07	09/08
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	1.7	1.6	1.8	1.7	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7
1. Exclusief energie	1.8	1.7	1.9	1.8	1.6	1.6	1.7	1.7	1.7
.Voeding, drank en tabak	1.9	1.7	2.5	1.6	1.4	1.8	1.9	1.6	1.7
.Andere goederen	0.9	1.4	0.3	0.6	0.8	1.3	1.6	1.8	2.0
.Diensten	2.1	1.7	2.0	1.9	1.7	1.7	1.6	1.7	1.7
.Huurprijzen	1.6	1.8	2.6	2.7	2.1	1.6	1.5	1.5	1.5
2. Energie	1.7	0.4	0.5	-0.5	-0.4	0.8	1.2	0.7	0.8
.Verwarming, elektriciteit	1.5	-0.3	-0.1	-2.0	-1.1	-0.5	0.0	0.7	1.0
.Transport	2.1	1.6	1.5	2.0	0.8	2.8	2.8	0.7	0.4
b. Onderliggende inflatie	1.8	1.7	1.8	1.9	1.6	1.6	1.6	1.7	1.7
c. Index consumptieprijzen	1.7	1.6	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6	1.7
d. Gezondheidsindex	1.7	1.6	1.5	1.5	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8
2. Consumptieve bestedingen overheid	2.4	2.0	2.5	2.2	2.3	1.7	1.9	1.8	2.1
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.9	1.5	-0.1	-0.0	1.4	1.9	1.8	2.0	2.0
a. Bedrijfsinvesteringen	0.5	1.5	-1.2	-0.5	1.3	2.1	2.1	2.2	2.1
b. Overheidsinvesteringen	2.0	1.4	2.5	0.8	1.4	1.5	1.5	1.7	1.8
c. Investerings in woongebouwen	1.7	1.4	2.3	1.0	1.3	1.3	1.3	1.6	1.7
4. Binnenlandse bestedingen	1.7	1.7	1.4	1.4	1.6	1.6	1.7	1.7	1.8
5. Uitvoer van goederen en diensten	1.3	1.1	-0.4	-0.4	0.8	1.3	1.5	1.6	1.6
6. Finale bestedingen	1.6	1.4	0.5	0.6	1.2	1.5	1.6	1.6	1.7
7. Invoer van goederen en diensten	1.4	0.9	-1.3	-0.9	0.4	1.3	1.5	1.6	1.6
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.6	1.8	2.0	1.7	1.9	1.6	1.7	1.7	1.8

*(/) Groeivoeten**(//) Gemiddelde groei voeten***Tabel 10 OPBOUW VAN DE PRIJSONTWIKKELING VAN DE FINALE BESTEDINGEN***(aanbreng in procent)*

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Binnenlands kosten per eenheid product (a+b+c)	0.9	0.9	1.1	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9
a. Loonkosten	0.6	0.4	0.2	0.3	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5
b. Indirecte belastingen	0.1	0.1	0.1	0.2	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatieoverschot	0.2	0.4	0.9	0.4	0.7	0.4	0.3	0.3	0.3
2. Invoerprijzen	0.7	0.4	-0.5	-0.4	0.2	0.6	0.7	0.7	0.8
3. Deflator van finale bestedingen	1.6	1.4	0.5	0.6	1.2	1.5	1.6	1.6	1.7

*(^) Gemiddelden van periodes***Tabel 11 BESCHIKBAAR INKOMEN, BESPARINGEN EN VORDERINGENOVERSCHOT***(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	260011	268153	278265	291132	303348	315120	327081	339597
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	5955	4499	4557	4716	4876	5048	5217	5393
2. Bruto nationaal inkomen	265966	272652	282822	295849	308224	320168	332297	344989
Verbruik van vaste activa	40315	41433	42619	44405	46487	48647	50935	53272
3. Netto nationaal inkomen	225651	231218	240203	251444	261737	271520	281362	291718
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-2244	-2647	-2879	-3055	-3164	-3319	-3431	-3567
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	223407	228572	237325	248389	258573	268201	277931	288151
Nationale consumptie	199571	207503	214452	222855	231771	240572	249205	258325
5. Netto nationale besparingen	23837	21069	22873	25534	26802	27629	28725	29826
Investerings in vaste activa	51558	52385	54058	57171	60312	62447	65181	68004
Veranderingen in voorraden	-593	77	50	57	49	37	7	-7
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	-374	-377	-383	-425	-460	-513	-520	-519
6. Vorderingenoverschot van de totale economie	12812	9662	11001	12286	12468	13279	13953	14582

Tabel 12 BESCHIKBAAR INKOMEN, RAMINGEN TEGEN PRIJZEN VAN 1995*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	234468	237153	241879	248329	254594	259997	265331	270633
Ruilvoetwinst of -verlies	-4848	-3422	-2585	-1844	-1879	-1911	-1962	-2044
2. Reëel bruto binnenlands inkomen	229620	233731	239294	246485	252715	258086	263369	268589
Saldo van de reële primaire inkomens van/ naar het buitenland	5266	3923	3918	3991	4060	4131	4197	4261
3. Reëel bruto nationaal inkomen	234886	237654	243212	250475	256774	262217	267566	272851

Tabel 13 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	206203	209257	215529	223302	231811	240792	249976	260119
.lonen en salarissen	142588	144979	149517	155450	161496	167913	174456	181565
.bruto-exploitatatieoverschot	39712	41073	42603	43728	45014	46220	47481	48749
.inkomens uit vermogen	23902	23204	23409	24124	25301	26659	28039	29805
2. Netto lopende overdrachten	-39001	-37524	-38351	-39659	-40690	-43214	-45608	-48333
.sociale uitkeringen min sociale premies	-3715	-2415	-2040	-2433	-3326	-4146	-4875	-5635
.belastingen op inkomen	-37147	-37227	-38403	-39441	-39600	-41276	-42973	-44963
.overige overdrachten	1861	2118	2092	2215	2236	2208	2240	2265
3. Beschikbaar inkomen	167202	171732	177178	183643	191121	197577	204368	211786
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	39218	41588	43182	47244	49950	52192	54488	56222
2. Netto lopende overdrachten	-6340	-6353	-6944	-7699	-8059	-8339	-8391	-8671
3. Beschikbaar inkomen	32879	35235	36238	39545	41891	43854	46097	47551
Overheid								
1. Primair inkomen	20545	21807	24111	25302	26463	27184	27833	28648
2. Netto lopende overdrachten	43125	41255	42442	44330	45612	48263	50597	53468
3. Beschikbaar inkomen	63670	63062	66553	69632	72075	75447	78431	82116
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	2244	2647	2879	3055	3164	3319	3431	3567
Bruto nationaal inkomen	265966	272652	282822	295849	308224	320168	332297	344989

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

Tabel 14 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN*(in procent)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	77.5	76.7	76.2	75.5	75.2	75.2	75.2	75.4
.lonen en salarissen	53.6	53.2	52.9	52.5	52.4	52.4	52.5	52.6
.bruto-exploitatatieoverschot	14.9	15.1	15.1	14.8	14.6	14.4	14.3	14.1
.inkomens uit vermogen	9.0	8.5	8.3	8.2	8.2	8.3	8.4	8.6
2. Netto lopende overdrachten	-14.7	-13.8	-13.6	-13.4	-13.2	-13.5	-13.7	-14.0
.sociale uitkeringen min sociale premies	-1.4	-0.9	-0.7	-0.8	-1.1	-1.3	-1.5	-1.6
.belastingen op inkomen	-14.0	-13.7	-13.6	-13.3	-12.8	-12.9	-12.9	-13.0
.overige overdrachten	0.7	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
3. Beschikbaar inkomen	62.9	63.0	62.6	62.1	62.0	61.7	61.5	61.4
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	14.7	15.3	15.3	16.0	16.2	16.3	16.4	16.3
2. Netto lopende overdrachten	-2.4	-2.3	-2.5	-2.6	-2.6	-2.6	-2.5	-2.5
3. Beschikbaar inkomen	12.4	12.9	12.8	13.4	13.6	13.7	13.9	13.8
Overheid								
1. Primair inkomen	7.7	8.0	8.5	8.6	8.6	8.5	8.4	8.3
2. Netto lopende overdrachten	16.2	15.1	15.0	15.0	14.8	15.1	15.2	15.5
3. Beschikbaar inkomen	23.9	23.1	23.5	23.5	23.4	23.6	23.6	23.8
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	0.8	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

Tabel 15 PRODUCTIEFACTOREN EN PRODUCTIEKOSTEN*(groeivoeten)*

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Productie van de ondernemingen	3.5	2.7	0.5	1.9	3.2	3.1	2.7	2.7	2.6
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Ondernemingen	1.1	1.6	1.7	1.8	1.8	1.6	1.4	1.4	1.3
b. Verwerkende nijverheid	2.8	3.5	3.5	4.6	4.2	3.6	3.1	3.0	2.8
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.2	1.0	1.3	0.9	1.0	1.1	1.0	1.1	1.0
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Ondernemingen	2.8	2.9	1.7	3.1	2.5	2.7	2.9	3.0	3.1
b. Verwerkende nijverheid	2.9	3.3	0.9	3.3	3.1	3.2	3.2	3.4	3.4
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	3.0	2.9	1.9	3.1	2.4	2.7	2.9	3.1	3.2
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Ondernemingen	1.1	1.2	-0.1	1.4	1.0	1.1	1.2	1.4	1.4
b. Verwerkende nijverheid	1.2	1.6	-0.9	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7	1.7
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.2	1.3	0.1	1.4	0.9	1.1	1.3	1.4	1.5
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Ondernemingen	1.2	1.6	2.1	1.7	1.9	1.7	1.4	1.4	1.3
b. Verwerkende nijverheid	3.4	3.4	4.7	4.6	4.0	3.5	3.0	2.8	2.7
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.1	1.1	1.6	0.8	1.1	1.2	1.1	1.1	1.0
6. Nominale loonkosten per uur									
a. Ondernemingen	3.0	3.0	2.2	2.9	2.9	2.9	3.0	3.1	3.2
b. Verwerkende nijverheid	3.4	3.2	2.2	3.2	3.0	3.2	3.2	3.4	3.4
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	2.9	3.1	2.1	2.8	2.7	3.0	3.2	3.3	3.4
7. Reële loonkosten per uur									
a. Ondernemingen	1.2	1.4	0.4	1.2	1.4	1.3	1.4	1.5	1.5
b. Verwerkende nijverheid	1.7	1.6	0.4	1.5	1.5	1.6	1.6	1.7	1.7
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.2	1.4	0.3	1.1	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
8. Reële loonkosten per eenheid product in de ondernemingen	0.1	-0.3	-1.8	-0.6	-0.9	-0.4	-0.1	-0.0	0.1
9. Lange rente (>=6j.)	4.8	5.3	4.1	4.4	4.6	5.2	5.7	5.9	6.2
10. Bruto winstvoet in de ondernemingen * (in %)	26.9	28.0	26.5	26.7	27.7	28.1	28.3	28.5	28.6
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	17.1	18.9	17.2	17.8	18.7	19.1	19.2	19.3	19.4
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energiesector	-0.4	0.1	-0.7	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0

(*) Bruto exploitatieoverschot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen factorkosten (voor de winstvoet in bedrijven) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de ondernemingen exclusief de landbouwondernemingen.

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 16 BEROEPSBEVOLKING, WERKGELEGENHEID EN WERKLOOSHEID

(jaargemiddelden)

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Totale bevolking								
.in duizendtallen	10332.8	10367.8	10391.2	10413.9	10435.9	10457.2	10477.9	10498.2
.verschil in duizendtallen	46.2	35.0	23.4	22.7	22.0	21.3	20.8	20.3
2. Beroepsbevolking, definitie FPB								
.in duizendtallen	4829.4	4854.6	4880.7	4907.7	4940.2	4963.0	4982.2	5002.8
.verschil in duizendtallen	26.3	25.3	26.0	27.1	32.4	22.9	19.2	20.6
3. Activiteitsgraad	71.3	71.4	71.6	71.8	71.9	71.8	71.8	72.0
4. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
.in duizendtallen	4136.0	4120.8	4129.4	4159.3	4193.1	4221.3	4249.5	4277.7
.verschil in duizendtallen	-12.4	-15.3	8.7	29.9	33.8	28.2	28.2	28.2
Loon- en weddetrekkenden								
.in duizendtallen	2694.6	2680.7	2693.5	2727.1	2765.2	2796.6	2826.8	2856.4
.verschil in duizendtallen	-23.4	-13.9	12.8	33.6	38.1	31.4	30.2	29.6
Zelfstandigen								
.in duizendtallen	679.4	676.7	673.8	670.9	667.8	665.9	665.3	665.4
.verschil in duizendtallen	-3.4	-2.6	-2.9	-3.0	-3.0	-2.0	-0.6	0.1
Overheid								
.in duizendtallen	762.0	763.3	762.1	761.4	760.1	758.8	757.4	755.9
.verschil in duizendtallen	14.4	1.3	-1.2	-0.7	-1.3	-1.3	-1.5	-1.5
5. Werkgelegenheidsgraad	61.8	61.3	61.3	61.6	61.7	61.8	62.0	62.3
6. Werkloosheid (administratief)								
Definitie FPB								
.in duizendtallen	643.8	684.5	701.6	698.6	697.1	691.4	682.3	674.4
.verschil in duizendtallen	39.1	40.7	17.2	-3.0	-1.6	-5.6	-9.1	-7.9
.werkloosheidsgraad	13.3	14.1	14.4	14.2	14.1	13.9	13.7	13.5
Werkzoekenden								
.in duizendtallen	491.5	538.1	562.6	568.3	568.5	568.6	565.5	556.2
.verschil in duizendtallen	34.7	46.6	24.5	5.7	0.2	0.1	-3.1	-9.3
7. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	-1.6	-0.9	0.2	0.9	0.9	0.8	0.8	0.8

Tabel 17 UITVOER EN INVOER TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Uitvoer	218020	220502	230284	245598	262858	281336	300510	320485
a. Goederen excl. energie	169429	170541	178758	191655	205643	220565	235961	251947
b. Diensten	34121	34693	36316	38751	41450	44339	47405	50651
c. Energie	8764	8955	8624	8280	8526	8863	9240	9636
d. Verbruik door niet-ingezetenen in het econ. gebied	5706	6313	6585	6913	7239	7569	7904	8251
2. Invoer	208545	212314	220577	234549	251643	269272	287823	307210
a. Goederen excl. energie	154638	156960	163934	176325	190175	204603	219827	235696
b. Diensten	29525	30909	32496	34394	36514	38629	40931	43367
c. Energie	15659	15255	14381	13571	13996	14526	15089	15678
d. Verbruik door ingezetenen in het buitenland	8722	9191	9767	10259	10957	11513	11976	12469
3. Netto uitvoer van goederen en diensten	9476	8188	9706	11050	11216	12064	12687	13275
a. Goederen excl. energie	14791	13581	14824	15330	15468	15962	16133	16252
b. Diensten	4596	3785	3821	4357	4936	5710	6474	7283
c. Energie	-6895	-6300	-5757	-5291	-5470	-5663	-5849	-6043
d. Overige	-3016	-2878	-3182	-3346	-3718	-3945	-4072	-4218
4. Factorinkomens								
a. Ontvangen van het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	4449	4491	4667	4907	5150	5410	5676	5960
2. Andere inkomens	33120	33713	34021	34626	35264	35924	36588	37283
b. Betaald aan het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	1204	1217	1329	1413	1485	1555	1624	1698
2. Andere inkomens	28864	30791	31301	31763	32263	32792	33326	33888
5. Netto uitvoer (3+4)	16976	14383	15764	17407	17882	19050	20002	20932
6. Overige inkomensoverdrachten	-3789	-4344	-4380	-4696	-4954	-5258	-5529	-5831
7. Saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans	13186	10040	11384	12711	12928	13792	14473	15101

Tabel 18 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Middelen	63778	62129	65109	69513	72829	75763	79141	82578
a. Bruto besparingen	64152	62507	65492	69938	73289	76276	79661	83098
1. Ondernemingen	31122	33627	34492	37655	39824	41605	43690	44986
2. Gezinnen	27939	27114	28055	28988	30338	31208	32154	33504
3. Overheid	5585	2071	3373	3754	3659	4058	4477	5335
4. Izw's	-495	-306	-428	-459	-533	-595	-661	-727
b. Nettokapitaaloverdrachten	-374	-377	-383	-425	-460	-513	-520	-519
2. Bestedingen	50965	52462	54108	57227	60361	62484	65188	67997
a. Bruto kapitaalvorming	50965	52462	54108	57227	60361	62484	65188	67997
1. Ondernemingen	32126	33078	33835	35379	37509	39636	41777	43704
2. Gezinnen	14583	15114	15678	16145	16714	17293	17897	18557
3. Overheid	4126	4033	4352	5457	5886	5297	5252	5468
4. Izw's	130	135	140	144	149	154	160	166
3. Vorderingenoverschot	12812	9667	11001	12286	12468	13279	13953	14582

Tabel 19 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN*(in procent van het bbp)*

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Middelen	24.9	24.0	23.2	23.4	23.9	24.0	24.0	24.2	24.3
a. Bruto besparingen	25.0	24.1	23.3	23.5	24.0	24.2	24.2	24.4	24.5
1. Ondernemingen	13.1	13.0	12.5	12.4	12.9	13.1	13.2	13.4	13.2
2. Gezinnen	10.0	9.9	10.1	10.1	10.0	10.0	9.9	9.8	9.9
3. Overheid	2.0	1.3	0.8	1.2	1.3	1.2	1.3	1.4	1.6
4. Izw's	-0.1	-0.2	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
b. Nettokapitaaloverdrachten	-0.1	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
2. Bestedingen	20.4	19.8	19.6	19.4	19.7	19.9	19.8	19.9	20.0
a. Bruto kapitaalvorming	20.4	19.8	19.6	19.4	19.7	19.9	19.8	19.9	20.0
1. Ondernemingen	12.8	12.5	12.3	12.2	12.2	12.4	12.6	12.8	12.9
2. Gezinnen	5.8	5.5	5.6	5.6	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5
3. Overheid	1.6	1.7	1.5	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6	1.6
4. Izw's	0.1	0.0	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Vorderingenoverschot	4.5	4.2	3.6	4.0	4.2	4.1	4.2	4.3	4.3

(^) Gemiddelden van periodes**Tabel 20 RENTEVOETEN**

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	3.4	3.6	2.2	2.0	2.7	3.4	4.0	4.7	4.9
Reëel	1.6	2.0	0.4	0.4	1.2	1.8	2.4	3.1	3.2
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	4.9	5.3	4.1	4.4	4.6	5.2	5.7	5.9	6.2
Reëel	3.1	3.7	2.3	2.7	3.1	3.6	4.1	4.3	4.5
3. Hypothecaire rente									
Nominaal	5.8	6.2	5.0	5.3	5.5	6.1	6.6	6.8	7.1
Reëel	4.0	4.6	3.2	3.6	4.0	4.5	4.9	5.1	5.4
Prom memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	--	3.7	2.3	2.1	2.8	3.5	4.1	4.8	5.0
Lange rente Duitsland (10j.)	4.7	5.2	4.1	4.3	4.5	5.1	5.6	5.8	6.1

(^) Gemiddelden van periodes

Sectorrekeningen

Tabel 21 SYNTHESE VAN DE TRANSACTIES VAN DE GROTE SECTOREN

(in procent van het bbp)

	03^98	09^04	03	04	05	06	07	08	09
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	63.7	62.9	64.0	63.7	63.1	63.0	62.7	62.5	62.4
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7	0.8
c. Consumptie	54.3	53.8	54.6	54.4	53.9	53.9	53.7	53.6	53.5
d. Brutobesparingen	9.9	9.8	10.0	9.9	9.8	9.8	9.7	9.6	9.7
e. Kapitaaloverdrachten	-0.1	-0.3	-0.2	-0.6	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3
f. Brutokapitaalvorming	5.9	5.6	5.7	5.7	5.6	5.6	5.5	5.5	5.5
g. Vorderingenoverschot	3.9	3.9	4.1	3.7	3.9	4.0	3.9	3.8	3.9
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	13.6	13.7	13.1	13.0	13.6	13.8	13.9	14.1	14.0
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7	0.8
c. Brutobesparingen	13.1	13.0	12.5	12.4	12.9	13.1	13.2	13.4	13.2
d. Kapitaaloverdrachten	0.4	0.7	-0.9	0.4	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8
e. Brutokapitaalvorming	12.8	12.5	12.3	12.2	12.2	12.4	12.6	12.8	12.9
f. Vorderingenoverschot	0.6	1.2	-0.7	0.6	1.5	1.5	1.4	1.3	1.2
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	23.7	23.9	23.5	23.9	23.9	23.8	23.9	24.0	24.2
b. Consumptie	21.7	22.6	22.7	22.7	22.6	22.5	22.6	22.6	22.6
c. Brutobesparingen	2.0	1.3	0.8	1.2	1.3	1.2	1.3	1.4	1.6
d. Kapitaaloverdrachten	-0.4	-0.5	1.0	0.0	-0.6	-0.6	-0.6	-0.7	-0.7
e. Brutokapitaalvorming	1.6	1.7	1.5	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6	1.6
f. Vorderingenoverschot	-0.0	-0.9	0.3	-0.3	-1.2	-1.4	-1.0	-0.9	-0.7
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	25.0	24.1	23.3	23.5	24.0	24.2	24.2	24.4	24.5
b. Brutokapitaalvorming	20.4	19.8	19.6	19.4	19.7	19.9	19.8	19.9	20.0
c. Kapitaaloverdrachten	-0.1	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
d. Vorderingenoverschot	4.5	4.2	3.6	4.0	4.3	4.1	4.2	4.3	4.3

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 22 REKENING VAN DE HUISHOUDENS*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
I. Lopende transacties								
a. Middelen	248013	252658	260615	269709	279423	289529	300205	311803
1. Netto exploitatieoverschot	7792	7616	7950	8095	8599	8773	9049	9147
2. Gemengd inkomen	23039	23895	24774	25124	25471	25864	26317	26818
3. Beloning van werknemers	142588	144979	149517	155450	161496	167913	174456	181565
.Lonen	107024	108638	112242	116599	121025	125730	130492	135729
.Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	27666	28182	28857	30106	31442	32802	34217	35710
.Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	7898	8159	8418	8745	9028	9381	9748	10125
4. Netto inkomen uit vermogen	23878	23181	23387	24103	25279	26635	28014	29778
.Rente	10692	9967	9170	9026	9530	10184	10758	11687
.Winstuitkeringen	8698	8858	9593	10217	10659	11124	11676	12240
.Overige	4487	4356	4625	4861	5089	5327	5580	5852
5. Sociale uitkeringen	50022	52493	54375	56163	57683	59368	61278	63299
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-1062	-1115	-1133	-1116	-1170	-1273	-1316	-1369
7. Overige (*)	1757	1608	1746	1890	2067	2249	2406	2566
b. Bestedingen	228841	234987	242315	251098	259888	269752	280004	290910
1. Belastingen op inkomen en vermogen	37110	37191	38366	39403	39560	41234	42929	44918
2. Sociale premies	53737	54908	56415	58596	61009	63514	66153	68934
.Werkelijke sociale premies	45839	46749	47998	49850	51980	54133	56405	58809
.Toegerekende sociale premies	7898	8159	8418	8745	9028	9381	9748	10125
3. Nationale consumptieve bestedingen	137995	142887	147534	153099	159319	165004	170922	177059
c. Netto besparingen	19172	17671	18300	18611	19536	19777	20201	20892
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	893	873	872	883	887	893	899	905
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	893	873	872	883	887	893	899	905
b. Bestedingen	7299	7289	8452	7511	7714	7718	7857	7912
1. Investerings in vaste activa	14685	15216	15780	16247	16816	17395	17999	18659
2. Verbruik van vaste activa (-)	8768	9444	9755	10377	10803	11431	11953	12612
3. Vermogensheffingen	1267	1401	2303	1521	1584	1646	1708	1774
4. Veranderingen in voorraden	-102	-102	-102	-102	-102	-102	-102	-102
5. Saldo aan-en verkopen van kostbaarheden	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2
6. Saldo aan-en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-33	-33	-33	-33	-33	-33	-33	-33
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	251	254	261	257	253	245	241	228
III. Vorderingenoverschot	12766	11254	10720	11983	12709	12953	13242	13886
p.m. netto beschikbaar inkomen	155409	158950	164089	169821	176788	182533	188716	195386

(*) Correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen

Tabel 23 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	16560	17060	17705	18471	19401	20204	21002	21758
2. Bruto gemengd inkomen	23039	23895	24774	25124	25471	25864	26317	26818
3. Lonen	142588	144979	149517	155450	161496	167913	174456	181565
.Privé-sector	108160	109329	112918	117533	122662	127866	133348	139123
.Ondernemingen	102503	103675	107134	111432	116198	121033	126151	131547
.Huishoudens	3412	3381	3430	3607	3815	4024	4225	4433
.Izw's	2245	2273	2354	2494	2649	2809	2972	3143
.Overheid	31175	32368	33253	34416	35160	36184	37048	38172
.Grensarbeiders	3245	3274	3338	3493	3665	3855	4052	4262
4. Inkomen uit vermogen	23878	23181	23387	24103	25279	26635	28014	29778
.Rente	10692	9967	9170	9026	9530	10184	10758	11687
.Winstuitkeringen	8698	8858	9593	10217	10659	11124	11676	12240
.Overige	4487	4356	4625	4861	5089	5327	5580	5852
Totaal (1 tot 4)	206064	209114	215382	223149	231647	240616	249789	259920
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	35562	36340	37289	38870	40491	42204	43984	45854
2. Werknemersbijdragen	13997	14328	14825	15329	15805	16280	16962	17679
3. Bijdragen van zelfstandigen	2567	2627	2650	2679	2924	3163	3255	3355
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	813	848	878	911	945	980	1020	1066
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	759	766	773	805	844	887	932	980
Totaal (1 tot 5)	53737	54908	56415	58596	61009	63514	66153	68934
6. Belastingen op inkomen en vermogen	37110	37191	38366	39403	39560	41234	42929	44918
Totaal (1 tot 6)	90847	92099	94781	97998	100569	104748	109082	113851
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	50022	52493	54375	56163	57683	59368	61278	63299
2. Overige netto overdrachten	-1062	-1115	-1133	-1116	-1170	-1273	-1316	-1369
Totaal (1+2)	48960	51379	53242	55047	56513	58095	59963	61929
IV. Beschikbaar inkomen	164177	168394	173843	180197	187591	193964	200670	207997

Tabel 24 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS TEGEN CONSTATE PRIJZEN*(groeivoeten)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	-1.1	1.2	2.1	2.8	3.4	2.5	2.3	1.9
2. Bruto gemengd inkomen	-0.7	1.9	2.0	-0.1	-0.2	-0.1	0.1	0.2
3. Lonen	2.2	-0.1	1.4	2.5	2.3	2.3	2.2	2.3
.Privé-sector	1.8	-0.7	1.6	2.6	2.7	2.6	2.6	2.6
.Ondernemingen	1.6	-0.6	1.7	2.5	2.7	2.5	2.6	2.5
.Huishoudens	2.6	-2.7	-0.2	3.6	4.1	3.8	3.3	3.2
.Izw's	8.1	-0.5	1.8	4.4	4.6	4.3	4.1	4.0
.Overheid	3.8	2.0	1.1	2.0	0.6	1.3	0.7	1.3
.Grensarbeiders	2.3	-0.9	0.3	3.1	3.3	3.5	3.4	3.4
4. Inkomen uit vermogen	-2.5	-4.6	-0.8	1.6	3.3	3.7	3.5	4.5
.Rente	7.6	-8.4	-9.5	-3.0	4.0	5.1	3.9	6.8
.Winstuitkeringen	-13.8	0.0	6.5	5.0	2.7	2.7	3.3	3.1
.Overige	0.3	-4.6	4.4	3.6	3.1	3.0	3.1	3.1
Totaal (1 tot 4)	1.0	-0.3	1.3	2.1	2.2	2.2	2.2	2.3
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	2.7	0.4	0.9	2.7	2.6	2.5	2.6	2.5
2. Werknemersbijdragen	4.2	0.6	1.8	1.9	1.5	1.3	2.5	2.5
3. Bijdragen van zelfstandigen	2.1	0.6	-0.8	-0.4	7.4	6.4	1.2	1.4
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	6.1	2.4	1.9	2.3	2.1	2.1	2.4	2.7
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	-11.6	-0.8	-0.7	2.7	3.1	3.4	3.4	3.4
Totaal (1 tot 5)	3.0	0.4	1.1	2.4	2.5	2.4	2.5	2.5
6. Belastingen op inkomen en vermogen	1.0	-1.5	1.5	1.2	-1.2	2.5	2.4	2.9
Totaal (1 tot 6)	2.2	-0.4	1.2	1.9	1.0	2.5	2.5	2.6
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	4.4	3.1	1.9	1.8	1.1	1.3	1.6	1.6
2. Overige netto overdrachten	23.4	3.1	-0.0	-2.9	3.2	7.0	1.7	2.4
Totaal (1+2)	4.1	3.1	1.9	1.9	1.1	1.1	1.6	1.6
IV. Beschikbaar inkomen	1.3	0.8	1.6	2.1	2.5	1.7	1.8	1.9

Tabel 25 REKENING VAN DE IZW'S TEN BEHOEVE VAN DE HUISHOUDENS*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
I. Lopende transacties								
a. Middelen	3062	3373	3368	3480	3565	3648	3732	3822
1. Netto exploitatieoverschot	0	-0	0	0	0	0	0	0
2. Sociale premies	114	117	121	128	136	144	152	160
3. Netto inkomen uit vermogen	25	23	21	21	22	24	25	27
.Rente	23	21	20	19	21	22	23	25
.Overige	2	2	2	2	2	2	2	2
4. Overige netto inkomensoverdrachten	2923	3232	3225	3331	3407	3480	3555	3634
b. Bestedingen	3671	3797	3921	4071	4240	4394	4555	4722
1. Belastingen op inkomen en vermogen	37	36	37	39	41	42	44	45
2. Sociale uitkeringen	114	117	121	128	136	144	152	160
3. Nationale consumptieve bestedingen	3519	3644	3763	3905	4063	4208	4359	4516
c. Netto besparingen	-609	-425	-553	-591	-675	-747	-823	-900
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	94	99	104	110	116	122	129	136
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	94	99	104	110	116	122	129	136
b. Bestedingen	16	16	15	12	7	3	-2	-7
1. Investerings in vaste activa	130	135	140	144	149	154	160	166
2. Verbruik van vaste activa (-)	114	119	125	133	142	152	162	172
III. Vorderingenoverschot	-531	-342	-464	-493	-566	-627	-691	-757

Tabel 26 REKENING VAN DE ONDERNEMINGEN

(geconsolideerd, in miljoen euro)

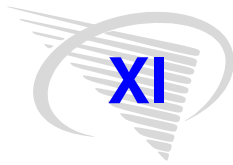
	02	03	04	05	06	07	08	09
I. Lopende transacties								
a. Middelen	22200	24483	25664	29194	30709	31912	33118	33901
1. Netto exploitatieoverschot	26164	29795	31695	35711	37926	39802	41530	43279
2. Sociale premies	9377	9650	10036	10553	10911	11290	11853	12464
.werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	4782	4791	5013	5291	5562	5845	6147	6473
.premies ten laste v.d. werknemers	2224	2330	2415	2520	2485	2441	2559	2690
.toegerekende sociale premies	2371	2529	2609	2741	2863	3004	3146	3301
3. Netto inkomen uit vermogen	-6286	-7658	-8485	-9277	-10106	-10914	-11715	-12966
.rente	11331	13803	15294	16721	18215	19672	21115	23370
.winstuitkeringen en overige	-17618	-21461	-23778	-25997	-28321	-30585	-32830	-36336
4. Overige netto inkomensoverdrachten	832	834	833	878	906	936	966	993
5. Correctie IGDFI (*)	-7886	-8139	-8416	-8670	-8928	-9203	-9515	-9870
b. Bestedingen	18306	18446	19560	21019	21943	22814	23616	24693
1. Belastingen op inkomen en vermogen	8412	8276	8939	9854	10415	10901	11135	11594
2. Sociale uitkeringen	8137	8561	8876	9275	9461	9665	10075	10534
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	1757	1608	1746	1890	2067	2249	2406	2566
c. Netto besparingen	3893	6037	6104	8175	8766	9097	9502	9208
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	3129	4049	2450	3508	3669	3795	3926	4063
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	3129	4049	2450	3508	3669	3795	3926	4063
b. Bestedingen	6544	11950	6849	7325	7872	8555	9013	9350
1. Investerings in vaste activa	32654	33029	33797	35334	37472	39612	41783	43724
2. Verbruik van vaste activa (-)	27228	27590	28388	29481	31058	32507	34188	35777
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	303	119	94	118	116	121	121	121
4. Veranderingen in voorraden	-528	50	38	44	37	25	-6	-20
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	2	2	2	2	2	2	2	2
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	1342	6341	1305	1307	1304	1303	1301	1300
III. Vorderingenoverschot	478	-1865	1706	4358	4563	4338	4415	3922

(*) Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs

Tabel 27 REKENING VAN HET BUITENLAND

(in miljoen euro)

	02	03	04	05	06	07	08	09
I. Lopende transacties								
a. Middelen	211090	216796	225467	239743	257070	274984	293787	313462
1. Invoer van goederen en diensten	208545	212314	220577	234549	251643	269272	287823	307210
2. Beloning van werknemers	1204	1217	1329	1413	1485	1555	1624	1698
3. Belastingen op productie en invoer	2256	2408	2212	2352	2501	2650	2808	2975
4. Netto inkomen uit vermogen (-)	4255	2921	2720	2864	3001	3131	3262	3395
5. Overige netto inkomensoverdrachten	1685	2094	2327	2481	2563	2685	2762	2860
6. Sociale premies	1130	1140	1185	1246	1308	1374	1441	1513
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	525	544	556	566	572	580	590	601
b. Bestedingen	224276	226836	236851	252454	269998	288776	308259	328563
1. Uitvoer van goederen en diensten	218020	220502	230284	245598	262858	281336	300510	320485
2. Beloning van werknemers	4449	4491	4667	4907	5150	5410	5676	5960
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	711	711	711	711	711	711	711	711
4. Belastingen op inkomen en vermogen	190	204	212	222	231	240	249	259
5. Sociale premies	422	426	466	495	520	545	569	595
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	484	502	512	522	528	535	544	554
c. Saldo van de lopende transacties	-13186	-10040	-11384	-12711	-12928	-13792	-14473	-15101
1. Goederen en diensten	-9476	-8188	-9706	-11050	-11216	-12064	-12687	-13275
2. Beloning van werknemers (netto)	-3245	-3274	-3338	-3493	-3665	-3855	-4052	-4262
3. Netto inkomen uit vermogen	-4255	-2921	-2720	-2864	-3001	-3131	-3262	-3395
4. Belastingen minus subsidies	1355	1493	1289	1419	1559	1699	1848	2005
5. Overige lopende overdrachten (netto)	2434	2851	3091	3277	3395	3559	3681	3826
II. Kapitaalverrichtingen	374	377	383	425	460	513	520	519
1. Netto kapitaaloverdrachten	315	319	324	366	401	454	461	461
2. Saldo aan- en verkopen van activa	-59	-59	-59	-59	-59	-59	-59	-59
III. Vorderingenoverschot	-12812	-9662	-11001	-12286	-12468	-13279	-13953	-14582

Openbare Financien

Tabel 28 REKENING VAN DE OVERHEID

(in miljoen euro)

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Ontvangsten	131380	138056	138601	143203	147772	153572	159047	165263
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	118924	120684	126019	130238	134395	139720	144688	150376
1. Fiscale ontvangsten	80798	81771	86169	88950	91250	94703	97862	101649
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	45787	45741	47588	49553	50283	52454	54396	56856
- Huishoudens	37110	37191	38366	39403	39560	41234	42929	44918
- Vennootschappen	8412	8276	8939	9854	10415	10901	11135	11594
- Overige	264	274	284	296	308	320	332	344
b. Belastingen op productie en invoer	33744	34629	36278	37877	39382	40603	41758	43019
c. Vermogensheffingen	1267	1401	2303	1521	1584	1646	1708	1774
2. Werkelijke sociale premies	38126	38913	39850	41288	43145	45017	46826	48727
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	7078	11889	6924	7120	7381	7654	7946	8262
1. Inkomen uit vermogen	2448	2207	1947	2000	2073	2146	2229	2324
2. Inkomensoverdrachten	927	778	930	913	932	952	973	995
3. Kapitaaloverdrachten	129	5107	72	71	70	69	68	67
4. Verkoop van goederen en diensten	3573	3797	3975	4136	4307	4488	4676	4876
C. Toegerekende sociale premies	5379	5482	5657	5844	5996	6198	6413	6625
2. Uitgaven	131281	137334	139458	146662	151907	156854	161957	167630
A. Primaire uitgaven	115472	122503	125308	132678	137641	142095	146666	151862
a. Lopende uitgaven	108590	114646	118701	123873	128192	133040	137502	142318
1. Beloning van werknemers	31182	32376	33261	34424	35168	36192	37056	38180
2. Intermediair verbruik	8846	9147	9469	9940	10410	10931	11466	12042
3. Subsidies	4067	4503	4338	5030	5234	5388	5520	5662
4. Sociale uitkeringen	59189	62801	65451	67992	70742	73749	76519	79321
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	41779	43827	45391	46773	48097	49570	51061	52613
- Uitkeringen in natura	17410	18974	20060	21219	22645	24179	25459	26708
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	2580	2764	2806	2870	2888	2881	2922	2969
6. Overdrachten aan vennootschappen	614	616	627	653	657	662	667	672
7. Overdrachten aan het buitenland	2112	2438	2751	2964	3092	3237	3351	3472
b. Kapitaaluitgaven	6882	7857	6606	8805	9449	9055	9164	9543
1. Investerings in vaste activa (bruto)	4088	4006	4340	5445	5874	5285	5240	5456
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-173	-0	10	-14	-12	-17	-17	-17
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	242	220	228	243	254	266	278	291
4. Overdrachten aan vennootschappen	2516	3455	1847	2910	3068	3196	3326	3464
5. Overdrachten aan het buitenland	209	177	182	222	264	325	337	349
B. Rentelasten	15809	14832	14151	13984	14267	14759	15292	15768
3. Vorderingenoverschot	99	721	-858	-3459	-4136	-3282	-2911	-2367
Brutobesparingen	5585	2071	3373	3754	3659	4058	4477	5335
4. Primair saldo	15908	15553	13293	10524	10131	11477	12381	13401
p.m. consumptieve bestedingen	58057	60972	63155	65852	68389	71360	73924	76750

Tabel 29 REKENING VAN DE OVERHEID*(in procent van het bbp)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Ontvangsten	50.5	51.5	49.8	49.2	48.7	48.7	48.6	48.7
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	45.7	45.0	45.3	44.7	44.3	44.3	44.2	44.3
1. Fiscale ontvangsten	31.1	30.5	31.0	30.6	30.1	30.1	29.9	29.9
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	17.6	17.1	17.1	17.0	16.6	16.6	16.6	16.7
- Huishoudens	14.3	13.9	13.8	13.5	13.0	13.1	13.1	13.2
- Vennootschappen	3.2	3.1	3.2	3.4	3.4	3.5	3.4	3.4
- Overige	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
b. Belastingen op productie en invoer	13.0	12.9	13.0	13.0	13.0	12.9	12.8	12.7
c. Vermogensheffingen	0.5	0.5	0.8	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
2. Werkelijke sociale premies	14.7	14.5	14.3	14.2	14.2	14.3	14.3	14.3
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2.7	4.4	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
1. Inkomen uit vermogen	0.9	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
2. Inkomensoverdrachten	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Kapitaaloverdrachten	0.0	1.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Verkoop van goederen en diensten	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4
C. Toegerekende sociale premies	2.1	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0
2. Uitgaven	50.5	51.2	50.1	50.4	50.1	49.8	49.5	49.4
A. Primaire uitgaven	44.4	45.7	45.0	45.6	45.4	45.1	44.8	44.7
a. Lopende uitgaven	41.8	42.8	42.7	42.5	42.3	42.2	42.0	41.9
1. Beloning van werknemers	12.0	12.1	12.0	11.8	11.6	11.5	11.3	11.2
2. Intermediair verbruik	3.4	3.4	3.4	3.4	3.4	3.5	3.5	3.5
3. Subsidies	1.6	1.7	1.6	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7
4. Sociale uitkeringen	22.8	23.4	23.5	23.4	23.3	23.4	23.4	23.4
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	16.1	16.3	16.3	16.1	15.9	15.7	15.6	15.5
- Uitkeringen in natura	6.7	7.1	7.2	7.3	7.5	7.7	7.8	7.9
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
7. Overdrachten aan het buitenland	0.8	0.9	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
b. Kapitaaluitgaven	2.6	2.9	2.4	3.0	3.1	2.9	2.8	2.8
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1.6	1.5	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6	1.6
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-0.1	-0.0	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Overdrachten aan vennootschappen	1.0	1.3	0.7	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
5. Overdrachten aan het buitenland	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
B. Rentelasten	6.1	5.5	5.1	4.8	4.7	4.7	4.7	4.6
3. Vorderingenoverschot	0.0	0.3	-0.3	-1.2	-1.4	-1.0	-0.9	-0.7
Brutobesparingen	2.1	0.8	1.2	1.3	1.2	1.3	1.4	1.6
4. Primair saldo	6.1	5.8	4.8	3.6	3.3	3.6	3.8	3.9
p.m. consumptieve bestedingen	22.3	22.7	22.7	22.6	22.5	22.6	22.6	22.6
Geconsolideerde brutoschuld	106.1	100.7	97.1	93.8	91.3	88.9	86.4	83.8

Tabel 30 REKENING VAN DE FEDERALE OVERHEID*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Ontvangsten	73592	78705	77354	79910	81880	84961	87739	91136
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	68962	69395	73302	75790	77675	80648	83302	86558
1. Fiscale ontvangsten	67597	67633	71460	73904	75762	78697	81317	84535
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	41843	41439	43035	44974	45578	47541	49263	51488
- Huishoudens	33375	33071	34029	35043	35078	36547	38027	39784
- Vennootschappen	8203	8094	8722	9635	10192	10674	10904	11360
- Overige	264	274	284	296	308	320	332	344
b. Belastingen op productie en invoer	25670	26096	27473	28823	30072	31040	31934	32922
c. Vermogensheffingen	84	98	952	107	111	116	120	125
2. Werkelijke sociale premies	1366	1762	1842	1885	1914	1950	1985	2023
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2536	7212	2139	2146	2192	2241	2291	2344
1. Inkomen uit vermogen	1188	945	677	675	675	675	675	675
2. Inkomensoverdrachten	528	393	541	515	523	531	540	549
3. Kapitaaloverdrachten	64	5017	10	11	11	11	11	11
4. Verkoop van goederen en diensten	756	857	910	946	984	1023	1065	1108
C. Toegerekende sociale premies	1851	1806	1808	1860	1895	1952	2022	2106
D. Overdrachten binnen de overheid	242	293	105	114	117	120	124	128
1. Van de sociale-verzekeringsinstellingen	147	120	97	106	109	111	115	119
2. Van de gemeenschappen en gewesten	92	170	4	4	4	4	4	4
3. Van de lagere overheid	3	3	5	5	5	5	5	6
waarvan kapitaaloverdrachten	5	4	6	6	6	6	6	6
2. Uitgaven	74306	77857	79343	83465	85930	88754	91547	94545
A. Primaire uitgaven	59636	64168	66298	70523	72684	75013	77226	79673
a. Lopende uitgaven	19740	21075	20349	21519	21907	22507	22984	23657
1. Beloning van werknemers	7004	7211	7327	7608	7685	7938	8054	8341
2. Intermediair verbruik	2261	2235	2328	2400	2438	2493	2535	2578
3. Subsidies	1336	1638	1235	1616	1641	1665	1691	1717
4. Sociale uitkeringen	6145	6602	5771	5930	6057	6216	6387	6569
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	5006	5341	5715	5875	6004	6164	6336	6519
- Uitkeringen in natura	1140	1260	56	55	53	52	51	49
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	383	447	425	461	451	409	415	422
6. Overdrachten aan vennootschappen	517	519	530	557	560	566	570	575
7. Overdrachten aan het buitenland	2096	2422	2734	2947	3075	3219	3333	3454
b. Kapitaaluitgaven	1296	2239	700	2210	2318	2351	2439	2532
1. Investerings in vaste activa (bruto)	497	334	382	868	834	749	762	776
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-157	16	26	2	5	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	21	17	7	10	10	11	11	11
4. Overdrachten aan vennootschappen	727	1697	105	1109	1205	1268	1330	1397
5. Overdrachten aan het buitenland	208	175	180	220	263	323	335	347
c. Overdrachten binnen de overheid	38599	40854	45249	46794	48459	50156	51804	53485
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	27116	28437	32260	34012	35384	36742	38063	39442
2. Overige inkomensoverdrachten	11396	12232	12356	12664	12955	13291	13617	13916
3. Kapitaaloverdrachten	88	186	633	118	120	122	124	126
B. Rentelasten	14670	13690	13045	12942	13246	13741	14320	14872
3. Vorderingenoverschot	-714	848	-1989	-3555	-4050	-3794	-3808	-3408
Brutobesparingen	518	-1847	-1624	-1350	-1740	-1453	-1382	-893
4. Primair saldo	13956	14538	11056	9387	9196	9948	10513	11463
p.m. consumptieve bestedingen	10164	10380	9337	9660	9745	10020	10143	10438

Tabel 31 REKENING VAN DE GEMEENSCHAPPEN EN GEWESTEN*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Ontvangsten	35852	37961	39596	40856	42330	43948	45578	47235
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	5449	5928	6201	6409	6678	6944	7221	7510
1. Fiscale ontvangsten	5449	5928	6201	6409	6678	6944	7221	7510
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	813	995	1134	1121	1174	1229	1290	1354
b. Belastingen op productie en invoer	3452	3631	3716	3874	4031	4184	4343	4507
c. Vermogensheffingen	1184	1302	1351	1414	1473	1530	1588	1649
2. Werkelijke sociale premies								
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	1907	1948	2017	2089	2165	2244	2326	2414
1. Inkomen uit vermogen	186	192	199	209	217	226	234	243
2. Inkomensoverdrachten	269	249	256	264	273	283	293	304
3. Kapitaaloverdrachten	23	23	24	24	24	25	25	25
4. Verkoop van goederen en diensten	1429	1484	1538	1592	1650	1711	1774	1840
C. Toegerekende sociale premies	2610	2738	2890	3010	3116	3243	3369	3486
D. Overdrachten binnen de overheid	25886	27346	28488	29348	30372	31517	32662	33825
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	22488	23639	24307	25580	26485	27493	28502	29539
2. Overige overdrachten	3398	3707	4181	3768	3887	4024	4160	4286
a. Van de federale overheid	3235	3542	4013	3598	3713	3848	3981	4104
b. Van de lagere overheid	163	165	168	170	173	176	179	182
waarvan kapitaaloverdrachten	32	134	574	64	65	66	67	68
2. Uitgaven	36316	37493	38792	40173	41465	42895	44345	45913
A. Primaire uitgaven	35707	36926	38232	39653	40980	42455	43963	45601
a. Lopende uitgaven	25568	26615	27599	28679	29666	30780	31914	33140
1. Beloning van werknemers	13911	14448	14914	15430	15837	16308	16767	17282
2. Intermediair verbruik	3686	3874	3972	4240	4531	4846	5183	5548
3. Subsidies	1678	1676	1770	1824	1883	1946	2013	2083
4. Sociale uitkeringen	4700	4956	5246	5494	5730	5996	6271	6548
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	3172	3321	3514	3656	3785	3937	4088	4232
- Uitkeringen in natura	1528	1635	1733	1838	1945	2060	2182	2316
5. Overdrachten aan izw's	1520	1589	1622	1617	1611	1609	1605	1604
6. Overdrachten aan vennootschappen	57	57	57	57	57	57	57	57
7. Overdrachten aan het buitenland	16	17	17	17	17	18	18	18
b. Kapitaaluitgaven	3584	3479	3624	3756	3897	4043	4200	4366
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1697	1647	1794	1862	1935	2011	2095	2184
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	12	12	12	12	12	12	12	12
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	159	139	152	159	166	172	179	186
4. Overdrachten aan vennootschappen	1714	1680	1663	1721	1782	1846	1913	1983
5. Overdrachten aan het buitenland	2	2	2	2	2	2	2	2
c. Overdrachten binnen de overheid	6555	6832	7010	7218	7417	7632	7850	8094
1. Inkomensoverdrachten	5916	6289	6422	6613	6792	6986	7182	7404
2. Kapitaaloverdrachten	639	543	587	606	625	646	667	690
B. Rentelasten	609	566	561	520	485	440	382	312
3. Vorderingenoverschot	-464	468	804	683	865	1053	1233	1322
Brutobesparingen	2522	3031	3065	3543	3825	4121	4420	4635
Primair saldo	145	1035	1364	1203	1350	1493	1615	1634
p.m. consumptieve bestedingen	20028	20846	21494	22365	23150	24031	24928	25918

Tabel 32 REKENING VAN DE LAGERE OVERHEID*(in miljoenen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Ontvangsten	17634	18754	19398	19883	20379	20994	21626	22277
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	5905	6377	6491	6558	6664	6847	7036	7234
1. Fiscale ontvangsten	5889	6362	6475	6542	6648	6831	7019	7217
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	2252	2407	2445	2436	2462	2564	2669	2780
b. Belastingen op productie en invoer	3637	3955	4031	4106	4185	4267	4350	4437
2. Werkelijke sociale premies	16	15	15	16	16	17	17	18
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2470	2535	2596	2700	2821	2941	3065	3201
1. Inkomen uit vermogen	992	991	984	1019	1065	1106	1148	1196
2. Inkomensoverdrachten	129	131	132	134	136	137	139	141
3. Kapitaaloverdrachten	42	40	38	36	34	33	31	30
4. Verkoop van goederen en diensten	1306	1374	1442	1511	1585	1664	1747	1835
C. Toegerekende sociale premies	902	923	944	959	969	987	1005	1015
D. Overdrachten binnen de overheid	8357	8919	9367	9666	9925	10220	10520	10826
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	41	145	147	151	153	156	159	163
2. Overige overdrachten	8316	8774	9221	9515	9772	10063	10361	10664
a. Van de federale overheid	1929	2190	2293	2381	2439	2517	2599	2658
b. Van de gemeenschappen en gewesten	6357	6554	6897	7104	7301	7514	7730	7972
c. Van de sociale-verzekeringsinstellingen waarvan kapitaaloverdrachten	30 693	30 593	31 646	31 659	31 680	32 702	32 724	33 747
2. Uitgaven	17187	17926	18512	19665	20512	20480	20858	21501
A. Primaire uitgaven	16398	17142	17773	18972	19834	19796	20200	20884
a. Lopende uitgaven	14360	14997	15467	16039	16505	17038	17577	18138
1. Beloning van werknemers	9205	9620	9892	10219	10451	10720	10979	11266
2. Intermediair verbruik	2177	2293	2411	2531	2660	2797	2941	3095
3. Subsidies	401	423	447	472	498	527	557	589
4. Sociale uitkeringen	2053	2111	2139	2211	2259	2326	2398	2450
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	1667	1716	1748	1791	1822	1870	1921	1954
- Uitkeringen in natura	386	395	391	420	437	456	477	497
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	485	511	538	566	596	628	662	698
6. Overdrachten aan vennootschappen	40	40	40	40	40	40	40	40
b. Kapitaaluitgaven	1872	1977	2133	2757	3151	2576	2439	2558
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1784	1884	2035	2653	3042	2461	2318	2430
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-29	-29	-29	-29	-29	-29	-29	-29
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	60	64	69	73	78	83	88	94
4. Overdrachten aan vennootschappen	56	57	58	59	60	61	62	63
c. Overdrachten binnen de overheid	166	168	173	176	178	181	184	187
1. Inkomensoverdrachten	163	165	168	171	173	176	179	182
2. Kapitaaloverdrachten	3	2	5	5	5	5	5	5
B. Rentelasten	789	784	740	693	678	684	658	618
3. Vorderingenoverschot	448	828	886	218	-133	514	768	776
Brutobesparingen	1587	2175	2340	2285	2309	2361	2457	2562
4. Primair saldo	1237	1612	1625	912	544	1198	1426	1393
p.m. consumptieve bestedingen	11748	12243	12583	13011	13335	13704	14069	14465

Tabel 33 REKENING VAN DE SOCIALE-VERZEKERINGSINSTELLINGEN*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Ontvangsten	50066	50854	55011	57070	59569	61978	64296	66751
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	38607	38984	40026	41482	43378	45281	47129	49073
1. Fiscale ontvangsten	1863	1847	2033	2095	2163	2231	2306	2387
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	878	900	975	1022	1068	1120	1174	1235
- Huishoudens (bijz. bijdr., hoge inkomens)	669	717	758	802	845	894	944	1000
- Vennootschappen (overdr. aan F.A.O.)	209	182	216	220	223	227	230	234
b. Indirecte belastingen	985	948	1058	1073	1094	1111	1132	1153
- op verzekeringspremies	686	710	738	762	773	780	788	795
- op farmac. producten, -industrie	133	141	162	171	179	187	197	209
- eenmalige bijdrage tlv vennootschappen	100	97	139	140	142	143	146	148
- terugvordering uitgaven klin. biologie	67	0	20	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	36744	37136	37993	39387	41215	43050	44824	46686
a. Verplichte werkgeversbijdragen	22577	22784	23192	24150	25205	26268	27367	28519
- van de ondernemingen	19833	19962	20291	21152	22138	23121	24144	25207
- van de overheid	2744	2822	2901	2999	3068	3147	3223	3312
b. Werknemersbijdragen	10963	11002	11399	11775	12176	12570	13115	13681
c. Verplichte bijdr. zelfstandigen	2301	2358	2377	2403	2739	3080	3168	3264
d. Verplichte bijdr. uitkeringstrekkers	813	848	878	911	945	980	1020	1066
e. Vrije verzekering d.o.s.z.	50	51	53	54	56	58	59	61
f. Ledenbijdragen Vlaamse Zorgverzekering	39	92	93	93	94	94	95	95
B. Toegerekende sociale premies	15	15	16	16	16	17	17	17
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	432	409	372	376	395	425	470	521
1. Inkomen uit vermogen	349	294	287	289	307	335	379	428
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	0	0	0	0	0	0	0	1
3. Overdrachten van bedrijven	1	32	0	0	0	0	0	0
4. Verkoop van goederen en diensten	81	83	85	86	88	89	91	93
D. Overdrachten binnen de overheid	11012	11446	14598	15196	15780	16255	16679	17139
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	4587	4653	7806	8282	8745	9093	9401	9741
a. Alternatieve financiering	4493	4523	7528	7913	8288	8545	8850	9186
b. Sociale revalidatie (Fonds Maron)	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Accijnzen op tabak, stock-options	94	130	279	368	458	547	551	555
2. Overige overdrachten	6425	6793	6792	6915	7035	7163	7278	7398
a. Van de federale overheid	6319	6685	6683	6804	6922	7048	7161	7280
- Inkomensoverdrachten	6319	6685	6683	6804	6922	7048	7161	7280
- Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Van de gemeenschappen en gewesten	106	107	109	111	113	114	116	118
2. Uitgaven	49237	52277	55570	57876	60387	63034	65399	67807
A. Primaire uitgaven	49229	52271	55564	57856	60337	62943	65261	67622
a. Lopende uitgaven	48921	51959	55287	57636	60114	62715	65027	67383
1. Beloning van werknemers	1063	1098	1128	1167	1195	1227	1257	1291
2. Intermediair verbruik	723	746	758	769	781	794	807	820
3. Subsidies aan bedrijven	654	766	885	1118	1212	1250	1260	1273
- Sociale Maribel	470	524	562	639	639	639	639	639
- Diensten- en Plan-Activa-banen	72	108	114	127	133	137	140	145
- Dienstencheques	0	20	95	235	322	354	359	365
- Tewerkstelling in hospitalen	112	113	115	117	118	120	122	124
4. Sociale uitkeringen	46290	49132	52294	54357	56696	59210	61464	63754
- Uitkeringen in geld	31934	33448	34414	35451	36486	37599	38715	39908
- Uitkeringen in natura	14356	15684	17880	18906	20209	21611	22748	23846
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	192	217	221	226	230	235	240	245
b. Kapitaaluitgaven	130	162	150	83	84	85	86	87
1. Investerings in vaste activa (bruto)	110	141	129	62	63	64	65	66
2. Overdrachten aan huishoudens	2	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan financ.bedrijven	18	21	21	21	21	21	21	21
c. Overdrachten binnen de overheid	177	151	127	137	140	143	148	152
1. Inkomensoverdrachten	177	151	127	137	140	143	148	152
2. Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	8	6	6	20	50	91	138	185
3. Vorderingenoverschot	829	-1423	-558	-806	-818	-1056	-1104	-1056
Brutobesparingen	959	-1288	-408	-723	-734	-971	-1018	-969
Primair saldo	837	-1417	-553	-786	-768	-965	-965	-872
pm Consumptieve bestedingen	16117	17502	19740	20816	22158	23604	24784	25929

Tabel 34 **DETAIL VAN DE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES***(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
1. Pensioenen	16273	16870	17353	17997	18584	19241	20004	20750
- werknemers	13544	14044	14479	15020	15501	16025	16709	17381
- zelfstandigen	1914	1975	2009	2095	2183	2295	2354	2403
- vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	533	563	572	591	608	630	651	674
- aangeslotenen bij de DOSZ	282	287	292	292	291	291	291	290
2. Geneeskundige verzorging	14516	15856	19358	20439	22007	23700	24928	26124
- werknemers en ambtenaren	13212	14366	16381	17335	18267	19258	20290	21276
- zelfstandigen	988	1080	1219	1284	1648	2051	2151	2256
- aangeslotenen bij de DOSZ	30	31	32	32	33	34	35	36
- aan buitenlandse SZ-instellingen	160	172	185	203	226	254	281	310
- bij arbeidsong., kinderbewaarplaatsen, ...	58	60	60	61	61	62	62	63
- Vlaamse Zorgverzekering	68	147	189	194	200	206	210	215
3. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	3259	3409	3558	3726	3919	4133	4293	4471
- werknemers	3090	3212	3346	3507	3672	3863	4014	4178
- zelfstandigen	169	197	212	219	247	270	279	294
4. Kinderbijslagen	3918	3996	4040	4093	4135	4188	4236	4290
- werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	3532	3609	3648	3696	3732	3778	3819	3866
- zelfstandigen	340	336	340	345	348	353	358	364
- gewaarborgde gezinsbijslagen	30	35	36	37	38	40	41	43
- socialezekerheidsambtenaren	15	15	16	16	16	17	17	17
5. Werkloosheid	6785	7370	7716	7827	7970	8088	8162	8299
- werkloosheidsvergoedingen aan	5267	5747	6030	6078	6134	6190	6216	6268
.werkzoekende UVW	2881	3303	3541	3642	3697	3778	3837	3848
.niet-werkzoekende UVW	1440	1407	1347	1282	1275	1238	1195	1223
.vrijwillig deeltijdse werklozen	117	128	142	144	145	147	147	148
.deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	177	184	199	210	218	229	239	249
.tijdelijke werklozen	389	428	487	494	501	507	512	518
.activeringsprogramma's: EWE en PWA (*)	116	122	120	97	79	64	52	42
.overige gerechtigden	205	226	247	263	274	282	289	296
.statistische aanpassing	-47	-51	-54	-54	-54	-55	-55	-56
- loopbaanonderbreking	360	437	473	510	535	555	572	587
- brugpensioenen (deel RVA)	1158	1186	1213	1239	1301	1343	1374	1444
6. Arbeidsongevallen	165	196	203	206	210	211	212	212
7. Beroepsziekten	326	315	324	321	320	316	313	309
8. Bestaanszekerheid	1001	1072	987	1028	1072	1117	1164	1213
9. Educatief verlof	42	42	43	44	44	45	46	47
10. dosz	5	5	5	6	6	6	6	6
Totaal	46290	49132	52294	54357	56696	59210	61464	63754

(*) Eerste Werkervaringscontract, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen. De vergoeding vanwege de RVA in geval van Herinschakelingsprogramma's, Doorstromingsprogramma's, dienstenbanen en Plan-Activa-banen, dienstencheques wordt beschouwd als een loonsubsidie.

Tabel 35 SOCIALE ZEKERHEID DER WERKNEMERS, volgens begrotingsdefinities*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
A. Ontvangsten	43913	44591	48275	50100	51992	53924	56033	58294
1. Bijdragen, waarin:	32452	32717	33348	34547	35946	37421	39051	40791
werkgeversbijdr.vermindering	3038	3053	3637	3726	3775	3786	3824	3864
werknemersbijdr.vermindering	93	204	194	263	331	419	377	348
2. Alternatieve financiering (a)	4340	4446	7450	7906	8347	8675	8972	9298
3. Bijzondere bijdrage	688	727	736	802	845	894	944	1000
4. Rijkstoelagen (b)	5051	5314	5264	5335	5394	5448	5539	5635
5. Andere fiscale transferten	790	766	826	840	858	871	888	905
6. Te ontvangen intresten	42	34	18	18	18	18	20	21
7. Overige overdrachten aan s.z.	527	577	632	652	584	597	620	643
8. Recuperatie Maribel-bis, -ter	23	12	0	0	0	0	0	0
B. Uitgaven	43138	45327	48460	50618	52588	54583	56664	58771
1. Sociale prestaties, waarvan:	40666	42739	45731	47543	49294	51149	53114	55104
- RVP-Pensioenen	13385	13886	14319	14858	15339	15864	16547	17218
- ZIV-Geneeskundige zorgen (c)	13280	14405	16437	17386	18313	19298	20323	21303
- ZIV-Uitkeringen	3024	3197	3334	3497	3664	3856	4009	4173
- NPM-inv, HVKZ-ZIV, Pool	29	25	23	20	17	15	13	12
- RKW-Kinderbijslagen	3282	3346	3378	3417	3445	3482	3513	3550
- FAO-Arbeidsongevallen	146	173	179	181	185	186	187	187
- FBZ-Beroepsziekten	319	308	317	315	313	310	306	302
- RVA-Werkloosheidsvergoeding	5446	5775	6059	6119	6181	6241	6271	6328
waarin activering vergoeding	213	256	260	252	241	231	224	221
- RVA-Brugpensioenen	1158	1186	1213	1239	1301	1343	1374	1444
- RVA-Loopbaanonderbreking	360	437	473	510	535	555	572	587
2. Werkingsonkosten	1529	1599	1634	1678	1712	1752	1790	1831
3. Diverse aan gezinnen en RJV	660	613	676	854	974	1041	1083	1124
waarin dienstencheques	0	20	95	235	322	354	359	365
financ. vakgeld	18	25	27	31	31	32	32	32
4. Transf. aan bedrijven: Soc. Maribel	275	370	414	524	562	562	562	562
5. Rentelasten	8	6	5	19	45	78	116	150
C. Financieringsvermogen	1125	-736	-186	-518	-596	-659	-631	-477
Aflossing van schulden (d)	45	45	45	16	16	16	16	16
D. Overschot of tekort	1081	-780	-230	-533	-612	-674	-647	-493
Pro memorie:								
Vanaf 2003 gecumuleerde saldi	0	-780	-1011	-1544	-2156	-2830	-3477	-3970
Verdelingsreserves en gebouwen	3987	3987	3987	3987	3987	3987	3987	3987
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	312	267	453	971	1567	2226	2856	3333
Renteloos ter beschikking	1021	1021	1021	1021	1021	1021	1021	1021

(a) In 2001 verminderd met 844 mln euro tengevolge van de schuldovername door het Rijk

(b) Inclusief de rijkstoelagen gekoppeld aan de schuldovername: tijdens de periode 2001-2008 jaarlijks het aflossingsgedeelte van de leningen tussen de sz-instellingen

(c) Inclusief het ligdagprijs-gedeelte dat voor 2004 ten laste was van FOD Volksgezondheid

(d) Na de schuldovername aan banken door de federale overheid

Tabel 36 SOCIALE ZEKERHEID DER ZELFSTANDIGEN, volgens begrotingsdefinities*(in miljoen euro)*

	02	03	04	05	06	07	08	09
A. Ontvangsten	3564	3721	3930	4026	4460	4952	5128	5269
1. Bijdragen	2217	2288	2323	2347	2627	2960	3090	3183
2. Alternatieve financiering (a)	147	138	278	300	322	340	350	362
3. Rijkstoelagen	992	1088	1074	1124	1165	1208	1228	1250
4. Andere fiscale transferten	183	183	233	233	236	240	244	248
5. Te ontvangen intresten	7	7	7	6	6	7	7	8
6. Overige overdrachten aan de s.z.	17	17	16	16	103	198	209	220
B. Uitgaven	3515	3712	3920	4086	4576	5130	5316	5508
1. Sociale prestaties, waarvan	3395	3588	3781	3942	4426	4969	5142	5318
- RSVZ-Pensioenen	1914	1975	2009	2095	2183	2295	2354	2403
- ZIV-Geneeskundige zorgen (b)	988	1080	1219	1284	1648	2051	2151	2256
- ZIV-Uitkeringen	169	197	212	219	247	270	279	294
- RSVZ-Kinderbijslagen	340	336	340	345	348	353	358	364
2. Werkingsonkosten	113	113	125	128	131	134	137	140
3. Diverse overdrachten aan gezinnen	7	10	14	15	15	15	15	16
4. Rentelasten	0	0	0	1	4	12	23	35
C. Financieringsvermogen	99	8	10	-60	-116	-178	-189	-239
Aflossing van vervallen schuld	0	0	0	0	0	0	0	0
D. Overschot of tekort	99	8	10	-60	-116	-178	-189	-239
Pro memorie:								
Vanaf 2003 gecumuleerde saldi	0	8	18	-42	-158	-336	-525	-764
Verdelingsreserves en gebouwen	299	299	309	291	291	291	291	291
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	0	0	0	42	158	336	525	764

(a) Vanaf 2001 tot 2009 verminderd omwille van de schuldovername door het Rijk

(b) Inclusief het ligdagprijs-gedeelte dat voor 2004 ten laste was van FOD Volksgezondheid, de uitbreiding met de kleine risico's in juli 2006, de uitgaven voor internat. verdragen en fiscaal plafond

Resultaten per bedrijfstak

Tabel 37 BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN CONSTATE PRIJZEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Landbouw	4.0	-0.1	3.7	1.4	1.5
2. Energie	-0.3	1.9	2.0	0.6	1.6
3. Verwerkende nijverheid	3.1	3.0	1.4	1.6	2.2
a. Intermediaire goederen	5.1	3.2	2.4	1.5	2.3
b. Investeringsgoederen	3.9	0.7	0.3	2.2	1.9
c. Verbruiksgoederen	0.5	4.8	1.0	1.3	2.2
4. Bouw	-6.3	5.6	0.5	1.4	2.9
5. Verhandelbare diensten	1.3	3.6	2.0	1.8	2.6
a. Vervoer en communicatie	1.2	3.2	-0.2	4.3	2.7
.Vervoer per spoor	-0.8	4.1	-0.5	2.0	1.0
.Stads- en wegvervoer	-0.8	4.1	-0.1	5.0	2.7
.Vervoer over water en luchtvaart	4.4	3.0	7.0	-2.1	4.1
.Vervoersonderst. activ. en communic.	2.2	2.7	-1.1	5.5	2.8
b. Handel en horeca	-1.0	0.8	0.4	1.0	1.9
c. Krediet en verzekeringen	4.5	7.0	4.6	-3.3	2.5
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	1.0	5.0	0.8	3.4	2.9
e. Overige marktdiensten	2.8	4.7	3.3	2.6	2.9
6. Niet-verhandelbare diensten	0.7	0.6	1.2	1.5	0.8
7. Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs (IGDFI)	2.9	10.6	7.0	-3.5	2.6
Totaal	1.1	2.8	1.5	1.9	2.2

Tabel 38 STRUCTUUR VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het totaal)

	80	85	90	95	02	09
1. Landbouw	2.6	2.6	2.3	1.7	1.3	1.3
2. Energie	5.8	5.5	3.9	3.4	3.1	2.8
3. Verwerkende nijverheid	23.3	23.2	23.1	20.7	18.9	17.3
a. Intermediaire goederen	9.2	9.5	9.2	8.4	7.5	7.2
b. Investeringsgoederen	6.0	5.7	6.0	5.0	4.4	3.6
c. Verbruiksgoederen	8.1	8.0	8.0	7.4	7.0	6.4
4. Bouw	7.8	5.5	5.7	5.4	5.0	5.0
5. Verhandelbare diensten	46.1	50.2	54.2	57.5	59.2	62.3
a. Vervoer en communicatie	7.4	7.3	7.3	7.3	7.2	8.1
.Vervoer per spoor	1.1	1.0	1.0	0.9	0.9	0.8
.Stads- en wegvervoer	2.2	2.0	1.9	1.8	2.0	2.2
.Vervoer over water en luchtvaart	0.6	0.7	0.4	0.5	0.1	0.2
.Vervoersonderst. activ. en communic.	3.4	3.7	3.9	3.9	4.2	5.0
b. Handel en horeca	13.1	13.1	14.6	14.0	13.7	14.2
c. Krediet en verzekeringen	4.8	5.7	6.2	6.5	5.2	4.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.3	5.8	6.0	6.5	7.3	8.1
e. Overige marktdiensten	15.5	18.2	20.1	23.2	25.9	27.1
6. Niet-verhandelbare diensten	18.0	17.4	15.2	15.8	15.9	14.6
7. Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs (IGDFI)	-3.7	-4.5	-4.4	-4.5	-3.4	-3.3
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 39 **INVESTERINGEN TEGEN CONSTATE PRIJZEN***(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Landbouw	-0.3	6.0	-7.7	0.1	3.7
2. Energie	-0.5	2.4	-0.8	-1.0	1.5
3. Verwerkende nijverheid	4.2	17.0	-0.4	-2.8	4.6
a. Intermediaire goederen	4.2	20.3	3.3	-4.2	5.1
b. Investeringsgoederen	6.1	10.5	-1.4	-4.7	3.9
c. Verbruiksgoederen	2.9	18.2	-3.7	-0.2	4.5
4. Bouw	-2.9	18.6	-1.7	3.0	2.3
5. Verhandelbare diensten	-0.7	8.9	1.9	4.8	2.8
a. Vervoer en communicatie	-2.5	6.2	5.0	1.7	1.3
.Vervoer per spoor	-10.1	-12.3	35.5	-2.0	-1.2
.Stads- en wegvervoer	8.9	14.7	7.5	0.6	0.9
.Vervoer over water en luchtvaart	-2.6	9.6	-26.1	4.2	2.8
.Vervoersonderst. activ. en communic.	-1.0	2.3	13.7	4.1	2.5
b. Handel en horeca	3.5	14.8	-0.6	2.7	2.8
c. Krediet en verzekeringen	3.1	6.0	-3.5	4.1	1.9
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-7.5	14.9	-1.3	1.2	2.7
e. Overige marktdiensten	-2.7	5.9	5.5	9.3	3.6
6. Woongebouwen	-9.9	11.6	1.2	0.9	2.1
7. Niet-verhandelbare diensten	-7.9	-7.0	1.8	0.6	3.8
Totaal	-3.9	8.8	0.8	1.9	2.9

Tabel 40 **INVESTERINGSQUOTE***(investeringsquote in procent van de toegevoegde waarde)*

	85^81	90^86	97^91	03^98	09^04
1. Landbouw	22.5	28.4	23.0	22.1	23.9
2. Energie	21.1	21.8	31.6	24.7	23.6
3. Verwerkende nijverheid	11.6	17.8	19.6	19.2	19.4
a. Intermediaire goederen	9.1	14.7	19.8	20.2	20.3
b. Uitrustingsgoederen	12.1	15.4	15.6	15.4	15.3
c. Verbruiksgoederen	14.0	23.0	22.1	20.5	20.6
4. Bouw	7.5	12.1	11.9	13.7	12.6
5. Verhandelbare diensten	15.1	15.5	15.2	17.1	16.2
a. Vervoer en communicatie	27.8	24.2	29.6	34.0	26.1
.Vervoer per spoor	41.4	14.0	51.4	70.3	56.5
.Stads- en wegvervoer	8.1	15.3	23.2	25.1	19.0
.Vervoer over water en luchtvaart	91.0	150.3	79.9	74.9	71.5
.Vervoersonderst. activ. en communic.	23.2	12.3	20.3	28.2	22.1
b. Handel en horeca	11.4	16.6	16.8	17.4	16.1
c. Krediet en verzekeringen	20.7	24.8	14.5	16.7	20.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	6.1	8.8	9.8	7.6	6.4
e. Overige marktdiensten	13.8	10.6	11.3	14.9	15.4
Totaal v.d. marktsectoren	14.3	16.5	16.8	17.7	17.0
6. Niet-verhandelbare diensten	24.2	15.8	13.0	12.2	13.1
Totaal (exclusief woongebouwen)	15.9	16.4	16.3	16.9	16.4

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 41 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN*(jaargemiddelden, in duizenden personen)*

	80	85	90	95	02	09
1. Binnenlandse werkgelegenheid	3767.4	3625.1	3845.3	3838.3	4136.0	4277.7
a. Overheid	707.4	712.1	723.7	708.4	762.0	755.9
b. Ondernemingen	3060.0	2913.0	3121.5	3129.9	3374.0	3521.9
1. Loontrekkers	2448.5	2276.2	2446.1	2430.2	2694.6	2856.4
a. Landbouw	20.6	20.8	23.2	27.0	28.3	29.2
b. Energie	63.5	57.6	39.6	34.2	31.3	25.5
c. Verwerkende nijverheid	863.9	754.7	733.9	642.7	603.4	539.0
. Intermediaire goederen	291.0	243.3	236.4	210.9	203.2	182.7
. Uitrustingsgoederen	215.6	187.6	184.7	160.4	152.1	130.6
. Verbruiksgoederen	357.3	323.8	312.8	271.4	248.1	225.7
d. Bouw	245.0	160.9	185.6	184.9	188.2	195.5
e. Vervoer en communicatie	258.9	244.0	239.9	234.9	262.8	286.3
. Vervoer per spoor	69.2	61.1	49.7	41.4	42.6	41.3
. Stads- en wegvervoer	50.2	50.0	61.5	65.0	88.4	102.1
. Vervoer over water en luchtvaart	19.3	18.7	16.4	16.9	8.4	9.0
. Vervoersonderst. activ. en communic.	120.1	114.2	112.3	111.6	123.4	134.0
f. Handel en horeca	432.7	420.3	476.8	488.7	544.9	601.6
g. Krediet en verzekeringen	112.1	118.8	126.9	124.6	133.1	136.3
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	175.5	200.9	245.3	272.6	355.1	436.9
i. Overige marktdiensten	202.2	229.1	314.2	359.1	462.7	534.1
j. Huispersoneel	74.0	69.0	60.6	61.5	84.8	71.9
2. Zelfstandigen	611.5	636.8	675.4	699.7	679.4	665.4
a. Landbouw	113.3	105.3	95.3	84.5	69.8	58.9
b. Energie	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c. Verwerkende nijverheid	35.8	33.2	31.3	29.2	26.4	22.8
. Intermediaire goederen	5.5	5.1	4.9	4.8	4.3	3.7
. Uitrustingsgoederen	2.4	2.7	2.9	3.1	2.3	1.5
. Verbruiksgoederen	27.9	25.4	23.5	21.3	19.7	17.6
d. Bouw	33.0	32.8	36.5	43.5	45.9	47.0
e. Vervoer en communicatie	15.3	13.3	12.5	14.5	14.8	18.2
. Vervoer per spoor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
. Stads- en wegvervoer	8.1	6.7	6.5	8.3	8.8	11.3
. Vervoer over water en luchtvaart	4.5	3.7	2.8	2.4	1.6	1.3
. Vervoersonderst. activ. en communic.	2.7	2.9	3.1	3.9	4.4	5.6
f. Handel en horeca	274.3	282.5	288.3	249.7	189.6	155.2
g. Krediet en verzekeringen	16.6	22.2	22.3	14.2	11.6	6.0
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	18.6	25.7	34.9	43.2	50.2	57.2
i. Overige marktdiensten	104.5	121.7	154.3	221.0	271.1	300.0
3. Totale werkgelegenheid	3060.0	2913.0	3121.5	3129.9	3374.0	3521.9
a. Landbouw	133.9	126.2	118.6	111.4	98.0	88.2
b. Energie	63.5	57.6	39.6	34.2	31.3	25.5
c. Verwerkende nijverheid	899.7	787.8	765.2	671.9	629.8	561.8
. Intermediaire goederen	296.6	248.3	241.3	215.7	207.6	186.4
. Uitrustingsgoederen	217.9	190.3	187.6	163.5	154.4	132.1
. Verbruiksgoederen	385.2	349.2	336.3	292.7	267.8	243.3
d. Bouw	278.1	193.6	222.1	228.3	234.1	242.5
e. Vervoer en communicatie	274.2	257.4	252.3	249.4	277.6	304.6
. Vervoer per spoor	69.2	61.1	49.7	41.4	42.6	41.3
. Stads- en wegvervoer	58.3	56.7	68.0	73.3	97.2	113.4
. Vervoer over water en luchtvaart	23.9	22.4	19.2	19.2	10.1	10.3
. Vervoersonderst. activ. en communic.	122.9	117.2	115.4	115.5	127.7	139.6
f. Handel en horeca	707.0	702.9	765.1	738.4	734.5	756.8
g. Krediet en verzekeringen	128.7	141.0	149.2	138.8	144.7	142.3
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	194.1	226.7	280.2	315.8	405.3	494.1
i. Overige marktdiensten	306.7	350.8	468.5	580.1	733.9	834.1
j. Huispersoneel	74.0	69.0	60.6	61.5	84.8	71.9
2. Grensarbeid (saldo)	43.0	41.6	45.8	46.1	49.6	50.6
3. Werkloosheid, definitie FPB	359.5	572.4	455.0	649.1	643.8	674.4
4. Beroepsbevolking, definitie FPB	4169.9	4239.1	4346.1	4533.5	4829.4	5002.8

Tabel 42 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN*(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)*

	85-80	90-85	97-90	03-97	09-03
1. Binnenlandse werkgelegenheid	-142.4	220.2	40.9	234.6	157.0
a. Overheid	4.7	11.6	-13.8	53.4	-7.4
b. Ondernemingen	-147.1	208.5	54.7	181.2	164.4
1. Loontrekkers	-172.3	169.9	27.7	206.9	175.7
a. Landbouw	0.2	2.4	4.7	-1.3	2.5
b. Energie	-5.9	-18.0	-6.0	-3.0	-5.1
c. Verwerkende nijverheid	-109.2	-20.7	-109.5	-41.0	-44.4
.Intermediaire goederen	-47.8	-6.8	-31.7	-7.1	-14.9
.Uitrustingsgoederen	-27.9	-2.9	-28.4	-11.9	-13.8
.Verbruiksgoederen	-33.5	-11.0	-49.3	-22.0	-15.7
d. Bouw	-84.1	24.8	-6.6	6.8	9.6
e. Vervoer en communicatie	-14.9	-4.2	0.7	22.6	23.1
.Vervoer per spoor	-8.2	-11.4	-9.5	2.4	-1.2
.Stads- en wegvervoer	-0.1	11.4	6.1	21.6	12.9
.Vervoer over water en luchtvaart	-0.7	-2.2	0.3	-8.7	0.9
.Vervoersonderst. activ. en communic.	-5.9	-2.0	3.8	7.3	10.5
f. Handel en horeca	-12.4	56.5	17.2	55.2	52.5
g. Krediet en verzekeringen	6.6	8.1	2.5	3.7	3.2
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	25.4	44.4	44.3	76.7	70.6
i. Overige marktdiensten	26.9	85.0	68.7	74.2	77.1
j. Huispersoneel	-5.0	-8.4	11.7	12.9	-13.4
2. Zelfstandigen	25.2	38.6	27.0	-25.6	-11.3
a. Landbouw	-8.0	-10.0	-16.4	-10.0	-10.0
b. Energie	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c. Verwerkende nijverheid	-2.6	-1.9	-2.5	-3.0	-3.1
.Intermediaire goederen	-0.5	-0.1	-0.1	-0.6	-0.5
.Uitrustingsgoederen	0.3	0.2	0.2	-1.0	-0.7
.Verbruiksgoederen	-2.5	-1.9	-2.6	-1.4	-1.9
d. Bouw	-0.3	3.7	10.2	-1.0	1.3
e. Vervoer en communicatie	-2.0	-0.9	3.0	-0.1	2.9
.Vervoer per spoor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
.Stads- en wegvervoer	-1.4	-0.1	2.4	0.3	2.2
.Vervoer over water en luchtvaart	-0.8	-0.9	-0.5	-0.7	-0.3
.Vervoersonderst. activ. en communic.	0.2	0.2	1.2	0.3	1.1
f. Handel en horeca	8.2	5.7	-54.4	-49.4	-29.3
g. Krediet en verzekeringen	5.6	0.1	-7.8	-3.8	-4.8
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	7.1	9.1	13.0	3.4	5.9
i. Overige marktdiensten	17.2	32.7	81.9	38.1	25.7
3. Totale werkgelegenheid	-147.1	208.5	54.7	181.2	164.4
a. Landbouw	-7.8	-7.6	-11.7	-11.2	-7.5
b. Energie	-5.9	-18.0	-6.0	-3.0	-5.1
c. Verwerkende nijverheid	-111.8	-22.6	-112.0	-44.0	-47.4
.Intermediaire goederen	-48.3	-7.0	-31.8	-7.7	-15.4
.Uitrustingsgoederen	-27.6	-2.7	-28.2	-12.8	-14.5
.Verbruiksgoederen	-36.0	-12.9	-52.0	-23.5	-17.6
d. Bouw	-84.4	28.5	3.6	5.9	11.0
e. Vervoer en communicatie	-16.9	-5.0	3.7	22.5	26.1
.Vervoer per spoor	-8.2	-11.4	-9.5	2.4	-1.2
.Stads- en wegvervoer	-1.6	11.3	8.5	21.9	15.1
.Vervoer over water en luchtvaart	-1.5	-3.2	-0.3	-9.3	0.6
.Vervoersonderst. activ. en communic.	-5.7	-1.7	5.0	7.6	11.6
f. Handel en horeca	-4.2	62.2	-37.2	5.8	23.1
g. Krediet en verzekeringen	12.3	8.3	-5.2	-0.1	-1.6
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	32.5	53.5	57.3	80.2	76.5
i. Overige marktdiensten	44.1	117.7	150.6	112.3	102.7
j. Huispersoneel	-5.0	-8.4	11.7	12.9	-13.4
2. Grensarbeid (saldo)	-1.4	4.2	2.2	1.4	1.2
3. Werkloosheid, definitie FPB	212.9	-117.4	214.0	15.5	-10.0
4. Beroepsbevolking, definitie FPB	69.2	107.0	257.1	251.5	148.2

Tabel 43 SITUATIE OP DE ARBEIDSMARKT: DETAIL*(jaargemiddelden, in duizenden personen)*

	03	04	05	06	07	08	09
I. Totale bevolking (II+III)	10367.8	10391.2	10413.9	10435.9	10457.2	10477.9	10498.2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	6797.8	6814.0	6838.0	6873.6	6910.7	6935.6	6947.7
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5513.1	5510.5	5506.1	5495.7	5494.1	5495.7	5495.4
<i>waarvan: met RVA-uitkering:</i>	171.6	174.1	175.9	180.6	182.7	183.8	188.1
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen (1)	6.7	5.8	5.3	4.9	4.7	4.6	4.6
- Vrijgestelden om reden van studies (1)	15.4	16.5	17.2	17.6	17.8	18.0	18.1
- Volledige loopbaanonderbreking (1)	28.4	27.4	27.4	27.2	27.1	27.0	26.9
- Conventioneel voltijds brugpensioen (1)	107.9	109.4	110.0	114.1	115.9	116.9	121.1
- Volledig werklozen in beroepsopleiding (1)	13.2	15.0	16.0	16.7	17.1	17.3	17.5
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	4854.6	4880.7	4907.7	4940.2	4963.0	4982.2	5002.8
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4120.8	4129.4	4159.3	4193.1	4221.3	4249.5	4277.7
<i>waarvan: ingeschreven bij RVA/BGDA/FOREM/VDAB (2):</i>	288.9	307.6	324.1	334.9	341.2	345.6	349.7
- <i>met RVA-uitkering:</i>	217.7	239.5	256.6	267.5	273.9	278.3	282.4
* Deelt. IGU (3) + onvrijw. deelt. met uitkering (1)	42.1	45.4	50.2	54.3	57.4	60.0	62.4
* Totaal Activering RVA	45.6	50.4	51.7	51.8	50.6	49.5	49.0
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen (1)	17.1	16.6	13.3	10.6	8.5	6.8	5.4
** Herinschakelingsprogramma (1)	2.5	0.9	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
** Plan 'activa' (1)	20.6	27.1	32.1	34.3	34.7	34.8	35.2
** Herintegratie oudere werklozen (1)	0.3	0.8	1.2	1.8	2.3	2.8	3.3
** Doorstromingsprogramma (1)	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1
** Eerste werkervaring (1)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
* Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (1)	128.2	142.0	153.1	159.9	164.3	167.3	169.5
* Deeltijdse bruggepensioneerden (1)	1.1	1.0	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8
* Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats (1)	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
- <i>zonder RVA-uitkering:</i>	71.2	68.1	67.5	67.3	67.3	67.3	67.3
* Deeltijds zonder IGU (3)	12.0	9.7	9.3	9.2	9.2	9.2	9.2
* Deeltijds werkende jongeren in wachttijd	10.7	10.6	10.6	10.6	10.6	10.6	10.6
* Vrij ingeschreven werkzoekenden en andere	48.6	47.8	47.6	47.6	47.6	47.6	47.6
V. Grensarbeid (saldo)	49.4	49.6	49.8	50.0	50.3	50.5	50.6
VI. Werkloosheid (concept FPB)	684.5	701.6	698.6	697.1	691.4	682.3	674.4
(a) Werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	412.7	431.6	434.2	432.7	433.2	431.7	423.9
(b) Overige verplicht ingeschreven werklozen	84.7	87.2	86.8	86.7	86.0	84.9	84.0
- Jongeren in wachttijd	49.2	49.7	49.5	49.4	49.0	48.4	47.9
- Andere, waarvan:	35.5	37.5	37.3	37.3	37.0	36.5	36.1
* Aanspraak op overbruggingsuitkering (1)	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
(c) Niet verplicht ingeschreven werkzoekenden	40.7	43.8	47.2	49.1	49.4	48.9	48.4
(d) Oudere niet werkzoekende uvw	146.4	139.1	130.3	128.6	122.9	116.8	118.3
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	30.1	33.0	32.8	32.8	32.5	32.1	31.7
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1) (budgettaire eenheden)	39.2	39.6	39.5	39.5	39.3	39.1	38.9
(1) Stat info definities (op basis van betalingen)							
(2) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid							
(3) IGU: inkomensgarantie-uitkering							

Tabel 44 NETTO-UITVOER VAN GOEDEREN EN DIENSTEN*(in miljoen euro)*

	80	85	90	95	02	09
1. Landbouw	-1320	-2394	-1942	-1913	-1575	-2028
2. Energie	-3256	-6927	-3546	-3207	-6895	-6043
3. Verwerkende nijverheid	2179	10825	8012	13791	16365	18279
a. Intermediaire goederen	2833	5693	5667	9447	8950	11551
b. Uitrustingsgoederen	-573	1342	-1150	743	-61	-814
c. Verbruiksgoederen	-80	3791	3495	3601	7476	7543
4. Bouw	-328	-534	-718	-775	-1482	-2015
5. Verhandelbare diensten	707	920	2523	2921	6078	9298
a. Vervoer en communicatie	677	959	1876	2419	3873	5559
.Vervoer per spoor	-20	-34	-37	-29	-51	-38
.Stads- en wegvervoer	-235	-411	-447	-345	-606	-766
.Vervoer over water en luchtvaart	266	405	662	770	1234	1605
.Vervoersonderst. activ. en communic.	665	1000	1698	2023	3296	4758
b. Handel en horeca	147	150	947	989	2348	3755
c. Krediet en verzekeringen	-121	-185	-110	-134	-207	-308
d. Overige marktdiensten	3	-4	-190	-353	64	293
Totaal	-2018	1892	4328	10816	12492	17493

Tabel 45 ARBEIDSPRODUCTIVITEIT PER UUR*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Landbouw	5.3	1.1	5.2	4.0	2.8
2. Energie	3.0	10.5	5.1	-0.6	4.7
3. Verwerkende nijverheid	6.4	3.5	4.1	3.4	3.4
a. Intermediaire goederen	9.2	3.6	5.2	3.2	3.6
b. Uitrustingsgoederen	6.7	1.0	3.1	3.9	3.6
c. Verbruiksgoederen	3.3	5.5	3.6	3.2	3.2
4. Bouw	2.8	0.5	1.6	1.1	2.1
5. Verhandelbare diensten	1.3	1.4	0.7	0.1	1.1
a. Vervoer en communicatie	3.0	3.8	-0.6	3.4	1.5
.Vervoer per spoor	2.3	8.7	1.9	1.2	1.8
.Stads- en wegvervoer	0.3	0.6	-1.8	1.8	0.6
.Vervoer over water en luchtvaart	6.3	6.4	7.0	10.3	3.3
.Vervoersonderst. activ. en communic.	3.7	3.1	-1.8	4.7	1.6
b. Handel en horeca	-0.0	-0.7	1.2	1.0	1.4
c. Krediet en verzekeringen	3.2	5.7	5.1	-3.1	2.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.3	1.6	-1.6	0.1	0.1
e. Overige marktdiensten	1.2	-0.6	-1.2	-1.0	0.6
Totaal	2.9	1.9	1.5	1.2	1.6

Tabel 46 NOMINAAL BRUTO UURLOON PER SECTOR*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Landbouw	6.8	3.6	2.6	5.3	3.0
2. Energie	5.9	0.8	6.4	-0.4	3.3
3. Verwerkende nijverheid	7.9	5.3	4.4	3.5	3.2
a. Intermediaire goederen	9.8	4.2	5.0	3.4	3.2
b. Uitrustingsgoederen	6.1	6.4	3.4	3.3	3.2
c. Verbruiksgoederen	7.3	5.4	4.7	3.8	3.2
4. Bouw	7.0	0.3	4.2	3.2	3.1
5. Verhandelbare diensten	6.7	3.8	3.8	3.0	3.0
a. Vervoer en communicatie	6.2	4.7	4.4	3.8	3.3
.Vervoer per spoor	5.6	8.7	5.7	3.3	3.4
.Stads- en wegvervoer	3.0	0.1	2.3	3.1	3.3
.Vervoer over water en luchtvaart	8.7	-1.4	6.7	3.0	3.2
.Vervoersonderst. activ. en communic.	7.9	6.4	4.8	4.9	3.4
b. Handel en horeca	6.2	5.2	2.7	3.1	3.1
c. Krediet en verzekeringen	7.7	3.6	2.4	2.3	3.2
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.3	2.3	4.6	2.7	3.0
e. Overige marktdiensten	7.4	2.1	5.5	3.2	2.8
Totaal van de marktsectoren	7.0	3.7	4.0	3.0	2.9

Tabel 47 NOMINALE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Landbouw	6.8	3.9	2.2	5.0	3.2
2. Energie	5.5	4.2	7.4	2.4	3.2
3. Verwerkende nijverheid	8.0	6.0	4.5	2.9	3.4
a. Intermediaire goederen	9.9	5.3	4.7	2.2	3.3
b. Uitrustingsgoederen	7.1	6.7	3.7	3.0	3.4
c. Verbruiksgoederen	7.1	6.0	5.0	3.4	3.5
4. Bouw	7.0	3.0	3.1	3.0	3.2
5. Verhandelbare diensten	6.1	3.7	3.6	2.9	3.0
a. Vervoer en communicatie	6.3	5.3	4.6	3.1	3.0
.Vervoer per spoor	5.7	9.4	6.4	3.0	3.2
.Stads- en wegvervoer	3.1	0.7	2.3	1.7	2.9
.Vervoer over water en luchtvaart	8.8	-0.8	6.9	2.1	3.0
.Vervoersonderst. activ. en communic.	8.1	7.1	4.9	4.5	3.1
b. Handel en horeca	6.0	5.0	2.8	2.9	3.2
c. Krediet en verzekeringen	7.0	4.3	2.6	2.1	3.1
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	4.6	1.9	3.7	2.4	3.1
e. Overige marktdiensten	6.1	1.6	4.9	3.9	2.9
Totaal van de marktsectoren	6.8	4.2	3.8	2.7	2.9

Tabel 48 REELE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Landbouw	0.4	1.9	0.1	3.2	1.6
2. Energie	-0.9	2.2	5.2	0.7	1.5
3. Verwerkende nijverheid	1.5	3.9	2.3	1.1	1.7
a. Intermediaire goederen	3.3	3.3	2.5	0.4	1.6
b. Uitrustingsgoederen	0.6	4.7	1.5	1.2	1.7
c. Verbruiksgoederen	0.6	4.0	2.8	1.6	1.8
4. Bouw	0.5	1.1	0.9	1.2	1.6
5. Verhandelbare diensten	-0.3	1.7	1.4	1.1	1.3
a. Vervoer en communicatie	-0.1	3.3	2.4	1.3	1.4
.Vervoer per spoor	-0.7	7.3	4.2	1.2	1.5
.Stads- en wegvervoer	-3.1	-1.2	0.2	-0.0	1.3
.Vervoer over water en luchtvaart	2.2	-2.7	4.7	0.3	1.4
.Vervoersonderst. activ. en communic.	1.5	5.0	2.7	2.7	1.5
b. Handel en horeca	-0.4	3.0	0.6	1.2	1.6
c. Krediet en verzekeringen	0.5	2.3	0.4	0.3	1.5
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.7	0.0	1.5	0.6	1.5
e. Overige marktdiensten	-0.3	-0.3	2.7	2.1	1.3
Totaal van de marktsectoren	0.4	2.2	1.6	1.0	1.3

Tabel 49 DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT IN CONSTATE PRIJZEN*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	0.9	0.8	0.5	1.6	0.7
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.3	1.2	0.5
b. Alcoholvrije dranken	-0.2	9.6	2.2	2.8	1.6
c. Alcoholhoudende dranken	-0.9	-0.8	0.9	2.9	0.8
d. Tabak	0.0	-3.8	-0.2	1.4	0.5
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-1.0	1.9	0.3
3. Huur	3.1	2.3	1.6	1.8	1.6
4. Verwarming	-2.0	-2.4	1.2	1.6	1.1
5. Verlichting	3.5	3.5	2.5	1.1	1.2
6. Huishoudelijke hulp	-1.0	-1.7	0.9	2.0	1.9
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.8	2.6	0.7	0.6	1.1
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-1.6	4.1	2.5
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.6	3.8	1.9	0.1	1.2
a. Benzine	-2.2	0.1	1.3	-1.5	-0.3
b. Diesel	16.9	13.8	7.1	5.4	3.8
10. Vervoersdiensten	1.7	2.8	-0.4	4.1	2.0
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	2.2	3.3	-0.6	12.0	2.4
b. Reizigersvervoer over de weg	0.7	0.4	-0.2	-5.6	1.4
c. Overige vervoersdiensten	3.1	7.2	-0.6	2.3	1.6
11. Communicatie	3.1	5.1	3.7	10.9	3.2
12. Genees-, heerk. en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	0.6	2.4	3.0
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.5	1.5	2.8
14. Overige goederen en diensten	2.7	4.7	3.3	1.7	3.1
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	5.0	6.0	3.6
Totaal	1.3	2.8	1.6	2.2	2.0

Tabel 50 STRUCTUUR VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN IN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het totaal)*

	80	85	90	95	02	09
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	22.6	22.2	20.1	17.3	16.4	15.3
a. Voedingsmiddelen	16.7	16.6	14.7	12.3	11.3	10.4
b. Alcoholvrije dranken	1.2	1.1	1.5	1.5	1.4	1.2
c. Alcoholhoudende dranken	3.1	2.7	2.4	2.0	2.0	2.0
d. Tabak	1.7	1.8	1.5	1.5	1.7	1.8
2. Kleding en schoeisel	7.7	6.7	7.2	6.1	5.2	4.5
3. Huur	13.6	15.0	15.6	16.6	16.2	16.0
4. Verwarming	4.5	4.8	2.2	2.0	2.2	1.8
5. Verlichting	2.2	2.6	2.4	2.5	2.0	1.6
6. Huishoudelijke hulp	1.7	1.4	1.2	1.1	1.1	1.1
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.9	5.5	5.5	5.1	4.3	4.0
8. Aankoop van voertuigen	5.3	5.2	6.7	5.1	5.5	5.5
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.1	3.1	2.4	2.5	2.5	2.4
a. Benzine	2.9	2.6	1.8	1.7	1.6	1.4
b. Diesel	0.1	0.4	0.5	0.6	0.8	0.9
10. Vervoersdiensten	1.1	1.1	1.0	1.0	0.9	1.0
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	0.6	0.5	0.5	0.4	0.6	0.6
b. Reizigersvervoer over de weg	0.4	0.4	0.3	0.4	0.2	0.2
c. Overige vervoersdiensten	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1
11. Communicatie	1.2	1.2	1.3	1.4	2.0	2.1
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	3.1	3.3	3.2	3.8	4.1	4.5
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.1	7.2	8.1	8.9	8.9	9.2
14. Overige goederen en diensten	17.1	17.4	19.4	21.9	22.5	24.3
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.8	3.3	3.8	4.5	6.1	6.7
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 51 PRIJSEVOLUTIE VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.5	1.9	0.9	1.9	1.7
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	0.3	1.9	1.7
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.1	1.2	0.2	-0.7
c. Alcoholhoudende dranken	6.1	2.7	0.7	1.4	1.9
d. Tabak	8.7	5.1	5.9	3.5	3.2
2. Kleding en schoeisel	5.2	4.1	1.6	0.2	1.1
3. Huur	6.6	3.4	3.3	1.6	1.8
4. Verwarming	11.3	-8.1	1.3	3.6	-0.1
5. Verlichting	7.7	-0.4	1.2	-0.5	-0.5
6. Huishoudelijke hulp	5.0	2.8	2.3	1.5	1.1
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.3	2.2	1.3	1.2	1.6
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.3	1.2	1.4
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.0	-3.5	3.7	2.1	1.6
a. Benzine	7.8	-2.1	3.1	1.6	2.3
b. Diesel	11.1	-2.7	2.6	2.5	1.1
10. Vervoersdiensten	4.8	1.6	2.1	0.9	2.3
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	2.8	0.1	-1.5	1.7	3.3
b. Reizigersvervoer over de weg	7.2	2.9	5.1	0.2	1.2
c. Overige vervoersdiensten	5.5	2.4	4.7	-1.3	-0.6
11. Communicatie	5.4	1.2	3.0	-2.4	1.1
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	9.5	1.2	6.5	2.2	2.2
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.2	1.3	1.9
14. Overige goederen en diensten	5.3	2.3	2.3	2.9	1.7
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	2.1	2.6	1.5
Totaal	6.4	2.0	2.2	1.8	1.6

Tabel 52 ENERGIEBALANS, ALLE PRODUCTEN*(in miljoen ton olie-equivalent)*

	85//80	90//85	97//90	03//97	09//03
Primaire productie en recuperatie	10.3	-1.7	0.4	0.1	0.5
Import	-5.1	5.2	2.1	0.9	1.1
Totale export	-5.4	7.0	1.1	2.3	0.7
Bunkers	-0.6	12.2	3.1	6.1	2.9
Bruto binnenlandse consumptie	-1.0	1.8	2.0	-0.2	0.9
Transformatie input	-5.1	4.4	2.1	1.4	0.9
Thermische elektriciteitscentrales	-11.6	4.8	0.7	2.8	0.6
Kerncentrales	22.8	4.2	1.6	0.1	-0.0
Cokesovens	-0.6	-1.6	-7.0	-2.3	-4.6
Hoogovens	-4.1	0.2	-3.5	0.7	-2.9
Raffinaderijen	-9.3	5.9	3.9	1.9	1.6
Transformatie output	-6.7	4.3	2.4	1.6	1.2
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.4	1.8	3.9	3.1
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	1.5	-0.1	-0.0
Cokesovens	-0.0	-2.5	-6.7	-2.5	-4.5
Hoogovens	-1.2	-1.4	-5.7	-1.4	-4.1
Raffinaderijen	-9.3	5.9	3.9	1.9	1.6
Consumptie van de energiesector	-5.9	0.9	1.4	-1.3	0.8
Verlies door distributie	2.0	2.8	1.3	2.0	1.8
Beschikbaar voor eindverbruik	-1.6	1.1	4.0	1.1	1.1
Niet-energie-eindverbruik	1.0	1.6	7.3	2.9	1.9
Energie-eindverbruik	-2.0	1.3	2.6	0.1	1.0
Industrie	-4.2	2.0	1.4	0.7	0.5
Transport	0.9	4.9	2.6	0.8	1.7
Gezinnen	-0.9	-1.8	3.2	-0.2	0.7
Handel, diensten en landbouw	-2.5	-0.2	4.7	-2.3	1.7
<i>(//) Gemiddelde groeivoeten</i>					